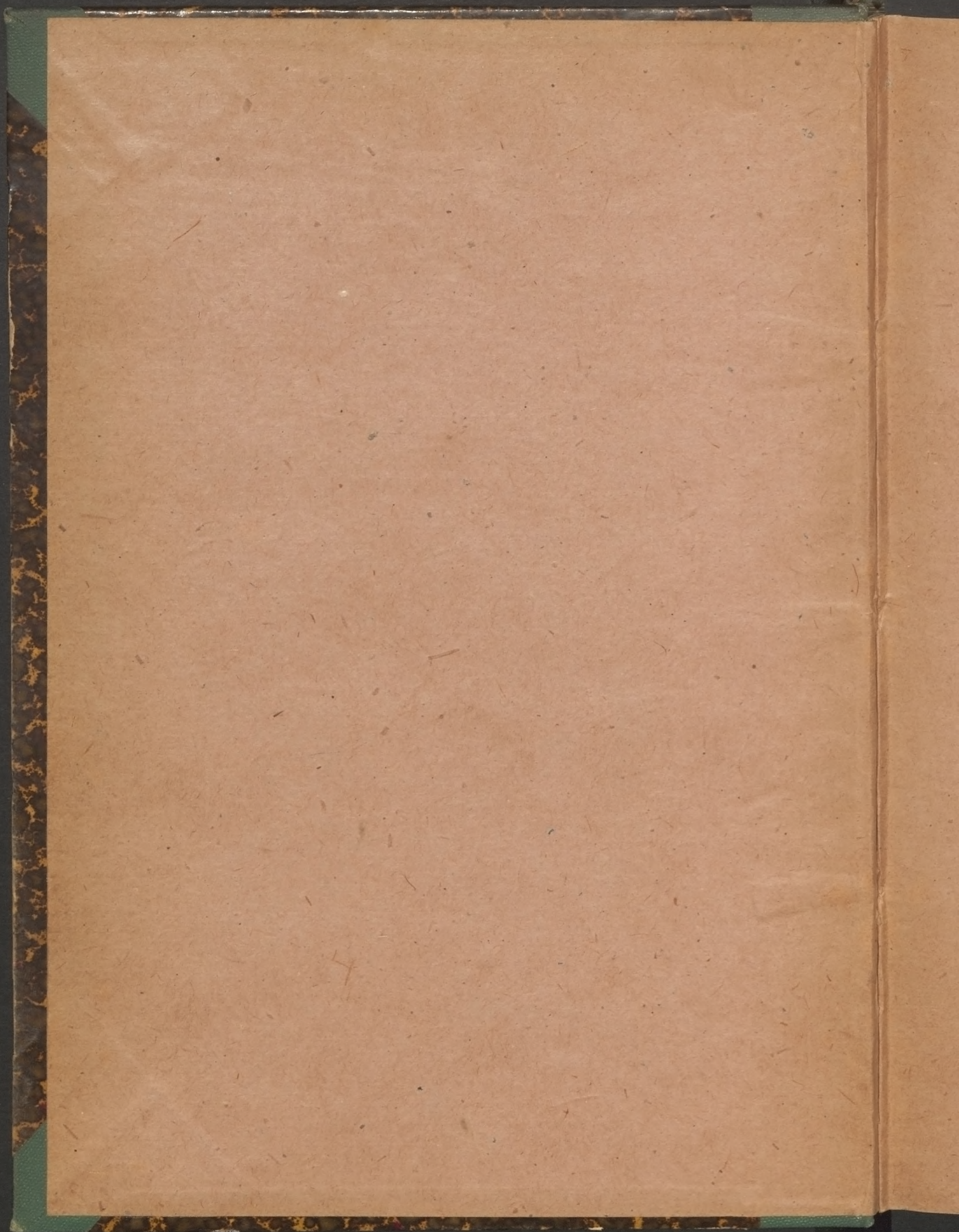
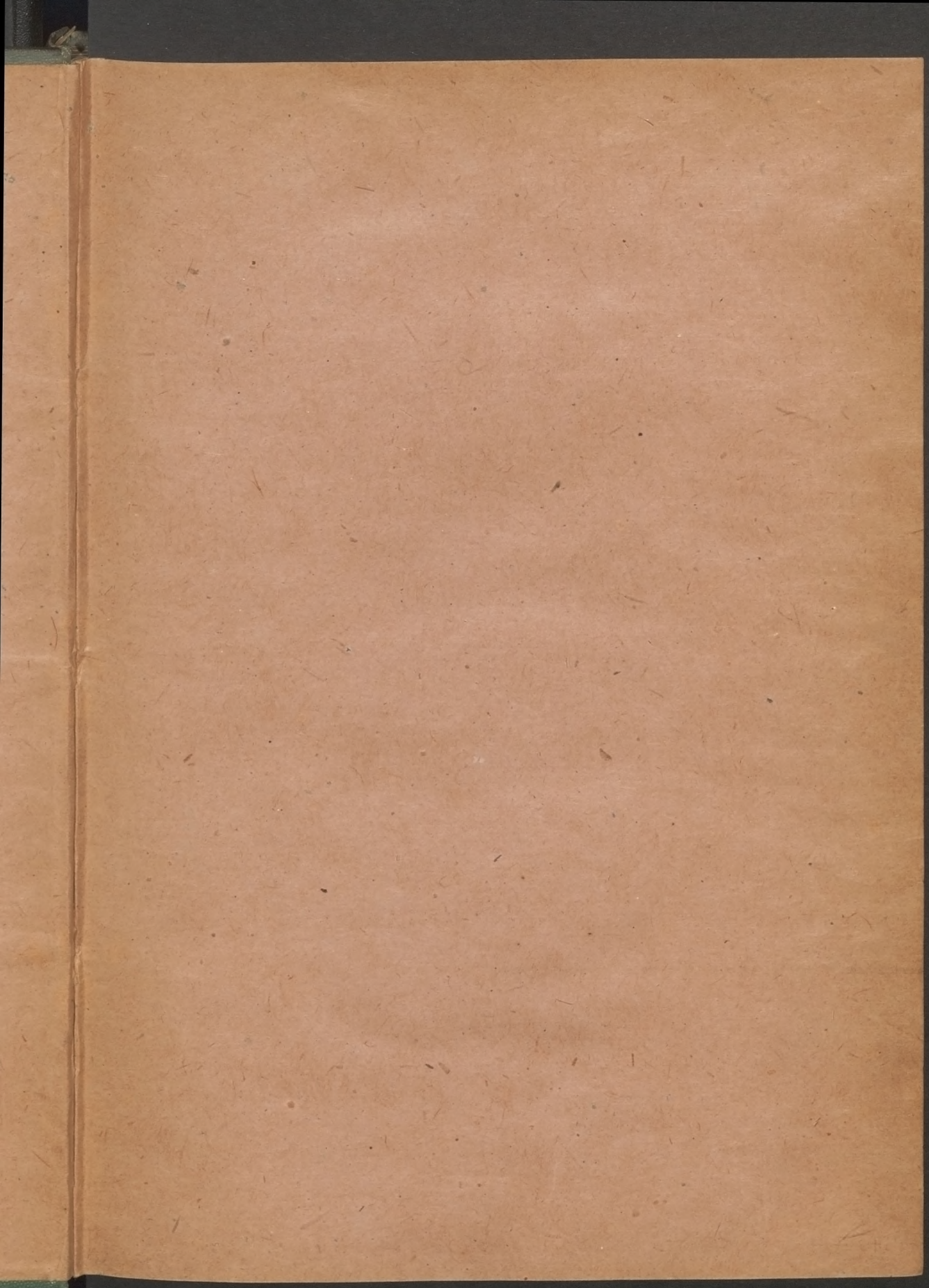
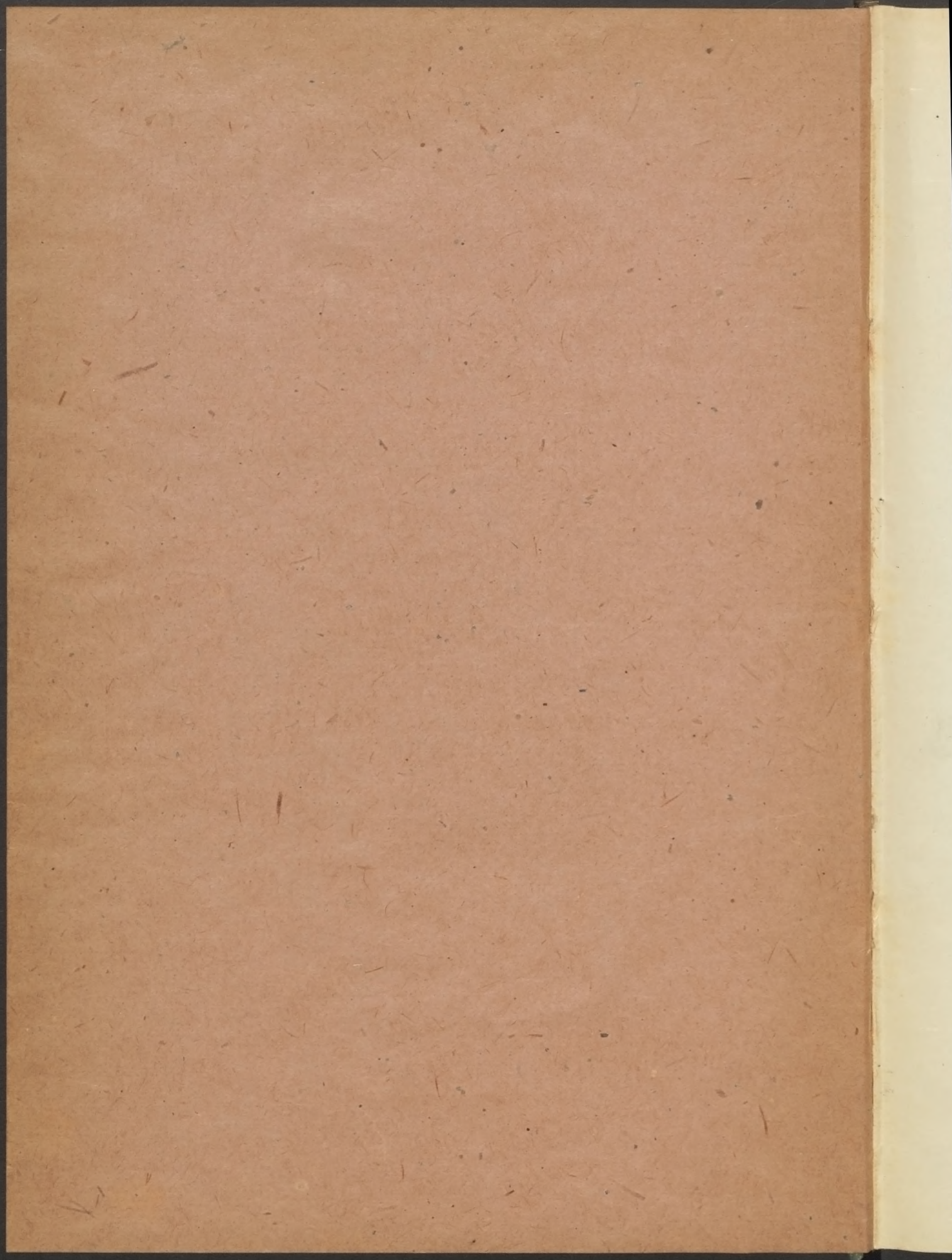

288406

157
75

Katolikus Egyetem

PÉCSETT.

TANULMÁNY.

Írta :

HANUY FERENCZ dr.,

a pécsi püsp. hittudomány-intézetben az egyházjog és egyháztörténelem
ny. r. tanára.

PÉCSETT,

PÜSPÖKI LYCEUMI NYOMDA (MADARÁSZ BÉLA)

1903.

„Pia veterum liberalitate, maximeque regum et episcoporum vestrorum munificentia, domicilia scientiis litterarum tradendis plura et nobilia constituta sunt. Floret apud vos memoria et praedicatione gratae posteritatis Cardinalis Fázmány, Archiepiscopus Strigoniensis, qui magnum *Lyceum catholicum* Budapestinum condidit et censu amplissimo ditavit. Iamvero pulcrum est recordari, tantae molis opus effectum ab eo *pura et sincera intentione religionis catholicae promovendae*; idemque a rege Ferdinando II. confirmatum, ut *religionis catholicae veritas, ubi vigeat, inconvulsa persisteret, ubi labefacta fuerat, repararetur, cultus divinus ubique propagaretur*“

„Quod si ratio temporum postulabit, ut in hoc genere, aut quaedam instituantur nova, aut instituta augeantur, minime dubitamus, quin patrum exempla renovare, religionemque imitari velitis.“

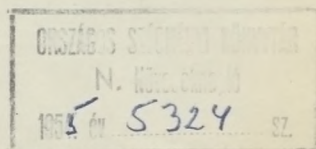
„Imo allatum Nobis est, cogitationem iam vobis esse susceptam de opportuna palaestra formandis magistris optimis. Saluberrimum consilium, si quod aliud, dignum sapientia et virtute vestra: quod ut celeriter, Deo adiuvante, perficiatis, Nos profecto cupimus et hortamur.“

XIII. Leo pápa „Quod multum diuque“ kezdetű, 1886 aug. 22-én (Budavár visszafoglalásának 200. évfordulójára) Magyarország püspökeihez intézett enciklikájából.

283406

20888

A 80 as évek elején Pécsen egy régi háznak lebontásánál a falba beépítve egy sok száz évvel régibb épületből való követ találtak, a melyen a tudomány-intézetek cimerein szokásos könyvet tartó kéz és felette csillag voltak kivésve, mint a tudomány és művészet jelvényei.¹⁾ A követ régészeink a Nagy Lajos magyar király kérésére V Orbán pápa által a kánonjogi, polgárjogi és minden egyéb szokásos (licita facultas) fakultással felállított pécsi egyetem címerkövének mondták. A folyó 1903. évben pedig a bencéseknek a török uralom (1543. év) előtt Pécsen a vár déli falánál, a siklósi kaputól nyugatra biri kolostora és temploma, valamint attól nyugatra egy másik nagyobb szerű épületnek alapfalára bukkantak, amely utóbbit szakemberek a régi egyetem épületéhez tartozónak ítélték, főleg azért, mert ezen a helyen állott a régi hagyomány szerint a régi egyetem épülete.²⁾

Koller József pécsi kanonok, a pécsi egyházmegyének (élt 1745 től 1832-ig) hírneves történetírója, a hazai és külföldi levéltárakból összegyűjtötte azt, amit még nem pusztított el a moly vagy a perzselő láng. Klimó György, akkori pécsi püspök Garampi József érseket, a római pápa levéltárának praefectusát kérte fel, hogy a római levéltárakban a pécsi egyházmegyére vonatkozó adatokat, nevezetesen a régi pécsi egyetem alapításának és további fennállásának nyomait kutatná fel. Garampi ezt meg is tette, az általa másolatban küldött okmányokat Koller felvette művének „Historia Episcopatus Quinque-Ecclesiarum“ III.

1) Juhász László, Baranya vármegye és Pécs város régészete, Pécs 1894. 39. l., Dr. Kopcsányi Károly, A pécsi jogakadémia multja és jelene Pécs 1897. 2. l. Ezen címerkő Horváth Antal pécsi ügyvédnél, az ő régiség gyűjteményében van mai napig.

2) Juhász i. h., Németh Béla a „Baranya multja és jelenje“ c. munka (Várady F. szerk.) II. köt. („Baranya Szt. István-tól a jelenkorig“) Pécs 1897. 294. l.

kötetébe. Ezen okmányokban foglalt adatoknál többet lényegeset, a pécsi egyetemre vonatkozólag ma sem tudunk. Dr. Ábel Jenő a történetírók összes állításait megrostálva, csak a Koller által közlött adatokat alálja kétségen felül állóknak.³⁾ Ezen adatok szerint valószínű, hogy a pécsi egyetemen csak a jogot adták elő. Az egyetem megszűnésének idejét eddig még megállapítani nem sikerült. Az egyetemnek a 15. században és a 16. század elején való fenállásáról biztos adatunk csak egy van: az 1538-ban született és így a török uralom kezdetének szem és fültanuja: *Istvánffy* Miklós (Hist. p. 161. idézve Dr. Ábel-nél az 55. l.) említí, hogy apécsi egyetem még kevéssel a török uralom előtt („paucis ante hoc bellum annis“) még fennállott és 2000 tanulója volt. Az *Acsády* Ignác által a Szilágyi Sándor által kiadott „A magyar nemzet története“ c. műben⁴⁾ a pécsi egyetemnek 1530. évben való fenállása mellett felhozott adat, ha forrása (Calendarium?) teljes hitelt érdemel, mondható talán még újabb adatnak. Az *Acsády* által idézett forrásban *Croce* Velencéből azt ajánlja *VIII. Henrik* angol királynak, hogy válóperében aragóniai *Katalinnal* kötött házasságának érvényessége felől, a többi európai egyetemek között kérje ki a „magyar“-nak véleményét is. Abban azonban minden történészünk egyetért, hogy a pécsi egyetem volt a középkori magyar főiskolák (veszprémi, ó-budai, pozsonyi) között a leghosszabb életű⁵⁾ és egyedül ez volt életre képes, amely az ujkorig fenmaradt és csak a háboru dülása (1543) vetett végett életének.

A régi pécsi egyetemre vonatkozó írott és faragott emlékeink hangosan beszélnek Pécs város nagy multjáról, művelődéstörténeti szerepéről és arra való hivatottságának földrajzi és néprajzi alapjairól és a hazájához és nemzetéhez hű magyarnak szívében megrezgetik a húrját a régi dicsőségünk elmulta és a jelen sivársága felett kesergő fájdalomnak, megszólaltatják a szebb jövő után esengő vágnak és tettekre kész elhatározásnak is panaszosan bugó, bizva epedő és diadalmasan harsogó húrját

³⁾ Dr. Ábel Jenő, Egyetemeink a középkorban, Budapest 1881, 9—17. l., 49—57. l. — Lásd még: Dr. *Szilvek* Lajos, A Pécsi Egyetem története, Budapest, 1900.

⁴⁾ *Szilágyi* S., A magyar nemzet tört. Budapest, 1897., V. k. 200. l.

⁵⁾ *Ábel* i. m. 46. lap.

És ha érzi ezt minden magyar, akkor első sorban érzik azok, a kik túl a Dunán, a Duna és a Dráva által határolt országrészben, a nemzeti művelődés áramának sodrát más irányba terelve látják. A középkori egyetemek mind Dunántulban vagy annak határán (Pozsony) állottak, mint megannyi vártái a nyugati művelődés védőfalának. Az újkori alapítások az északi és keleti periferiákra esnek, mert a középén és a délen a félhold ragyogott. A protestans alapításu erdélyi és magyarországi (S. Patak, Debrecen) főiskolák és a kassai egyetem (1657) a keleti végeken, a Pázmány által alapított nagyszombati egyetem (1635) a nyugati végen emelkedett, és ezek váltak a tudomány és szépművészetek gócpontjaivá; Dunántul pedig azalatt a török típorta, az ő nyomán hamuvá égett könyvtár, levéltár és iskola.

És mikor Dunántul felszabadult (1686—9), csak lassan tért vissza a tudomány és művelődés folyása a régi ágyba. A győri (bölcseészeti és jogi) főiskolának felállítása (1777) és Pécsre való ideiglenes áthelyezése⁶⁾ (1785—1802), végül a pécsi (bölcseészeti és jogi) főiskolának („Episcopale Lyceum Quinque-Ecclesiense“)⁷⁾ Szepesy Ignác püspök által történt alapítása (1832—3)⁸⁾ már újból a Dunántulnak a régi szerepére való törekvésnek jele volt. A pécsi alapítást a király külön kiváltságlevében megerősítette, az 1832-36 országgyűlés pedig emlékét külön országos törvénybe igtatta.⁹⁾

A győri alapítás, bár állami akaratnak (a tanulmányi alaptól tartatott fenn) volt kifolyása, nem állotta ki az időnek vasfogát, 1892-ben mint jogi főiskola megszűnt, miután már bölcséleti kara a főgimnáziumoknak 1850-évben történt szervezése folytán az ottani főgimnáziumnak 7. és 8. osztályába beolvadt.

A pécsi főiskola nem szűnt meg. Bölcsészeti kara 1851-ben szintén beolvadt a cisztercita rend által fentartott pécsi főgim-

⁶⁾ Dr. Kopesányi i. m. 2—5. l.

⁷⁾ „Észrevételek a pécsi püsp. joglyceum jogtanárainak emlékiratára“ című füzetnek 7. 11. l., a hol okmányilag mutatja ki a névtelen szerző azt, hogy a pécsi főiskola nem „akadémia“, hanem „püspöki lyceum“.

⁸⁾ Dr. Kopesányi i. m. 17., 20. l.

⁹⁾ A királyi kiváltságlevelet és a becikkelyezést (1832—36. XXIV. t. c.) alább (IV. fejezet) egész terjedelmében közölni fogjuk. A kiváltságlevél 1835. aug. 27-éről kelt és felőleli Szepesy püspöknek 1835. aug. 8-án kelt alapító levelét.

náziumba,¹⁰⁾ jogi kara pedig szünetelt 1848-tól 1865-ig, a mikor az évi aug. 2-án kelt legfelsőbb elhatározással a pécsi főiskola „*joglyceum*“ néven mint „nyilvános jellegű, és közérvényességű bizonyítványok kiállítására feljogosított“ jogi főiskola megnyitott.

Azóta ezen jogi főiskola folyton fejlődik és a hazai jogi főiskolák közt előkelő helyet vivott ki magának. Tanárai közt országos nevű tudósokat, írókat találunk, többen közülök egyetemi katedrára jutottak.

A jogi főiskolát megelőzőleg már 1746-ban megnyitott Pécsen Berényi Zsigmond gróf által alapított papnevelő-intézetben (seminarium) a pécsi theologiai főiskola. A bölcsészeti és jogi főiskolát is Szepesy püspök első sorban egyházmegyéjének növendékpapjai részére alapította, azt akarván, hogy azok kiképzést nyerjenek a bölcsélet és jogi tárgyakból is. A theologiai főiskola erkölcstani és lelkipásztorkodástani katedrája tanárainak neveit 1753-tól, a dogmatikai tanszék tanáraiét 1763-tól, az egyházjog és egyháztörténet tanárainak névsorát 1754-től, a szentírás-tudomány tanáraiét pedig 1773-tól fogva ismerjük.¹¹⁾

A pécsi theologiai főiskola végig élte a magyar katolikus hittudomány és hittudományi irodalom gyermek- és ifjúságát és szervezetével, eredményeivel, tanárainak készségével és irodalmi működésével már évtizedek óta beigazolta, hogy nemcsak ismeretek közlésére, hanem a tudománynak önálló művelésére is képes. A halhatatlan nevű Koller József (1773–79), azután Szalágyi István (1771–77.), a pécsi theologiai főiskolán voltak tanárok, valamint onnét emelkedtek fel püspöki székre Ranolder János és Haas Mihály, egyetemi tanszékre pedig Pollák János és Laubheimer Ferenc.

Ezen két pécsi főiskola a felépítmény, melyhez alépitményül járulnak Pécsváros, Baranya, Tolna, Somogy, Zala vármé-

¹⁰⁾ Dr. Kopcsányi, i. m. 39. l., 64. l. A zirci apátnak azonban a Szepesy alap tartozott fizetni évi 1680. o. é. forintot, a mely jövedelemről aztán Rezutsék Antal zirci apát 1873. nov. 18-án Kovács Zsigmond pécsi püspökhöz intézett átiratában lemondott, fentartván „az alapítványi levélen alapuló jogait maga és utódai részére minden lehető és nem vélt esetre.“

¹¹⁾ Lásd bővebben az 1901/02. évkönyvünkben Valdinger István, theologiai tanár „Adatok a hittudományi intézet történetéhez“ cz. tanulmányában

gyéknek kulturális egyéb erőforrásai, főleg az ezen nagy kiterjedésű megyék területén létező oktatási intézetek, melyeknek ifjúsága adja a nevezett két főiskola hallgatóinak túlnyomó részét, mert területükön hasonló irányú főiskolák nincsenek, sőt a jogi főiskola a távolabbi megyékből is kap rendszerint hallgatókat, mert egész Dunántulban máshol ilyen intézet nincsen.

Az említett két pécsi főiskola most még csak szakiskola, nem egyetem, és így sem nevénél, sem szervezeténél fogva nem tekinthető még a tudomány előbbrevitelére első sorban hivatott tényezőnek — bár ezen állítás is sokban vesztett erejéből azóta, mióta a vidéki jogi főiskolák az 1850. és 1874. évben újból szerveztettek.

A második ezrednek küszöbén a magyar nemzetnek a tudományosság terén való képességét be kellene igazolnia, nemcsak, állami erővel létesített egyetemi szervezetek felállításával és azoknak személyekkel, felszereléssel és tekintéllyel való felruházásával, hanem azzal is, hogy az állami kényszer-alapításokon kívül az államnak részeiben, a társadalomnak egy-egy rétegében is van elegendő spontán erő, értelmi és erkölcsi erő és ennek segítségével áldozathozatal útján anyagi erő is, egyetemnek, ha nem is azonnal az összes fakultásokkal való felállítására, hanem fokozatos kifejlesztésére, kiépítésére, vagyis olyan kialakulásra, a milyenlen mentek át azon ma is virágzó ősi egyetemek a külföldön, a melyeknek gyökerei a középkorba, hasonló szerény keretű meg-alapításig, nyulnak vissza.

Ilyen spontán erő megvan a Dunántulban, de itt egyedül csak Pécsen, annak legnépesebb és legművelődöttebb városában, és itt is csak annak, ha nem is közjogilag, de valósággal első tényezőjében: a katolikus egyházban, mely túlnyomórészt maga erejéből, de szívesen fogadva az ország összes katolikusainak hozzájárulását, képes három fakultásos (theologiai, jogi és bölcséleti karok) egyetemet azonnal felállítani, de nem érzi magát képtelennek az orvosi karnak is idővel való felállítására sem.

Az államnak az új egyetem felállításához egy krajczárral sem kell hozzájárulnia.

Csakis az uralkodónak felségjogaihoz tartozó kiváltság-adást, az egyetemi rang és graduálási jog megadását, az országos tör-

vényhozás részéről és a közoktatási kormány részéről pedig a teljes nyilvánossági jog elismerését, az összes egyetemeken tartani szokott minősítő vizsgálatok tartására való feljogosítást és az új egyetemen megszerzett grádusokra (promotio) is a minősítő hatálynak kiterjesztését fogja a kath. egyház kérni és igénybe venni — magát a pécsi kath. egyetemet azonban önmaga tudja és akarja is, mint magyar és egyuttal kath. egyetemet felállítani.

A pécsi egyetem kérdése *nemcsak egy új egyetem, hanem egy katolikus egyetem felállításának kérdése.*

Eddig a katolikus egyetem kérdését merőben platonikus módon tárgyalták. Amikor pénzre került a sor, azonnal a budapesti tudományegyetemnek kath. alapjain kezdtek; követelve azoknak a kath. egyetem részére való kiadását. De mivel a törvényhozás és az államkormányzat mai iránya mellett ezen alapoknak kiadását egyelőre remélni nem lehet, azért ezen dolgot kiinduló pontul választani annyi volt, mint a katolikus egyetem felállítását „ad Graecas Calendas“ elhalasztani. De még más okból sem lehet helyeselni a budapesti tud. egyetem kath. alapjainak a kath. egyetem felállításánál való számbavételét.

Magunkévá tesszük egyik jeles írónknak és tudósunknak¹²⁾ azon véleményét, hogy nem szabad az állami egyetemeket teljesen elszakítani a katolicizmustól. Pontosabban meghatározva talán úgy állíthatnók fellejtelt, hogy a katolikus alapok kikérése által az amugyis a katolicizmustól távolálló egyetemi tanári testületet és országos tanügyi kormányzatot nem volna szabad azon elhatározásra kényszeríteni, hogy a kath. theologiai fakultást be-

¹²⁾ Dr. Mihályffy Ákos, Kath. egyetem, két beszéd (1900. aug. 17—19. kath. nagygyűlésen) Budapest, 1900, 12. l. ezeket írja: „Sokan hangoztatják, hogy a kath. egyetem felállításához elsősorban a budapesti egyetem kath. jellegű alapjait kell kikérnünk. Én nem bánom, ha kikérik és követelik, csak azt nem szeretném, ha ezekhez az alapokhoz kötnék a kath. egyetem alapítását. Mert az ismét csak a dolog elodázása lenne. *Először* is problematikus az, hogy azokat az alapokat megkapjuk-e, *másodszor*, ha megkapjuk is, évekig el fog húzódni, míg azoknak átadása megtörténik, *harmadszor*, ismétlem, amit már sokszor hangsúlyoztam, *nem tartom helyesnek, ha a budapesti egyetemet összes kath. alapjaitól megfosztva, azt teljesen elszakítanak a katolicizmustól.*“ — Ezen tárgyról ugyanazon tudósunk szölt az 1901. évi kath. nagygyűlésen is, hasonló értelemben. Lásd: Dr. Gyürky Ödön, A magyar katolikusok II. országos kath. nagygyűlése. Bpest 1901, 188. l.

szüntessék ; mert aztán már igazán remélni nem lehet, hogy állami pénzen áll tana majd a törvényhozás kath. theologiai fakultást. Németországban ilyen dolog lehetséges, a strassburgi állami egyetem mellé 1902 december hóban szervezett a német császári kormány kath. theologiai fakultást.

Jelen tanulmányom célja a felvilágosítás, az eszmék tisztázása

Én úgy látom a dolgot, hogy mi magyarok általában és magyar katolikusok különösen is abban a hibában szenvedünk, hogy nem értjük meg egymást.

Némelyiknek nem kell egyáltalában egyetem, másoknak nem kell katolikus egyetem, némelyek egyházjogilag, mások magyar közjogilag tartják felállítását keresztülvihetetlennek, ismét mások nem Pécselt akarják az új egyetemet, végre sokan, ép a mieink közül, nem tartják a kath. egyetemet „életképes” alapításnak. Legtöbben a pénzkérdést tartják megoldhatatlannak, szerintük félmillió forintnyi kamatot hozó tőkét kell előbb összehozni és csak akkor megnyitni az egyetemet.

Ezen kifogásokra és aggályokra külön-külön fejezetekben fogok megfelelni.

I. Fejezet.

Egyetemekre szükség van.

I. Katolikus írónak, a ki nem csupán „katolikus” egyetemnek, hanem egyáltalában „egyetemnek” szükségességét hangoztatja, talán azt vethetné valaki szemére, hogy a kath. egyházra legalább is közönbös az, vannak e egyetemek vagy nincsenek. Az ilyen ellenvetők persze a szállóige: „az egyház ellensége a tudománynak” —hatása alatt állanak, és nem gondolnak arra, hogy ezen szállóigének valótlanágát nemcsak az egyház tanainak és az igaz tudomány eredményeinek egybevetése fényesen beigazolja, hanem a történelem is.

A *történelem* ugyanis kétségbevonhatatlanul *bizonyítja*, hogy úgy az alsóbb iskolák, mint a *tudomány-egyetemek egyháznak alapításai*.

Álljon itt az elfogultságról nem vádolható német művelődés-történetirónak, *Paulsen* Frigyesnek nyilatkozata, aki előjáróban szólván az iskolának ősi típusairól, a zárdai és székesegyházi iskolákról, átmegy a középkori egyetemek ismertetésére, és így ír róluk:¹³⁾

„*Auch die Universitäten waren kirchliche Lehranstalten. Sie wurden vom Papst formell errichtet, d. h. mit der Befugnis zu lehren und die akademischen Grade d. h. Zeugnisse der Lehrbefähigung zu erteilen, ausgestattet. Die Kirchengüter wurden überall für die Dotation in Anspruch genommen, regelmäßig in der Form, dass eine Anzahl Pfründen, meist an einer Stiftskirche der Stadt, doch auch an auswärtigen Kirchen, an ältere Lehrer der Univesität, besonders Theologen und Juristen, verliehen wurden; wass natürlich die kirchliche Qualifikation derselben zur Voraussetzung hatte. Man kann sagen, die mittelalterlichen Universitäten Deutschlands waren vielfach ihrem Ursprung und ihrer Stellung nach eigentlich nichts anderes, als freier konstruierte Kollegiatstifte, welchen von den beiden Aufgaben solcher Institute, dem Gottesdienst und dem Unterrichte, wesentlich nur die letztere oblag; von der ersteren waren sie dispensiert, um der anderen ganz sich widmen zu können. Lehrer und Schüler derselben waren Kleriker und dem entsprechend die Lebensordnung in allen Stücken den klerikalen nachgebildet. Für die Lehrer war der Cölibat selbstverständliche Forderung; sie wohnten in den Kollegien nach Art regulierter Kleriker beisammen. Erst seitdem die humanistischen Emancipationsbestrebungen eindringen, wurde diese Ordnung allmählich durchlöchert. Bis dahin wurden auch die Scholaren der deutschen Universitäten in den Kollegien und Bursen in klösterlicher Zucht zusammengehalten.*“

Katolikus embernek tehát még a történeti jog címén is kívánia kell egyetemnek alapítását. Az egyetemnek létezése, neve és szervezete a katolikus egyháznak tiszteletét és szeretetét, áldozatkészségét a tudományok iránt hirdetik

A szkolasztikus filozófián felépült középkori egyetemek (XII—XVI század) tiszteletreméltó határkövek Európa művelődés-történetében, amelyek a keresztény vallás tanai és a pogány görög bölcsészet közti áthidalást végezték el és ezzel nemcsak az egyháznak és tanainak szereztek a tudományban támasztékot,

¹³⁾ Dr. Friedrich Paulsen, Geschichte des gelehrten Unterrichts, II. Ausgabe, I. Band, Leipzig, 1896, 26. l.

hanem az emberi szellem művelődését is nagy lépéssel előbbre vitték.

Egy a középkori kath. egyház viszonyait is éles és sokhelyen igazságtalan kritikával sújtó német író: Georg Kaufmann¹⁴⁾, dacára álláspontjának, így ír a szkolasztikus írókról:

„Im ganzen betrachtet bieten diese Schriften und die von Tausenden lange Jahre hindurch fortgesetzten Übungen das *ehrfurchtgebietende Bild einer grossen Schule, welche die Völker dazu erzog*, die Masse des widerstrebenden Stoffes, welchen das heidnische Alterthum, die christliche Kirche und das bewegte Leben der mittelalterlich wieder modernen Welt zusammenführte, zu bewältigen und welche dabei zugleich ihre Sprache mit einer Menge dazu nötiger Vorstellungen und Worte ausstattete. *Die Scholastik war nicht nur eine Wissenschaft der Schule, sie war auch die Schule des modernen Geistes und die Schöpferin der Idee der Wissenschaft als einer selbstständigen Macht. Die Universitäten aber sind das vorzüglichste Organ*, das die Scholastik für diese neue Macht ausbildete, und durch welchen die Wissenschaft neben den alten Mächten, Staat und Kirche, ihren Platz einnahm und behauptete.“¹⁵⁾

A tudományt mint az állam, sőt az egyház életére és működésére nagy befolyást gyakorló hatalmat el kell ismernie minden embernek; elismeri a katolikus ember is. Ezt nevelik, ezt ápolják az egyetemek. Ezért szükségesek az egyetemek

Első bizonyítékot tehát az egyetemek szükségessége mellett a „magistra vitae“ szolgáltatja. A középkori tudomány és műveltség koronái voltak az egyetemek. Ma is azok vagy legalább azok lehetnek, ha a becsuszott hiányok orvosoltatnak. Elődök műveit nem szabad veszendőbe menni hagyni, azokat fejleszteni, sőt ujjakkal gyarapítani is kell.

II. Második érvül az egyetemek szükségessége mellett azoknak az összes tudományszakokra kiterjeszkedő *egyetemessége*, minden tudományra kiterjeszkedő volta szolgál.

¹⁴⁾ Georg Kaufmann, Die Geschichte der Universitäten, Stuttgart, I. köt. 1888, 96. l.

¹⁵⁾ Ugyanigy nyilatkozik egy francia író: Hauréau, Histoire de la philosophie scolastique, II. kiad. Paris. II. köt. 1882: „Le génie moderne est préparé lentement dans le gymnase de la scolastique du moyen-âge.“

Ismeretes dolog,¹⁶⁾ hogy az első egyetemeknek neve „studium” „scholae”, „gymnasium” volt, a 13. századtól fogva pedig „studium generale”, vagy „studium commune”¹⁷⁾ („scholae generales”), a mely „generale-commune” jelző az előadások nyilvánosságát, nemzetközi egyetemességét, a tanulmányok legmagasabb színvonalát és a tanárookra kötelező szervezeti szabályok közöségét fejezte ki az egyéb iskolákkal (egyszerűen „studium”, „schola” vagy „studium particulare”) szemben. A „generale” szó megfelelt a német „hoch” (Hochschule), a franczia „haute”, „supérieur” („hautes écoles”, „enseignement supérieur”), a magyar „fő” („főiskola”) szóknak. A tanárokra, valamint a tanulókra nézve kötelezően előírt közös szabályok természetesen létrehozták a tanárok egyesületét („universitas magistrorum”) és a tanulók egyesületét („universitas scholarium”). Innét keletkezett a 13. században az „universitas” (egyetem) szó, melyet a 14. század végétől fogva magának a „studium generale”-nak elnevezésére kezdtek használni.

Bár eszerint a legrégibb egyetemek elnevezéséből nem is bizonyítható be azoknak az összes tudományszakokra való egyetemessége, ezen egyetemesség azokban mégis megvolt. Aki theológiát, jogot, kánonjogot vagy orvostudományt akart tanulni, annak előbb a bölcsleleti karon („artes”, „facultas artium”) kellett a tanulmányokat elvégezni. A középkori egyetemeknek „artium facultas”-a, mely a legnépesebb volt, már felölelte a mai bölcsészeti karok összes tárgyait, a szorosán vett bölcsélet mellett (logica, philosophia, physica, moralis) a nyelvészeti szak (grammatica, rhetorica, poëtica), a művészeti szak (poëtica, musica), a mennyiségtan — természettudományi szak (arithmetica, geometria, astronomia) tárgyait¹⁸⁾, és ép ezért a régi egyetemek ezen tudományoknak az első csirából való kifejlődésére eléggé meg nem becsülhető befolyással voltak.

¹⁶⁾ Lásd ennek bő kifejtését: Paulsen i. m. I. köt. 29. l. és köv., Kaufmann i. m. I. köt. 99. l. és köv. — P. H. Denifle, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400, I. köt., Berlin, 1885., 1. l.

¹⁷⁾ Így a párisi filozófusok 1244. évben ezen határozatot hozták: „Pro utilitate communis studii artium et ejusdem reparatione de communi consensu artistarum provisum est.” Bulaeus (Du Boulay) Historia Universitatis Parisiensis, Paris 1666—1670., III. köt. 194. l.

¹⁸⁾ Paulsen i. m. I. köt. 14., 31. l.

G. Kaufmann¹⁹⁾ sorra veszi az összes tudományokat és egyenkint kimutatja, milyen hatással voltak a szkolasztikus egyetemek ezeknek keletkezésére és tovább fejlődésére. Még a nemzeti nyelvek fejlődésére és intenzív működésére is a szkolasztikus egyetemek adták meg az ösztönzést; ezt Kaufmann²⁰⁾ az angol, francia és német nyelvészet és nemzeti irodalom akkori emlékeiből világosan bebizonyítja. Legkevésbé kedvezett még a szkolasztikus szellemi irányzat a történetírásnak, de azért a történeti kritika és formai tökély iránti érzéket a tultengő logikus tanítás mégis erősen fejlesztette. A történetírás igazi fejlődési kora a humanizmus idejébe esik, ezen fejlődést is az egyetemek valósították meg.

A 13. és főleg a 14. századtól fogva mind általánosabbá válik az egyetemeknek négy karra való felosztása: theologiai, jogi, orvosi és a bölcséleti; az előbbi három: felső fakultásnak („*facultates superiores*”), a bölcséleti pedig: alsóbb fakultásnak („*inferiores facultates*” = „*artes*”) nevezetett.²¹⁾

A mai egyetemeket úgy tekintjük már és nevüket is arra vonatkoztatjuk, mint az összes tudományokat felölelő tudományos testületeket. Ezen egyetemességben rejlik egy fő szellemi haszon a társadalomra, az egyházra, az államra. Egyik szaknak tudósai, írói a másiknak tudósaival, íróival vállvetve munkálkod-

¹⁹⁾ G. Kaufmann i. m. I. köt. 62—98. l.

²⁰⁾ G. Kaufmann i. h. 70—1. l.

²¹⁾ G. Kaufmann i. h. 68. 74. A négy fakultást a középkorban nem tekintették olyan felosztásnak, amely a tudományok egész családját kimeríti, sőt sok pápai kiváltságlevélben a 4 fakultás felállításán kívül felhatalmazás adatik minden tisztességes („*licita*”) tudományra („*et in qualibet alia licita facultate*”). Ezen „*licita*” szónak ellentéte az „*ars, facultas illicita*”, minőnek tartották például a varázslást. Kaufmann i. h. 75. — A pécsi egyetemen is V. Orbán pápa megadja az engedélyt a polgári és egyházi jogon kívül „*in alia qualibet licita, praeterquam in Theologia, facultate*.” — Ezért elfogadjuk egy hazai tudósunk (Dr. Eszterházy Sándor kassai jogtanárnak a „Kassai Emlékkönyv”-ben 1901., 287. l.) állítását, hogy az egyetemeknek karok szerinti felosztását csak a hallgatóság jövőendő életpályája szerinti csoportosulás hozta létre. Ezen életpálya-közösség miatt léptek az egyféle tudományos pályára készülő tanulók és tanáraik egymással bizonyos szervezetbe és megalkották a régi nemzetek szerinti csoportok („*nationes*”) helyébe a fakultásokat. Kaufmann i. h.

nak a tudománynak előbbrevitelén. És mikor egymásnak alapos készültségét, modern gondolkozását, tiszta szándékát és megfeszített munkásságát közelről szemléljük, tisztelettel kel a másik szaktudomány iránt is bennük, de ugyanők kölcsönös tiszteletet keltenek ezen harmónia által a látszólag ellentétes irányzatoknak hódoló tudományszakok és képviselőik iránt a „profanum vulgus”-ban is.

Ebből világos, hogy az egyetemeknek ma is és mindenkor a jövőben fel kell ölelniök a theologiai szakot is.

A vallás nemcsak a vallás bölcseletének nyújt anyagot tudományos vizsgálódásra, hanem, ha az az emberi lélek mélyébe lenyúló tanokkal és szervezet el, történeti múlttal, szakadatlan tevékenységgel és az egyedekre, a társadalomra, az államra, sőt talán a nemzetközi szellemi, társadalmi és politikai mozgalmakra befolyással bír, akkor okvetlenül tárgya kell, hogy legyen tudományos szaktanulmányozásnak, akár saját hívei, akár kívül állók részéről.

A művelt nyugat többségének meggyőződése és saját meggyőződésünk szerint egyedül igaz vallás az Isten által kinyilatkoztatott keresztény katolikus vallás, első sorban tarthat igényt arra és nemcsak kérheti, hanem követelheti is a tudományok areopágjaitól: az egyetemektől, nemcsak kizárólag katolikusok által lakott országokban, hogy a katolikus theológiát tudománynak tekintsék, a melynek tanulása nemcsak szükséges a papi pályára menőknek, de hasznos bármely más pályára készülőknek is, a melynek mint önálló tudományszaknak fejlesztése a tudományok nagy családjának erősödését jelenti.²²⁾

III. További bizonyíték az egyetemek szükségessége mellett a *tudományok művelése, fejlesztése*, és ezáltal az emberiség szellemi javának előmozdítása.

A tudományok haladását ép az egyetemek valósíthatják meg szervezetük folytán, a mely egy tanárnak egy szakot, annak is csak egyik ágát jelöli ki tudományos tanulmányozásra, további kutatásra és neki „*tanítási szabadságot*,” a hallgatóknak pedig

²²⁾ Igen érdekes a fenti szövegben kimondott tételnek bizonyítása a kassai jogakadémia jeles tanárának: Dr. Eszterházy Sándornak tollából a „Kassai Egyetem” című emlékkönyvben (Kassa 1901.) a 29. lapon.

„tanulási szabadságot“ ad. A tanulási szabadság csak egyik eleme az u. n. akadémiai szabadságnak, a mely már a 12. században nagyon mély erkölcsi süllyedésnek volt okozója. Ennek megszüntetését célozta a tanulók szigorubb fegyelmezése, főleg a kolduló szerzetek (ferencziek, dömések) által alapított kollegiumokban.²³⁾

Itt van a katolikus felfogás és a ma divó laikus felfogás közt a legfőbb félreértésnek és összeütközésnek oka

Alább (a IV. fejezetben) a magyar tételes jog alapján is kifogom mutatni, mit jelent tulajdonképen a „tanítási szabadság.“ Itt most csak általános szempontból foglalkozom vele.

A középkori egyetemeken is volt tanítási szabadság.

III. Sándor pápának dekretálisát a tanítási szabadságról IX. Gergely pápa felvette törvénykönyvébe, a Corpus Juris Canonici-ba. Ezen dekretalis így szól:

„Pro licentia vero docendi nullus omnino pretium exigat, vel sub obtentu alicuius consuetudinis ab his, qui docent, aliquid quaerat, nec docere quemquam expetita licentia, qui sit idoneus, interdicat.“²⁴⁾

Csak a tanítási szabadsággal való visszaélések tették később szükségessé, hogy az egyetemek székhelyein létező székesegyházak „scholasticus“ („magister scholarum“, „cancellarius“) kanonokja bizonyos ellenőrzési joggal („haeresis“, „immoralitas“ esetében) kezdett élni a tanárok előadásaiva, valamint kormányzói és bírói hatalommal a tanulóifjúsággal szemben. Később a pápák maguknak tartották fen ezen jogot és általuk kinevezett kancellárjaikra bízták annak gyakorlását; rendszerint az illető megyés püspökre²⁵⁾

Igy volt a pécsi egyetemnek kancellárja V. Orbán pápa intézkedéséből a pécsi püspök.

A kancellári állás szervezése egy elvet mondott ki, a melyet még a szabadság leglelkesebb hívének sem lehet tagadásba venni, t. i. azt, hogy a tanszabadságnak meg vannak a maga korlátai, vagyis, hogy a tanár nem taníthat mindent, bármit.

²³⁾ G. Kaufmann i. m. I. k. 156. l. 291. l.

²⁴⁾ c. X. V. 5. Ugyanezt mondja ki a c. 3. ibid. (Alex. III.)

²⁵⁾ G. Kaufmann, i. m. I. kötet. 240. l. és köv.

A „Kassai Egyetem“ czimű emlékkönyvben²⁶⁾ Dr. *Eszterházy* Sándor is azt vallja, hogy a tanszabadság daczára is a *tanár felelős politikailag, büntetőjogilag, fegyelmileg, erkölcsileg* („tanítványait még ki nem próbált, meg nem vitatott, felületes elméletekkel nem terhelheti“). Ő persze „mellék kollégiumokon“ ezen elméletek előadását is hajlandó volna megengedni. Én azt hiszem: ezen „mellék“-kollégiumokban sem. És az *erkölcsi felelősség* egyik tárgyául azt nevezhetném még meg, hogy *nem szabad a tanárnak a hallgatók vallási meggyőződésének alapjait vagy erkölcsi elveit felduló tanokat hirdetnie.*

Az evangéliumi szabadság elvét hirdető protestantizmus kezdetben nem ismerte a tanítási szabadságot.

Paulsen ismertetve a wittenbergi egyetem 1533. évi statutumait, így ír:

„*Zur kirchlichen Behörde wird die theologische Fakultät durch zwei Bestimmungen Ein oder zweimal im Jahr soll der Dekan alle Auditoren der Theologen zusammenrufen — — — Sodann wird der Fakultät die Überwachung der Lehre anvertraut: Wie in den Kirchen und Schulen unseres Gebietes, so wollen wir auch auf der Universität, welche stets die Leitung und Censur der Lehre haben muss, die reine evangelische Lehre in Übereinstimmung mit dem Bekenntnis, welches wir 1530 zu Augsburg dem Kaiser Karl übergeben haben, fromm und treulich vorgetragen, erhalten, und fortgepflanzt haben; denn diese Lehre ist, wie wir gewisslich feststellen, der wahre und ewige Ausdruck (consensus) des Glaubens der allgemeinen Kirche Gottes. Wenn eine Meinungsverschiedenheit sich erhebt, so soll die Sache an den Rektor und das Konsilium der Universität gebracht werden.*“

Végre a statutumok e szavakkal adják meg a szankciót a tanítási szabadság korlátozásának:

„*Die falschen Ansichten dürfen dann nicht vertheidigt werden; wenn jemand sie hartnäckig vertheidigt, soll er mit solcher Strenge bestraft werden, dass er die schlechten Meinungen nicht weiter verbreiten kann*“²⁷⁾

Ez elég érthető beszéd: cenzura, a tanításnak hatósági vezetés („Leitung“) alá rendelése, regula fidei et scientiae, utólagos fegyelmi eljárás, a „palinodia“-ra való kényszerítés és végre

²⁶⁾ Id. m. 294. lapja.

²⁷⁾ *Paulsen* i. m. I. köt. 212. l.

„szigoru“ büntetés. Hol van a szikrája is a tanítási szabadságnak? A Galilei eset legszínesebb előadása sem nyújthat ennél többet.

A katolikus egyház beéri azzal, amit a vatikáni zsinaton kimondott:²⁸⁾

„Verum etsi fides sit supra *rationem*, *nulla tamen* unquam inter fidem et *rationem vera dissensio* esse potest: cum idem Deus, qui mysteria revelat et fidem infundit, animo humano rationis lumen indiderit; Deus autem negare seipsum non possit, nec verum vero unquam contradicere. Inanis autem huius contradictionis species *inde potissimum oritur, quod vel fidei dogmata ad mentem Ecclesiae intellecta et exposita non fuerint vel opinionum commenta pro rationis effatis habeantur*. Omnem igitur assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus. Porro Ecclesia, quae una cum apostolico munere docendi mandatum accepit, fidei depositum custodiendi, jus etiam et officium divinitus habet falsi nominis scientiam proscribendi, ne quis decipiatur per philosophiam et inanem fallaciam. Quapropter omnes christiani fideles huiusmodi opinioniones, quae fidei doctrinae contrariae esse cognoscuntur, maxime, si ab Ecclesia reprobatae fuerint, non solum prohibentur tamquam legitimae scientiae conclusiones defendere, sed pro erroribus potius, qui fallacem veritatis speciem prae se ferant, habere tenentur omnino.“

„Neque solum fides et ratio inter se dissidere unquam possunt, sed opem quoque sibi mutuam ferunt, cum recta ratio fidei fundamenta demonstret ejusque lumine illustrata rerum divinarum scientiam excolat; fides vero rationem ab erroribus liberet ac tueatur, eamque multiplici cognitione instruat. Quapropter tantum abest, ut Ecclesia humanarum artium et disciplinarum culturae obsistat, ut hanc multis modis juvet atque promoveat. Non enim commoda ab iis ad hominum vitam dimanantia aut ignorat aut despicit; fatetur imo, eas, quemadmodum a Deo, scientiarum Domino, profectae sunt, ita, si rite pertractentur, ad Deum, juvante Ejus gratia, perducere. Nec sane ipsa vetat, ne hujusmodi disciplinae in suo quaque ambitu propriis utantur principiis et propria methodo; sed justam hanc libertatem agnoscens id sedulo cavet, ne divinae doctrinae repugnando errores in se suscipiant, aut fines proprios transgressae ea, quae sunt fidei, occupent et perturbent“.

²⁸⁾ Conc. Vatic. constitutio de fide catholica, cap. 4. („De fide et ratione“). A tridenti és vatikáni zsinatok határozatainak 1888. évi regensburgi (G. I. Manz) kiadásának 26* lapján.

„Neque enim fidei doctrina, quam Deus revelavit, velut philosophicum inventum, proposita est humanis ingeniis perficienda, sed tamquam divinum depositum Christi Sponsae tradita, fideliter custodienda et infallibiliter declaranda. Hinc sacrorum quoque dogmatum is sensus perpetuo est retinendus, quem semel declaravit Sancta Mater Ecclesia, nec unquam ab eo sensu, altioris intelligentiae specie et nomine, recedendum.“

„Crescat igitur et multum vehementerque proficiat tam singulorum, quam omnium, tam unius hominis, quam totius Ecclesiae, aetatum ac saeculorum gradibus, intelligentia, scientia, sapientia: sed in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu, eademque sententia.“

A kath. egyház tehát sem cenzurát, sem büntetést nem ír elő, hanem katolikus vallásu tudóstól, tanártól megkívánja, hogy a tudós egyrészt törekedjék megérteni tevőleges irányban („mit tanít“) és nemleges irányban („mit nem tanít“) a kath. vallás tanait, másrészt pedig jól bírálja meg, a tudomány tételeit, rostálja meg a kutatás eredményeit, ne énekelje utána a „tárgyilagoss“ könyviróknak és kutatóknak sokszor nagyon is alanyi és irányzatos állításait és soha se állítsa oda a tudományos kutatás „látszólagoss“ eredményeit a vallás félreérthetetlen tanaival szembe, mint azok gyengítőit és czáfolatait.²⁹⁾

A kutatásnak a kath. egyház nem ellensége. Galileinek sem a „kutatást“, hanem az akkor még hipotézis jellegével bíró és az akkori felfogás szerint a szentírással ellenkező földforgási elméletnek végleges igazsággként való „hirdetését“ tiltotta el a római Officium³⁰⁾

Plató, Aristoteles, Saadja (942), Jehuda ha Levy (1140), Moses ben Maimon (1205), Ibn Roschd (Averroës) munkái nem voltak mentek tévedésektől, sőt az utóbb említett zsidó és arab peripatetikusok művei telve voltak aberrációkkal, és mégis a kath. valláshoz hű szkolasztikus mesterek olvasták azokat, sőt tudjuk, hogy a nagy Stagiritának (Aristoteles) logikáját és metafizikáját

²⁹⁾ Utalunk itt Dr. Mihályffy Ákosnak „Kath. Egyetem“ czim alatt megjelent aut. kongresszusi beszédére (3. l.)

³⁰⁾ Wetzer u. Welte, Kirchenlexikon, Freiburg., II. kiad, 1888. 5. köt. 40. l. Ezen idézett helyen Schanz 45 hasábon át egész monografiáját adja a „Galilei“-esetnek.

teljesen átvették a szkolasztikus bölcsélet-tudományba.³¹⁾ Ott látjuk a renaissance ápolói, maecenásai közt is az első helyen a kath. egyház főpapjait, pápáit; látjuk őket klasszikusok olvasásába, a képzőművészeti remekék szemlélésébe merülve; ők nem idegenkedtek az új, bár nem veszélytelen, irányzattól, a mely a formai tökély, a művészeti szépnék terén a klasszikus óvilág népeivel akart versenyre kelni.³²⁾

Ma sem ellensége a kath. egyház a tudománynak. Jelszava: „crescat scientia!”

IV. Utolsó előtti helyen egy egészen modern érvet hozok fel az egyetemek szükségessége mellett.

Az egyes ember, egyes tudós teljesen a maga erejéből, a maga lelkesedésével, a maga invenciójával, a saját könyvtárral és természettudományi szaknál a saját tulajdonát képező felszerelésekkel vagy egyáltalában nem, vagy csak nagyon kivételes esetekben képes a tudományt mint szaktudós vagy kutató művelni. Bármely szakembernek a szakirodalom műveit kezénél kell birtania, ehhez már óriási könyvtár, a természettudományi és orvosi szakhoz pedig igen költséges felszerelések kellenek. *Ilyen segédeszközöket* nem képes egyes ember vagy egy város vagy egy kisebb vidék a tudományok rendelkezésére bocsájtani, ilyenre csak a legnagyobb erőforrások képesek. Ép ezek azok, melyek az egyetemeket létrehozzák, legyen az a demokratikus módon összegyűjtött pénz vagy a fejedelmek, főpapok vagy „Krö-zus”-ok által tett alapítványok. És ilyen helyen fejlődik ki kölcsönhatás és versengés folytán, a tudománynak szeretete.

Valamely egyetem tudományos felszerelése magában nem adja meg a súlyt az egyetemnek, ha nincsen meg az egyes tanároknak a tudomány szeretete, a közönségben pedig a tudománynak, a tudomány elméleti részének (hisz ez a tudomány) becslése.

Luther, Melanchton³²⁾ és az első evangélikus prédikátorok

³¹⁾ G. Kaufmann i. m. 52—53. l., Jos. Hergenröther, Handbuch der allg. Kirchengeschichte, II. kiad. II. köt. 1885., 525. l.

³²⁾ Paulsen i. m. I. köt. 186—7. Az ember igazán alig akar hinni szemének, mikor az alapjában „humanista” műveltségű és tagadhatatlanul ro. konszenves egyéniségű Melanchton támadó szavait olvassa (Paulsennél és Janssennél) a „philosophia” ellen. Melanchton mondotta, hogy Szent Pál le-

megvetéstől és gyűlölettől duzzadó szónoklatai Aristoteles, a szkolasztikusok és az egyetem ellen a közönségben is megvetést keltettek a tudomány és az egyetemek és minden oktatás ellen, a minek következménye volt a németországi oktatásügynek 1522-től 1530-ig való óriási hanyatlása.

Paulsen sorra veszi a német egyetemeket és egyenkint ki mutatja azok hanyatlását a reformáció első éveiben. Így a *wittenbergi* egyetem csak 1530 után kezdette régi erejét (1522 előtti időből) visszanyerni, az azelőtt virágzó *erfurti* egyetemnek alig volt hallgatója, a *lipcsei* egyetem hallgatói a régi létszám egy-negyedére apadtak le, a *frankfurti* (a. O.) egyetem teljesen megszűnt pár év múlva a reformáció kezdete után, a *rostocki* egyetem 1529—36-ig, a *greifswaldi* egyetem 1525-től 1539-ig szünetelt (hallgatóság hiányában), a *bazeli* egyetemen 1522-óta alig néhány hallgató volt, 1529-ben teljesen megszűnt.

A kath. valláshoz hű *kölner*, *bécsi* és *heidelbergi* egyetemek tanulóinak száma teljesen leapadt (Köln 1520 előtt 300—400 tanuló, 1527—43-ig 36—96. Bécs 1515-ben 600 tanuló, 1527-ben 20—30 tanuló).

A tudomány elleni gyűlölet mint hullámverés tovább terjedt Németországnak protestáns vallásu részeiből a katolikus részekre is és itt is a tudomány, az egyetemek kicsinylését, megvetését idézte elő; a szülők nem küldötték itjait az egyetemekre³³⁾. Csak később sikerült Melanchtonnak az iskolaügy újra szervezését keresztülvinni és ezzel a tudománynak, főleg a filozofiának és filológiának, a theologia mellett tiszteletet szerezni.³⁴⁾

A tudomány kicsinylése ma sem ritka dolog. Álljon itt egy talán kevesek előtt ismeretes adat.

A „*La Revue*“ („*Revue des Revues*“) 1902. augusztusi számában *Iean Jussieu* saját tapasztalatai alapján érdekesen ismer-

velein kívül nincsen üdvösség: „minden más tudományt megvethetsz; Szent Pált elhanyagolni annyi, mint az üdvösség reményét eldobni.“ Id. *Paulsen*-nél 186. l.

³³⁾ *Paulsen* i. m. I. köt. 187—193. l.

³⁴⁾ *Paulsen* i. m. 205—28. Érdekes olvasni, miként dicséri 1537-ben *Melanchton* azt az *Aristotelest*, a kit ő, de főleg *Luther* azelőtt elvetett. *Luther* *Aristotelest* („A német nemzet nemeseihez“ 1520.) „elátkozott, dölyfös ravasz pogány“-nak nevezte el.

teti az északamerikai Egyesült Államok egyetemeinek viszonyait „La démocratie américaine contre le science“ című cikkben.

A cikknek rövid tartalma: Az északamerikai egyetemek évi jövedelme 100.000 dollártól 2.370.000 dollárig váltakozik, de ezen évi jövedelmeiken kívül majd minden egyetemnek alaptőkéje évenként 1—2 millió dollárral emelkedik. Ezen alaptőkék nagy részét azonban az amerikai befektetői óriási méretű és fényes főépületekbe, egyetemi intézetekbe (orvosi, természettudományi, mérnöki karhoz), de maguk az egyetemi tanárok nem részesülnek tiszteletben, nem is lesznek kellőleg díjazva, de a mi már igazán baj: tudományuk, főleg az elméleti, alapvető részek nem érdeklik az amerikaiakat. Ők a szép egyetemi palotákban is mindig érdekeset, mulattatót, szenzációsat akarnak hallani. Ennek azután az a következménye, hogy a tanárok a külső csillogásra, fényes programokra, statisztikákra, regisztrálásra, felfedező utazásokra stb. helyezik a fősúlyt, magát pedig a tudományt nem művelik.

Jussieu ezt a *demokrata eszménynek* („l' idéal démocratique“) tulajdonítja, mely nem érti és azért nem is szereti a tudományt, hanem a tudomány helyett egész törekvését az anyagi és gazdasági haladásra helyezi. Jussieu így adja ennek okát:

„La grande cause, à notre avis, c' est le *triomphe trop complet de l' idéal démocratique*. Dans un pays, comme la France, qui a des traditions établies, une organisation sociale basée sur le suffrage universel peut exister sans que la vie intellectuelle et artistique s' en ressentent trop, au moins per un temps. Il en est tout autrement d' une nation, qui se fonde dès le début sur des principes démocratiques. *L' idée d' égalité morale* des citoyens, qui est peut-être légitime, entraîne dans la plupart des esprits l' idée d' *égalité intellectuelle*, qui est une *profonde erreur*. Il en résulte le „*bourgeoisisme*“, non pas seulement d' une classe, comme en France, mais de la nation dans son ensemble, „*bourgeoisisme*“, qui n' est pas seulement *intellectuellement grotesque* et ridicule, mais qui est, au point de vue social, profondément immoral.“

Ide vezet a demokrácia tultengése. Így hozhat halált a tudományra a szociáldemokrácia győzelme minálunk is.

Jussieu hozzátézi, hogy az amerikai egyetemi tanár csak akkor számíthat nagyobb becsülésre, ha feltűnést kelt irodalmi munkásságának extenzivitásával, az elkelt példányok nagy szá-

mával, ezek pedig Amerikában annál jobban kelnek el minél felületesebbek, ha csak szenzációsak. Ezenkívül az amerikai egyetemi tanárnak nagy társadalmi összeköttetéseket kell fentartani, ha azt akarja, hogy számbavegyék: részt kell vennie gyülekezeteken, megjelennie klubokban, konferenciákon, és így alig marad ideje a tudománynak intenzív művelésére. Európa ebben tulszárnyalja Amerikát, mert itt a tudományt nem teszik attól függővé, hogy a tudós társadalmilag szerepel-e? és tán tréfálkoznak egy tudósnak félszégei felett, de tudományát megbecsülik. Így Jussieu.

Valóban a mai ankétozás és bankétozás korában megszívlelendő, amit tovább mond Jussieu:

„*Pour remplir dignement une vie de science, un homme n' a pas de trop de toute son énergie et il doit en distraire le moins possible pour la vie extérieure et sociale.*”³⁵⁾

Meglepő az az állítása is Jussieunak, hogy az észak-amerikai bámulatos mechanikai találmányok kizárólag csak ügyesebb alkalmazásai az európaiak által felfedezett és tudományosan leírt természeti erők és törvényeknek, sőt legtöbb esetben csak tökéletesítései az európaiak által a tudományos kutatás után készített gépeknek vagy egyéb műszereknek.

Ezen állítását Jussieu a „*Northamerican Review*” mult évi egyik számában megjelent cikkben M. C. Snyder által közölt adatokkal bizonyítja.

Snyder kimutatja, hogy az amerikai *Fulton*, a gőzhajó feltalálója, az európai *Watt* által feltalált gőzgépet alkalmazta csak a vizen való mozgásra; az amerikai *Morse* csak tökéletesítője volt az európaiak által már feltalált telegráfnak; *Graham Bell* szintén csak tökéletesítte a hangnak villamosság útján (telefon) való továbbvitelét, ő már beszédet is tudott közvetíteni, az első európai feltalálók csak zenei hangokat (*De la Rive*, *Gassiot*, *Marian*, *Reiss*;) a drótnélküli sürgönyözés lehetőségének kimutatása, európai tudósok érdeme (*Branly*, a párisi kath. egyetem tanára 1890-ben, *Lodge* liverpooli, Clerk *Maxwell* angol, *Hertz* karlsruhei fizikus stb.) *Marconi* (különben is olasz) csak tökéletesítője volt. És így veszi sorra Snyder az amerikaiak mechanikus találmányait.

³⁵⁾ *La Revue*, numéro de 1. Aout 1902., 258 l., 267 l.

A közönségnek, a hallgatóságnak, az egész egyetem szervezetének tehát olyannak kell lennie, hogy az egyetemi tanár egész szellemi erejét örömmel szentelhesse a tudománynak, az elméleti alapelvek és a gyakorlati alkalmazásoknak tanulmányozására, így fog a tudomány mélyébe hatolni és fogja hallgatóiban, műveinek olvasóiban a tudományok szeretetét felkelteni.

Ilyen tudósnak siet nagy apparátusával segítségére az egyetem, dúsabb javadalmazása is jórészen csak a tudománynak válik javára.

Jó ezt megjegyezni hazánkban, a hol az egyetemi tanárságot, mint vizsgáztatói foglalkozást tekintik sokan, melynek tagjai mintha nem is a tudománynak művelésére, hanem az állami közoktatásügy hivatalos és társadalmi legelőkelőbb képviselésére, a megfelelő rangosztályba osztva, no meg grádus-osztásra volnának hivatva

V. A fenti négy ok az általános jellegű főmotivum egyetemek alapítására. Most szóljunk egy *specifikus magyar motivumról*, a mely követeli új egyetemnek és pedig „vidéki” egyetemnek felállítását Magyarországon.

Magyarországon két egyetem van: a *budapesti* és a *kozsvári*.

A *budapesti* egyetemnek³⁶⁾ theologiai és bölcsészeti fakultását Pázmány Péter bibornok alapította, a jogtudományi kar Lósy Imre és Lippay György esztergomi érsekek alapítványából 1667-ben állíttatott fel, és végre Mária Terézia királynő a jogi kar továbbfejlesztésére és az orvosi kar felállítására 1769-ben a dunaföldvári apátság jövedelmeit és 1769-től a jezsuiták által, 1773-tól a jezsuitarend megszüntétől pedig, a tanulmányi alaphól fizetett évi 10 000 forintot adományozott az egyetemnek. A Mária Terézia-féle alapítás, de meginkább a Jézus-társaság feloszlata, után az azelőtti kath. egyetemet államinak tekintették és „*királyi tud. egyetem*” névvel jelölték meg.³⁷⁾ A Jézus társaság felosztásáig (1773) a hittudományi, bölcsészeti karon jezsuiták voltak a tanárok, a jogi karon is jezsuita adta elő az egyházjogot.³⁸⁾

³⁶⁾ Pauler Tivadar, A Budap. Egyetem története, Budapest 1880., 4. 9., 48. l.

³⁷⁾ Dr. Breznay Béla, Egy pillantás a budap. kir. m. t. egyetem történetére, Budapest, 1896, 3. l.

³⁸⁾ Pauler i. m. 22. l.

Az 1848. XIX. t.-cikk a tanítás és tanulás szabadságának elvét kimondván a budapesti egyetemről, azt „*magyar egyetem*“ címmel egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá rendelte.

A 19. század folyamán a hittudományt kivéve a többi szakon óriási módon felszaporodott a katedrák száma úgy, hogy 1901/2. tanévben egyetemi tanár volt³⁹⁾:

a hittudományi karon 12

a jog- és államtud. karon 41

az orvostud. karon 100 (és 6 adjunktus)

a bölcsészeti karon 90 (és 3 „ „)

Ennek folytán a személyi kiadások, valamint az orvostudományi és bölcsészeti kar részére felállított különféle intézetek fentartására és egyéb dologi kiadások oly nagyra nőttek, hogy a 12 millió korona értéket érő egyetemi vagyonnak évi 681 854 kor. (1901/2) évi jövedelme az évi kiadásoknak csak egy ötödét fedezi, „mert” a személyi kiadások 1708, 638 K-ra, a dologi kiadások pedig 1.048, 415 K-ra, vagyis az összes kiadások 2,757 053 K-ra rugtak.

Az egyetemi alap jövedelme és egyéb (tandij, ápolási díjak stb.) jövedelmek összesen (1901/2. tanévben) 1.433, 119 K-ra rugtak. Az államnak tehát az 1901/2. tanévben fedeznie kellett: 1.323, 934 koronát.⁴⁰⁾

A *hallgatók száma* a budapesti egyetemen évről—évre növekszik.

Álljon itt az utolsó tíz évi haladás.

1891/2. tanévben a négy karon összesen volt hallgató 3255

1900/1. „ „ „ „ „ „ „ 5546

1901/2. „ „ „ „ „ „ „ 5940

A tíz év alatt a *hittudományi* kar hallgatóinak száma alig változott, (1901/2-ben 91 volt). A *joghallgatók* száma 1864-ről 3854-re emelkedett. Az *orvosjelöltek* száma fogyott, mert 1891/2-ben számuk 997 volt, 1901/1-ben pedig csak 663. A *bölcsészeti* kar hallgatóinak száma még a *joghallgatókénál* is

³⁹⁾ A budap. egyetemek „*Beszédek*“ című 1902-ben megjelent hivatalos kiadványának 27. lapja.

⁴⁰⁾ U. o. 105. l.

nagyobb arányban szökött fel: 1891/2-ben volt 308, 1901/2-ben 1191. Gyógyszerészhallgató 1901-ben 73 volt ⁴¹⁾)

Népességre nézve a budapesti egyetem Európa egyetemei közt az ötödik helyet foglalja el.

A külföldi egyetemek között csak a párisi (Faculté de Paris, 1892 év: 9837.), a bécsi (1896. év: 5796), a nápolyi (1895 év: 5040), berlini (1899. év: 4997) népesebbek a budapesti egyetemnél

A kolozsvári egyetemet 1872-ben az 1872. XIX. t.-cikk állította fel merően állami pénzből négy fakultással, melyek: 1. a jog- és államtudományi, 2. az orvosi, 3. a bölcsészeti- nyelv és történettudományi (röviden elnevezve: bölcsészeti), 4. a matematikai és természettudományi. Ezen új karnak felállításával a kolozsvári egyetem teljesen modern, a külföldi egyetemekhez hasonló intézményként jelenik meg, a budapestin még most sincs ilyen külön kar szervezve, hanem együtt van a bölcsészeti karral. 1875-ben lőn szervezve az egyetem mellett a gyógyszerész tanfolyam. A kolozsvári egyetem 1881-ben lett véglegesen királyi alapítólevéllel megalapítva és megerősítve: „M. kir. Ferencz József-tudomány-egyetem“ czimmal.

1872-ben 258 (köztük 173 jogász, 27 orvos) volt a hallgatók száma, 1881-ben (10. év) már 456-ra emelkedett (225 jogász, 100 orvos), 1890-ben 565-re (232 jogász, 138 orvos), 1896-ban 685-re (369 jogász, 113 orvos), 1900-ban 1210-re (771 jogász, 101 orvos, 214 bölcsész, 85 matemat., 39 gyógyszerész.)

A tanárok száma is emelkedett a kolozsvári egyetemen. A jog- és államtud. karon 1872-ben volt 12 tanár, 1900-ban pedig 17 tanár. Az orvostud. karon 1872-ben volt 11 tanár, 1900-ban pedig 37 tanár. A bölcsészeti-, nyelv- és tört. karon 1872-ben volt 14 tanár, 1900-ban pedig 24 tanár. A mennyiségtan-természettud. karon 1872-ben volt 3 tanár, 1900-ban 17 tanár. A gyógyszerészeti tanfolyamon (ugy, mint Budapesten is) a mennyiségtan- term és az orvosi karon tanárai tanítanak ⁴²⁾

⁴¹⁾ A budap. tud. egyetem „Beszédék“ című hivat. kiadványából, Budapest, 1902. 13. és 54. lap.

⁴²⁾ A kolozsvári adatokat részint Dr. Márki Sándor: „Az egyetem eszméjének s a kolozsvári m. kir. Ferenc József tud. egyetemnek története“,

Á két magyar egyetemnek adatait felsoroltam azért, hogy bemutassam a specifikus „magyar“ okot arra, hogy *Magyarországon kell állítani egy vagy akár több új egyetemet* és pedig a vidéken, távol a jelenlegi két egyetem székhelyétől.

A *budapesti* egyetem jogi karán ugyanis csak kétszer akkora a *tanárok száma*, mint a *kolozsvári* egyetemen, de a *joghallgatók száma ötször akkora*, mint a kolozsvárin. Amiből következik, hogy daczára a budapesti párhuzamos katedráknak, a hallgatóság minden évfolyamon, de főleg a felső évfolyamokon, ⁴³⁾ akkora, hogy a termek őket mind be nem fogadhatják, de ha ez lehetséges volna is, a tanárok őket kellőképen ellen nem őrizhetik. Itt tehát vagy a tanárok létszámának a jelenleginek 3-szorosára való emelésével vagy pedig decentralizációval, vidéki egyetemeknek felállításával kell segíteni.

A *bölcsészeti* karon is segítene a decentralizáció; az — *orvosi* kar hallgatóinak létszáma azonban a decentralizációt egyelőre nem követeli, de másrészt valószínű az, hogy sok olyan ifju, ki most jogász lesz, az orvosi pályára lépne, ha közelében orvosi fakultás volna.

Belátják a budapesti egyetem tanárai is a bajt. A folyó tanév elején Dr. Vécsey Tamás a római jognak tanára és a budapesti egyetemnek 1901/2. évi rektora (1902. évi szept. 14-én) tartott beszámoló beszédében ezt nyíltan is kifejezte:⁴⁴⁾

„Népességre nézve egyetemünk az ötödik. Egyetemünkön százalékokban kifejezve is van annyi szorgalmas és jó tanuló, mint bármely más egyetemen. És mégis gondolkodóba esünk, főleg a jogi kar tömegességén, mely minden ellenőrzést meg-

Kolozsvár, 1836. 30. l., 33. l., 131. l., részint pedig a m. kir. vallás és közokt. miniszter által „*Magyarország közoktatásügye az 1900. évben*“ (Budapest 1901.) munkából (120. l.) merítettem.

⁴³⁾ A budapesti egyetem hallgatóinak számát „tanfolyamok“ szerint nem tudtam sehol sem megtalálni. Pedig minket, vidékieket nagyon érdekelne, mert tudomásunk szerint a vidéki akadémiák hallgatóinak tekintélyes része a felsőbb évfolyamokban egyetemre megy jogot hallgatni, s így természetesen a felső évfolyamoknak az alsóbbaknál népesebbeknek kell lenniök, legalább is aránylag, mert persze az alsó évfolyamokból akárhányan teljesen felhagynak a jogi pályával.

⁴⁴⁾ A budapesti tudományos egyetem „*Beszédek*“ című 1902. év hivatalos kiadványának 14. lapján.

zsíbbaszt, a tanári befolyást gyériti. Ennek az egészségtelen áramlatnak oka az előítélet, a gimnáziumok fölösleges nagy száma s a minősítési törvény, mely jogvégzettséget kíván boldog-boldogtalantól s így az egyetemre tereli az oda nem valókat is. A jogra beiratkozók számának rohamos emelkedése már megszünt örvendetes lenni. A bölcsészeti karon is sok, ami sok. A középiskolai tanári pálya inundációjától kell tartani.“

Ez világos beszéd. A korolláriumot Vécsey nem mondta ki :
Decentralizálni kell a jogi és esetleg a bölcsészeti főoktatást is.

Hogyan? Arról alább lesz szó.

Némelyek új, vidéki egyetem felállításának szükséges voltát azzal is szokták bizonyítani, hogy Magyarországnak népessége arányában kevés a két egyetem a külföldi országok egyetemeinek számához képest. Ez az érv nem más, mint új alakban való előhozása az általunk imént előhozott érvnek Azonnal megmagyarázom.

Magyarországban a lakosság számához (1900-ban volt: 16,838.255 lakos) képest valóban kevés az egyetem, de nem mondható kevésnek az egyetemi hallgatók száma.

Nálunk tehát több egyetem kellene nem azért, hogy a jelenleginél több nyerhessen egyetemen tudományos kiképeztetést, hanem azért, hogy az egyetemi hallgatóság arányosabban oszoljon meg a mostani két egyetem és a felállítandó egyetemek között, és hogy így az egyetemi oktatás eredményesebb legyen.

Belgiumban 100.000 lakosra 82 egyetemi hallgató esik; van pedig Belgiumban összesen 4 egyetem; Norvégiában 100 000 lakosra esik 76 (1 egyetem); Svédországban 57 (2 egyetem); Ausztriában 55 (7 egyetem); Olaszországban 51 (17 egyetem, Svájcban 50 (7 egyetem); Németországban 48 (21 egyetem, Németalföldön 45 (3 egyetem); Franciaországban 42 (78 faculté); Magyarországon 40 (2 egyetem); Romániában 17 (2 egyetem: Bukarest, Jassy); Oroszországban 9 (7 egyetem) egyetemi hallgató esik 100.000 emberre.⁴⁵⁾

De Magyarország arányszámainál nem vettük számba az 1 ál-

⁴⁵⁾ Ezen arányszámokat részben a Wetzer und Wette: Kirchenlexikon 12. kötetéből (Freiburg in Breisgau 1901. 368. lap.) vettem át, részben magam számítottam ki az egyetemi hallgatók számának és az ország lakosságának egybevetéséből.

lami, 2 királyi, a két katolikus (Pécs, Eger), 1 ágostai evang. (Eperjes). 4 ev. ref. (Debrecen, Patak, M.-Sziget, Kecskemét) jogakadémiáknak hallgatóit, sem pedig a műegyetem hallgatóit; ha ezeket is hozzászámítanók, akkor Magyarország arányszáma 69 (1900-ban volt 1772 műegyetemi és 1569 jogakadémiai hallgató) volna. Ha pedig a különféle egyházaknak nem egyetemi jellegű magyarországi hittani főiskoláit is hozzászámítanók (1900-ban volt 1463 hittanhallgató), akkor az arányszám a 100-at megközelíti.

Világos ebből, hogy Magyarországon csekély ugyan az egyetemek száma, de bőven elegendő más országokhoz, és pedig elsőrangú kultúrországokhoz viszonyítva, a főiskolát végzők száma.

Arról azonban lehetne beszélni, hogy, mint Dr. Vécsey Tamás is felemlíti fentidézett beszédében, nem kellene jogvégeztséget kívánni „boldog boldogtalantól.” A minősítési törvénynek ilyenén módosítása mellett a manapság jogvégezettek által betöltött közigazgatási (városoknál, vármegyéknél) hivatalok egy részét nem jogvégezettek is jól betölthetnék, viszont pedig, nem lévén annyi privilegizált pályájuk a jogvégezetteknek, előállana mindenestre az az egészséges reakció, hogy azok, kik mégis felsőbb iskolai tanulmányokat akarnak végezni, a *bölcsészeti* vagy *orvosi* szakmára szánják el magukat, főleg, ha ilyen karokkal rendelkező vidéki egyetemek állanak rendelkezésükre.

A budapesti és kolozsvári *orvosi* kar hallgatóinak csekély száma nem onnét van, mintha az orvosi pályára nem éreznének többen is hivatást, vagy mintha az orvosi pálya tulzsufolt volna, hanem ott, hogy orvosnövendéknek igen kevés ideje jut önfentartás végett üzőtt mellékkeresetre és így a vidékről *csak a vagyonyosabbak képesek az orvosi tanulmányokat elvégezni.* Ha az új vidéki egyetemeken orvosi kar nyílnék, akkor az illető város helyben lakó szegénysorsú polgárainak fiai közül szép számmal iratkoznának be az orvosi karra csak úgy, mint most, más főiskola hiányában, beiratkoznak a jogra sokan (a vidéki jogászoknak több mint fele) olyanok, akiknek abszolút semmi kedvük nincs a jogi tanulmányokra vagy pályákra, de mint egyedüli eszközt a felsőbb értelmiségi osztályhoz való juthatásnak a jogtanulást ragadják meg.

Ugyanez áll a *bölcséleti* karra is, mégis azon módosítással, hogy a budapesti egyetem bölcséleti karán levő hallgatók létszáma maga is indokolja a decentralizációt; a vidéki bölcsészeti karok így sok nagy szaktehetséget mentenének meg a tudománynak.

Természetes, hogy az *orvosi* pálya benépesítésének egyik fő előmozdítója az országos közegészségügynek alapos szervezése volna vagy teljes államosítás útján vagy törvényhatósági intézkedéssel, de minden esetre úgy, hogy az orvosi pálya legalább is annyi kilátást nyújtson anyagi prosperálásra, mint más, sokkal kevesebb tanulmányt kívánó és kevesebb felelősséggel járó, pályák.

A jogakadémiákon végzőket bátran egyenlősíthetjük az egyetemi hallgatókkal, mert ugyanazon oktatásban és az állam vizsgák révén ott helyben — egyetem nélkül is — ugyanazon minősítésben részesülnek (a tudori fokozattól eltekintve), mint az egyetemi hallgatók.

Egy szóval: „két” magyar egyetem kevés a „sok” hallgatónak, decentralizálni kell.

Ezért szükséges Magyarországon egy vagy két új egyetem, de távol Budapeستől és Kolozsvártól olyan helyeken, melyek a körülötte fekvő vidék gócpontjainak vannak történelmi, néprajzi, földrajzi és kulturális szerepüknél fogva már predesztinálva.

II. Fejezet.

Kath. egyetemekre is szükség van.

I. A tétel világos. Minden katolikus ember érzi, a kath. kongresszusok minden országban sürgetik ilyeneknek felállítását és ajánlják a felállítottaknak látogatását, a kath. egyház püspökei minden országban legfőbb pártolói a kath. egyetemek eszméjének, az egyház fejei, a római pápák ezen törekvéseket kezdettől fogva — immár majdnem egy századon át — helyeselték és erejüktől telhetőleg támogatták.

Sőt a hithű katolikusokon kívül állók közül is sokan elis-

merik a katolikusok e törekvésének jogosságát és az oktatás szabadságának palládiuma alá állították, azt megvédelmezték.

E tekintetben elég utalnunk a klasszikus mérkőzésre, a mely a felső oktatás⁴⁶⁾ szabadsága felett a francia parlamentben 1874- és 1875-ben lefolyt. A parlamenti vitában *Dupanloup* orléansi püspök vezette a katolikus akcióit. Ezen akció eredménye volt az 1875. júl. 12-én kelt törvény a felső oktatás szabadságáról (*loi relative à la liberté d'enseignement supérieur*), a mely véget vetett a felsőiskolákra nézve Franciaországban fenállott állami monopóliumnak, és „*établissements libres d'enseignement supérieur*“ czimmel katolikus egyetemeknek, mint nyilvános főiskoláknak nyitását megengedte olyan feltétel alatt, hogy a felállítandó egyetemek, a theológiát belé nem számítva, legalább három fakultással birjanak, és hallgatói az egyetemi tanulmányok végzése után egy vegyes bizottság előtt („*jury mixte*“) tehessenek vizsgálatot, mely bizottságok tagjai t. i. részben a szabad egyetem tanáraiból, részben azon kívül álló egyénekből neveztetnek ki az állam által.⁴⁷⁾ Ezen törvény hatása alatt keletkezett Franciaországban 1876-ban a *lillei*,⁴⁸⁾ *párisi*⁴⁹⁾, 1877-ben az *angersi*, *lyoni*, *toulousei* kath. egyetem.⁵⁰⁾

De a *francia kath. egyetemek* nem sokáig maradtak

⁴⁶⁾ Az elemi iskolák nyitására az 1833-iki törvény, a középiskolák nyitására az 1850. márc. 15-iki törvény adta meg a szabadságot.

⁴⁷⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos „Kath. egyetemek“ című nagybecsű tanulmányából (megjelent *Kath. Szemle* I—IV. számaiban,) i. h. II. 179—181. l.

⁴⁸⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. II, 183—210. old. A *lillei* egyetemnek eleinte csak jogi (2.) nyelvészeti (4.) és természettudományi (5.) fakultása volt, most van theologiai (1.) és orvosi (3.) is. A hittudományi fakultás 2 évi szkolasztikus bölcseleti és 4 évi theologiai tanfolyamból áll. A szkolasztikus bölcselethől is adhat az egyetem „*baccalaureatus*“ diplomát.

⁴⁹⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. 210—221. l. A *párisi* kath. egyetemnek eleinte csak jogi (2.), nyelvészeti (3.) és természettudományi (4.) fakultásból állott, melyhez később a hittudományi (1.) járult. A nyelvészeti és természettudományi fakultást később egyesítették „*Écoles libres des hautes études*“ cimmel. A hittudományi fakultásnak 3 alosztálya van: szkolasztikus-bölcseleti, kánonjogi és theologia; a pápai privilegium értelmében mind a három osztályon lehet diplomát nyerni.

⁵⁰⁾ Dr. *Mihályffy* i. h. 221—5. Az *angersi* és *lyoni* egyetemeknek 4 kara van (theol., jog, nyelv., term.), a *toulousei* egyetem eleinte theol., jogi és nyelvészeti karral bírt, de a jogi kar később megszűnt.

egyenjogúak az állami egyetemekkel, helyesebben „*faculté*“-ekkel, mert az 1880. év márcz. 18.-án hozott törvény (Jules *Ferry* javaslatára) eltörölte az 1875-iki törvény 13. és 14. fejezetét és megszüntette a „*jury mixte*“-k intézményét, az államvizsgák tartásának és graduálásnak jogait csupán állami egyetemekre, illetőleg az azok kebelében fenálló bizottságokra ruházta, eltiltotta kath. egyetemeknek az „*université*“ czim viselését, de meghagyta nekik a „nyilvánossági jogot“ vagyis az „*oktatási szabadságot*“ vizsgáztatási jog nélkül, feltéve, hogy az 1875. törvény szerint vannak szervezve.

Ezen 1880. törvény folytán a francia kath. egyetemek hallgatósága nagyon megapadt. A *párisi* kath. egyetem felvette az „*Institut Catholique*“ nevet és így áll fenn mai napig, a többi francia kath. egyetem is fennáll még; a *toulouse-i* egyetem a „nyilvánossági jogot“ soha nem szerezte még meg, mert nem tudott még három fakultást felállítani. A „nyilvánossági jognak“ az az előnye van, hogy az ilyen joggal bíró főiskolákon eltöltött tanulmányi évek egyértékűek az állami főiskolákon eltöltött évekkel, csakis vizsgákra kell az állami főiskolákra menni. A „nyilvánossági jog“ megadását az 1880. törvény a kormányzói hatalom jogkörébe utalta ⁵¹⁾ A francia egyetemeket merően közadakozásból állították fel és tartják fen.⁵²⁾

Megjegyzendő, hogy Franciaországban „*Université*“ a legfőbb tanügyi kormányzó testület jelenti, melynek feje a közoktatásügyi miniszter, és ezen testület alá tartoznak tankerületekre („*académies*“) osztva a felső iskolák, középiskolák és népiskolák. A francia forradalom alatt eltörölt régi francia egyetemek helyébe Napoléon állította a szakiskolákat („*faculté*“): nyelvészeti (*faculté de lettres*), mennyiségtan- és természettudományi (*faculté de sciences*), jogi (f. de *droit*) és orvosi (f. de *médecine*) szakiskolákat.⁵³⁾ A Párisban levő „*faculté*“-k azért mégis bizonyos lazább kapcsolatban állottak továbbra is („*facultés de Paris*“) egymással; a középpontot, mely köré csatlakoztak, képezte és képezi a „*Sorbonne*“, mely alatt manapság a párisi „*Quartier Latin*“ ban emelt

⁵¹⁾ Dr. i. m. Kath. Szemle 1898. I. 182. 212. l.

⁵²⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle, 1898. II. 185. 208. l.

⁵³⁾ U. o. 179. l.

palotát értik, melyben a „*faculté de lettres*,” a „*faculté de sciences*“ és a tanárképző intézet („*école pratique des hautes études*“) és az egyetemi könyvtár vannak elhelyezve. A francia forradalom előtt a párisi egyetem theologiai és jogi kara volt itt. Az 1896-iki francia törvény a felső oktatás reformjáról a vidéken is kapcsolatot létesített a „*faculté*“ k között, felállítva öt vidéki központot: „*Universités régionales*“ czímmel, melyekhez csatlakoznak a vidéken levő egyetemi rangú szakiskolák.⁵⁴⁾

A franciaországi kath. egyetemek nem voltak a legelsőek, de minket magyarokat, épen a viszontagságok miatt, melyeken átmenetek, legjobban érdekelnek. Az első kath. egyetem Európában a *mechelni (löweni)* volt.⁵⁵⁾

Belgiumban már 1834. évben *Mechelnben* nyílt meg, szintén a papság és a nép adakozásából, katolikus egyetem theologiai és bölcséleti karral. Az egyetemet 1835-ben *Löwenbe* helyezték át és még három karral bővítették, úgyhogy most 5 kara van:

1. *Theologiai kar*, mely külön theologiai (4 év) és külön kánonjogi (4 év) alosztálylyal bír, mindakettő bir graduálási joggal. A theologiai karnak kiegészítő része a Szent-Tamás iskola, melyen 3 évi tanfolyam után szintén lehet tudori fokot nyerni. A theologiai kar után jön a 2.) *bölcséleti* és 3.) a *természettudományi kar*, melyek 4 évi tanfolyamból állanak. Az első két évi tanfolyamot (vagy a bölcséleti, vagy a természettudományi karon) minden más karbeli egyetemi hallgatónak el kell végeznie, mint szükséges előtanulmányt a felső iskolára (megfelel az 1850. év előtti magyar 7. és 8. főgymn. osztálynak -- filozófusok.) A bölcséleti és természettudományi karoknak felső két évi folyama már szaktanulmány a bölcséleti (3 szakcsoport: bölcséleti, vagy nyelvészeti, vagy történeti) vagy a természettudományi kar (öt szakcsoport) tulajdonképeni tárgyaiból. Ezután van: 4.) *Jogikar*, mely áll 3 évi tanfolyamból, de meg kell előznie két évi előkészítő bölcséleti tanfolyamnak. Végre van: 5.) *Orvosi kar*, melyen a szaktanulmányok szintén 3 évig tartanak, de az előkészítő tanulmány (a természettud. karon) maga is nem 2 évig, hanem 3 évig végzendő.

Az egyetem hivatalos címe: „*Universitas catholica in oppido*

⁵⁴⁾ U. o.

⁵⁵⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle 1898. I. 6—37. l.

Lovaniensi.“ („Université catholique de Louvain.“) A *lőweni* kath. egyetem teljesen egyenlőjogu az állami egyetemekkel, saját kebeléből alakított vizsgáló bizottság előtt megtartja a képesítő vizsgálatokat és szigorlatokat, államérvényes okleveleket állíthat ki a vizsgálatok sikeréről, de be kell tartania az e részben érvényben levő állami törvényeket (1890. ápr. 10. 1891. júl. 3.)⁵⁶⁾ Belgiumban a *lőweni* (Louvain) „szabad“ egyetemen kívül van még egy szabad egyetem *Brüsszelben* (Bruxelles), de ez felekezetenélküli (liberális) jellegű; van még két állami egyetem is: *Gentben* (Gand, alapított 1816. é.) és *Lüttichben* (Liège, alapított 1817. é.) Az említett francia kath. egyetemeken és a *lőweni* egyetemen kívül még csak két katolikus egyetem létezik a földkerekségen: *Freiburgban* (Svájc) és *Washingtonban* (Egyesült Államok.)

A *freiburgi* kath. egyetemet 1889. évben Freiburg kanton mint állami, de egyuttal katolikus egyetemet állami pénzen alapította meg és ezen év okt. havában meg is nyílt két karral: a jogi és a bölcseleti karral, amelyhez 1890-ben, a theologiai kar (a dominikánus rend fogadta el két katedra kivételével szerződésszerűleg) és 1896-ban a mennyiségtan és természettudományi fakultás (állami pénzen) járult. Orvosi fakultás még nincs. A dominikánusoknak van néhány katedrájuk a jogi és a bölcseleti karon is. A hittud. karon két tanszéket világi papok látnak el. A *freiburgi* kath. egyetem által kiállított diplomák és vizgabizonyítványok nemcsak Freiburg kantonban, hanem egész Svájcban állami érvényességgel bírnak; más államokban csakis az esetben, ha az illető államok azok érvényességét elismerik.

A *freiburgi* kath. egyetem a theologiai, bölcseleti, mennyiségtan-tervezettud. doktorátusokon kívül (4 évi egyetemi tanulmány és 3 szigorlat), a szkolasztikus bölcseletről is osztat doktorátust (3 évi tan. és 3 szig.), csak abban tér el a *lőweni* egyetemtől, hogy a szkolasztikus alosztály nem a hittudományi, hanem a bölcseleti karba van bekebelezve. Előadási nyelv a theologiai karon és a bölcseleti kar szkolasztikus alosztályában a latin, a többi karon német és francia nyelven folynak az előadások. Ép ez a

⁵⁶⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle 1898. I. 21. l.

⁵⁷⁾ Dr. Mihályffy i. m. Kath. Szemle, 1898. III. 438. l.

nyelvi bifurkáció a főoka annak, hogy az egyetem nem képes fellendülni, a francia és német anárok közt mindjobban kiélesedő ellentétek miatt 1898-ban kilencz német tanár elhagyta tanszékét. A pangás további okai *Mihályffy*⁵⁸⁾ szerint az egyetem hiányos szervezete és a theologiai kart teljesen és a többit is részben ellátó dömés atyák és világi tanárok közt felmerült ellentétek.

Washingtonban szintén közadakozásból nyílt meg 1889-ben egy katolikus egyetem, melynek jelenleg ezen fakultásai vannak :

1. *Theologiai kar.* (4 évi tanfolyam és doktorátushoz 3 szigorlat).

2. *Bölcséleti kar,* szakosztályai ezek : bölcséleti, nyelvészeti, mennyiségtani, természettani, vegytani, élettani. Áll 3 évi tanfolyamból, mesterfokhoz (the masters degree) 2 évi, doktori fokhoz (the doctorate) 3 évi egyetemi tanulás kívántatik, de a doktori fok megszerezhető a mesteri nélkül is.

3. *Társadalomtudományi kar.* (school of the social sciences). Szakosztályok : Szociológia, közgazdaságtan, politika és jog. Az előbbi három szakosztályon „baccalaureatus” diplomát lehet csak nyerni, a jogi szakosztályban 3 szigorlat után tudori oklevelet is.⁵⁹⁾

Ezekben adtuk a már létező kath. egyetemeknek vázlatos adatait.

Ezen nyolcz katolikus egyetemet azért alapították a katolikusok, mert szükségét érezték a „katolikus” egyetemnek.

És miért érezték a „katolikus” egyetem szükségességét a katolikusok ?

Talán csak azért, hogy mi katolikusok is *versenyre* keljünk a tudomány terén ? Ezt absolute egyetem nélkül is meg lehet tenni.

Vagy talán csak azért, hogy az egyetemi *ifjúságot* katolikus módra *nevelni* lehessen ? Ezt az állami egyetemek mellett is lehet tenni. Példa rá Budapest és Kolozsvár, a hol Szent-Imre-Egyesületek vannak, Budapesten van kath. főiskolai internátus is.

⁵⁸⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, i. m. Kath. Szemle, 1898. III. 446—448. Idézett jeles írónk a freiburgi egyetem összes adatait foglalta össze ezen tanulmányában. 426—448. l.

⁵⁹⁾ Dr. *Mihályffy* i. m. Kath. Szemle, 1898. IV. 567—582. l.

Máshol van a fő ok, és ez legtöbb országban. az egész oktatásügy laifikálása, államosítása⁶⁰⁾ és az ennek folytán az oktatásba, a főiskolákba bevonult felekezeten szellem.

Paulsen⁶¹⁾ a 18. századbeli német egyetemek haladását ezekben találja: 1. A „libertas philosophandi“ 2. Az új Kant-féle filozofia. 3. A humanizmus újból való felébredése. 4. A nemzeti nyelv használata.

Ugyancsak *Paulsen* a 19. század német egyetemének (Berlin) jellemző vonását a „*kutatás szabadságában*“ találja, a mely irányzatot ő így jellemzi:⁶²⁾

„Die Aufgabe, die sich heute die deutsche Universität stellt, ist: die Erkenntnis der Dinge *durch freie Forschung*. Alle Dinge gehören in ihren Bereich, *göttliche und menschliche*, natürliche und geschichtliche; wo immer ein neues Gebiet der Erkenntnis auftaucht, zieht sie es alsbald in ihren Bereich, ohne Rücksicht darauf, ob es zu den üblichen gelehrten Berufen als nützliches Hilfsmittel sich verwenden lässt: sie will sein die *universitas scientiarum*. Für alle Gebiete aber gilt gleich unbedingt das Recht und die Pflicht, die Wahrheit ohne Rücksicht auf das, was bisher dafür gilt, zu erforschen. Und an dieser Arbeit ihre Jünger theilnehmen zu lehren, hält sie für die vornehmste Aufgabe ihres Unterrichts — Zum Dienst der Wahrheit zu führen, das ist ihre Idee, nicht zum Dienst des *Geltenden*. Kein Wunder, dass sich bald Konflikte mit den Mächten ergaben, die das Geltende vertreten, mit dem *Staat und der Kirche*. Das halbe Jahrhundert, das auf den Wiener Frieden folgt, ist voll von Versuchen einer um die Ruhe und Ordnung besorgten Obrigkeit, die Freiheit der Forschung und der Lehre auf ein bescheidenes Mass zurück zu führen.“

Paulsen sokat mond, de sokat el is takar.

A „szabad kutatás“ név csak általánosságban jelzi a modern tudományosságnak, a modern egyetemeknek elvi álláspontját.

⁶⁰⁾ Dr. Friedrich *Paulsen*, Geschichte des gelehrten Unterrichts. Leipzig, 1897. II. köt. 124. l.

⁶¹⁾ Ugyanott (133. l.) kimutatja, hogy a 18. század egyetemeinek célja nem a kutatás, hanem a jó oktatás volt; idézi a 18. században élt *Michaëlis*-t (Räsonnement über die protest. Universitäten, Frankfurt-Leipzig 1768—76.) I. köt. 89. aki a kutatást a „tudós társaságok“ („Wissenschaftliche Societäten“) kötelességének mondja, nem az egyetemének.

⁶²⁾ *Paulsen*, Geschichte d. gelehrten Unterrichts, II. Bd. Leipzig, 1897. 263. lap.

Más szóval úgy is szokták kifejezni ezen elvet, hogy a tudománynak előítéletnélkülinek („voraussetzungslos“) kell lennie. Az elv így is még nem tűnik fel teljes ártalmasságában. Leplezzük le. A következő pontban fogom ezt megkísérelni.

II. Ismeretes dolog, hogy a modern tudományosság sem csálhatatlan kinyilatkoztatási, sem megdönthetetlen észokokat nem akar elfogadni Isten és a szellemi világ létének bizonyítására. Ilyen igazságok hívése vagy tudása neki „dogmatikus“ álláspont, a mely a kutatás szabadságát gátolja. De mivel a természettudományok, melyek terén mozog főleg a kutatás, filozofia nélkül nem lehettek meg, a tudományok képviselői válogattak a filozofia fajtái közül és csodálatos, mindig a legujabbat, választották. Így volt „iskolás“ filozofia a *Kant*-féle kritikus bölcelet, így a *Hegel* féle is, végre így lett, éppen *Hegel* filozófiája kapcsán általánosan elfogadva a legujabb és legszenzációsabb: a *Herbert Spencer*-féle *evolucionista filozofia*.⁶³⁾

Az evolucio már régi rendszer, de csak legujabban nyert alkalmazást a tudományok összes ágaiban és alsóbb szakmaiban.

A kozmogoniában és geológiában alkalmazta azt *Kant* és *Laplace*, a fiziológiában és biológiában *Lamarck* és *Ocken*, az összehasonlító nyelvtudományban *Bopp* és *W. v. Humboldt*, a jogbölceletben egy egész iskola: a történeti iskola (*Fr. K. Savigny*), a zoo- és anthropológiában *Charles Darwin*, a bölceletben *Herbert Spencer* állították fel és alkalmazták a fokozatos fejlődésnek, a szakadatlan evolúciónak, fejlődésnek elvét. Az evolúciós filozófiát azután a hegelianus — pantheista, majd a *Feurbach*-féle anyagelvi iskolához tartozó *Marx* alkalmazta a társadalmi és nevezetesen a gazdasági életre, sőt *Marx* éppen a gazdasági életnek, a termelésnek („*Production der unmittelbaren materiellen Lebensmittel*“) evolúcióját állította oda, mint olyan okot, mely a politika, a tudomány, a művészet, a vallás stb. újabb és újabb átalakulására döntő befolyást gyakorol. A

⁶³⁾ *V. Cathrein* S. I., *Der Entwicklungsgedanke in der Philos.* d. 19. Jahrhunderts, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1901. II., 268. l. így ír: „So kann denn unseres Erachtens kein Zweifel darüber bestehen, dass der *Entwicklungsgedanke ein Fundamentaldogma der gesamten modernen Wissenschaft ist*, soweit sie sich vom positiven Christenthum abgewendet.“

bölesészet, történelem, természettudományok, sőt a jogtudományok összes szaktárgyaiban manap alapelvül elfogadott (sajnos, néha nem állami intézetek katedráin is) evolúciós elmélet csak alkalmazása a Spencer-féle filozófiának; az államtudomány művelői előtt H. Spenceren kívül *Marx* és *Engels* az evolúció glóriájában tündöklő tekintélyek. A történeti (őstörténelem, pa'aeontologia, ez a legkedveltebb tér!), művelődéstörténeti, nyelvészeti, természet-tudományi, erkölcsstani (bölcseleti erkölcs) stb. szakkönyvekből ez az evolúciós elmélet átszivárog a legkisebb tankönyvekbe és füzetekbe, és alkalmazást nyer az állami, a társadalmi, a szomatikus és pszichikus élet minden nyilvánulására, intézményére. Az evolúciós filozófusok szerint a házasság ősa'akja a „gynokratia“ és a „polyandria“ és csak fokozatosan jut el a „polygyniá“-n és „androkratiá“-n át a monogamiára.⁶⁴⁾

Az evolúciós filozófia szerint az életnek és létezésnek összes alakulásai, tehát a gondolkodás alakulásai is, csak fejlődési fokok („historische Kategorien“);⁶⁵⁾ „abszolút“ igazságok nincsenek, minden csak relativ. Nil novi sub sole. D. *Hume* a 18. században már ugyanezt tanította, csak ő még nem ismerte az empirizmusban rejlő statikus elvnek dinamikus (historico-geneticus) reciprokumát: az evolúciót.⁶⁶⁾

Igy tehát a modern tudomány változhatatlan, abszolút igazságokat, vagy pedig az isteni kinyilatkoztatás folytán csálhatatlanul biztos hitigazságokat el nem fogad, tekintetbe sem vesz, mert abszolút igazságoknak lehetőségét is tagadásba veszi. Sőt mi több, az evolúciónak két alapelvét: „evolucio“ és „dissolucio“, alkalmazza a vallásra is. Minden vallás relative igaz és ép azért csak átmeneti.⁶⁷⁾

⁶⁴⁾ Victor *Cathrein* S. I. Der Entwicklungsdanke in der Philosophie des 19. Jahrhunderts, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1901. II. 257—274. l.

⁶⁵⁾ Victor *Cathrein* S. J. Kant der Philosoph des Protestantismus, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1900. III. 504. l.

⁶⁶⁾ Friedrich *Paulsen*, Immanuel Kant. Sein Leben und seine Werke. Stuttgart 1899. 401—403. lap. Paulsen jelenleg berlini tanár és erkölcsstani, („System der Ethik“) bölcseleti és művelődéstörténeti műveivel elsőrangú helyet vívott ki magának a modern tudományban; ő maga is az evolúció híve, erkölcsstani téren is.

⁶⁷⁾ Adolph *Harnack*, Wesen des Christhums Berlin, 187. l. így ír a kereszténység állítólagos változásairól: „Es hat Gedanken und Formen, die eins

Itt van az oka annak, hogy a 19. század szaktudósainak nagyrésze a katolikus egyház, sőt a kereszténységnek alaptanain, sőt mi még több, a 18. századbeli racionalisták által még megengedett észvalláson (személyes és a világtól különböző Isten létezése) is tul teszi magát.

A katolikus egyház tanításainak alapján álló tudós is elfogadhatná ugyan az evolúciót a kozmogonia- és a geogoniában, sőt a zoogoniában is (szeives élet kezdete a földön), min' az égi testek és a földrétegek keletkezésének elfogadható megfejtését, mert ezen evolúciót Isten akaratára lehetne vissza vinni. Sőt növények és állatok egyes fajainak fokozatos (bizonyos szűkebb korlátok közt) fejlődésének magyarázására is mint „lehetséges,” bár még be nem bizonyított elméletet adhatná elő.⁶⁸⁾ Az ember lelki funkcióinak, a gondolkodásnak, az akaratnak, az erkölcsnek, a jognak az állati pszichikából való fokozatos fejlődésére azonban az evolúciót már nem alkalmazhatja, mert az evolúciónak ilyen alkalmazása az emberi lélek „szellemiségé”-nek tagadását jelentené. Szóval: azt, ami az u. n. evolúciós elméletnél értékes tudományos eredmény, azt a keresztény tudós is elfogadhatja. A mit pedig már keresztény álláspontjánál fogva is nem fogadhat el, annak elfogadására a tudóst a tudomány sem kötelezheti, mert az nem tudományos igazság, hanem tendenciózus öltevés.

De ez csak az evolúciós elmélet egyik és ártatlanabbik része, vagyis annak az első kérdésnek megfejtése: „mily módon jött és jön minden létre?” Ezen kérdésre, mint említettük, részben elfogadható „az evolúció,” mint a teremő Isten által létrehozott „causa secundá”-ja a természet fejlődésének.

A másik kérdésre azonban: „Ki vagy mi idézi elő azt a tervszerűséget, czélszerűséget („teleologia”), a fejlődés egymás-

heilig waren, abgestreift wie ein Kleid, es hat an dem gesammten Fortschritt der Kultur theilgenommen.“

⁶⁸⁾ *Cathrein* S. S. i. h. 268 lapon így ír: „Gewiss hat die Entwicklungstheorie viel bestechendes an sich, wie die meisten neuen Theorien die wahres und falsches durcheinandermengen. Sie kommt dem Bedürfniss des menschlichen Geistes nach einheitlicher Erklärung all der mannigfaltigsten Erscheinungen des Universums weit entgegen und bietet ein scheinbar höchst einfaches und verständliches Erklärungsprincip alles Werdens und Geschehens.“

utánjában?“ az evolúció filozófiája nem tud kielégítő választ adni.

Erre a kérdésre a tudomány *három vagylagos feleletet* adhatna:

1. Előidézi a *személyes Isten* (teremtő, fentartó, kormányzó.) Ez a *duálizmus*: Isten és világ két különböző egyed. Emellett bizonyít az ész szava, a történelem (kinyilatkoztatás), a lélek sejtése.

2. Előidézi a „*világ-istenség*“ (pantheista gondolat szerinti istenség.) Ez a *monizmus*: Isten és a világ egysége. Anyag és szellem egy. (Hylozoizmus.) Isten a világ, világ az Isten.

3. *Nem lehet tudni*, mi idézi elő. Ez az *agnoszticizmus*. „Ignoramus et ignorabimus.“ Brunétière.⁶⁹⁾

A tudomány nem kényszerítheti a tudóst, a megfejtésnek melyik módját válaszszza, a három közül.

Az *első* a legbiztosabb, a legmegnyugtatóbb, a legelterjedtebb (a multban és a jelenben).

A *második* csak szép képpel és szóval felel a kérdésre, de nem ad pontos, megnyugtató feleletet és csupán elvont gondolkodásban otthonos emberekkel értethető meg (a maga érthetetlen-ségében). Bizonyíték rá a Hegel-féle filozófia ismeretes sötétsége.

A *harmadik* nem is felelet, csak kitérés.

A pozitivista Brunétière „tudós“ voltát a művelt világ egyik egyetemén sem meré bárki is kétségbe vonni, és ő a felelet elől kitérő, a legkevésbé tudományos utat választja: az agnoszticizmust.

A *katolikus tudósok* a megfejtés *első módját* választják. Ez által megóvják vallási meggyőződésüket és nem sértik a tudományt, sőt annak biztosságát, erőt adnak ott, ahol bizonytalan-ság uralkodik.

Az *evolucionista tudósok* pedig a megfejtés *második módját*: a monizmust választják. És ezzel a „világisten“ folytonosan változó evolúcióinak jelentenek ki minden gondolkodást, minden fizikai vagy szellemi vagy erkölcsi törvényt, változandónak kell mondaniok a legszentebb intézményeket (család, házasság), jogokat (tulajdonjog), a lelkiismeret tiltó szavát, mindent egy szóval, ha még oly állandónak igazolta is be eddig az egész történelem egyhangú tanúsága.

Ez az evolucionális világfelfogás.

⁶⁹⁾ Cathrein i. h.

Paulsen „genetikus-relativisztikus“ felfogásnak nevezi el,⁷⁰⁾ a mely ugyanezen szerző szerint előidézi a korunkban mindjobban uralomra jutó *szellemi gyengeséget* („geistige Neurasthenie“) és *gondolatnélküliséget* („absolute Ideenlosigkeit“). Ennek kapcsán ő maga is beismeri, hogy a tudomány mai állása a katolicizmus karjaiba hajtja az emberiséget. Ezen passzus így szól:⁷¹⁾

„Man denke an die innere Haltlosigkeit, wie sie vor ein paar Jahren in der Lese-Epidemie, die *„Rembrandt als Erzieher“* oder *„Moderne Culturlügen“* hervorriefen, oder wie sie jetzt im *Nietzschecult* zur Erscheinung kommt: die Placatphilosophie (célzás *Nietzsche* rövid aforizmaszerű írásmódjára) ist das Seitentück zur Placatkunst. *Bald hier bald dort erschallt der Ruf: hier ist der Heiland, der heimliche Kaiser, der Wunderdoktor, der alle Übel der kranken Zeit heilt! Und alsbald rennen Tausende hinaus, ihn zu sehen und verkünden es dann in allen Blättern: siehe, wir haben ihn gefunden! Aber nach kurzer Zeit hat sich der Haufe wieder verlaufen, und niemand weiss mehr davon. Kein Zweifel, dass dies die rechte Gemüthsdisposition ist, katholisch zu werden Das Wort von dem Bankerott der Wissenschaft, das jetzt von Paris herüber tönt, enthält eine tiefe Wahrheit: ein Positivismus der Wissenschaft ohne Philosophie⁷²⁾ führt zum Bankerott und treibt dem Positivismus der äussern Autorität (Ez a kath. egyház) in die Arme.“*

A személyes Isten létezésének alapul elfogadása a katolikus tudóst nem alacsonyítja le, sőt kiszabadítja a csödbe került tudományt. Ha azután ő a személyes Isten tetteit és szavait és nyilvánkoztatásait, melyek pedig történeti és észérvekkkel beigazolhatók, mint kétségen felül álló tényeket elfogadja és tartalmukat alapigazságokul (dogma) szem előtt tartja, azért a katolikus tudóst elmaradottságról, tudatlanságról vádolni nem lehet. Ő kutat-hat oly szabadon, mint a „modern“ tudósok; a „biztos“ eredményeket hirdetheti is, de ő tudományos kutatásainak a vallással láthatólag ellenkező, de még ki nem próbált újabb eredményeivel

⁷⁰⁾ Friedrich Paulsen, Immanuel Kant. Sein Leben und seine Werke Stuttgart 1899. 402. l.

⁷¹⁾ Fr. Paulsen, Kant der Philosoph des Protestantismus, Berlin 1899. 30—32. l.

⁷²⁾ Az evolucionista Paulsen itt egy „lapsus calami“-t követett el vélet-

nem fog soha fellépni a vallás ellen, mert saját vallásának nem ellensége és mert az ilyen tudományos eredményeknek értéke iránt előre is bizalmatlan.

A „modern“ tudósok pedig nem azért monisták, mert a monizmus észszerűbb vagy tudományosabb, mint a dualizmus, hanem azért, mert az anyagi jólétnek örvendő vagy abban eredménykedő értelmiségnek és velők a tudósok nagy részének is életét teljesen az érdek és élvezet elve irányítja, a mely azonos legalább is a gyakorlati atheizmussal, a személyes Isten tagadásával vagy elhanyagolásával.

A híres erkölcs- és jogbölcselelő: Victor Cathrein is itt találja az evolucionista irány általános elterjedtségének okát:⁷³⁾

„Der eigentliche *Erklärungsgrund* für den raschen Eroberungszug der Entwicklungsidee liegt unseres Erachtens in der *offenen oder verdeckten* (Ez a gyakorlati atheizmus!) *Leugnung des persönlichen, ausserweltlichen Schöpfers*“

A „modern“ tudósoknak is van tehát „előítéletek“, ők sem előítéletnélküliek („voraussetzungslos“). Az ő előítéletek: a személyes Isten tagadása, az elméleti vagy gyakorlati atheizmus.

Ez az atheizmus viszi őket rá, hogy noëtikus álláspontul a monizmust fogadják el, és ez viszi őket arra, hogy az istenhívő, dualisztikus álláspontot a tudományosság hiányában szenvedőnek állítják, műveikben és előszóval katedrákon, és a dualizmus alapján írt könyvet a tudomány színvonalán alul állónak mondanak.

Tudósok, írók, tudománygyal foglalkozó férfiak alkotják a tudományos testületeket, az egyetemeket is. Vér a mai világ, a mai társadalom véréből, hus annak husából az egyetem, az aka-

lenül (?), hiszen Brunetière-nek („von Paris herübertönt“) van filozófiája, de mivel fél pozitívista, nincs egész metafizikája (ő a „Revue des deux Mondes“ múlt évi egyik számában külön cikkben bizonyítja a „pozitívista“ metafizika létezését) és ezért kellett kimondania az „ignorabimus“-t. Paulsen-nek magának filozófiája pedig evolucionisztikus — pantheista, ez pedig maga is evolúciónak levén alávétve nem adhat biztosságot, megnyugvást. Paulsen bizonyára a tételes vallásokat pótló (?) metafizikát értette „Philosophie“ alatt, amely nélkül a merő empirizmusnak csődbe kell juttatnia a tudományt.

⁷³⁾ V. Cathrein, Der Entwicklungsgedanke i. d. Philos. d. 19. Jahrh. L. Theol. pr. Quartalschrift 1901. II. 268. l.

démia vagy más tudományos testület Ezen testületekben is azért az evolucionista álláspont az elfogadott, és nem ismernek el tudományosnak mást, mint a mi ezen álláspontról van megírva, elmondva vagy legalább is egy szóval sem vallja a duálismust, a pozitív keresztény vagy pláne katolikus világfelfogást magáénak.

Ezen evolúciós elmélet uralja jelenleg az egész földön a tudományos világot; főleg azonban Németországban. Csakis *katolikus* főiskolákon tartotta meg még a helyét a dualisztikus felfogás. A protestáns főiskolákon a külföldön a 18 századtól fogva minden idő bölcseleti elméletének tág kapu nyílt, most tehát az evolúciónak is.

Magyarországban is az evolúció irányítja a szellemi életet: a tudományt, a művészeteket, az irodalmat. Magyarország tudományosság tekintetében mindig a külföld, főleg Németország után indult. A magyar *főiskolai tankönyvek* az államtudományi, vallásbölcseleti, erkölcsbölcseleti, világbölcseleti (kozmozgikus) lélektani, nyelvészeti, történelmi, természettudományi ágakban ilyen alapon vannak megírva, s a tanárok nagy része így tanít. Ezen könyvekből tanulnak a katolikus középiskoláknak, jogakadémiáknak jövő *tanárai*, sőt ezen iskolákon is használtatnak ilyen elvi alapon megírt tankönyvek, a kath. főiskolákon is elhangzanak ilyen előadások. Példa rá legújabbán a Somló-eset; az ő kis „Szociológia”-ja remeke (?) az evolúció átültetésének német földről a magyarra.

És ez a „modern” szellem a hallgatóság és könyvek útján átkerget az egész értelmiségre és fokozza a természetfelettség elhanyagolását, lábbal tapodását, az érzékiség fokozódását, a munkásosztálynak elégedetlenségét.⁷⁴⁾

Ezért kell Magyarországon katolikus egyetem.

Legyen olyan főiskola, hol ne lehessen tanítani olyat, a mi a keresztény kath. vallás tanaival ellenkezik, de a hol minden igazat lehessen megmondani, a mi kedvez a keresztény katolikus vallásnak, de minden olyan igazat is; ami nem tetszik az ellenfélnek, legyen ennek neve racionalizmus, pantheizmus, evolucionizmus.

⁷⁴⁾ V. Cathrein, Kant, der Philosoph der Protestantismus, Fr. Paulsen ily című művéről írt tanulmányában L. Theol. pr. Quartalschrift 1900. III.) 506. lapon.

Legyen olyan egyetem, a hol szabad a kutatás, szabad az igazság hirdetése, de kötelező a vallási igazság tisztelete és kimélete.

Legyen főiskola, amely megmutatja, hogy bár jellegére, tanárainak és tanulóinak szellemére nézve katolikus, de azért mégis pártatlan tud lenni a tudományosságban, beismeri a hibát a jóbarátnál és elismeri a helyesét az ellenfélnél, előre viszi a tudományt fáradhatatlan kutatással, tanulmányokkal, de nem dülja fel a lelkek békéjét szkepticizmusával, relativizmusával.

Ily egyetemre szüksége van nemcsak a katolicizmusnak, hanem az államnak is.

A mindenföltre, még a legelemibb észigazságok felett is kételkedni és mindenütt közvetlen és tisztán aposzteriorisztikus bizonyítást követelő evolúcionista felfogás bizonytalanná teszi a ma fennálló rendet a maga teljességében, tagadásba veszi a változhatatlanságot mindenre nézve, legyen az értelmi igazság, legyen az szent érzelem, erkölcsi tilalom, isteni törvény.

És épen ezen szkeptikus irányzat legalkalmasabb előkészítője, uttörője az anarchiának.

Victor *Cathrein*, a híres szociologus, ismertette *Paulsen* berlini tanárnak felfogását a mai relativisztikus áramlatról („geistige Neurasthenie der Zeit“)⁷⁵⁾ így ír:

„Wie schade, dass Professor *Paulsen* immer auf der Oberfläche der Erscheinungen bleibt und nicht nach den Ursachen derselben forscht. Vielleicht würde er dann einsehen, dass diese geistige Neurasthenie, diese Verzweiflung an al'en Idealen, dieser gänzliche Mangel einer einheitlichen Weltanschauung eine nothwendige Folge der Grundsätze ist, die Luther und Kant ausgesprochen haben, und *Paulsen* noch heute festhält. Er würde dann auch finden, dass dieser Bankerott an allen religiösen und übersinnlichen Wahrheiten der richtige Nährboden für den Anarchismus und die Socialdemokraten bilden und er würde sich dann wahrscheinlich nicht mehr darüber wundern, dass gerade dort, wo er mit seinen Gesinnungsgenossen seinen Katheder aufgeschlagen, der Weizen des Anarchismus und der Socialdemokratie am üppigsten blüht.“⁷⁶⁾

⁷⁵⁾ Fr. *Paulsen*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, Berlin 1899. 31. l.

⁷⁶⁾ V. *Cathrein*, Kant, der Philosoph des Protestantismus, L. Theol. pr. Quartalschrift, 1900. III. 506. l.

Tehát az államnak is szüksége van olyan egyetemekre, amelyek a tudományt úgy művelik, hogy *nem rendítik meg az erkölcsiségnek, a törvényességnek, az államnak alapjait*. Csakis ilyen alapon álló tudósokra, tanárookra volna szabad az állami kormányzatnak is az ifjuság tudományos oktatását, az állami felső iskolákon is, bízni. A destruktív irányzatnak kizárását az állam létérdeke és alattvalóinak fensőbb érdeke követelné az állami egyetemekről is.

De ha már az állami egyetemekből ezen irányzatot ki nem zárják is, mindenesetre, egyenlő tudományos rátermettség mellett, a keresztény, vagy legalább is Istenben hívő tudósnak az állami egyetemeken is előnyben kellene részesülnie, vagy legalább is egyenlő elbánásban.

Tényleg azonban úgy van a dolog, hogy olyan tudóst, a kiről biztosan tudva van pozitív keresztény álláspontja, Magyarországon nem tekintik „modern” tudósnek, sem a kormány, sem az egyetem, sem a tud. akadémia, és azért csak rendkívüli eseményszámba megy, ha a Pázmány bibornok által alapított egyetemnek bölcséleti, vagy jogi, vagy orvosi karán tanszéket nyer. Ez nyilvánvaló dolog, a kath. lapok az utóbbi évtizedek alatt többször vetették fel ezen sérelmet; a tanszékek betöltésénél ez az első szempont.

Sokban hozzájárult ezen helytelen állapot előidézéséhez a Magyar Tudományos Akadémia irányzata, a melyet ugyan „felekezetlen”-nek mondanak az akadémia szóvivői, de a beavatottak szerint csupán „katolikus ellenes.” A dologban rejlő ellenmondást az magyarázza ki, hogy a katolikus hívő tudósról nem tételezik fel az „előítéletnélküli” tudást és az alapos kutatást, mert a katolikus egyház a tekintély elvét képviseli az eszmék történetében és birodalmában, a többi vallás hívei azonban ezen tekintély-elv ellen törvén, főleg a protestáns vallások, azért szabadabbaknak vélik őket a tudományos kutatásban.

Kitűnő katolikus tudósunk, a budapesti egyetemnek érdemes tanára, Dr. Margalits Ede így ír „Magyar tudományosság” című munkájában :⁷⁷⁾

„Általánosan beszélnek, hogy másfél évtized óta kato-

⁷⁷⁾ Margalits Ede, Magyar tudományosság, Budapest, 1902. 173—176. 1

likus papot nagynéha mutatóba bevesznek ugyan az akadémiába és pedig rendszerint a történelmi osztályba, mely még aránylag legtoleránsabb, beveszik pedig a katolikusok esetleges alapítványaira és hagyományaira való tekintetből; katolikus világi férfit csak azon esetben, ha „felekezetenélküli katolikus,” vagy ha közel áll ehhez, a mely válfajt az „Esti levelek” írója állapította meg, de arra nincs eset, hogy olyan katolikus világi férfi kerüljön bele az akadémiába, ki nem névleges, hanem tényleges katolikus és ebbeli meggyőződéseért a társadalmi vagy politikai életben helyt áll.”

„Az ilyenek mind „obskurus emberek,” műveik tudományos szempontból „nem számitanak”; a lutheránusok és zsidók „képzett emberek, felvilágosodott férfiak, műveik figyelemre méltók”, a kik pedig oly szerencsések, hogy ama az akadémiában és másutt is uralkodó protestáns hitfelekezethez tartoznak, azok műveikkel együtt „portentumok” és föltétlen joguk van arra, hogy a tudományos akadémiában helyet foglaljanak. Pár év előtt egy, ma a kolozsvári egyetemen működő katolikus professzornak az akadémiába való fölvételéről volt szó. Egy tiszteletbeli tag, kit a politikai szervilizmus hozott be az akadémiába, mert politikában másfél évtizedig vezérszerepet játszott és soha egy sort nem irt, melyre rá lehetne fogni, hogy tudomány, hanem mint politikai szónok a „hogy”-os mellékmondatokban példátlan monstrumokat produkált, — ez a kérdéses kandidálás alkalmával aggályát fejezte ki a fölveendő új tag fölött, mert tudomása szerint a „Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának tagja” — és csak akkor nyugodott be az illetőnek taggá választásába, midőn megnyugtatták, hogy az a katolikus irodadalmi társaság az illetőt „tudta és beleegyezése nélkül” választotta tagjává!”

„Sokan az akadémiái tagságra hivatottak közül sohasem lesznek, különböző okokból, választottak, de ezek, ha daczára tudományos érdemeiknek, mindvégig kívül is maradnak az akadémián, vigasztalják magukat azzal, hogy éppen ezáltal az avatlanokkal szemben emelni fogják annak tekintélyét, mert azt fogják hinni, hogy azért nem kerülhettek és nem kerültek be az akadémiába, mert annak mértéke ezek érdemeinél sokkal magasabb. És ez is valami!”

„Hogy az akadémia vallásfelekezeti elfogultsága mennyit rombolt le annak tekintélyéből, és mily nagy anyagi hátrányokkal jár és jár reá nézve, az kiszámíthatatlan. És nincs remény, hogy a helyzet e tekintetben hamarosan javulni fog, mert a vallásfelekezeti elfogultság elaggott apostolai, mint korhadtt oszlopok ki fognak ugyan dőlni, de gondoskodtak arról, hogy csak olyanok

jussanak be az akadémiába, kik velők e tekintetben egy követ fujnak. Pedig ebben veszedelem rejlik az akadémiára nézve.

„A mellőzött katolikusok külön akadémiát akartak alapítani már 1889-ben; két főpap 60 000 koronát adott e célra. Az akadémiai főtitkárság akkori helyettese, egy katolikus pap, minden követ megmozdított arra, hogy „a tudományban a szakadás elkerültessék,” ez sikerült is neki, a további erőgyűjtés abba maradt és katolikus akadémia helyett megalakult a *Szent-István-Társulat tudományos és irodalmi osztálya*. Szembetűnő, hogy egy kis névcserevel és cél tudatosabb vezetéssel mindenkor, — máról — holnapra, megalkotható a „*Katolikus-Magyar-Akadémia!*” És senki sem fogja mondani, hogy mi katolikusok idéztük föl a szakadást a tudományban, — mert minket ebbe belekényszerítenek!”

Egyes akadémikusok tehát „szakadásnak a tudományban” nevezik a különálló *katolikus akadémiának* megalapítását, pedig nem a tudomány szakadna ketté, hanem a katolikusok teremtenének maguknak tudományos testületet ugyanazon tudománynak művelésére, melyet a mai „*Magyar Tud. Akadémia*” művel, de olyan művelésre, mely nem zárja ki a katolikus tudóst csak azért, mert nem „*felekezeten katolikus*,” hanem ellenkezőleg olyan művelésére, amely megszerezné a magyar hazában az értelmi és tudományos téren is az őket számuknál fogva megillető vezető szerepet a katolikus hazafiaknak.

A külön „*katolikus egyetemet*” is „szakadásnak a tudományban” nevezte el a múlt évben a *budapesti tud. egyetem jog- és államtudományi kara* azon véleményes jelentésben, melyet 1902. május 30-án kelt kari üléséből felterjesztett *Wlassics Gyula* vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, a miniszter által a hazai jog- és államtudományi karoknak megküldött, a *jogi oktatás reformjáról* szóló javaslatra vonatkozólag.

Ezen véleményes jelentésnek tartalma igen pikán, amint ezt Dr. *Késmárky István* pécsi joglyceumi tanár a múlt évi okt. hóban tartott országos kath. nagygyűlés szakosztályi ülésében: „*A kath jogi szakoktatásról*” tartott nagyszabású felolvasásában bemutatta.⁷⁸⁾

A miniszteri előadói tervezet a budapesti egyetem jogi- és államtudományi karán a túlszűfolttság megszüntetése végett a

⁷⁸⁾ Megjelent a „Pécsi Közlöny” 1902. okt. 21. és 22. számaiban.

mai jog- és államtudományi vizsgálatok eltörlésével két új elméleti államvizsgának (egy jogtudományi és egy államtudományi) szervezését vette tervbe, úgy hogy ezentúl minden pályára (közigazgatási, bírósági stb.), mely jogvégzettséget igényel, mind a két elméleti államvizsgának letevése legyen szükséges, de elégséges legyen az ügyvédi pályára is, fentartatván természetesen a bírói, ügyvédi vagy egyéb gyakorlati vizsgákra való kötelezettség; a jogtudományi doktori és államtudományi doktori fok pedig ezentúl ügyvédre sem lesz kötelező, azok csak a beható tudományos képzettség bizonyosságául fognak szolgálni, de csakis akkor tehetők le, ha valaki már a két államvizsgát letette. A két új elméleti államvizsga felöleli a mai jog és államtudományi doktorátus összes tárgyait, kivéve a római jogot, jogbölcsestséget, osztrák polgári jogot, egyházjogot, melyek közül a római jog és egyházjog ezentúl csak az alapvizsgák tárgyait fogják képezni.

A pikantéria abban áll, hogy az előadói tervezet törvényerőre emelkedése esetén nemcsak a budapesti egyetemen a joghallgatósígnak némi lepadása fogna bekövetkezni, de a jogtudor és államtudományi tudori címért igen kevés ember fog pályázni és így a *budapesti tanárok elesnek a szigorlatok és promociók után kapott szinte mesés mellékjövedelemtől*. A dolog világos, ha számbavesszük, hogy 1901/2 tanévben a budapesti egyetem jog és államtudományi karán tartatott összesen 1565 szigorlat (az orvosi karon az évben csak 717 szigorlat volt) és 315 tudori promoció.

A *budapesti jogtanárok* véleményes jeletése tehát azt kéri, hogy maradjon meg a jogtudományi doktorátusnak minősítő ereje, a *szervezendő új államvizsgák* pedig ne tartathassanak meg sem az egyetemeken, sem a felekezeti jellegű jogi főiskolákon, hanem *csak az állami jogakadémiákon*; az *ügyvédi* pályára (ügyvédjelölt) legyen ugyan elégséges a kétféle államvizsga és az újból szervezendő ügyvédi vizsga, de az ügyvédség önálló gyakorlatára legyen szükséges a jogtudományi doktorátus is, a *bírói* pályára pedig a mai gyakorlati bírói vizsga az ügyvédi vizsgával volna felcserélendő. Végre még azt is javaslatba hozták a budapesti jogtanárok ezen véleményes jelentésükben, hogy jó volna azt kimondani, hogy a joghallgató ott legyen köteles szigorlatozni,

ahol a legtöbb félévet hallgatta, egyenlő félévek esetében ott, ahol a korábbi féléveket töltötte.

Ha ezen véleményes jelentés szerint alakítaná át a miniszter a törvényt, akkor megmaradnának az egyetemi tanárok mai mel-
lékjövedelmeik birtokában, viszont pedig a *felekezeti jogaka-
démiaiak elesnének az állami vizsgák tartásának jogától. De a felekezeti* intézeteknek megmaradna az „*oktatási sza-
badság*“ úgy, hogy a náluk töltött tanulmányi féléveket és a két
alap-vizsgát úgy tekintnék, mintha állami intézeten végez-
tek volna.

Ez olyan „nesze semmi“ jog volna, a mely mellett
az *öt protestáns és két katolikus jogi főiskola* 2—3 év alatt
hallgatóság nélkül maradna vagyis *eltűnnék a föld színéről*.

Hogy a dolog kissé ártatlanabbul nézzen ki, a budapesti
jog és államtudományi kar az ördögöt festi a falra, midőn utal-
ván a *francia felső oktatás szabadsága és vizsgák tartásának*
joga iránt a katolikusok által 1875. évben vívott küzdelmekre és
végre 1880-ban az államvizsgáknak monopolizálására, így foly-
tatja :

„Ha a francia viszonyok esetelése után még azt említjük
fel, hogy mi pedig *felekezetiileg és nemzetiségileg* széttagolt
ország vagyunk, Nagyméltóságod mindenesetre befogja látni, hogy
a mi helyzetünk sokkal súlyosabb. *Valójában különös lenne,*
ha nálunk Belgiumot találnók utánozni, hol az 1876. évi tör-
vény erejénél fogva olyanféle állapot létezik, minőt a második
előadói tervezet (ez az 1902 iki!) akar. Igaz, hogy ott a doktorá-
tus előfeltétele annak, hogy valaki ügyvéddé lehessen, *de ezt a*
doktorátust egyház felekezeti intézeten (értsd most: a löweni
kath. egyetemen) *is el lehet érni. Ilyen áron nekünk még a*
doktorátus sem kellene. Csak azon csodálkozunk, hogy *protes-
tánsainknak vannak* leginkább inyére a Nagyméltóságod előa-
dói tervezetei, kik pedig a *belga állapotokkal egyébiránt* nem
tudnak rokonszenvezni.“⁷⁹⁾

A mint látjuk, *nem is egy ördög van a falra festve,* ha-
nem több is: 1. Az összes felekezetek felülkerekedése az állam
fölé. 2. A nemzetiségek elhatalmodása. 3. A „klerikálizmus“ ve-
szedelme általában. 4. A protestánsok féltékenysége a „kleriká-
lizmus“ elhatalmasodása felett különösen.

Érdekes az, hogy a véleményes jelentés ismételten hangsú-
lyozza azt, hogy elvileg nem helyesli a felső oktatást illetőleg az

⁷⁹⁾ Id. vélem. jelentés (kézirat gyanánt nyomtatott) 11. l.

állami monopoliomot és utal arra is, hogy Magyarországon csak a „bevett keresztény történelmi egyházfelekezeteknek“ van joguk a felső oktatásra⁸⁰⁾ és az ezen jog alapján a felekezetek által nyitott felső iskoláktól az állam nem vonhatja meg tesztése szerint a nyilvánossági jogot.⁸¹⁾ Ők csak (?!) az államvizsgák és állami minősítést adó szigorlatok tartása jogát nem tartják átadhatónak a felekezetek kezére.

„Ignotos fallit.“

A budapesti jogtanárok is tudják, hogy az ő véleményes jelentésük elfogadása egyértelmű volna az öt protestáns és a két katolikus jogakadémia halálával.

Ők ezt tudják, de hát a haldoklónak szerezzünk örömet némi csecsebecsek meghagyásával („nyilvánossági jog“, „alapvizsgák“.)

Csodálatos cinizmussal ugyanis így írnak véleményes jelentésükben:⁸²⁾

„Az előadói tervezet azzal fenyeget, hogy az autonóm egyházfelekezeti jogakadémiákra nézve valóságos halál volna ha az államvizsgát az ügyvédi pálya elérésére is kiható módon meg nem kapnák. Mintha ezek az akadémiák az alapvizsgákkal be nem érhetnének s azzal, hogy az ő tanfolyamaikon is lehet a jog- és államtudományok tanulását teljesen elvégezni. *Pedig nagy baj számába bizonyára nem menne, ha egyik-másik ilyen intézet csendes kimulása bekövetkeznék.* Szinte csodálatos, hogy a második előadói tervezet nem elevenítette fel kifejezetten az első előadói tervezetnek (Ez az 1893-iki reformtervezet!) azt az ígétét, hogy az állam az autonóm egyházfelekezeti jogakadémiákat szerződéses alapon pénzzel is segíteni fogja olyaténképen, mint a hogyan az autonóm egyházfelekezeti középiskolákat szokás támogatni. E nélkül a halállal való fenyegetés mindenesetre komolyabbnak látszik és még az is bekövetkezik, hogy a pénzbeli támogatás legalább segélyképen nem fogna elmaradni. Előre is jövendöljük: Az autonóm egyházfelekezeti jog- és államtudományi oktatás felgalvanizálásának nem csak oktatási tekintetben lesznek hátrányai, de annak az államra nézve pénzügyi következményei is lesznek. Az állam azért is fizetni fog az egyházfelekezeteknek s majd később az összes felekezeteknek, hogy

⁸⁰⁾ Id. h. 24. l.

⁸¹⁾ Id. h. 14. l. — Ezen helyet szószerint is fogjuk alább közölni.

⁸²⁾ Id. h. 16. l.

neki köztisztviselőket neveljenek. Annyi bizonyos, hogy bevett egyházfelekezeteink autonóm akadémiái s később a többi vallásfelekezeti autonóm jogakadémiák is hatalmasan fejlődésnek fognak indulni. Szinte kezdjük nem érteni, hogy mire való is volt alkotmányos életünkben az állami közhatalomnak fejlesztése egészen a nagyszabásu egyházpolitikai reformok megalkotásáig. Ugy tűnik fel, mintha az állami igazgatás behozatalára még egyáltalában nem kellene gondolni.

„Ilyen és hasonló gondolatok kell, hogy bántsanak bennünket Nagyméltóságod újabb előadói tervezetének olvastára. És annival inkább csodálkozunk kell az előadói tervezet törekvésén, ha meggondoljuk, hogy a mi álláspontunk az államvizsgai reformot illetőleg egészen természetes s épen nem keresztülvihetetlen. *Autonóm egyházfelekezeti intézetek fentartó tesületeit* ugyanis mi sem akadályozza abban, hogy jogtanítással foglalkozó intézeteiket bizonyos fentartásokkal — különösen az alkalmazandó professzorok status religionisát illetőleg — állami kezelésbe adják. A pozsonyi és nagyváradi jogakadémiák is katolikus alaphól fentartott intézetek, de azért teljesen állami igazgatás alatt állanak. Ez után indulva talán egyik-másik autonóm protestáns egyházfelekezeti jogakadémia is állami kezelés alá adathatnék, mi aztán neki az államvizsgát is meghozhatná s a mi annival könnyebben történhetnék meg, mert — mint azt már említettük — a mi protestáns egyházaink dogmatikus felfogása szerint vallás és jog nincsenek egymással valami benső összefüggésben. A jog-ak egészen izlésük szerint való tanításáról ugyis gondoskodva lenne, ha egy-két olyan intézetük maradna, melyekben egészen autonóm módon intézkedhetnének. Az az állapot úgy sem kívánatos s talán az egyházak közötti paritással sem egészen egyeztethető, hogy az államban aránylag a legtöbb intézeten ők tanítanak jogot. Katolikusaink beérik azzal, hogy csak két autonóm egyházfelekezeti jogtanító intézetük van. Legyenek ők is méltányosak. Mutassák meg, hogy a nemzet állami fejlődésének e téren is hajlandók bizonyos áldozatokat hozni. Azt leginkább ők fogják tudni, hogy u abb jogfejlődésünk mennyire követeli azt, mit szem előtt tartunk. Semmi kétségünk, hogy a siker el nem maradhat hogy ha Negyméltóságod férfiasan állást foglal az állam érdekében. Erre igazságügyi s egyetemi téren töltött évei kiválóan képesítik. Kerkapoly Károly elhunyt jelesünk idézett beszédében megadja azt a gondolatot, melynek segítségével a kibontakozást jól meg lehetne találni. Ha a megoldás a lycealis tanítással mint már elavulttal nem is volna elérhető, egy-egy állami kezelésbe átveendő jogakadémián a nem egészen tételes tárgyak katedráinak betöltése az illető egyházfelekezetnek fen volna tartható. Ilyen elrendezés mellett az átadandó jogaka-

démia nemcsak tisztességes dotációra tehetne szert, de az államvizsgát is elnyerhetné.

A *budapesti jogtanárok*, mint ebből látszik, a *felekezeti* (katolikus és protestáns) *jogakadémiák megszűnését*, esetleg államosítását óhajtják, az államvizsgákat csakis az így számban megszorodott állami illetőleg királyi (kath. tanulmányi alapból fentartott) akadémiákra óhajtják bizni és idővel ezeket *vidéki állami egyetemekké is fejleszteni*. Csakis a *felekezeti és természetesen a katolikus egyetemektől fáznak*. Szinte didereghetett a véleményes jelentés szerzője (állítólag: egy protestáns vallásu egyházjogtudós budapesti egyetemi tanár) a midőn ezeket leirta: ⁸³⁾

„*Odáig jutottunk*, hogy *egyházfelekezeti egyetemek keletkezését is inkább emlegetik*, mint azt, hogy az állami egyetemi életünk gyarapodjék. *Maga az előadói tervezet* is azért nem véli a jogtudományi doktorátust államvizsgaként elfogadhatónak, mert majd az *egyházfelekezeti jogtudományi doktorátusok is meglesznek*.⁸⁴⁾ Mintha ilyenek másutt nem volnának s mégis nem úgy állana a dolog, hogy nem mennek — *Belgiumot kivéve* — minősítő vizsgák számába. (! Hát Freiburg és Washington!?) *Immár az állami értelemben vett egyetemi oktatás iránt szükséges érzék még az irányadó helyen is hanyatlóban van*. Így jutottunk mi, budapesti egyetem jog és államtudományi kara abba a helyzetbe, hogy az állami jellegű jog és államtudományi oktatás mezején mindenkor elfoglalt helyzetünket már harmadizban vagyunk kénytelenek óvni.”

„*Valójában új egyetemek létesítéséhez kellene látni és pedig haladéktalanul*. Tudjuk ugyan, hogy nem kell mindent az államtól várni, de az *egyetemi intézmény semmiesetre sem olyan, minek fejlesztését egészen a társadalomra lehetne hagyni*, már állami szempontnal fogva sem. Még pénzhányról sem volna szabad panaszkodni. *Hogy állami egyetemek kellő számban legyenek, elsődrendű szükséglet*. Még azzal sem szabad mentegetődni, hogy professzorokkal kellő számban mindjárt nem rendelkezünk. A jövőben még kevésbé lesznek, ha a szomorú állapotot még tovább is összetett kezekkel nézzük. Előbb az intézmények álljanak rendelkezésünkre s bizzunk benne, hogy a megfelelő emberek sem fognak majd idővel hiányozni. Egyébként egész nemzeti fejlődésünkről le kellene mondanunk. A felett vitatkozni, hogy az intézmény legyen meg előbb vagy a hozzá való emberek, meddő dolog.”

⁸³⁾ I. h. 23. l.

⁸⁴⁾ Alább közölni fogjuk az előadói tervezetnek ezen pontjait.

„Már odáig is eljutottunk, hogy nemcsak az állami jellegű egyetemi oktatás nem fejlődik, de már az állami jellegű jog és államtudományi oktatás méltatásához szükséges érzékünket is elvesztettük. Azt mondani, hogy egyházfelekezeti befolyástól tartani a jog és államtudományi oktatás terén — eltérőleg az egyetemek bölcsészeti karain előadatni szokott tanulmányi szakoktól — már a tárgyak természeténél fogva sem lehet, igen téves felfogás, mi arra mutat, mintha a jog nem volna egyéb, mint olyan szabályoknak a foglalatja, miket csak egyféleképpen lehet ismerni. Az egész jog- és államtudományi oktatás valami merőben gépies volna, mit az állam minden körülmények között dominálhatna, még ha az egész jog és államtudományi oktatás egyházfelekezetek kezébe kerülne is, melyek alig is tehetnek másképen, minthogy jóformán mindent a saját felfogásuk világából (*ratione peccati*) tekintenek.“

Ezt és más ilyeneket ír a budapesti jog és államtudományi kara a véleményes jelentésben.

Az az egy az önmagával való ellentmondásokban bővelkedő véleményes jelentésből kétségen kívül kilálglik, hogy a *budapesti jogtanár urak ellenségei a „katolikus” egyetemnek.*

Ez megbocsátható nekik.

De az már furcsa eljárás, hogy ők a jelentés végső soraiban a katolikusok nevében kijelentik, hogy a katolikusoknak eszköz ágában sincs mást kívánni, mint „*tanítási szabadságot*“ az egész oktatásra és így a jogi oktatásra nézve is.

Érdekesek ezen végső sorok, mert itt egyszerre a kereszt hűseivé lesznek a jó tanár urak, mikor írják:⁸⁵⁾

„*Amely állam az ő bevett keresztény történelmi egyházfelekezeteit még mindig leginkább privilegizálja, az bizonyára keresztény állam, bármennyire emancipálta is az egyént a hitkényszeri kötelek alól. Az azonban egészen külön tekintet alá esik, hogy a jog és államtudományi oktatás terén az állammal szemben ne harapódzzanak el. Ez egyáltalán nem kívánatos. Még a római katolikus álláspont sem kíván ilyet, mely beéri azzal, hogy az ő tanítási szabadsága is meg legyen, a jogot sem véve ki. Semmi kifogásunk ellene. De valaminem lehet az kívánatos, hogy az állam a theologiai oktatás terén tultengjen, úgy az sem lehet kívánatos, hogy az egyházfelekezetek még a jogi oktatás terén keressenek valóságos erősödést. Ami épen az egészen az államra tartozó minősítő vizsgák kérdését*

⁸⁵⁾ I. h. 24—25. l.

illeti, az egyházfelekezetek egyáltalán nem követelhetik meg az államtól, hogy azokat az egyházfelekezeti jog és államtudományi oktatásnak kedvező módon rendezze be, különösen nem akkor, ha az egyházfelekezeti jog- és államtudományi oktatás máris tulteng. Ennyi és nem több a mi álláspontunk. Elég sajnós, hogy a magyar állam a jog- és államtudományi oktatás terén az egyházfelekezetekkel szemben máris tulment⁽⁸⁶⁾ az általában elfogadható engedékenység határán. Ugy látszik, hogy az egyházfelekezetiiség az államiség, a vallás a jog fölé fog kerekedni.“

Igy a budapesti jogtanárok. Bátor keresztények és rettenthetetlen radikálisok ők egy lélekzetvétel alatt.

„Katolikus“ egyetemeknek különben vannak a „liberalis“ gondolkodású közönségben és intéző körökben is pártolói, de nem vallási szempontból, hanem országos kulturális szempontból vagy pedig csupán lokál-patriotizmusból.

Wlassics Gyula dr., a minden iránt érdeklődő közoktatásügyi miniszternek is, ugylátszik, nincsen elvi kifogása [kath. egyetemek felállítása ellen, legalább erre következtetünk két tényből.

Először is az általa közzétett: 1902. évi előadói tervezet („jogi oktatás reformjáról“) az általános indokolásban előadja azt, hogy az összes jogvégzettséget kívánó pályákra egységes minősítés szervezésének két módja lett volna t. i. vagy a jogi doktorátust előírni az összes ilyen pályákra vagy pedig egységes új államvizsgákat szervezni (a tervezet az utóbbit választotta.) És azután így ír:

„Az első mód választása ellen súlyos érvek szólnak. E módzat ugyanis szükségessé tenné, hogy a jogakadémiák (vagy egy részük) helyébe egyetemek állittassanak, mert doktori szigorlatok tartása csupán csak egyetemekre bizható. Új egyetemek felállítására azonban ez időszertint nem állanak rendelkezésre a szükséges anyagi erők. Bármennyire kívánatos is, hogy hazánkban több állami egyetem álljon a magyar tudomány fejlesztésének szolgálatában: mégis a hallgatók tulzsufoltságának szempontjából a többi karok szaporítására visszautasíthatatlan szükség nem mutatkozik, mert igazi tultömöttség miatt csak a jogi kar szenved.“

⁸⁶⁾ Értik, azt, hogy az 1874. évben behozott államtudományi és jogtudományi államvizsgák tartásának jogát megadták a felekezeti jogakadémiáknak is.

Másodszor pedig *Wlassics* Gyula dr. miniszter a főrendiháznak 1902. május 28-án tartott ülésében *Takács* Menyhért dr. jászói prémontrei prépostnak a vidéki jogakadémiák egyetemekké való fejlesztését sürgető beszédjére így válaszolt:

„Azt hiszem, hogy hibát és mulasztást követnék el, hogy ha ő méltóságának a jászói prépost urnak emelkedett beszédére legalább annyit ki ne nyilatkoztatnék, hogy annak legnagyobb részével — teljesen egyetértek. Á felvetett tanügyi kérdésekre nézve már igen sokszor nyilatkoztam is és igen örülök, hogy több kérdésben vele teljesen egy nézetem is lehetek. Ez alkalommal különösen egy eszméjét akarom csak kidomborítani, és ez az, amit a vidéki nagyvárosoknak kulturális gócpontokká emelése tekintetében felhozott. Az én egész kulturpolitikám főtörvénye az, hogy minél inkább erősítsük meg a vidéki városokat és e tekintetben nem hagyom magamat eltántorítani semmiféle megrettentéssel és semmiféle áramlat által, a mely a jelenleg közkézen levő jogi oktatásról szóló törvényjavaslat alkalmából bizonyos irányban a budapesti jogászörök egy részében keletkezett. Én ahhoz szigorúan ragaszkodom, én azt a törvényhozás elé viszem, mert igenis azt akarom, hogy a vidéki városoknak kulturgócpontjait olyanokká tegyük, hogy a vidéki városok valóban verseny képessékké váljanak és azzal az ósdi felfogással, a mely azt mondja, hogy csakis Budapest tekinthető olyannak, mely a kulturára alkalmas terep, azzal az ósdi felfogással szakítanunk kell, ha azt akarjuk, hogy ennek az országnak a kulturális szintjét emeljük és hogy annak a felfogásnak véget vessünk, amely a vidékre bizonyos lenézéssel tekint és a mit csak nemrég olvastam egy budapesti jogtanár beszédében, hogy ő attól félti az országot, hogy a jogi oktatás vidéken való felvirágoztatása által ott csak elparasztosodni lehet. Ez ellen a felfogás ellen küzdeni kell, mert ha ez így van, akkor ez az országra végveszedelem volna.“

„Én minden eszközt és alkalmat megfogok ragadni arra, hogy azon javaslat keretében a melyet a legnagyobb nyilvánosságnak adtam át, a vidéki városokat legalább az ott megjelölt irányban emeljem és ha nem is csonka egyetemek mintájára, mint ő méltósága felhozta, hanem úgy akarom, hogy azon jogakadémiák, a melyek életképesek, a melyek azon feltételeknek megtudnak felelni, amelyeket előírunk, fellendülhessenek. Azt hiszem, hogy a kassai akadémia jelentékenyen fog felvirágozni, ha azon javaslat törvényynyé lesz és a fejlődésnek egyáltalában semmi sem állja az útját. Ezeket kívántam a méltóságos főrendeknek tudomására hozni.“

Wlassics miniszterhez hasonlóan gondolkodó államférfiu még van több is, és feltehető, hogy az országgyűlés tagjainak jó részénél is meglesz ez a kulturális szempont méltánylása.

Ha a katolikus egyetemet vidéken állítja fel a kath. egyház, akkor a kath. egyetem felállítását sokan pártolni fogják azok közül is, akik nem épen katolikus, de mindenesetre harmadik, új, vidéki egyetemet kívánnak, mert elvégre is az ilyenek is belátják, hogy katolikus egyetemmel szintén elérhető az, hogy decentrálizáljuk a fenálló egyetemek tulzsufaltságát és a vidéken az új egyetemmel új kulturális góczpontot létesítsünk.

Igy esik össze jelen fejezetünk gyakorlati konkluziója („*Allitsunk kath. egyetemet*“) az előbbeni fejezet végső következtetésével („*Allitsunk új egyetemet*.“)

III. Fejezet.

Kath. egyetem felállításának egyházjogi oldala.

Kár volna magyar kath. egyetem felállításának módozatain törni fejünket, ha annak felállítása akár az egyházjog, akár mint nyilvános jellegű egyetemnek felállítása a magyar közjog szempontjából lehetséges nem volna. Lássuk azért előbb az egyetemek alapításának történeti fejlődését, azután pedig az egyházjog és a magyar közjog mai álláspontját; ez utóbbit külön fejezetben.

1. *Történeti fejlődés.* A legrégibb két egyetem: a *bolognai* és a *párisi* egyetemek, nem pápák vagy császárok vagy fejedelmek vagy városok alapításának köszönik létüket, hanem a tudomány azon korban új, megkapó, magas színvonalon álló módszerének. Így fejlődött ki a 12. század közepén világhírű főiskolává a bölcselet (dialektika) és a hittudomány új módszerének alkalmazásával *Párisban* az addig is ott már fennálló iskola; így lett már előbb 12. század elején Európának első jogi iskolájává *Bolognában* is az ottani *római jogi* iskola és a 12. század közepén (1151) az ottani *kánonjogi* iskola (*Gratianus*.) A párisi iskolában az új módszer kezdete *Abaelard* és *Guillaume de Champeaux* nevéhez, *Bolognában* pedig *Irnerius* nevéhez fűződik, de nem ők, hanem egész tanár nemzedék járult hozzá

ahhoz, hogy ezen iskolák az összes európai nemzetek előtt a legfőbb tekintélyre vergődtek és főiskolákká („*studia generalia*“) egyetemekké („*universitates*“) fejlődtek.⁸⁷⁾

Denifle azt módosítja, hogy bár a párisi és bolognai főiskolák, virágzását a tudomány újabb tárgyalási módszere indította is meg, de azok soha egyetemekké nem fejlődtek volna ki, ha fejedelmek és pápák kiváltságokban nem részesítik a tanulókat és tanárokat. Így részesültek kiváltságban 1158 évben *Barbarossa* I. Frigyes német császártól a bolognai jogi főiskola tanulói az u. n. „*Habita*“ című császári kiváltságlevél („*Authentica Habita*“) által⁸⁸⁾, hasonlóképpen *VII. Lajos* francia király a 12. század végén és *Fülöp Ágost* király 1200-ban kiváltságokban részesítették a párisi főiskola tanulóit. A kiváltságok lényege abban állott, hogy a tanulók a főiskolára való utazásuk alatt a fejedelem oltalma alatt állottak és ha perük volt, választhattak, hogy vagy tanáraik által, vagy a püspök által ítéltesse meg.⁸⁹⁾

Ezen kiváltságok folytán mind több tanuló vonult Bolognába jogot, Párisba pedig dialektikát és theológiát tanulni. Párisban a tanárok, Bolognában a tanulók, később mindkét helyen tanárok és tanulók zárt egyesületeket alkottak, amelyeket autonóm testületeknek ismert el az állam és az egyház.⁹⁰⁾

Hasonlóan a bolognai és párisi egyetemekhez, önmaguktól, fejedelmi vagy pápai alapítás nélkül keletkezett még a 9. században *Salernoban* a híres orvosi főiskola, a 12. században az *oxfordi* és *cambridgei* egyetem Angliában, a 13. század első felében a *reggiói*, *modenai*, *vicenzai*, *paduai*, *vercellii* egyetem *Itáliában*, az *orleánsi* és *angersi* Franciaországban.⁹¹⁾

Az első egyetemek tehát nem fejedelmi vagy pápai alapításnak köszönik létüket, hanem az alkalmazott új tudományos módszernek, a magukban buzgó belső erőnek; a melynek

⁸⁷⁾ P. H. *Denifle* (o. Praed.), *Die Universitäten des Mittelalters*, Berlin, I. Bd. 1885; 45—6. — P. H. *Denifle* a római pápa levéltárában allevéltáros és munkáját eredeti okmányok alapján írta meg.

⁸⁸⁾ L. 5, Cod. 4, 13.

⁸⁹⁾ P. H. *Denifle* i. h. 55. l.

⁹⁰⁾ Rudolf *Scherer*, *Handbuch des Kirchenrechts* II. Bd. Graz u. Leipzig 1898. 51. l. köv.

⁹¹⁾ U. o.

csak fokozásához járultak hozzá a fejedelmek, pápák az önerejükből már „studium generale“ névre és rangra felemelkedett főiskoláknak kiváltságokkal való felruházásával.

De a 13. század második felétől kezdve, mind általánosabbá vált az, hogy tényleg már fenálló, de önerejükből a „studium generale“ névre, rangjára felemelkedni nem tudó főiskola a pápát vagy a császárt vagy a fejedelmet, vagy pedig a pápát és császárt, illetőleg fejedelmet kérték szervezeti szabályaiknak külön megerősítő oklevél kiállítása által való megerősítésére, illetőleg a kiváltságok megadására, vagy pedig egyenesen a főiskolának, mint „studium generale“-nak külön alapító levéllel való felállítására. És a 14. századtól fogva általában úgy is történt, hogy fejedelmek vagy városok a pápához fordultak, hogy az első csiráiból ő keltse életre a „studium generale“-t.

Ugyanezt a jogot *II. Frigyes* császár már 1224-ben gyakorolta, midőn Nápolyban csupán saját császári tekintélyével emelt egyetemet. Az ő példáját császár utódai közül *IV. Károly* követte. *Spanyolországban* is a legelső egyetemek királyok alapításai voltak. A 16. századtól fogva a *protestáns* országban a fejedelmek által való alapítás lett általánossá és utat tört *katolikus országokban* is azok manapság uralkodó felfogásnak, hogy az egyetemi név és rang osztogatása merőben állami jog.⁹²⁾

Ezen felfogásnak elhatalmasodása az egyetemek nemzetközi jellegének mind jobban háttérbeszorulásával járt párhuzamban és maga után vonta az egyetemi autonómia összezsugorodását, az állami főfelügyeleti jognak teljes intézkedési joggá való kinövését, bár megvolt a jó következése is, hogy létrehozta az egyetemnek mai szerepét, a mely őket egy-egy nemzet *nemzeti kulturájának* hordnokaivá tette. Így vált az új berlini egyetem (1810.) Poroszország, majd pedig az egész német nemzet központjává, a mely köré csatlakoztak a régi és újabb vidéki egyetemek.

⁹²⁾ Scherer i. m. II. köt. 50—56. Bővebben minden egyes egyetemre 1400-ig kiterjedőleg kimutatja az alapítás mikéntjét: P. H. Denifle „Die Universitäten des Mittelalters bis 1400“ I. Bd. (231—630. l.) Eddig még több kötet nem jelent meg; a pécsi egyetem összes adatait kimerítően összefoglalja (413—418. l.) Denifle.

Katolikus országban a 18. századig általános volt a szokás, hogy új egyetemeknek felállításához a pápától a jóváhagyás vagy egyenesen az alapítás kikéretett. A pápák a megerősítő vagy alapító levelet *némely esetben megtagadták*, ha az egyetem nem volt teljes, mind a négy karral. Ez oka, hogy a jezsuiták által az *ellenreformáció idejében Németországban, Ausztriában és Magyarországon* megalapított főiskolák részére a pápák nem állítottak ki alapító vagy kiváltságleveleket, mert ezek rendszerint csak theologiai és filozófiai fakultással bírtak és azért nem is „universitas“, hanem „akadémia“ néven neveztetnek. Egész egyféle kategóriák itt sem állíthatók fel, mert az országok szüksége, fejedelmek tekintélye és az egyes pápák felfogása is közbejárt.

Tény az, hogy Pázmány Péter bíboros által 1635-ben felállítani kívánt nagyszombati egyetemnek is *megtagadta VIII. Orbán pápa* a megerősítést és az azzal egyetemben megadni szokott kiváltságokat.⁹³⁾ Ennek következése az volt, hogy Pázmány Péter, mint alapítványtevő, *maga állított ki egy*, „az új egyetem („universitas“) alapítványáról szóló *adománylevelet* és egyúttal *alapítólevelet* („bullā fundationis“),⁹⁴⁾ a melylyel a nagyszombati kollégium jezsuita rektorának adja át a 60.000 frt készpénzt és 40.000 frtot királyi adóslevélben, azon czélból, hogy a jezsuita rend vegye át a filozófiai és theologiai karból álló főiskolának ellátását tanárokkal. Az adománylevélben az esztergomi érseknek, illetőleg az esztergomi főkáptalannak azon jogokat adta meg, melylyel az egyházmegyei hatóságok az egyházjog szerint bírnak az egyetemekkel szemben („nullum aliud ius in hanc Universitaten per nos erectam concedi volumus praeter eam, quae iure communi concessa est ordinariis locorum.“) A levélben Pázmány azon kívánságát is kifejezte, hogy az új egyetemen az *akadémiai grádusokat is* el lehessen nyerni („promotionesque ad gradus academicos more alibi consueto peragantur“). Pázmány az alapító levélben azt is kikötötte, hogy, ha az ország a török uralom

⁹³⁾ *Fraknói V.*, Pázmány Péter és kora III. 162., idézve *Pauler Tivadar*: A budap. m. kir. tud. egyetem története, Budapest, 1880. 6. l. 1. jegyzet.

⁹⁴⁾ Így nevezi ezen alapító levelet II. Ferdinánd király 1635. okt. 18. napján kelt kiváltság-levelében.

alól felszabadul, az egyetem máshová helyeztessék át, de azért az esztergomi egyházmegye területén.

Pázmány az új egyetemnek jóváhagyását, megerősítését és a rendes kiváltságokban („consuetis academiarum privilegiis“) való részesítését II. Ferdinand római császár és magyar királytól kérte (II. Ferdinand a megerősítő levélben: „Nobis confirmandum transmissit“) és II. Ferdinand 1635. okt. 18-án római császári és magyar királyi tekintélylyel kiállította a megerősítő és kiváltságoló okmányt, a melyben jóváhagyta a Pázmány által alapított egyetemet, azt saját és utódainak különös pártfogása alá vette, azt mindazon jogokban és kiváltságokban („privilegiis, immunitatibus, exemptionibus, praeeminentis, praerogativis, facultatibus, iuribus, indultis et gratiis“) részesítette, a melyekben a németrómai birodalom területén levő főiskolák („caetera gymnasia, studia generalia, academiae et universitates“) birnak, nevezetesen, a melyekkel birnak: a kölni, bécsi, mainzi, ingolstadt, prágai, olmützi, gráci egyetemek; továbbá megadja az egyetemnek a doctor, licenciatus, magister és baccalaureatus fokok (gradus academici) adományozására a jogot úgy, hogy azok elismertessenek az egész keresztény világban, főképp pedig az egyéb európai akadémiákon, valamint kijelenti azt is II. Ferdinand, hogy a nagyszombati egyetem által kiállított bizonyítványokat mindenféle intézetnek, hivatalnak és bíróságnak el kell ismernie és az ilyen bizonyítványok alapján lehessen folyamodni úgy világi, mint egyházi méltóságokra és javadalmakra.

Ebből látható, hogy a nagyszombati, most budapesti egyetemet II. Ferdinánd nem csupán magyar királyi, hanem római császári tekintélylyel is állította fel, hihetőleg azért, mert még a 17. században is fenállott az a felfogás, hogy igazi egyetemet nemzetközi jelleggel csak vagy a pápa vagy a császár, mint a keresztény világ két feje, alapíthatnak.

Breznay Béla dr., a budapesti egyetem tudós tanára szólva az egyetem alapításáról azon véleményét nyilvánítja⁹⁵⁾, hogy a

⁹⁵⁾ Dr. Breznay Béla, Egy pillantás a budapesti kir. m. tud. egyetem történetére Budapest, 1896. 6. l.

nagyszombati egyetem felállításához az egyházi tekintély hozzájárulása a jezsuitáknak a pápától nyert általános kiváltságaiban keresendő.

Azt hiszem, ezen feltevésre, melyre bizonyítékot Breznay nem is hoz fel, nincs szükség, ha megfontoljuk, hogy a középkorban, sőt még az ujkor elején is, az akkor uralkodó nemzetközi felfogás szerint az összes európai keresztény népek és fejedelmek úgy a pápát, mint a római császárt a kereszténység fejének tekintették, a pápát lelkiekben, a császárt a világiakban és hogy ennél fogva, ha a nemzetközileg elismert tanulmányokra és graduálásra a jogot vagy az egyik vagy a másik adta is meg, az a ker. kath. egyház tekintélyével megadottnak tekintetett. A 16. századtól fogva a legtöbb európai fejedelem ugyan már nem ismerte el a római császárnak illetén keresztényi fenhatóságát, de maguk a császárok továbbra is érvényben levőnek tekintették ebbeli jogukat, bár tudvalevő, hogy I. Miksa óta a német királyok nem mentek Rómába a császári koronázásra, hanem a királyi trónralépéssel együtt felvették mindig a „választott római császári” címet. Így lehet megmagyarázni, hogy Pázmány Péter az egyetem alapításának pápai megerősítését és az egyetemi kiváltságok megadását a pápa részéről is nem tartotta szükségesnek. Kötelező törvény, amint alább látni fogjuk, ugyan nem volt akkor sem erre nézve, de Pázmánytól a „quid consilii” betartását is feltételeznünk kell.

II. Ferdinándnak megerősítő és kiváltság levele az egyedüli jogforrás, a melyből a *mai budapesti egyetemnek* nemzetközi „*egyetemi*” nevét és rangját bebizonyítani lehet és épen ez az alapvető okmány arra is, hogy a magyar közjog mit kíván meg ahhoz, hogy valamely főiskola egyetemmé lehessen. A budapesti egyetem *jogi karának* alapító levele (1667. január 2.)⁹⁶⁾, az egyetemnek *Mária Terézia* által *orvosi* karral való kibővítése és e célból a *dunaföldvári* apátság javaival való dotálása (1769. jul. 7.)⁹⁷⁾, majd a jezsuita rend megszűnése után *M. Terézia* által a nagyszombati jezsuita kollegium javainak az egyetem javára való adományozásáról kiállított adomány levél (1775. febr

⁹⁶⁾ Lásd egész terjedelmében: Dr. *Pauler* i. m. 481, 5. l.

⁹⁷⁾ Dr. *Paulernál* i. m. 492—3. egész terjedelmében.

13.), végre Mária Terézia királynőnek „*Diploma inauguralé*“-ja (1780. március 25.)⁹⁸⁾ mind már feltételezik, hogy a Pázmány féle főiskola már azelőtt is „*egyetem*“ volt.

(Az összefüggés és a teljesség kedvéért itt jegyezzük meg még azt, hogy a budapesti tudomány — *egyetemnek javait* 1781-ig maga az egyetem kezelte, 1781-ben a vallás- és tanulmányi alappal együtt a kir. kincstárba ruháztattak át, majd 1791-től a helytartótanács alá, az 1848: 19. t. c. által pedig a vallás és közoktatásügyi miniszter kezelése alá jutottak, aki azokat maga kezeli, míg a kath. vallás és tanulmányi alap kezeléséről a 15 tagu „felügyelő és ellenőrző bizottság“ véleményét tartozik kikérni.)⁹⁹⁾

Eddig a történeti fejlődés. Áttérek most a dolog jogi oldalára, vagyis mily uton, módon szerezheti meg valamely főiskola az „*egyetem*“ nevét, rangját és jogait? Ismertetni fogom először az egyházjog követelményeit, azután pedig külön fejezetben a magyar közjog rendelkezéseit.

II. Egyházjogi szempont.

Itt egy igen érdekes dolog áll előttünk, melynek részletes fejtegetésébe belé nem mehetek, és ez az, hogy az „*egyetem*“ felállítása a középkorban és részben az új korban is *nemzetközi* hatállyal birt, a törvényes hatalom által felállított és kellően szervezett egyetemet *egész Európában elismerték*, bizonyítványait elfogadták és a tudoroknak a tanítást mindenütt („*ubique docendi licentia*“) megengedték.

⁹⁸⁾ Ezen okmány a budapesti egyetemnek, mint „*királyi egyetemnek*“ („*Universitas Regia Budensis*“) alapító levele, a mely az egyetemnek Budára való áthelyezését (1777. aug. 14.) véglegesen jóváhagyta és az egyetem régi kiváltságait megerősítette és ujakkal bővítette és az egyetemet, mint „*királyi egyetemet*“ újjászervezte, egyuttal az egyetem vagyonát a szegzárdi apátság és a pécsváradi apátság és bozsoki prépostság (fele része) javaival gyarapított. Dr. *Pauler* i. m. 126. l. Dr. *Szeredy*, Egyházjog III. kiad. 1883. II. köt. 1598. l. Ezen javakhoz I. Ferenc király 1804-ben a tanulmányi alaptól átcsatolta a turóci prépostság javait és a bozsoki prépostság másik felét is, de visszaesatolta helyettük a tanulmányi alaphoz ismét a szegzárdi apátság javait. Dr. *Pauler* i. m. 314. l.

⁹⁹⁾ Dr. *Szeredy* i. m. II. köt. 1596. l.

Denifle többször idézett művében nagy apparátussal bizonyítja¹⁰⁰⁾ be, hogy az egyes országok *fejedelmeinek vagy királyainak* már a középkorban is *joguk volt* országuk részére „studium generale“-t alapítani és felállítani; de ha azt akarták, hogy az általuk alapított főiskolán promoveált tudorok más országokban, más, külföldi egyetemeken is elismertessenek, arra szükséges volt vagy a pápai hatalom vagy a császári hatalom közbelépése, akár pápai vagy császári megerősítés, rendszerint alapítólevél alakjában, akár pedig csak egy kiváltságlevél kiállítása. Ha közvetlenül a pápa vagy római császár állította fel az egyetemet, akkor ezen egyetemes jogultság mindjárt megvolt.¹⁰¹⁾ A császárnak, illetőleg az ország fejedelmének is, joga volt még a *theologiai fakultásnak*¹⁰²⁾ felállítására is, sőt az egyház ellenőrzési jogát gyakorló *kancellár kinevezésére is*, de a kancellárnak egyházi férfinak kellett lennie.

De most ezen kérdéssel nem foglalkozhatunk, mert ez manapság már nem is aktuális.

Az egyetemek a nemzeti államok erősödése és a német-római császári fenhatóság alól való felszabadulása óta mindinkább *elvesztették nemzetközi jellegüket*, a reformáció a protestansok által lakott vidékekre egyenesen lehetetlenné is tette a nemzetközi tekintély (pápa, császár) igénybe vételét, viszont pedig a kultúra fejlődésével az egyetemek egy-egy ország szellemi szükségleteit sem tudták már teljesen kielégíteni és így *feleslegesnek látszott* a nemzetközi jelleg megóvása, megszerzése.

Arról tehát manapság már szó sem lehet, vajjon a *pápai megerősítés* szükséges-e valamely nem katolikus jellegű új „egyetem“ keletkezéséhez, és „egyetemi“ jellegének megszerzéséhez, feltéve, hogy azon az egyetemen katolikus *theologiai* kart szervezni nem akarnak. Csakis akkor, ha az egyébként nem katolikus, talán állami egyetemen, katolikus *theologiai* fakultást akarnak szervezni, vagy ha az egész egyetemet *katolikus* jellegűnek szervezik, akkor lehet szó arról, mily joga van az egyháznak ilyen esetben.

100) Heinrich Denifle i. m. I. köt. 784—792. l.

101) Denifle i. h. 779—84.

102) U. o. 783.

103) U. o. 782.

„Katolikus“ jellegű egyetemek felállításához pápai megerősítést szintén nem ír ugyan elő sehol az egyházi törvény, de ezen megerősítés feltétlenül kikérendő.

A pápai megerősítés a középkorban sem volt kötelező, mint azt *Denifle* alaposan bebizonyítja¹⁰⁴) *Meiners*-sel, *Gersdorf*-fal és *Paulsen*-nel szemben, a kik ezt pápai rezervált jognak mondják és ép azért *II. Frigyes* alapításában a pápa elleni ellenségeskedés megnyilatkozását látják.

A pápai megerősítés előny, nemzetközileg értékelhető előny volt a középkorban, azt kérni lehetett, de nem lehetett mindig megkapni, vagy nem a maga teljességében. Így például a theologiai fakultás felállítását az avignoni pápák megtagadták egyes egyetemektől; ilyenek: a pécsi (1567. V. Orbán), a krakói (1384. V. Orbán), a bécsi (1385. V. Orbán) és más 5 egyetem az avignoni pápák által alapított 18 egyetem közül.

*Denifle*¹⁰⁵) szerint a theologiai fakultásnak kizárását az avignoni pápák azért kötötték ki, hogy Franciaországnak kedvezzenek, mert a párisi egyetem volt a legfőbb tekintély a theologiai szakban. Innét van az is, hogy azon egyetemeknél is, melyeknek az avignoni pápák a theologiai fakultást meg is adták, mégis azt követelték, hogy az új egyetem első theologiai tanárai Párisban graduált tanárok legyenek, vagy pedig, hogy újból vizsgát tegyenek Párisban.

Manapság is a még a katolikus egyetemre nézve a pápai megerősítés előnyt jelent, mert egyházi fórumban nemzetközileg el kell ismerni az ilyen pápai megerősítéssel ellátott katolikus egyetemnek grádusait, vizsgáit, tanfolyamhallgatását. Egyházi hivatalokra és méltóságokra a kánonjogi vagy theologiai doktori foknak minősítő hatálya van az egyházi közjog szerint.

Ha tehát valamely katolikus egyetemnek csakis az állami elismerést szereznők meg, az ilyen egyetem egyházjogilag nem volna egyetem, mert csakis egy egyházmegyére birna egyházi)

104) i. m. 763—769. — Érdekes az, hogy a salamancai egyetemnek promócióit (alapított 1243. é.) a többi egyetemek addig el nem ismerték míg a pápa ünnepélyesen „studium generale“-nak (1255. é.) el nem ismerte. (*Denifle* i. h. 485. l.)

105) *Denifle* i. m. I. köt. 707. l. és 607. l.

hatálylyal, diplomáit már ugyanazon ország más egyházmegyéiben sem kellene elfogadni az egyházi fórumban. A mai állami törvényhozást ugyanis már nem lehet tekinteni a régi róm. császárok jogutódainak, akik teljes egyetemeket, theologiai karral is, jogosultak voltak felállítani. *Egyes püspök* egyházmegyéje határán tulterjedő hatálylyal, *katolikus főiskolát* egy maga *nem állithat*; egy ország püspökei különös egyetértéssel ismét csak az ország területére terjedő egyházi hatályt szerezhetnék meg a kath. egyetem theologiai grádusainak. Így értendő *Scherernek*¹⁰⁶⁾ abbéli állítása, hogy *püspöknek nincs joga grádusokat osztogatni és egyetemeket állítani*. Helyesebben: állithat, de az nem lesz *kath. egyetem*, mert az nem fog általános elismerésben részesülni és grádusai nem lesznek egyetemi grádusok. Így értendő a *freiburgi egyetem* szokásos elnevezése is: „*internationale kath. Universität*.”

Világos tehát, hogy a *kath. egyház egyetemességében óriási előny rejlik*, amely egy kath. egyetemet azzá tehet ma is, ami volt a középkori egyetem: *nemzetközi tényezővé* a tudomány, az egyházi közélet terén.

Ha ehhez hozzá vennők azt, hogy a 16. század óta mennyire bővült ki a kath. egyház tényleges látóhatára, territoriuma, hogy mily hatalmas és virágzó egyházi élet pezsdül fel a tudomány és hitbuzgalom terén *Amerikában, Ausztráliában*, csak akkor látja be az ember, mily imponáló erő rejlik valamely egyetemnek „*katolikus*” jellegében, azaz a katolikus jellegnek az apostoli Szentszék jóváhagyása által való biztosításában.

Tehát *nem kényszerből*, hanem az egyetem jellegének, fenállásának biztosítása és az állami *egyetemeket tulszárnyaló hatálya miatt szükséges a pápai megerősítés*. A ki elmulasztja azt, az nem szeg ugyan egyházi törvényt, de megkárosítaná magát az egyetemet és megfosztaná a „*katolikus*” nevet is igazi belső tartalmától.

Ujabb időben, a hol katolikus egyetemet állítottak fel, *rendszerint kikérték az apostoli Szentszék megerősítését* úgy az egyetem felállításához, mint az egyetem szervezeti szabályza-

¹⁰⁶⁾ Rud. Scherer, Handbuch des Kirchenrechtes II. Bd. Graz u. Leipzig, 1898. 56. l.

tához. Így erősítette meg XVI. Gergely 1833. évi február 13-án a *Löweni* egyetemet, IX. Pius 1876-ban a *lille*-it és 1877-ben az *angers*-it, XIII. Leó 1889. auguszt. havában kelt levéllel a *freiburgi*t és 1887. ápril. 10 én a *washingtoni*t.¹⁰⁷⁾ Hogyha nem katolikus egyetemnek felállításáról, hanem csak *katolikus theologiai fakultásnak* felállításáról van szó, akkor is ugyanaz áll, mint a kath. egyetem felállításánál.

Valamely állam vagy magán egyén (fizikai vagy erkölcsi személy) is állíthat ugyan „katolikus” egyetemet is, de a mai viszonyok között kevés helyen lehet már arról szó. *Freiburgban* még láttuk a példát. Ha tehát ilyen állam vagy magán egyén által alapított egyetem nem katolikus jellegűnek alapíttatik, akkor még mindig lehet arról szó, hogy az ilyen egyetemen legyen katolikus *theologiai fakultás* vagy (protestáns, stb. thologiai fakultás mellett) *katolikus is*.

Tudva levő dolog, hogy *Németországban* az állami egyetemeken több *paritásos* egyetem van: protestáns (ágostai) és katolikus párhuzamos theologiai fakultásokkal. Katolikus theologiai fakultás van Németországban: *Bonnban*, *Boroszlóban* (Breslau), *Freiburgban* (i. Br.), *Münchenben*, *Münsterben*, *Tübingenben*, *Würzburgban* és 1902. óta *Strassburgban*,¹⁰⁸⁾ és ezekből, tudtommal, a *bonni*, a *boroszlói*, a *freiburgi* és a *würzburgi* paritásos.

Katolikus theologiai fakultás felállításához in specie azért látszik szükségesnek az *általános egyházi (universalis)* tekintély, mert hittanításra adnak minősítést és pedig az egész egyház területére, a mi a legfőbb tanítói hatalom kifolyása. De azért nem lehet azt állítani, hogy a pápa által megerősített egyetemen promoteált theologiai doktornak eo ipso mindenütt tanítási joga van, és nincs szüksége az illetékes püspöktől „*missio canonica*”-ra. *Hinschiusnak* ezen állítását *Scherer*¹⁰⁹⁾ sem fogadja el, de azt állítja, hogy kánonjognak előadására a jogi fakultáson nem szük-

¹⁰⁷⁾ Dr. Mihályffy Ákos: Katolikus egyetemek (megjelent a Kath. Szemle 1898. I—IV. füzetében.)

¹⁰⁸⁾ Dr. Mihályffy Ákos, A papnevelés története és elmélete, I. 329.

¹⁰⁹⁾ R. Scherer i. m. II. köt. 56. lap 22. jegyz. — A dolog legegyszerűbben úgy volna magyarázható, hogy a theologiai doktorátus úgy viszonylik a „*missio canonica*”-hoz mint a gyóntatási *approbatio* a gyóntatási „*iurisdicatio*”-hoz. Az első minősítés, a második felhatalmazás.

séges „*missio canonica*“, hanem igenis szükséges a theol. fakultáson. Erre azt mondhatjuk, hogy a jogi fakultáson is „kellene“ de nem „kérlik“ — t. i. az állami egyetemen. — Innét van, hogy más vallásu tanárok is előadják a „kánon“-jogot.

Érdekes világot vet a theologiai fakultások felállításának módjára a *strassburgi* állami egyetemen (alapított 1872-ben) katolikus theologiai fakultás felállítását megállapító egyesség, mely létrejött egyfelől a pápa, másfelől a német birodalmi kormány között. A pápát *Rampolla* biboros, a császári kormányt *Georg Hertling* báró, müncheni egyetemi tanár képviselte. Az egyességet a két képviselő Rómában 1902. decz. 5-én írta alá. Az egyesség francia nyelven van megfogalmazva és így szól:¹¹⁰⁾

Le soussigné Cardinal Mariano *Rampolla*, Secrétaire d'État de Sa Sainteté, de la part du Saint-Siège, et Monsieur le Baron Georges de *Hertling*, Chambellan de Sa Majesté le Roi de Bavière, membre du Reichstag de l'Empire Germanique, Sénateur du Royaume de Bavière, membre de l'Académie Royale Bavaroise des Sciences, professeur à l'Université de Munich, délégué de la part du Gouvernement Impérial Allemand, sont convenus des articles suivants :

Article 1.

L' instruction scientifique sera donnée aux jeunes clercs de Strasbourg par une faculté de Théologie catholique qui sera érigée à l'Université de Strasbourg. En même temps, le Grand Séminaire épiscopal continuera d'exister et de fonctionner pour l'éducation pratique desdits clercs, qui y recevront l'enseignement nécessaire dans toutes les matières se rapportant à l'exercice des fonctions sacerdotales.

Article 2

La dite faculté comprendra notamment les branches suivantes :

1. La propédeutique théologique à la philosophie ;
2. La théologie dogmatique ;
3. La théologie morale ;
4. L' apologétique ;
5. L' histoire ecclésiastique ;
6. L' exégèse de l'Ancien Testament ;
7. L' exégèse du Nouveau Testament ;

¹¹⁰⁾ Megjelent a „*Nuntius Romanus*“ c. folyóirat (Róma) 1903. januári számában.

8. Le droit canon;
9. La théologie pastorale, et
10. L' Archéologie sacrée.

Article 3.

La nomination des professeurs se fera après entente préalable avec l' Evêque. Avant d'entrer en fonctions, les professeurs auront à faire la profession de foi entre les mains du doyen, suivant les formes et règles de l'Eglise.

Article 4.

Les rapports entre la faculté et ses membres d'un côté, et l' Eglise et les autorités ecclésiastiques de l'autre, sont déterminés par les Règlements établis pour les facultés de Théologie catholique de Bonn et de Breslau.

Article 5.

Si la preuve est fournie par l'autorité ecclésiastique qu'un des professeurs doit être considéré comme incapable de continuer son professorat, soit *pour manque d'orthodoxie*, soit en raison de manquements graves *aux règles de vie et de conduite d'un prêtre*, le Gouvernement pourvoira, sans délai à son remplacement et prendra les mesures propres à *faire cesser la participation dudit professeur aux affaires confiées à la faculté.*

Rome le 5 décembre 1902.

Mariano Card. Rampolla.

Baron Georges de Hertling.

Világos e szerződésből, hogy „egyetemi“ theol. fakultás felállításához pápai tekintély kell, de a kath. egyház érdekeinek további képviselésére (tanárok kinevezése vagy elmozdítása előtt) a megyés püspök illetékes. Az egyetemi *grádusok* tekintetében a *bonni és boroszlói* egyetemeken érvényben levő szabályzatra utal ezen szerződés.

Most már áttérhetünk a katolikus egyetemek felállításának magyar közjogi oldalára. Erről, terjedelme miatt, külön fejezetben

IV. Fejezet.

A kath. egyetem felállításának magyar közjogi oldala.

I. A katolikus egyház Magyarországon történeti, szerzett joggal bír az egész oktatásra nézve: a népiskolai, a középiskolai és a felső oktatásra nézve.

Mikor még a mai többi bevett felekezetek nem is voltak vagy legalább országosan szervezve (görögkeletiek, zsidók) nem voltak, — a mikor az államnak még nem volt tanügyi törvényhozása és kormányzása, akkor már voltak katolikus elemi és középiskolák (székesegyházi, kolostori iskolák)¹¹¹⁾ és a főiskolák is a kath. egyház fejének hozzájárulásával és megerősítésével jöttek létre.

A legelső magyar egyetemet¹¹²⁾ a pécsi egyetemet Nagy Lajos alapította, de „studium generale“ tekintélyét V. Orbán pápának alapító levelével (1367. szept. 1.) nyerte meg¹¹³⁾. Az ó-budai egyetemet (Univ. Budensis: „Sunda“) Zsigmond király 1389-ben alapította és XXIII. János pápa 1411-ben állította ki az alapító levelet¹¹⁴⁾ megszünt Zsigmond halála után. A pozsonyi egyetemet Hunyady Mátyás király alapította 1465-ban és II. Pál pápa bullája folytán Vitéz János esztergomi érsek az egyetemet 1467-ben szervezte; ez volt hazánkban az első teljes négy karu egyetem („Academia Istropolitana“). A pozsonyi egyetem 1491 körül szűnt meg.¹¹⁵⁾ A budai egyetemet is Mátyás király alapította 1475 körül theologiai és filozófiai karral; ezen egyetemre Mátyás király nem kért külön pápai megerősítést, talán azért, mert az 1465 pápai oklevél szabad választást adott az egyetem székhelyének megválasztására a királynak. A budai egyetem hihetileg II. Ulászló vagy II. Lajos alatt szűnt meg.¹¹⁶⁾ Mindezen egye-

¹¹¹⁾ Békefy Remig, Árpádházi közoktatásügyünk és a veszprémi egyetem létkérdése, Budapest, 1896, 1—26. l., aki okmányszerűleg beigazolja, hogy az Árpád-kori királyok alatt az iskolák tulnyomó részét a szerzetesi, a székesegyházi és káptalani iskolák képezték, amelyek az elemi ismereteken kívül a hét szépművészetet (7 artes liberales, a mai középiskolának felel meg) közölték. — „Népiskolák“-nak, „városi iskolák“-nak létezését csak sejteni lehet; királyi iskolának, sőt zsidó iskolának is van nyoma. A nőneveléssel apácák foglalkoztak. U. o. 28—9.

¹¹²⁾ Dr. Békefy Remignek (Árpádházi közokt. stb. 36—45.) az is érdeme, hogy beigazolta, miszerint a IV. László idejében Veszprémben fennállott és IV. László 1276. nov. 18. oklevelében említett iskola nem volt egyetem, hanem székesegyházi iskola.

¹¹³⁾ Dr. Abel Jenő, Egyetemeink a középkorban, Budapest, 1881. 9. l.

¹¹⁴⁾ U. o. 17. l.

¹¹⁵⁾ U. o. 37. l.

¹¹⁶⁾ U. o. 43—46. l.

temek tehát királyok alapításai voltak, de huzamos élete egyiknek sem volt. A történetírók vélekedése szerint, csak a pécsi élte túl a mohácsi vészt, de 1543-ban a török invázió folytán ez is megszűnt.

A *mohácsi vész után* a hazai elemi és középiskolai oktatásügy fejlesztésében, új iskolák nyitásában a kath. papsággal és a kath. szerzetes rendekkel a protestánsok kezdtek versenyezni. A 16. század első felében a lutheránusoké és reformátusoké az új iskolák alapítása körül a főlény, de már Oláh Miklóstól kezdve a tulsúly ismét a katolikusok részére esik. És ez a *jezsuiták* érdeme; 42 helyen volt középiskolájuk (kollegiumuk) és három egyetemük. Ez volt a tudományos és nevelési biztosítása az ellenreformáció sikereinek.

A felső oktatásügynek Mátyás király óta megszakadt fonálának tovább vitele a jezsuiták érdeme. Ők akadémiákat nyitottak Budán és Győrött. És ők vezették Nagy-Szombathban, Kassán, az ott alapított katolikus egyetemeket is a jezsuita rend eltörléséig; hasonlóképen a kolozsvári egyetemet is („Báthory-egyetem“).

A *nagyszombati* egyetem alapítása újabb történeti bizonyíték arra, hogy a magyar közjog szerint a katolikus egyháznak és főpapságnak joguk volt egyetemet nyitni és pedig nemcsak kizárólag vallási célból, hanem azon szándékkal is, hogy az egyetem „*alkalmas államtisztviselőket*“ neveljen. Kiténik ez *Pázmány* Péter alapítólevelének (1635. május 12.) ezen kezdőszavaiból:

„Saepe nobiscum anxie expendent, qua ratione et catholicam religionem in Hungaria propagare, et nobilissimae gentis Hungaricae dignitati consulere possemus; inter cetera adiumenta, primum illud occurrebat, ut aliqua *studiorum universitas* erigeretur, in qua et animi bellicosae nationis mansuescerent, et idonei tam regendis Ecclesiis, quam *Reipublicae administrandae* informarentur.“¹¹⁷⁾

II. *Ferdinánd* 1635. okt. 18-án kelt megerősítő és kiváltó okmányában („aranybulla“) már feltételezi, hogy *Pázmány* Péter már megnyitotta az egyetemet, mert így ír:

„Ut igitur haec tam utilis et necessaria fundatio, Nostra

¹¹⁷⁾ Dr. *Pauler* Tivadar. A budapesti m. kir. tud. egyetem tört. Budapest. 1880. 473. l.

quoque Imperiali ac Regia autoritate nixa, et firmiter consisteret, et maiore dignitate effloresceret, memoratus Dominus *Cardinalis* debita cum instantia *petivit a Nobis*, ut non modo tamquam Rex Hungariae, sed etiam ut electus Romanorum Imperator Gymnasium seu *Universitatem* in Regia et Libera Civitate Nostra Tyrnaviensi *per ipsum erectam approbaremus* simul, ac iuxta tenorem *foundationis* suae Nobis exhibitum *confirmaremus*, etiam consuetis academiarum *privilegiis exornaremus*.¹¹⁸⁾

Ezen „consueta academiarum privilegia“ról már az előbbi fejezetben szóltam.

A nagyszombati egyetemnek hű utánzata volt a *Kisdý Benedek egri püspök* által a Magyarország felső részeiben elnyomott kath. vallás felsegítésére (szintén filozófiai és theologiai tanfolyammal) 1660. évben *Kassán* (ahol akkor lakóhelye volt az egri püspök és káptalannak) megalapított *kassai egyetem*, melynek I. Lipót 1660. aug. 7-én kiállított megerősítő és kiváltságoló okmányával („arany-bulla“, egyező szövegű a II. Ferdinándéval), megadta ugyanazon jogokat és kiváltságokat mint a nagyszombatinak.¹¹⁹⁾ A kassai egyetem a jezsuita rend feloszlata után (1773.) megszűnt létezni, vagyona (170,000 frt.) a kath. tanulmányi alaphoz csatoltatott. A kassai egyetemnek mintegy folytatása akart lenni az 1777-ben Kassán megnyílt *kir. jogakadémia*, melyet a kath. tanulmányi alaphól tartottak fen; *1894-ben*, a jogakadémia átvonult az új épületbe, melyet Kassa város emelt saját költségén, és az 1894—5. tanévtől kezdve Csáky Albin gróf minisztersége idejében megszűnt a kassai jogakadémia kir. katolikus akadémia lenni, hanem lett *állami jogakadémia*, más szóval *államosított*.

A kolozsvári egyetemet *Báthory István* fejedelem alapította 1581-ben, és a jezsuitákra bízta, akik kiűzetésükből visszatérve azt 1698-ban újra megnyitották. Mária Terézia jogi és orvosi karral is bővítette az egyetemet 1774-ben, de II. József beszüntette 1784-ben.¹²⁰⁾

¹¹⁸⁾ U. o. 477. l.

¹¹⁹⁾ A Kassai-Egyetem. Emlékkönyv. Irták és kiadják Kassa sz. kir város tanfőfiai, Kassa 1901. 36—41. l., valamint 170—173. l.

¹²⁰⁾ Dr. *Márki Sándor*. A kolozsvári tud. egyetem története (1895—6. almanachban), Kolozsvár, 1896. 4—23. l.

A *nagyszombati* (majd budai, azután pesti, végre budapesti) egyetemnek, valamint a *kolozsvári* egyetemnek (1872.) történetét már fent (III. fejezet és I. fej.) előadtuk. Új alapításnak a Mária Terézia-féle alapítás nem mondható (orvosi fakultás).

Igy tehát a régi *pécsi egyetem megszűnése óta* (Erdélytől eltekintve) a magyar állam vagy a magyar király 1872-ig önállóan egyetemet nem alapított, de *állított fel kettőt is* egész ujat, a nem „bevett,” hanem ősrégi egyház: a *kath. egyház*.

A magyar állam csupán *akadémiákat* állított fel, 4 évvel a jezsuita rend eltörlése után (1777.) filozófiai és jogi tanfolyamokkal a kath. tanulmányi alap terhére és pedig: Nagyszombatban, Győrött (Pécs 1785—1802.), Nagyváradon, Kassán és Zágrábban.

II. József császár 1784-ben eltörölve a kolozsvári egyetemet, Kolozsvárott felállította a kolozsvári állami (királyi) joglyceumot, melyet 1850-ben Nagy-Szebenbe vittek át, de 1861-ben ismét megnyílt Kolozsvárott a jogi főiskola „kir. jogakadémia” címmel és fennállott 1877-ig, amikor az új egyetembe olvadt bele. A nagyszombeni állami jogakadémia 1887-ben szűnt meg.

De az akadémiák terén a bevett *vallásfelekezetek is* nyitottak filozófiai (a mai 7. és 8. főgimn osztálynak felel meg) és jogi tanfolyamokat.

Igy keletkeztek a reformátusoknak sáros-pataki, debreceni stb. kollegiumaik. A *katolikusok* sem érték be a nagyszombati, kassai és kolozsvári egyetemekkel, hanem 1740-ben újabban *Egerben* filozófiai és joglyceumot alapítottak; alapítója *Foglár* György egri kanonok volt.¹²¹⁾ Bővítéséhez *Barkócy* Ferenc gróf, *Eszterházy* Károly gróf egri püspökök és utódaik, valamint sok más alapítványtevő hozzájárultak.

A protestánsoknak az 1790|1.: 26. t. cikk 5. §-a megadta a teljes *autonómiát* az iskolaügyre nézve ezen szavakkal:¹²²⁾

„*Scholas quoque tam triviales, quam grammaticas, non solum, quas habent, retinere, sed et novas, ubicumque iis necesse visum fuerit, prout et altiores accedente tamen praevis quoad hasce assensu regio, erigere, ibique ludimagistros, professores rectores, subrectores vocare et dimittere, numerum eorum*

¹²¹⁾ Dr. *Udvarly* László. Az egri érseki joglyceum története, Eger, 1898, 1—3. l.

¹²²⁾ Dr. *Márkus* Dezső. Corpus Juris Hungarici, 1740—1835. törvény-cikkek, Budapest, 1901. 172. l.

augere vel minuere, necnon directores seu curatores quarumvis tam locales, quam superiores et supremos, e suae confessionis hominibus eligere, rationem, normam et ordinem docendi atque discendi (salva antefatae suae majestatis quoad scholas etiam hasce regiae supremae inspectionis, uti praemissum est, via legalium regni dicasteriorum exercendae potestate) ordinare futuris semper temporibus liceat evangelicis utriusque confessionis, coordinatione tamen literariae institutionis erga demissam statum et ordinum propositionem, per Suam Maiestatem determinanda, ad has perinde scholas, huc tamen haud intellectis religionis obiectis, quae cuivis religioni propria manere debent, extendenda.“

A kétféle felekezeti *protestánsoknak* adott ezen iskolai autonómiában *bennfoglaltatik a jog felső iskolákat*, esetleg egyetemeket is *állítani*, de királyi beleegyezés előzetes kikérése mellett.

Az 1848. XX. tc. 2. §-ban megállapított „*tökéletes egyenlőség és viszonyosság*“ maga is, eltekintve a fent kifejtett törvényi, szerzett jogtól, követeli hogy a *katolikusoknak is hasonló szabadságuk legyen*, felső iskolák állításában, szervezésben és kormányzásban mint a protestánsoknak.

Jól megjegyzendő, hogy a protestánsok iskolai autonómiájának gyökere egy magánjogi forrásban: a bécsi és linci békekötésekben sarkallik; a tételes törvény a szerződészerű jogot csak megerősítette. A *katolikusoknak* joga az iskolához azonban semmivel *sem gyengébb*, mert a *katolikus egyháznak* századokon át *szerzett*, és *tételes* szankcióra nem is szoruló joga volt és van iskolák felállítására.

A katolikusoknak ezen jogát nem is próbálta a 19. századig senki sem kétségbevonni, bár Pázmány és Foglár alapításain kívül joguk gyakorlására nem volt alkalmuk.

Legelső alkalom az 1790/1.: 26. tc. óta a *pécsi püspöki lyceum* megalapításakor volt. Erről külön pontban szólok.

II. Szepesy Ignác, pécsi püspök 1835 ben 100.500 p. forintot tett le alapítványképen és ezen alapítvánnyal egy bölcsészeti és jogi karból álló, nyilvános jellegű és katolikus, *főiskolát* alapított meg, épen olyan terv és beosztás szerint, mint volt a *nagyszombati* és *kassai* kollégium, csak hogy theologia helyett jogi kart választott.

Szepesy alapítványa, a maga idejében, igen nagy jelentőségű

volt. V. Ferdinánd király kiváltságlevéllel, az országgyűlés becikkelyezéssel tüntette ki. A püspök alapítólevele és az országgyűlés becikkelyezése egy legujabb bizonyíték arra, hogy a katolikus egyháznak teljes szabadsága van *katolikus* és jogi országos, nyilvános jellegű főiskolákat nyitni Magyarországon és, hogy a katolikusoknak áldozathozatalukkal megalapított „*katolikus jellegű*” főiskolájukat az uralkodó és a nemzet, nem mint az államnak háttérbeszorítását, jogkörébe való beleavatkozást, hanem, mint a haza oltárára helyezett, a közjó érdekében tett áldozatot fogja fel.

Epen ezért Szepeszy Ignác alapító levelét, melyet a király kiváltságlevelébe¹²³⁾ egész terjedelmében felvett, szösz szerint közöljük a kiváltságlevéllel egyetemben, eredeti latin szövegben és magyar fordításban :

Nr. 11527/827. 835.

11527/827. 835. sz.

Nos Ferdinandus Primus Divina Favente Clementia Austriae Imperator, Hierosolymae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Galiciae et Lodomeriae Rex Apostolicus; Archidux Austriae, Dux Lotharingiae, Salisburgi, Virceburgi et in Franconia, Magnus Dux Cracoviae, Magnus Princeps Transsylvaniae, Dux Stryiae, Carinthiae et Carnioliae, superioris et inferioris Silesiae, Princeps Bertholdsgadenae et Mergenthemii, Comes Habsburgi etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod Maiestati Nostrae demisse exhibitae sint et praesentatae certae per fidelem Nostrum Nobis sincere dilectum Reverendum ac Magnificum Liberum Baronem Ignatium Szepeszy de Négyes episcopum Quinque-Ecclesiensem I. Ord. S. Stephani Regis Apost.

„*Mi Első Ferdinánd*, Isten kedvező kegyelméből Ausztria Császára, Jeruzsálem, Magyarország, Cseh, Dalmát, Horvát, Slavon, Gács és Lodomérország Apostoli királya, Ausztria főhercege, Krakó nagyhercege, Erdély nagyfejedelme, Steyer, Karinthia és Krajna, felső és alsó Szilézia hercege, Habsburg grófja stb Emlékezetül adjuk ezennel jelentvén mindazoknak, kiket illet: Hogy Felségünknek alázatoan benyújtott és bemu-tattatott kedvelt hívünk tisztelendő s nagyságos négyesi báró Szepeszy Ignác pécsei püspök, Sz. István jeles rendjének középkeresztése, v. b. t. tanácsosunk által, 1835. évi augusztus 8-án kelt, latin nyelven szerkesztett, saját kezével aláírt és pecsétjével megerősített, alábbi szövegű alapító levél, mely szerint említett püspök a tudomány és mű.

¹²³⁾ Dr. Kopsányi Károly. A pécsi jogakadémia története. Pécs 1897. 140—146. l.

Commendatorem et Act. Int. Status Consiliarium Nostrum Quinquaecclesiis octava Augusti anni millesimi octingentesimi trigesimi quinti latino idiomate concinnatae, propriaeque manus subscriptione ac sigillo roboratae literae fundationales, quibus mediantibus praenuncupatus episcopus eximio in promovendum rei literariae bonarumque artium incrementum, publicam patriae prosperitatem zelo ductus, fine induendarum in liberam regiamque civitatem nostram Quinquaecclesiensem, sub nomenclatione lycei episcopalis, scientiarum ad juridicam et philosophicam facultatem spectantium, non solum amplas ordinis condam S. Pauli Eremitae aedes cum templo, area et vicino allodio, in praefata libera regiaeque civitate existentes propriis sumptibus comparasse, necessariaeque suppellectili instruxisse, sed et novam decoram, in fundo per praedictam liberam regiamque civitatem nostram litteris sacrato, domum nomenclatione publicae episcopalis bibliothecae insignitam erexisse, insuper autem in stabilem lycei hujus dotationem singulari prorsus munificentia, summam centum mille et quingentorum florenorum conv. monetae erga annum censum, sex pro centum numerandum iam effective foenori securis locis locatam, modis, formis, et conditionibus in praerecensitis fundationibus litteris uberius et speciatim denotatis ac expressis pro memorato neofundato Lyceo sacrasse dignoscebatur, tenoris in-

vészetek terjesztése által a hazai közjavanak előmozdítását célzó nemes buzgóságtól vezéreltetve, a végből, hogy szab. kir. Pécs városunkba püspöki lyceum neve alatt a jogi és bölcséleti karhoz tartozó tudományok bevezetessenek, az ujonnan alapított lyceum részére nemcsak az említett szab. kir. városunkban fekvő, remete sz. Pál szerzetének terjedelmes épületét, a templommal, udvarral és szomszéd területtel saját költségén megszerezte, kellőleg felszerelte, hanem az említett szab. kir. város által a tudományoknak szánt telken új diszes, nyilvános püspöki könyvtárnak megnevezett házat emelt, azonfelül a lyceum állandó javadalmazására — páratlan bőkezűséggel 100500 frtot p. p. évi 6% kamatra biztosan elhelyezett az alapító levélben bővebben és részletesen megjelölt és kifejezett mód, alak és feltételek mellett, Felségünk előtt nevezett püspök legalázatosabban esedezett, hogy az érintett módon szerkesztett alapító levelet, az abban foglaltakat, összesen és egyenkint helyeseknek, kedveseknek, elfogadottaknak vallván, kiváltváltóságos leveleink közé iktatni, kegyesen elfogadni, megerősíteni, helyben hagyni s szabad királyi Pécs városunkban létesítendő püspöki lyceum javára örök időkre tett ezt az alapítványt császári királyi hatalmunkkal megerősíteni méltóztatnánk. Ennek az alapító levélnek a szövege a következő:

frascripti, supplicatum itaque ex-
titit Majestati nostrae per ante-
latum episcopum debita cum in-
stantia humillime, quatenus nos
*praeattactas litteras fundati-
onales*, modo praevio emanatas,
omniaque et singula in iisdem
contenta, *ratas, gratas, et accep-
tas habentes, literisque nostris
privilegialibus inseri et inscribi
facientes benigne acceptare,*
roborare, ratificare, *praefatam
que fundationem* proinducendo
in praeattactam liberam regiam-
que civitatem nostram Quingeecc-
lesiensem lyceo episcopali tac-
tam, in perpetuum valituram,
*authoritate nostra caesareo-
regia confirmare dignaremur.*
Quarum quidem literarum fun-
dationalium tenor sequitur in
hunc modum:

Ignatius liber baro Szepesý
de Négyes Miseratione Divina et
apostolicae sedis gratia episco-
pus Quingeecclesiensis, S. C.
R. aplice Majestatis Act. Int.
Status Consiliarius, philosophiae
et SS. theologiae doctor ac Ins.
Ord. Stephani regis commendator.
Memoriae commendo tenore prae-
sentium et significo, quibus haec
nota reddi oportet, universis de-
siderium illud, ut *scientiae ad
juridicam et philosophicam fa-
cultatem pertinentes Quingeecc-
lesiis iterum publice docean-
tur*, auxiliante Deo et caesarea
regia apostolica *Majestate* ele-
mentissime *approbante*, expleri
sequentibus scilicet:

1. Amplae aedes cum templo-
area, cella vinaria et vicino allo-
dio primum ord. S. Pauli Eremitae,
deinde fundi religionis, postea
comitatus Baranya, tandem ab

Én négyesi b. Szepesý
Ign. Isten és az apostoli szék ke-
gyelméből pécsi püspök, cs. és
kir. apostoli Felségének v. b. t.
tanácsosa, bölcészet és a szent
hittan tudora és Sz. István jeles
rendének középkeresztése. — Je-
lentem mindazoknak, kiket illet,
hogy azon óhajtás, miszerint a
*jogi s bölcészeti karhoz tar-
tozó tudományok Pécssett is-
mét nyilvánosan taníttassanak,*
Isten segítsége s ő cs. kir. apos-
toli Felségének legkegyelmesebb
jövähagyása folytán teljesül a
következőkben:

1. Azon terjedelmes épület,
udvarral, pinczével és adómen-
tes melléképülettel, mely először
remete szent Pál rendjéé, erre
a vallási alapé, későbbben Bara-

eiusdem provinciae universitate episcopali sumptu emtae, restauratae, necessaria suppellectili instructae, et per magistratum liberae regiaeque civitatis Quinque-ecclesiensis, prout semper fuerant, omnis civici oneris immunitate donatae, *nomenclationem episcopalis lycei* habiturae in perpetuum scholis addicuntur ita, ut in templo quidem scholastica juvenus divino cultui vacet, in aedificio, quod olim monasterium memorati ordinis fuerat, porro quoque sint auditoria, — duo iuridicae, duo philosophicae facultatis, oecus pro publicis tentaminibus — musaeum physicum, schola experimentalis scholae praeparandorum ludirectorum, graphidis et musicae, *quinque-ecclesiasticorum et quatuor ordinis Cisterciensis* professorum gratuita hospitia, item plura cubilia famuli incolere queant; cella vinaria locetur et census in sarta tecta aedium impendatur; in alodio typographia pro emolumento lycei secundum benignum privilegium, quod sua Majestas Sacratissima largiri dignata est, expensis e proventu episcopalium bonorum suppeditandis aperiatur

2. Eisdem instituto adiungitur nova decora domus in fundo, quem libera regia civitas Quinque-ecclesiensis tributo immunem litteris sacravit, e redditibus Quinque-ecclesiensis episcopatus erecta, nomenclatione „*publicae bibliothecae episcopalis*“ inscripta, in qua publica bibliotheca, musaeum lectionis, conclave diversarum collectionum, duo auditoria theologorum, quatuor theologiae professorum (quorum iunior

nyamegyéé volt, végre ugyazon megye közönségétől püspöki költségen megvétetett, kijavított, a szükségesekkel ellátott és szab. kir. Pécs hatósága által, miként mindig volt, minden városi teher mentességével megajándékoztatott. — *püspöki lyceum* nevezet alatt örök időre iskolai célokra fordításuk úgy, hogy a tanuló ifjuság a templomban az isteni szolgálatot végezze, az épületben pedig, mely egykor az említett rend zárdája volt, ezután tantermek legyenek — kettő a jogi, kettő a bölcészeti kar számára, ingyen lakások 5 egyházmegyei és 4 cisterci rendű tanár, továbbá több szoba szolgák számára; a pince adas-ék bérbe és a bér az épület jókarban tartására fordíttassék; az adómentes mellékerületen azon kegyes szabadalomnál fogva, melyet ő Felsége adni méltóztatott, a lyceum háznára nyomda nyitassék a püspöki jószágok jóvédelmeiből.

2. Ezen intézethez csatoltatik egy új, diszes, a pécsi püspökség jóvédelmeiből emelt, „*püspöki nyilvános könyvtár*“ nevezettel jelelt ház azon területen, melyet szab. kir. Pécs városa adómentesítő levéllel ellátott. Ebben nyilvános könyvtár, olvasóterem, különféle gyűjtemények tára, a hittanhallgatók 2 tanterme, a 4 hittanár, kik közül az ifjabb mindig a könyvtár felügyelője leendő, ingyen lakásai és

semper praefectus bibliothecae futurus) gratuita hospitia et alia famulis destinata cubilia sunt et maneant.

3. Necessaria phisica et mathematica instrumenta comparata, item cathedris plura recentioris literaturae opera, emta sunt; quorum prout et in posterum addendorum accuratam consignationem prodirector Lycei conservabit, quotannis singula diligenter inspecturus, ac quoties novo professori tradenda fuerint, adfuturus: ut defectus nefors emersurus expensis illius, cuius culpa accidit, sarciatur.

4 Duo iuniores philosophiae professores Sacratissimae caesareo — regiae apostolicae Maiestatis benigno Decreto stabilitam e redditibus bonorum Quinqueecclesiensis seminarii annuam remunerationem accipiunt et quidem convenienter statuto canonicae visitationis in cathedrali ecclesia Quinqueecclesiensi anno millesimo octingentesimo vigesimo nono peractae, singulatim Rhn. florenos ducentos monetae conventionalis, item victum, servitium, hibernam calefactionem, candelas, omnia gratuita.

5. Titulo stabilis foundationis huic lyceo donantur centum mille, et quingenti Rhenenses floreni monetae conventionalis e proventu Quinqueecclesiensis episcopatus; e qua summa quinquaginta mille et quingenti liberae regiae Quinqueecclesiensi civitati, quinquaginta autem mille Rhenenses floreni principi Paulo Eszterházy de Galantha erga annum censum sex pro centum

a szolgálknak szánt szobák vannak és maradjanak.

3.) A szükséges mér- és természettani eszközök, nemkülönben a tanszékek számára az újabb irodalomban több műve megvásárolvák, melyeknek, valamint az ezután veendőknél lajstromát a lyceum aligazgatója (prodirector) tartandja magánál, ki az egyes műveket szorgosan megfogja vizsgálni és valahányszor új tanárnak adandók át, jelen fog lenni: hogy a netán felmerülő hiány annak, kinek hibájából történt, költségén pótolassék.

4) A bölcészet két ifjabb tanára ö. cs. és kir. apostoli Felségének kegyelmes rendelete által megállapított évi fizetést húzand a pécsi papnövelde jószágainak jövedelméből, a pécsi székesegyházban 1829-ben tartott canonica visitatio állapítmányával megegyezőleg egyenként 200 pengő forintot, nemkülönben élelmezést, szolgálatot, fűtést, gyertyát, mindezt ingyen.

5. Állandó alapítvány czime alatt a lyceumnak ajándékoztatik 100,500 p. frt. a pécsi püspökség jövedelméből, mely összegből 50 500 frt. sz. kir. Pécs városának, 50,000 pedig galanthai hg. Eszterházy Pálnak adatott 6 száz-tóli kamatra, kinek az 1825—7.-iki országgyűlésen tett ígéretéhez híven Miskolczy András nagyprépost és pécsi székesegyházi kanonok is 1000 p. frtot adott

numerandum foenori dati, cui etiam pro erogationibus ad Divinum cultum in templo lycei requisitis A. Miskolc prae-positus major et canonicus cathedralis eccl. Quinque-eccl. in regni comitiis 1825/7 promissos Rhen. florenos mille monetae conventionalis mutuos dedit. Equorum annuo censu, scilicet sex mille nonaginta Rhenensium florenorum monetae conventionalis summa, obveniunt:

a) Prodirectori floreni ducenti.

b) Seniori juridicae facultatis, qui semper scientiarum politicarum professor et ecclesiasticus erit, floreni septingenti.

c) Proseniori eiusdem facultatis floreni sexcenti.

d) Aliis duobus iurid. facultatis professoribus simul floreni mille.

e) Seniori philosophiae professori floreni sexcenti.

f) Proseniori philosophiae professori floreni quingenti quinquaginta.

g) Junioribus philosophiae professoribus alteri quidem munus actuarii gesturo floreni centum quinquaginta, alteri vero munditiei et supellectilis curam habituro pariter floreni centum quinquaginta.

h. Professori doctrinae religionis et exhortatori floreni quadringenti.

i. Professori linguae et litteraturae ungaricae atque graecae, nec non supplenti impeditorum juridicae et philosophicae facultatis professorum floreni quadringenti.

k) Curatori scholarum floreni centum quinquaginta.

l. Mediasinis quatuor simul floreni quadringenti

a lyceumi templomban végzendő isteni szolgálat költségeire. A mely összegek évi kamatából t. i. 6090 p. frt.-nyi összegből jut:

a) az aligazgatónak 200 frt.

b) a jogi kar idősbjének, ki mindig a politika tanára és egyházmegyei pap lesz, 700 frt.

c) ugyanazon kar másod idősbjének (prosenior) 600 frt.

d) a jogi kar más két tanárának együttvéve 1000 frt.

e) a bölcsészeti kar idősbjének 600 frt.

f) e kar másod idősbjének 550 frt.

g) e kar két ifjabb tanárának: egyiknek, ki a tollvivő tisztét viselendi 150, a másiknak, kinek a tisztaságra és butorra leendő gondja, hasonlóan 150 frt.

h) a hittan tanárának és egyházi szónoknak 400 frt.

i) a magyar és görög nyelv s irodalom tanárának, a jogi s bölcsészeti kar akadályozott tanárai helyettesének 400 frt.

k) az iskolák gondnokának 150 frt.

l) a 4 szolgának összevéve 400 frt.

m. Famulo, qui in templo sub divino cultu obsequia praestabit, floreni quinquaginta.

n. Ad fiscum templi, quod scholastica juvenus frequentat, pro cereis et ceteris floreniquinquaginta.

o Pro erogationibus, quas ligna calefaciendis fornacibus necessaria, phisica experimenta, charta, creta, scopae et his similia postulant, floreni centum quinquaginta.

p. Ad rationem sartorum tectorum floreni tercenti quadraginta.

q. Perceptorum rationes reddituro floreni ducenti; omnes praemissae summae solventur in moneta conventionali.

6. Quia mihi integrum est relinquendarum facultatum (subductis praevis legatis, aliisve subtrahendis) tertiam partem, cui placet, addicere, hujus portionis haereditatem instituo Quingueecclesiense episcopale lyceum ita, ut e censu pecuniae fœnori dandae, subinde emeriti professores pensiones percipiant, aut aedes reparentur.

7. Quatuor professores philosophiae item *professor scientiarum politicarum semper e clero Quingueecclesiensis diocesis*, pariter professorem *iuris patrii* et viris saecularibus *episcopus Quingueecclesiensis*, professores vero *statisticae et iuris naturae*, item *exhortatorem una doctrinae religionis professorem*, nec non *linguae ac litteraturae ungaricae et graecae professorem ex ordine Cisterciensi abbas unitarum abbatiarum B. M. V. de Zirc, Pilis*

m) a sekrestyésnek 50 ft.

n) a templomnak, melyet a tanuló ifjúság látogat, viaszgyertyákért és egyebekért 50 ft.

o) azon költségekre, melyeket a kályhák fűtésére szükséges fa, természettani kísérletek, papír, kréta, seprű és ezekhez hasonlók igénylenek, 150 ft.

p) a tető költségére 340 ft.

q. a felelős számvevőnek 200 ft. — mindezen előre bocsátott összegek pengő pénzben fizetendők.

6. Mivel jogom van hagyatékomnak — az előrebocsátottak és egyebek levonásával — harmadrészét bárkinek odaajánlani: e rész örökösül a pécsi püspöki lyceumot teszem úgy, hogy az elhelyezendő összeg kamatjából ezentul a kiérdemült tanárok nyugdíjat kapjanak, vagy az épület javíttassék.

7. A bölcsészeti kar 4 tanárát, nemkülönben a *politika tanárát* — mindig a *pécs egyházmegyei papságból* — hasonlóan a *hazai jog világi tanárát a pécsi püspök*; a *statistika és természetjog tanárát pedig, nemkülönben az egyházi szónokot, ki egyuttal a hittan tanára, azután a magyar és görögnyelv s irodalom tanárát a cisterci rendből, a bold. Szűzről nevezett és egyesített zircz, pilis. és pásztói apát nevezendi ki. Püspöki szék-*

et Pászto idoneos nominabit. Vacante sede episcopali quidem capitularis generalis vicarius, abbatiali vero superior dictarum abbatiarum hoc iure utetur. Quod si memoratus abbas huic iuri renuntiaret, tunc etiam ceteros professores e clero ecclesiastico huius dioecesis episcopus, vel capitularis vicarius Quinqueecclesiensis constitueret, famulossemper prodirector conducet et dimittet.

8. *Prodirectoris* officio fungetur, sicut hactenus mos erat, canonicus e *capitulo Quinqueecclesiensi*, per episcopum aut capitularem generalem vicarium nominandus, qui etiam aedibus invigilabit, de summis sub n. o. p. memoratis, documentis fultas rationes quotannis reddet, et universam fundationem administrabit sub inspectione ac directione Quinqueecclesiensis episcopi aut capitularis generalis vicarii, quod obsequium abs dubio non recusabitur.

9. Norma Sacrorum, studiorum et scholasticae disciplinae in Quinqueecclesiensi lyceo exactissime observabitur eadem, quae in regia academia laurinsis viget et superiori directori studiorum laurinsis hoc lyceum suberit.

10. Quoties annuae prodirectoris et perceptoris rationes causa absolutionis in trutinam vocandae, pecuniae lycei erga censum mutue dandae, aut praeter minores quotidianas aliae notabiles expensae faciendae fuerint, semper episcopus vel capitularis generalis vicarius laudatum ab-

üresedés esetén a káptalani helynök, apáti székküresedés esetén pedig a nevezett apátságok főnöke fogja e jogot használni. Ha az említett apát lemondana e jogról, akkor a többi tanárokat is az egyházmegyei papságból e megye püspöke, vagy a pécsi káptalan helynök alkalmazandja; a szolgálakat mindig az aligazgató fogja fogadni és elbocsátani.

8. Az aligazgató tisztét, miként eddig szokásban volt, a pécsi káptalanból a püspök vagy káptalan helynök által ki nevezendő kanonok viselendi, ki a házakra is felügyelend, az n. o. p. alatt említett összegekről okmányokkal támogatott számot adand évenként, és az egész alapítványt kezelendi a pécsi püspök vagy káptalani helynöknek felügyelete és igazgatása alatt, amely szolgálat kétséggkívül nem fog visszautasíttatni.

9. Az isteni szolgálat, tanulmányok és iskolai fegyelem rendje a pécsi lyceumban a legpontosabban úgy fog megtartatni, miként a győri királyi akademiában szokás és a győri iskolai főigazgató alatt lészen e lyceum.

10. Valahányszor az aligazgató és számvevő évi számadásai felmentés végett megvizsgálandók, a lyceum pénzei kamatra kölesön adandók, vagy a mindennapi kisebb kiadásokon felül más nevezetes költségek teendők: a püspök vagy káptalani helynök mindig az említett apátot, a lyceum aligazgatóját, mindkét kar idősb-

batem, lycei prodirectorem, seniores utriusque facultatis, iudicem et consulem Quinqueecclesiensis liberae, regiae civitatis et actuarium lycei ad consultationem invitabit; quod communi consensu statutum, ad effectum deducetur, conclusa horum concessuum peculiari libro inserentur, atque per praesentes signabuntur, librum vero prodirector custodiet.

Eapropter de genu reverentissime supplico sacratissimae caesareae regiae Majestati apostolicae, ut his foundationis tabulis, benigno privilegio altissimam approbationem clementissime impertiri dignetur Omnia ad maiorem Dei gloriam!

Quinqueecclesiis octava Augusti anno Christi millesimo, octingentesimo trigesimo quinto. Baro Ignatius Szepeszy episcopus Quinqueecclesiensis. (L. S.)

Nos itaque pro solita, atque paterna, qua erga pias foundationes ferimur cura et sollicitudine, humillima supplicatione nostrae modo quo supra facta Maiestati regia benignitate exaudita clementer et admissa, praeinsertas saepius fati episcopi Quinqueecclesiensis *Ignatii liberi baronis Szepeszy de Négyes munificas fundationales literas* Maiestati nostrae, ut praemissum est, in specie exhibitas, non abrasas, non cancellatas, neque in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicione carentes *praesentibus literis nostris privilegialibus de verbo ad verbum sine diminutione et augmento aliquali insertas et inscriptas*, quoad omnes

jeit, sz. kir. Pécs város biráját és tanácsosát s a lyceum tollvivőjét tanácskozássra fogja meghívni, ami közmegegyezéssel határozatott, végre fog hajtatni; e gyűlések határozatai — külön könyvbe fognak igtattatni s a jelenlevők által aláíratni, a könyvet pedig az aligazgató őrzendi.

Ezekért alázatosan esedezem cs. k. apostoli Felségéhez, hogy ezen alapítványi oklevélnek kegyelmes szabadalommal legmagasabb jóváhagyását megadni méltóztassék. Mindent Isten dicsőségére!

Pécsett, augusztus 8. 1835 évben. Bárá Szepeszy Ignác pécsi püspök. P. H.

Mi tehát a kegyes alapítványok iránti atyai gondoskodásunknál fogva Felségünk előtt előterjesztett legalázatosabb kérelmet kegyelmesen meghallgatván és elfogadván, a többször említett pécsi püspöknek, négyesi *bárá Szepeszy Ignác*nak előiktatott és Felségünknek az előrebocsátott módon elénkbe terjesztett *alapító levelét*, melyben sem vakarás, sem törlés, sem valamely részében gyanu fel nem merül, sőt minden hiba s gyanu felett áll, *jelen kiváltságos levelünkbe szóról szóra, rövidítés, kiterjesztés nélkül beiktatni s beírni rendeltük* és az ebben foglalt minden korlátozást, záradékot, feltételt és tételt helybenhagyottak, tetsző-

earumdem continentias et clausulas, conditionesque et articulos ratas, gratas et acceptas habentes, praedecarata — *authoritate nostra caesareo — regia benigne acceptavimus, roboravimus, approbavimus, ratificavimus* ac pro crebrius fato lyceo Quinqueecclesiensi modo praeviae fundato *in perpetuum valitura* clementer confirmavimus, ac benignum etiam regium superinde consensum nostrum prae buimus (salvo tamen supremo, quod relate ad quarumvis fundationum administrationem Maiestati Nostrae competit, *inspecti- onis iure prout et alieno*, salvit item et praeexistentibus, et quas in futurum defigere Nobis visum foret *in re literaria* altissimis dispositionibus Nostris) harum nostrarum secreto sigillo nostro, quo ut rex Hungariae apostolicus utimur, in pendentibus communitarum vigore et testimonio literarum.

Datum per manus fidelis nostri nobis sincere dilecti spectabilis ac magnifici comitis Adami *Reviczky* de Revisnye, Insignium ordinum S. Stephani regis apostolici magnae crucis, Leopoldi vero imperatoris equitis, et R. Sardinici S. Mauritii et Lazari magnae crucis in adamantibus Equitis, camerarii, et actualis intimi status consilarii nostri, curiae nostrae regiae per Hungariam ministri, comitatus Borsodiensis supremi comitis, necnon per idem R. Nrum Hungariae Aulae nostrae prout et insignis ordinis S. Stephani regis apostolici *cancellarii, in imperiali urbe nostra Vienna Aust-*

nek és elfogadottnak vallván, *császári királyi hatalmunkkal kegyelmesen elfogadtuk, megerősítettük, helybenhagytuk, jóváhagytuk* és a többször említett, ezáltal alapított pécsi lyceum részére örök időkre kegyelmesen megerősítettük és ezen a függő titkos pecsétünkkel, melyet mint Magyarorszá- g apostoli királya használunk, megerősített levelünknek erejével és bizonyosságával kegyelmes királyi bejegyzésünket megadtuk, mindazonáltal épségben fen tartván a minden alapítvány igazgatására vonatkozó, Felső- günket illető, *legfőbb felügye- leti, valamint egyéb jogot*, ugyszintén épségben fenntartván a már előbb kibocsátott és be- látásunk szerint jövőben kibocsá- tandó *tanulmányi ügyre* vonat- kozó legfelsőbb rendelkezéseinket.

Kelt valóban kedvelt hívünk- nek, tekintetes és nagyságos gróf revisnyei *Reviczky* Adám, Szt. István apostoli király jeles rendének vitéze s a sz. Mór és Lázár sardinaei királyi rendnek gyémántos nagy keresztes vitéze, aranykulcsosunk, és valóságos belső titkos tanácsosunknak, Ma- gyarországban királyi kuriánk- nak mestere, Borsod-várme- gye főispánja, nemkülönben ugyanazon Magyarorszá- gban ud- vari, úgy sz. István apost. király jeles rendjebeli *kanczellárunk- nak*, kezei által *császári vá- rosunkban Bécsben, Ausztriá- ban* augusztus hó 27 napján az Urnak 1835. uralkodásunknak

riae die vigesima septima mensis Augusti anno Domini millesimo octingentesimo trigesimo quinto, Regnorum nostrorum Hungariae, Bohemiae et reliquorum anno. 1.

Ferdinandus mp.

Comes Adamus Revicky mp

Franciscus Duschek mp.

(L S.) pendentis.

Protocollatum in libro Regio classis I., quod testatum redditur per registraturae et archivi directorem Mathiam Stankovits mp.

Magyar-, Cseh- és a többi országunkban első évében.

Ferdinánd s. k.

Gróf Reviczky Ádám s. k.

Duschek Ferencz s. k.

(Függő p. h.)

Ugyanez évben a magyar országgyűlés is megörökitette Szepesy püspök alapítását. A megörökités külön törvénycikkbe való iktatás alakjában történt. A törvénycikk, az 1836. évi törvények közt a 24 ik (1836: 24. tc.), szószerint így szól:

Törvénycikkely

Négyesi Bárá Szepesy Ignác Pécsi püspök által Pécsen alapított Académiáról.

Hálaérzéssel fogadják az Ország Rendei Négyesi Bárá Szepesy Ignác, Pécsi Püspöknek, a közjó előmozdításában bizonyított munkás buzgóságát, melynélfogva Pécs városában tulajdon költségein bölcsekedést és törvényt tanító intézetet állított fel, mely jeles és követésre méltó alapítványt, Ő Felsége kegyelmes megegyezésével, örök emlékül törvénybe iktatják.

Igy a törvény, Bizonyítja, hogy a törvényhozás is jogosultnak tartotta *Szepesyt* mint katolikus püspököt egy nyilvános főiskolának felállítására.

Ezen királyi kiváltságlevél (a király nevezi így: „literisque nostris privilegialibus”) kétségbevonhatatlan bizonyíték arra nézve, hogy az 1790/1: 26 4. 5. §-a nem olyan jogot adott a protestánsoknak, amelylyel a katolikusok is nem bírtak volna.

Az alapítványokra és egyéb dolgokra („prout et alieno”) vonatkozó királyi legfelsőbb *felügyeleti jogot* és a közoktatásügy („in re literaria”) későbbi országos egyöntetű rendezé-

sek jogát V. Ferdinánd király (mint osztrák császár I. majdnem ugyanazon szavakkal tartotta fen magának, illetőleg az államnak: „salvo tamen supremo quod relate ad quarumvis fundationum administrationem Maiestati Nostrae competit, inspectionis iure, prout et alieno, salvis item et praexistentibus, et quas in futurum defigere Nobis visum foret *in re literaria* dispositionibus Nostris“ — mint az 1790,1: 26 t. c. 5. §-ában.

„*In re literaria*“ kifejezés, tekintetbe véve az 1790/1: 26. tc. 5. §-ának hasonló terminológiáját („*coordinatione tamen literariae institutionis*“) az egész magyar közoktatásügyet, annak idővel állami törvény útján való egyöntetű rendezését jelenti. Erről külön pontban szölok.

III. A közoktatás ügy („*in re literaria*“) állami rendezésének lehetséges fokozatai: az állami felügyeleti jog, az állami intézkedési jog és végre az állami iskola — monopólium. Az első az iskolák önállóságát és tulajdonjogát nem érinti, a második korlátozza az önállóságot és tulajdonjogot, a teljes államosítás pedig ezt teljesen elveszi, illetőleg a jövőre nézve megtagadja, a multa nézve pedig a „nyilvánossági jog“ megvonásával illuzóriussá teszi.

Magyarországon sem a nép — sem a közép — sem a felső iskolákra nézve nincs még életbe léptetve az állami iskola monopólium, de erősen érvényesült Mária Terézia óta az állami intézkedési jog, bár a protestánsok iskoláiban az autonomia miatt kevésbbé, mint a katolikus iskoláknál.

A népiskolákra nézve az 1868: 38 t.-c., a középiskolákra nézve az 1883: 30. t.-c. állapította meg az állami intézkedési és beavatkozási jog határait és azon módozatokat, amelyek mellett vallásfelekezetek, sőt magános egyének is állíthatnak fel nyilvános iskolákat. A felső oktatásra nézve mindeddig nincs törvényünk

1777-ig az egész közoktatás ügynek, közötté tehát a felső oktatás ügynek vezetése is ugy szölván kizárólag a vallásfelekezetek kezében volt, az állami törvényhozás sem iskolák felállításának módját, sem azok szervezetét elő nem írta

Mária Terézia királyő volt az első, a ki az eddig a hitfelekezetek kezében volt oktatásügyet *államosítani* és rendeleti

uton ujjaszervezni akarta. Ezért bocsátotta ki 1777-ben a „*Ratio educationis*“-t¹²⁴⁾, mely érvényben volt 1806 ig, mikor Ferenc király kiadta a „*Ratio educationis*“-nak átdolgozott második szövegét¹²⁵⁾, mely a katolikus fő, középiskolákra és népiskolákra 1850-ig érvényben volt.

A „*Ratio educationis*“ csak a katolikus iskoláknál került alkalmazásra, mert a protestánsok azt, mint rendeleti uton történt ujitást, *elfogadni*, autonómiájuk mellett, *nem akarták*. A régi katolikus népiskolákra nézve is még ma is irányadó a „*Ratio educationis*“ némely fejezete; a ma érvényben levő legtöbb „*visita canonica*“ iskolaügyi substrátumát a „*Ratio educationis*“ által az iskolaügynek és más nevelési egyházi intézményeknek, vagy intézeteknek adott szervezet képezi.

A „*Ratio educationis*“ az iskolák szervezete és kormányzása tekintetében végrehajtotta az államosítást, de mivel az iskolák tulajdonjogát és új iskolák állításának jogát érintetlenül hagyta, azért azt a katolikusok magukra nézve sérelmesnek már ezért sem tekintették.

Ellentállást a „*Ratio educationis*“ ellenében a katolikusok továbbá azért sem fejtettek ki, mert a benne lefektetett *nevelési elvek* nagyobbrészt *megegyeztek* a *katolikus nevelés elveivel* és mivel az országos tanügyi kormányzat szelleme is még nem volt paritásos. A paritásos szellem csak a népképviseleti alkotmány és felelős kormány életbeléptetésével kezdett érvényre jutni és a katolikusok iskoláira nézve veszélyes lenni.

1777-évi *Ratio educationis*“ szervezte a fentemlitett *királyi akadémiákat*, minden országrészre egyet: *Győrött* (Dunántul), *Nagy-Szombat* (Dunán innen,¹²⁶⁾ *Nagyváradon* (Tiszántul). *Kassán* (Tiszáninen) és *Zágrábban* (Horvátország). A győrit ideiglenesen (1785—1802) Pécsre helyezték át, a nagyszombatit

¹²⁴⁾ Nyomtatásban is megjelent: *Ratio educationis totiusque reilitterariae per regnum Hungariae et pprovincias eidem adnexas, Vindobonae 1777.*, I—496. l.

¹²⁵⁾ Nyomtatásban is megjelent: „*Ratio educationis etc.*“, Budae, 1806., I—315. l.

¹²⁶⁾ Dr. Ortvay Tivadar, *Száz év egy hazai főiskola (a pozsonyi) életéből*, Budapest, 1884, 5-6 l.

pedig 1784-ben maradandóan áthelyezték Pozsonyba; az 1806. iki Ratio Educationis azért már a pozsonyit említi.

A „Ratio educationis“ mindkét kiadása a budapesti kir. tudomány egyetemet állami intézetnek tekinti, bár az új kir. jogakadémiáktól eltérő szervezeti szabályokkal látta el. Az egri püspöki (1804-től fogva érseki) filozófiai és jogi főiskolát a „püspöki lyceumok“ neve alá (Ratio Educationis 1777. §. 60.) foglalta, melyek alatt egyes megnevezett szemináriumokban (Kalocsa, Eger, Nyitra, Várad és Pécs) filozófiai (2 év) és theologiai (4 év) tanfolyamokat értettek, de a melyhez Egerben a 2 évi jogi tanfolyam is társult. Mindezen lyceumokat a „Ratio educationis“ nyilvános főiskoláknak tekinti, felettük rendelkezési joga csak a megyés püspöknek van, a ki közvetlenül, a királyi tankerületi főigazgató mellőzésével, érintkezik a kormányhatósággal és maga helyett „prodirector“ által igazgatja a lyceumot. — Az idézett 60. §. explicite is kimondja, hogy a királyi akadémiák szabályzata irányadó ezen lyceumokra nézve is. A protestáns iskolákról is tesz említést a „Ratio educationis“ (64. §.) és azokat nyilvános jellegűeknek elismeri, amelyekből át lehet menni az egyetemre (Buda) vagy pedig bármely akadémiára vagy lyceumra.

Mária Terézia közös szervezeti szabályokat írt elő az elemi, a közép és a felső iskoláknak, és ezzel főleg a középiskoláknál nagy hiányt pótolta, mert a jezsuita rend eltörlése után 42 gimnázium tanár és szervezeti szabály nélkül állott. Mária-Terézia tanerőknek jobbra a volt jezsuitákat törekedett megnyerni, szervezeti szabályokat pedig a „Ratio educationis“-ban adott.

II. József császár már az iskoláknak állami kormányzat alá vételével nem érte be, ő a teljes államosítást, az állami iskolamonopoliumot iparkodott keresztül vinni.

A kath. theologiai főiskolákon kezdte II. József; 1783. dec. 9-én kelt rendeletével felállította Pozsonyban, Egerben és Zágrábban a „generale seminarium“-okat, a többi összes magyarországi kath. theologiai főiskolákat beszüntette. A pozsonyi „gen. seminarium“-ba, ahová a budapesti egyetem hittudományi karát is áthelyezte, kellett theologiai tanulmányokra menni a bécsi

pázmánitáknak, az esztergomi¹²⁷⁾, nagy-szombati,¹²⁸⁾ nyitrai, szombathelyi, pécsi, veszprémi és győri theolodusoknak; — az egribe a kalocsai, nagyváradí és váciaknak; a zágrábiba a horvátoknak. 1786-ban az egri és zágrábi központi szeminárium megszűnt és ekkor az egri és zágrábi központi szeminárium növendékei is Pestre jöttek a központi szemináriumba, ide helyeztették át 1788-ban a pécsiek is Pozsonyból; de maga a budapesti egyetem volt hittudományi kara Pozsonyban maradt, a pesti „seminarium generale“ növendékei részére a zágrábi és egri theologiai tanárokból II. József 1786-ban hittudományi kart rögtönzött. Mikor 1790-ben, József halálakor a „seminarium generale“-k megszűntek, úgy a pozsonyi mint a pesti hittudományi kar hallgatók nélkül maradtak és ép azért a budapesti egyetemnek 1790-től 1806-ig nem volt egyáltalában hittudományi kara. (1786-tól 1790-ig kettő is volt.) 1804. évben I. Ferencz király felállítván a most is fennálló pesti központi papnevelőt, lehetségessé tette a hittudományi fakultás visszaállítását is, 1806-ban meg is történt.

II. József intézkedései teljesen megfosztották a katolikus egyházfejedelmeket a századokon át szerzett jogaiktól theologiai főiskolák nyitására, sőt mi több a már általuk és bőkezűségükkel felállítottaknak is tulajdonjogától és igazgatásától.¹²⁹⁾

127.) A jelenlegi esztergomi szeminárium 2 régi szeminárium egyesítéséből eredt: 1. az Oláh Miklós által 1590-ben alapított nagyszombati (Stefaneum); 2. a Szelepcsényi György által 1678-ban alapított „Marianum“-ból. Mindkettőt Mária Terézia 1777-ben az egyetemmel együtt Budára helyezte, majd II. József császár mindkettőt 1784-ben a pozsonyi „generale szeminárium“-ba kebelezte be, ahol maradt a két szeminárium 1802-ig, amikor ismét visszahelyeztettek Nagyszombatba; végre 1849 és 50-ben a theolodusokat, 1865-ben a gimnázistákat is Esztergomba hozták át az új szemináriumba.

128.) Nagyszombatban a 17. századtól fogva volt még egy szeminárium: a Lippay György érsek által 1648-ban alapított „Seminarium Generale“ („Sem. rubrorum“ vörös ruhájuktól) néven, mely 1777-ben Budára került a másik két (esztergomi) szemináriummal, 1784-ben pedig a pozsonyi „seminárium generale“-ba beleolvasztatott, majd 1802-ben Nagyszombatba került, 1804-ben pedig Pestre és ebből alapította Ferenc király a mostani budapesti központi papnevelőt. („Generale seminarium cleri iunioris Hungariae.“)

129.) Fenti adatokat a szemináriumokról vettem ezen munkákból: Dr. Breznay Béla, Papnevelőink a milleniumon, Budapest 1896 — Dr. Breznay

II. József halálával a *theologiai főiskolákra* nézve ismét visszaállott a püspökök szabad rendelkezési joga, de az 1777. és 1806-iki „Ratio educationis“-nak a püspöki liceumok és katolikus theologiai főiskolákra vonatkozó kívánalmait a püspökök tekintetbe vették szemináriumaiknak, filozófiai és theologiai liceumaiknak berendezésénél; hasonlóképen követték a vidéki theologiai főiskolák a budapesti theologiai fakultást abban is, hogy a theologiai tanítás tanulmányi rendszerének királyi rendelettel történt újabb szabályozását 1813-ban szintén elfogadták. A legtöbb theologiai főiskola (a pécsi is) ezen 1813-iki rendszer alapján áll még most is, míg a budapesti egyetem 1858-tól fogva elfogadta a konkordatum megkötése után a bécsi püspöki tanácskozmány alapján az osztrák császári közoktatásügyi minister által 1858. március 29-én kelt rendelettel előírt tanulmányi rendet, amely máig is érvényben van Budapesten és Bécsben.¹³⁰⁾

A *jogi főiskolákra* nézve is végzetes volt II. József uralkodása. Ő fent idézett 1783. dec. 9-iki rendelettel a nagyszombati filozófiai és jogi tanfolyamot áthelyezte Pozsonyba; de már 1784. május 10. helytartótanácsi intézmény azt adta tudtára az *egri főiskolának*, hogy ezentul jogi és filozófiai tanulmányokat csak az egyetemen és királyi akadémiákon (*Pozsony, Kassa, Pécs, Nagyvárada, Zágráb*) lehet végezni, ép ezért az egri püspöki lyceum az 1783/4 iskolaév végével bezárandó.

Igy esett áldozatul az addig még autonom igazgatás alatt álló *egri érseki joglyceum* is az államosító törekvésnek. Csak 1790-ben, II. József halála után nyitotta meg *Eszterházy* Károly

B. „A budap. egy. hittud. karának tanulmányi rendszere, Budapest, 1896.
— Dr. Breznay B., Egy pillantás a budap. egyetem történetére, Budapest, 1896., Josephus Brüsztle, Raensio Universi Cleri Diöec. Qu.-Eccles., Pécs 1874. I. köt. 62. l.

¹³⁰⁾ Dr. Breznay, A budap. egyetem. hittud. karának tanulmányi rendszere, 1896., 22. és 32. l. Föeltérés az 1813. és 1858. rendszer között az, hogy az 1813-iki szerint a dogmatikának első felét a másodévesek; a másik felét a a harmadévesek hallgatják, az egyháztörténelmet pedig az első évesek; az 1858-iki szervezet szerint a dogmatika első részét az első, a második részét a másodévesek hallgatják, az egyháztörténelmet pedig a harmadévesek. A vidéki theologiai főiskolákon, mert csak 4 tanár van rendszerint, nem lehetett a 1858-iki rendet behozni.

gróf egri püspök a joglyceumot, de a nyilvánossági jogot csak 1792-ben nyerte el. Még egy viszontagságon ment át az egri lyceum 1850-ben, amikor a császári kormány azt ismét bezáratta. *Bartakovics* Béla egri érsek 1861-ben, ismételt kérelmének sikertelensége után, maga tekintélyével nyitotta meg újra a lyceumot, most már csakis „joglyceumot“ (a filozófiai tanfolyam 1851-ben beleolvadt a *Thun*-féle szervezet szerint felállított főgimnáziumok 7. és 8. osztályába); a nyilvánossági jogot csak 1862-ben nyerte el, a *Thun*-féle szervezet betartásával.¹³¹⁾

Az 1790-től kezdődő időszak a vallásfelekezeti jellegű jogi főiskolákra békésebb korszak volt. Most jutott érvényre a „Ratio educationis“ enyhébb iránya, amely felekezeti jellegű iskolák alapítását nem akadályozta meg, a régi autonom katolikus (Eger) és protestans jogi főiskolákat is autonomiájukban meghagyta.

Ezen időbe esik a *pécsi lyceum alapítása is*. 1831. évben nyílt meg a lyceumnak filozófiai és 1833-ban jogi tanfolyama. A jogi tanfolyam 1848-ban, hallgatóság hiányában, megszűnt, a bölcséleti tanfolyam ugyan mint magánjellegű tanfolyam még 3 évig fenállott a szemináriumban, de 1851-ben a *Thun*-féle rendelet által újjászervezett főgimnáziumok 7. és 8. osztályába olvasztott belé.

A pécsi lyceum jogi tanfolyamát „pécsi joglyceum“ néven *Girk György* pécsi püspök, külön kikért királyi engedéllyel (1865. aug. 2.), nyitotta meg 1865. okt. 15-én; a királyi engedéllyel együtt megkapta a „nyilvánossági jogot és a közérvényességű bizonyítványok kiállítására a jogot.“ De mint az *egri* 1862-ben, úgy a pécsi joglyceum is 1865-ben köteles volt a kir. jogakadémiák új tanulmányi rendszerét (1860. szept. 28.), mely az eddigi 2 év helyett 3-at írt elő, bevezetni és a tanárokat épen úgy fizetni, mint a kir. akadémiákon.¹³²⁾

A jogi főiskolák fejlődésére döntő befolyással volt a jogakadémiáknak 1874. évben (1874. május 19. v. és közokt. min. rendelet) történt új szervezése¹³³⁾. Ezen szervezeti szabályzat az eddig 3 évi tanfolyamot 4 évre változtatta és az összes kellőképen

¹³¹⁾ Dr. *Udvardy* i. m. 365. l.

¹³²⁾ Dr. *Kopcsányi* i. m. 36. l.

¹³³⁾ Egész terjedelmében lásd: Dr. *Kopcsányi* i. m. 150—8. l.

szervezett jogtanintézeteket átalakította jog- és államtudományi karokká, amelyeknek belső és külső tagokból álló vizsgáló bizottsága (vegyes bizottság) előtt lehet állami hivatalokra képesítő jogtudományi államvizsgát (birói szak) vagy államtudományi államvizsgát (közigazgatási szak) tenni.

Ez a rendelet módosítva az 1883. szabályzat által¹³⁴⁾ mind a mai napig alapvető a jogakadémiáknál és eredménye volt az életre képes, vidéki jogakadémiák és joglyceumok megerősödése, hallgatóik számának emelkedése.

IV. A katolikus egyháznak tehát nemcsak volt, hanem van is a magyar közjog szerint joga nyilvános jellegű főiskolákat nyitni. Bölcséleti és orvosi főiskolákról külön nem beszélhetünk, mert Magyarországon ilyen külön szakiskolák, sem államiak, sem felekezetiék, nem léteznek; ezek nálunk csupán mint egyetemi fakultások állanak fenn.

De állíthat-e a katolikus egyház Magyarországon egyetemet, nyilvános jellegű egyetemet is?

Erre a kérdésre is a felelet nem lehet más, mint igen.

A régi magyar közjog szerint a katolikus egyháznak volt joga általában felső iskolákat, sőt egyetemet is nyitni; nyitott is tényleg egyetemet Nagyszombaton, Kassán. Az állam is nyitott legújabbban új egyetemet Kolozsvárott. Tételes törvény a katolikus egyházat ezen ősi jogától ugyan meg nem foszthatná, de, elismerés legyen ezért a jogász nemzet érzékének, eddig ilyen jogfosztó tételes törvény nem is hozatott.

Korollárium: A magyar kath. Magyarországon állíthat egyetemet, és, ha neki tetszik, katolikus jellegű egyetemet is, teljes nyilvánossági joggal.

Ez természetesen nem annyit jelent, hogy a kath. egyház vagy annak főpapja tényleg fel is állítson, királyi vagy államkormányi elismerés kikérése nélkül is, egyetemet vagy más főiskolát. Pázmány biboros is csak felállította a („per Nos erectam”) vagyis megnyitotta, és megalapította („hanc nostram fundationem”) vagyis alapítvánnyal örök időre biztosította az egyetemet, — de Pázmány ezenkívül II. Ferdinánd királytól kérte a nagyszombati egyetem felállításának jóváhagyását („Universitatem

134.) Dr. Udvardy i. m. 491. l.

... per ipsum erectam approbaremus simul, ac iuxta tenorem *foundationis suae* Nobis exhibitum confirmaremus, etiam consuetis academiarum *privilegiis* exornaremus“), az *alapítvány*-nak megerősítését és az *egyetemnek* az uralkodó alá tartozó egyéb országokban létező és már európai hírű egyetemek *kiváltságai*ban való részesítését. Ezen fejedelmi jóváhagyás, megerősítés és kiváltságolás nemcsak szilárdságot, országos tekintélyt ad az ilyen főiskolának, hanem megadja azt, hogy az az uralkodó és kormánya is „egyetem”-nek tekinti az új főiskolát és az ilyen főiskolában elvégzett tanulmányoknak, letett vizsgálatok-szigorlatoknak, promócióknak *minősítő erőt* ad, egyenértékűt a többi már létező régibb egyetemével.

De jól megkülönböztetendő a *graduálási jog* (szigorlatok és promóció) a minősítő vizsgák tartásának jogától.

1. A *graduálási jogot* vagy *pápai* vagy *fejedelmi* kiváltságlevél vagy mindakettőnek útján nyerték a legújabb időkig az európai egyetemek.

A *nagyszombati*, a kassai egyetemek csakis királyi kiváltsággal bírtak (pápaival nem) és így promoveáltak doktorokat a theologiai és filozófiai karon, Nagy-Szombaton később a jogin és Budán az orvosi karon is.

A *kolozsvári* állami egyetemnek megnyitását is 1872-ben a király előzetes engedélye alapján tette közzé *Trefort* miniszter és meg is nyitotta, még mielőtt az országgyűlésen benyújtotta 1872. szept. 17. a kolozsvári állami egyetem felállítására vonatkozó 1872 : 19. tc. javaslatát ¹³⁵.) Magában ezen törvénycikben egy szó sincsen a graduálási jogról, csak utalni látszik arra a 2. §. amelyben ez áll:

„2. §. Addig, míg az egyetemi oktatás *külön törvény által* nem szabályoztatik, a *pesti magyar királyi tudomány-egyetemen* jelenleg *fennálló szabályok ezen egyetemre nézve is érvényesek*, amennyiben jelen törvény mást nem rendel. A fentebb említett *törvény meghozataláig* megkívántató további szabályokat, az egyetem tudománykarainak meghallgatásával, az *oktatásügyi miniszter bocsátja ki.*“

Dacára az ezen törvényben kapott teljhatalomnak nem a miniszter, nem is az országgyűlés, hanem Ő Felsége jelentette ki

¹³⁵.) Dr. Márki i. m. 27. l.

1887. január 4-én a kolozsvári egyetemet örökidőre megalapítottak és megerősítettnek és elrendelte az alapító-levélnek kiállítását és kiadását s egyuttal megengedte, hogy az „M. kir. Ferenc József tudományegyetem“ nevét viselje^{136.)}

Ugyancsak az 1892. évben a budapesti és kolozsvári egyetem bölcsészeti, illetőleg bölcsészet, nyelv- és tört. tudományi és mennyiségtan — term. tud. karainál tartandó doktori szigorlatokról szóló szabályzatot a miniszter nem saját hatáskörében intézte el, hanem király Ő Felsége elé terjesztette 1892. nov. 27-én királyi jóváhagyás végett.¹³⁷⁾

A „graduálisi jog“ adományozása eszerint Magyarországon még mindig a kiváltságadás természetével bir és azért *királyi felségjognak* mondandó.

2. A *minősítő vizsgák* tartásának joga állami kedvezmény, melyet az új főiskolának kérnie kell, de viszont az államkormány (hacsak tételes törvény nem tiltja) meg nem tagadhat, mert illuzóriussá teszi a főiskola nyilvános jellegét. Létezhetne, de de nem lenne hallgatója.

Nem értjük a minősítő vizsgák alatt a főiskolai tanulmányok elvégzését igazoló vizsgák, illetőleg bizonyítványok érvényének kérdését. Ha az állam a főiskola „nyilvánossági jogát“ elismeri, akkor a főiskola szabályai szerinti vizsgálatnak és bizonyítványnak is bizonyítékul kell szolgálnia a tanfolyam elvégzésére nézve. Ez persze ma már, mikor az alapvizsgák is államilag vannak szabályozva, meglehetősen papiron van.

Minősítő vizsgálat a jogi pályára: a) az államtudományi államvizsga; b) a jogtudományi államvizsga; c) az államtudományi doktorátus; d) a jogtudományi doktorátus d) a bírói gyakorlati vizsga; d) az ügyvédi gyakorlati vizsga.

Az utóbbi kettő nem elméleti, hanem *gyakorlati vizsga* és bizottságuk nem egyetemek mellett van rendszeresítve, hanem mint külön bizottság működik. *Ügyvédi vizsgát Budapesten és Marosvásárhelyt, a bírói vizsgát csak Budapesten a megfelelő vizsgálobizottságok előtt lehet tenni.*

^{136.)} Dr. Márki i. m. 57.

^{137.)} Dr. Márki i. m. 83. l.

A *jogtudományi és az államtudományi doktorátusnak* minősítő ereje a promóción kívül fekvő állami kedvezmény; letenni ezen doktorátusokat csak jogi fakultással bíró egyetemen lehet.

A *jog- és államtudományi államvizsgákat* csak az ilyen vizsgálatok megtartása végett a kellően szervezett jogakadémiáknál (jog- és államtudományi karok) belső és részben külső vizsgáló tagokból összeállított államvizsgálati bizottságok előtt lehet az 1874 évi miniszteri rendeletben általában megadott kedvezmény folytán letenni.

Minősítő vizsga a tanáripályára: a középiskolai tanári vizsga, melyet a budapesti és kolozsvári egyetem bölcészeti (illetőleg Kolozsvárott még a mennyiségtan-term. tud.) kara mellett szervezett középiskolai tanárvizsgálati bizottság előtt lehet letenni. Ez a vizsga elméleti és gyakorlati vizsga, a bizottság vegyes: belső (egyetemi tanárok) és külső vizsgálókból áll.

Minősítő vizsga az orvosi pályára: az orvostudományi doktorátus; letenni csak orvosi karral bíró egyetemen lehet.

Minősítő vizsga a felsőiskolai tanári pályára: a theologiai karon a theologiai doktorátus; a többi karon az egyetemi magántanári habilitáció. Megszerezni csak egyetemen, a megfelelő karon, lehet, előfeltétele a megfelelő doktorátus, a jogi karon a jog és államtudományi doktorátus.

V. Hogy a bevett keresztény vallásfelekezetnek Magyarországon igenis van joguk „nyilvános jellegű” főiskolákat is nyitani, azt a jogi oktatás reformjáról szóló törvénytervezet, sőt a budapesti jogtanárok is fentebb már említett véleményes jelentésekben elismerik, legalább is a jogi oktatást illetőleg, bár az utóbbiak azokat erősen korlátozni szeretnék is, főleg a minősítő vizsgákat illetőleg.

A jogi szakoktatás reformjáról szóló törvényjavaslatnak a miniszteri előadó által készített tervezet szerinti szövege úgy intézkedik, hogy a két katolikus joglyceumon is, ha a feltételeket teljesítik, képesítést lehet majd nyerni minden jogi pályára, kivéve a *jogtanári* pályát, amelyre jogi doktoratus és egyetemi magántanári habilitacio kell, amit azontul is csak az egyetemek adhatnak. Az új tervezet az újabb kedvezményt t. i. hogy valamely jogi főiskolán az újból szervezendő egységes államvizsgákat le

lehessen tenni, feltételekhez köti és pedig : hogy az illető főiskolán annyi tanszék legyen, amennyi a királyi jogakadémiákon van ; hogy ezen akadémiák tanulmányi rendjét követni fogják ; hogy a kötelező tárgyak tanárai mind habilitált egyetemi magántanárok legyenek ; hogy javadalmazásuk is olyan legyen, mint a királyi akadémiákon és pedig állandóan biztosítva.

Ezen törvény életbelépése esetén a kath. egyház tulajdonképpen csak annak lehetőségét kapja meg, amire kétségen felül álló, ősi, szerzett joga van t. i. „nyilvános jellegű” jogi főiskolákat nyitani.

A budapesti jogtanárok úgy distinkváltnak, hogy a magyarországi keresztény bevett felekezeteknek van „*oktatási szabadságuk*“, de nincs igényük államérvényességű minősítés megadásához. Ez a distinkció nem magyar földön termett, amint az már fentebbi fejtegetésünkben is kitűnik. Ennek a felfogásnak Franciaországban van az igazi hazája. Magyarországon „teljes nyilvánossági jog”-gal bíró iskolákat és főiskolákat nyitottak a katolikus egyház főpapjai. Ezt elismeri II. Ferdinánd szabadságlevelében, elismeri a „Ratio educationis,” megerősíti implicite az 1790/1. : 26. tc, 5. §., elismeri a Szepesy-alapítvány királyi jóváhagyása és becikkelyezése.

A pécsi joglyceum reerectiójának okmányában a helytartótanács bizonyos előfeltételek betartása ellenében (Tanárok fizetése stb.) már, mint királyi kegyet említi a „nyilvánossági jelleget” és „közérvényességű bizonyítványok kiállításai” jogát.¹³⁸⁾ Ez a 18. századbeli legfőbb felügyeleti és rendezési jognak önkényes kiterjesztése és a nyilvánossági jognak felaprózása volt már.

A budapesti jogtanároknak már ez is kevés. Ők nemcsak azt vitatják, hogy a felekezeteknek nincs joguk a minősítés megadásához, de azt tőlük megvonni javasolják is. Véleményes jelentésükben egészen Jules Ferry álláspontjára helyezkednek : az egyház taníthat jogot, de nem minősíthet. („Üsd agyon, de ne nagyon.”)

Igy írnak ők :

„Ha már most azt kérdezzük, hogy *minősítő elméleti vizsgáknak* minő reformjára volna szükségünk, erre a kérdésre

¹³⁸⁾ Dr. Kópcsányi i. m. 148. l.

a kellő feleletet történelmi fejlődésünk egészének tekintetbe vételével adhatjuk csak meg, mely azt tanúsítja, hogy a kérdés nálunk még mindig az állam és az egyházfelekezetek közötti tusának kérdése. Nem is annyira a vizsga, mint maga jog- és államtudományi oktatás körül folyik a mérkőzés. A kettő szorosán összefügg egymással. A mely egyházfelekezeti jogtanító vagy jogot is tanító intézetnek államérvényes *minősítő* vizsgálója van, az a jog- és államtudományi oktatás terén is sikeresen versenyezhet magokkal az ilyen oktatást nyújtó állami intézetekkel, különösen akkor, ha mindennemű elméleti minősítő vizsgálatra kiterjeszkedhetik. Minél több a versenyző egyházfelekezet s egyházfelekezeti intézet, annál súlyosabb a helyzet. Viszont ha a minősítés jogát az állam csak a saját intézeteinek adná meg, már ezzel eléggé képes a jog- és államtudományi oktatást kezében tartani. Ebből kell kiindulni és *semmi szükség arra, hogy a jog- és államtudományi oktatást illetőleg az állami monopólium álláspontjára helyezkedjünk*, mit hazai jogfejlődésünk sohasem ismert el, habár sok a barátja. Az állami monopólium már a külföldön sem divik, hol mindenütt bizonyos biztosítékokkal körülövezve az egyént is megillető szabad tanítás az irányadó még a felső kiképeztetést illetőleg is. Mi tehát a nálunk létező alapon maradunk meg, melynek értelmében az állam és az egyházfelekezetek vannak csak *jogosítva a jog- és államtudományi nyilvános oktatásra*. Az egyházfelekezeteknek a jog- és államtudományok oktatására nézve általában megadott nyilvánossági jog természetesen nem öleli fel a *minősítő vizsgák tartásához való jogot*, mely csak az államot illeti meg. Az azonban bizonyos, hogy nem az állam tetszésétől függ velök szemben a nyilvánossági jogot, megadni vagy meg nem adni. Mihelyest valamely egyházfelekezet az általában megszabott feltételeknek eleget tett, *nyilvános tanításhoz való jogát el kell ismerni*. Az 1790/1. évi XXVI. törvények idevágó rendelkezése az egyházfelekezetek között fennálló paritásnál fogva semmiesetre sem magyarázható úgy, mintha az állam egészen szabad belátása szerint járhatna el. De lássuk magát a kérdést, mely a körül forog, hogy minősítő elméleti államvizsgákat illetőleg miféle reformra volna szükségünk.¹³⁹⁾

Hogy a budapesti jogtanárok itt az ő distinkciójukkal és a bevett felekezetek „*oktatási joga*” és arra nézve a „*nyilvánossági jog*” mellett való látszólagos kardrántásuk dacára is a katolikus és protestáns főiskoláknak halálát akarják, azt fentebb már kimutattuk.

¹³⁹⁾ A budapesti kir. m. egyetem jog és államtud. karának véleményes jelentése (kézirat gyanánt) 17. l.

Ezen, a jogi oktatás állami monopolizálását egyébiránt még a világi jogászok, köztük *Wlassics* Gyula dr. vallás és közoktatásügyi miniszter, sem tekintik Magyarországon keresztülvihetőnek (tulajdonképen a budapesti tanárok sem, mert hisz ők is elismerik a keresztény felekezetek speciális jogát, persze tévednek, mikor a „nyilvánossági jog“-ot annyira redukálják, hogy az magánjellegű oktatással ér fel), mert a miniszteri előadói tervezet nemcsak elismeri a felekezeteknek jogát nyilvános intézetekhez, de az állam érdekében állónak látja ezen nyilvánossági jognak a jövőben való szélesebb, a szervezendő egységes államvizsgára is kiterjesztését.

Az előadói tervezetnek általános i dokolásában ezen helyes felfogás így nyilatkozik meg:¹⁴⁰⁾

„A királyi jogakadémiákon — sőt a legtöbb felekezeti jogakadémián is — gyakorlatban már eddig is megvalósított az elv, hogy minden nyilvános rendes és rendkívüli tanárnak a budapesti, vagy a kolozsvári egyetemen szerzett egyetemi magántanári képesítéssel kell bírnia.“

„Ezen elvet most már (az átmeneti időszak kivételeitől eltekintve) általános, az összes jogakadémiákra feltétlenül kötelező szabállyá kell tenni.

„A felekezeti jogi intézetekkel szemben pedig ezenfelül meg kell állapítani a nyilvánossági jognak egyéb feltételeit is.“

„E végből a jelen tervezet ez intézetektől, a tanárok kellő minősítésén felül, még annak igazolását is megkívánja, hogy tanszékeik megfeleljenek a kir. jogakadémiákon szervezett tanszékeknek, hogy az oktatás a kir. jogakadémiákon érvényes tanulmányi rendhez teljességgel alkalmazkodik, hogy tanáraik kellő javadalmazásban részesülnek és hogy az illető intézetnek állandó fennmaradása anyagilag is biztosítva van “

„A felekezeti jogi intézeteknek ezen követelményekből folyó ellenőrzése, továbbá azon közvetlen befolyás, a melyet az állam, a tervezet szerint az államvizsga körül — e vizsga minősítő jellegére való tekintettel — gyakorolni fog, biztosítékul szolgál arra, hogy az államvizsgának tervbe vett szervezete mellett, az állami érdek a felekezeti jogakadémiákon is kellő érvényesülésre találjon.“

„Ugy véljük, hogy — a mint ezt már jeleztük is, — nem

¹⁴⁰⁾ „Az elméleti jog- és államtudományi államvizsgáról és a jogi oktatásról. Előadói tervezet. Közzéteszi a vallás és közokt. miniszter, Budapest, 1902. (kézirát gyanánt), 6—7. l.

lenne helyes oly rendszabályokat tervbe venni, melyek az — eddigi történeti fejlődés ellenére — a reformtól várható előnyöktől megfosztanák a felekezeti jogi főiskolákat.“

„A felekezeteknek alkotmányunk szerint joguk van jogakadémiákhoz.“

„Ha van joguk, és ezt a törvényhozás megváltoztatni nem kívánja, úgy az államnak nem szabad azon kétes szerepre vállalkoznia, hogy e jog gyakorlását az államvizsga szervezetének módozata révén hiusítsa meg. Az államnak, azt hiszszük, nem szabad e szervezetet és annak keretében az egyes államvizsgabizottságok székhelyét úgy állapítani meg, hogy a felekezeti jogakadémiák a többi jogakadémiákkal való további párhuzamos fejlődésükben e megállapítások miatt legyenek megakasztva.“

„Az adott viszonyok között tehát a helyes út — nézetünk szerint — egyedül az, a melyet választottunk s a mely szerint a felekezetek jogai nem paralizálnak, de emellett az állam a tanügyi felügyelet jogát és a minősítésnek állami érdekeit a nyilvánossági jognak, a képzésnek és képesítésnek szervezetében intézményileg hatályosan biztosítja.“

„Az államra anyagilag is hátrányos lenne, de az állam erkölcsi méltóságával sem lenne összeegyeztethető, hogy a midőn a jogi oktatáshoz és a minősítéshez fűződő érdekeit a felekezeti tanügy érdekeivel ekkép összhangba hozhatja, ne ezt az utat válaszsza, hanem oly rendelkezéseket tegyen, a mely rendelkezések következtében a felekezeteknek alkotmányos joga válnék hatálytalanná.“

„E tervezet ezen okok miatt — az eddigi jogállapotnak megfelelőleg — a felekezetek által fentartott jogi főiskolákat is a legteljesebb mértékben bevonja a reform körébe, és így — mivel a reformnak érvényesülése a jogakadémiák megnépesedésével jár — a felekezeteknek jogos érdekeit épen nem csorbitja.“

„E mellett azonban a tervezet a kifejtett követelményeknek megállapítása és az államvizsga szervezésének tervbe vett módja révén mindazon érdekeket is a legteljesebben megóvjá, a melyek a felekezeti tanügy alakulásához és a közszolgálat minősítéséhez állami szempontból fűződnek.“

VI. Eddig a pozitív bizonyítás. De nem térhetek ki felállított tétellem ellen felhozni szokott ellenvetések elől sem.

1. Némelyek „katolikus“ egyetemnek felállítását, illetőleg annak állami elismerését és kiváltságolását képtelenségnek tartják, mert az egyház nem állíthat egyetemet, mert az egyetem manapság merőben állami intézet.

Lechner Ágost, birneves közjogászunk is (jegyzete ben) az

egyetemet így definiálja: „az egyetem felekezeti jelleg nélküli állami intézet, melynek közvetlen igazgatását a karok, a rektor, egyetemi tanács, a miniszternek teljes alávetettségében viszik¹⁴¹⁾).

Ezt talán nem is kell megcáfolni, mert „az“ egyetem fogalma még nincs kodifikálva; a két fenálló egyetemnek sincs még megadva a kizárólagosság.

Lechner meghatározása lehet a mostani budapesti egyetemnek (hála a Mária Terézia és József-féle autonómia-fosztó intézkedéseknek), lehet a kolozsvári egyetemnek is hű definíciója, de nem definíciója „az“ egyetemnek.

2. Ismét mások azért találják kizártnak a katolikus egyetem felállítását, mert az 1848: 19. tc. és az 1872: 19. tc. az egyetemnek „conditio sine qua non“-jaként a „tanszabadság“ elvét állította fel. A dolog nem olyan veszedelmes, mint a mi lyennek látszik.

Ha a „tanszabadság“ alatt az idézett két törvény valóban a teljes, minden korlát nélküli szabadságot még oly veszedelmes új tanok hirdetésére értené, akkor „katolikus“ egyetemről szó sem lehetne, mert hisz az ilyen egyetemeknek és egyáltalán minden „katolikus“ iskolának szervezeti szabályaiban már ki kell mondani azt, hogy az intézet katolikus jellegével ellenkező tanok hirdetését tiltja. De a dolog nincs is úgy, a törvény egész mást ért alatta.

Jónak látjuk itt közölni az 1848: 19. tcikk egész szövegét¹⁴²⁾, mert ez nemcsak a tanszabadságnak adja definícióját, hanem a budapesti egyetemet a régi kormányzékeni kezelés alól kivévén, a parlamentnek felelős kormány egyik tagjának hatósága alá rendelte.

XIX. Törvéncikk.

A magyar egyetemről.

A magyar egyetemre nézve rendeltetik:

1. §. Az egyetem egyenesen a közoktatási miniszter hatósága alá rendeltetik.

2. §. Az oktatás és tanulás szabadságának azon elve, hogy

¹⁴¹⁾ Idézve Dr. *Kmetz* Károlynál. A magyar közigazgatási jog kézikönyve, Budapest, 1900., 453. l.

¹⁴²⁾ Dr. *Márkus* Dezső, *Corpus J. Hungarici*, 1832—68. törvények, Budapest, 1896. 243. l.

egy részről a tanuló arra nézve: mely tant, és melyik tanártól kívánja hallgatni, szabad választást tehessen, más részről, hogy a rendes tanárokon kívül más jeles egyének is, a miniszterium által ideiglenesen megállapítandó, későbbben pedig törvény által meghatározandó feltételek mellett oktathassanak, törvényesen kimondatik.

3. §. Ezen elvnek az egyetemnéli alkalmazása a közoktatási miniszterre bízatik, tudósítását ez és egyéb e részben teendőkről a legközelebbi országgyűlésnek benyújtván.

A másik fent idézett törvény (1872: 19. törv. c.) a *kolozsvári egyetem* felállításáról szól és a tanszabadság elvét megismétli ekképen: „1. §. Kolozsvárott a *tanszabadság elvének alapján* magyar királyi tudomány egyetem állittatik fel.“¹⁴³⁾

Ide tartozik még¹⁴⁴⁾ a jog és államtudományoknak az 1874. évi május hó 19-én kelt miniszteri rendelettel életbeléptetett szervezeti szabályzata 7. §-a is, mely a királyi jogakadémiákra és felekezeti jogi főiskolákra nézve ezt írja elő:

„7. A *tanítási szabadság* elve ezen intézetekben annyiban honosittatik meg, hogy a kötelezett főtárgyakon kívül specialis collegiumokra és oly szakokra, melyekre nincsenek külön rendszerezett tanszékek, mint pl. a bányajogra, államszámviteltanra, törvényszéki orvostanra nézve stb. a közoktatási m. kir. miniszter által oly magántanárok is jogosíthatók fel előadásokra, kik a két magyar egyetem valamelyike által ugyanazon szakból az előszabott habilitatio utján magántanári képesítést nyertek“.

Ezen jogforrásszövegek legilletékesebbek a „tanszabadság“ definíciójára és nyoma nincs bennük a „kutatás“ és „véleménynyilvánítás“ korlátlan szabadságának az egyetem katedráin. Nem is lehet. Az egyetemet, az államot, az erkölcsi világrendet magát támadhatnák meg a „tanszabadság“ örve alatt.

Dr. Kiss István közkézen forgó „Magyar közjogá“ ban így definiálja¹⁴⁵⁾ a tanszabadságot:

„A tanszabadság alatt: a tanulás (illetőleg taníttatás) s a tanítás szabadsága foglaltatik. A tanulás, illetőleg taníttatás szabadsága alatt azt értjük, hogy az ifju a törvényes föltételek s kellő előképzettsége mellett bármely hazai tanintézetnél tanul-

¹⁴³⁾ Dr. Márkus i. m., 1872-ki törv., Budapest, 1896., 40. l.

¹⁴⁴⁾ Dr. Kmetz K. i. m. 450. l. így ír: „De a *tanszabadság*, jelesül a tanulási és tanítási szabadság sem „*egyetemi*“ kritérium többé, *közös kelleke* az minden magasrendű tudományoktatásnak; ép így az önkormányzati igazgatás, más főiskoláknál is indokolt, sőt kívánatos.“

¹⁴⁵⁾ Dr. Kiss István, Magyar Közjog, 4. kiadás, Budapest, 1888., 241. l.

hasson, illetőleg a szülők gyermekeiket s a gyámok gyámoltjaikat bármely ily tanintézetben avagy az alsóbb tanügy körére vonatkozólag háznál is taníttathassák; továbbá, hogy a hazai ifjuság a külföldön való iskoláztatástól el ne tiltassék, — végre, hogy a felsőbb tanodákon, különösen a tudományegyetemeken s a műegyetemen, az ifjaknak (bizonyos korlátok közt) szabad és lehető legyen választani, hogy mely tárgyakat s mely tanártól kívánnak hallgatni.

„A tanítás szabadsága alatt pedig azt értjük, hogy tanintézeteket ne csak az állam, hanem egyesek s testületek, egyházi és világi közönségek is állíthassanak fel; továbbá, hogy a felsőbb tanintézeteken az oda kinevezett tanárokon kívül más oly egyének is tarthassanak előadásokat, kik szakképzettségüknél fogva a tanügyet emelni képesek; végre hogy a főtanodákon a tanárok ne legyenek kötve tankönyvekhez, hanem a tudományt önállóan taníthassák és művelhessék.

Ime! itt kibukkanik egy közjogásznak könyvéből és annak terminológiájából annak a neve, mit én fentebb a kath. egyháznak vindikáltam: tanítási szabadság. Ez a tanítási szabadság tehát nemcsak habilitált magántanárnak nyújt módot tanítani, hanem tanítási szabadsága van a kath. egyháznak ősi időktől fogva, nevezzük e jogot szokásjognak vagy különleges jognak, vagy szerzett jognak. Ezt a „tanítási szabadságot“ az egyháznak tételesen is megerősítette és körülírta a népiskolákra nézve az 1868: 38. törv. c. a középiskolákra nézve az 1883: 30. törv. c.

A felső oktatásra, az egyetemi oktatásra nézve ez a „tanítási szabadsága“ az egyháznak még nincs általános tételes törvénnyel szabályozva; csak a kath. joglyceumok jog és államtudományi karára nézve van eddig rendeteli uton (1874. é. r.) szabályozás.

Kiss I. szerint tehát, ha a tanítási szabadságot ketté hasítjuk is „tanítási szabadság“-ra (magántanárok) és „iskola állítási szabadságra“ (iskolák felállítása felekezetek stb. részéről), akkor is a „tanítási szabadság“ csak vagy azt jelenti, hogy nemcsak a rendes, rendkívüli és helyettes tanárok, hanem bármely más habilitált (egyetemi magántanár) is taníthat, ha akar, az egyetemen, — vagy azt, hogy könyvekhez nincs a tanár kötve.

De hogy nem is jelenti az államközművelődési felfogása szerint

sem a „tanszabadság“ szó a katedrán ülőnek felhatalmazását mindenféle tannak előadására, azt joggal következtethetjük a pécsi joglyceumnak érvényben levő, 1900. évben hozott szervezeti szabályzatából, melyet Ő Felsége 1900. aug. 1. elhatározása alapján *Wlassics* miniszter helyett *Zsilinszky* Mihály államtitkár 1900. aug. 20-án jóváhagyási záradékkal ellátott.

Az ide vonatkozó szakaszrészlet így szól:¹⁴⁶⁾

„20. §. Fegyelmi eljárás megindításának azon igazgató vagy tanár ellen van helye: a) a kinek előadása nyilván alkalmas arra, hogy a hallgatókban az állam vagy vannak törvényei ellen, továbbá az egyház vagy a vallás iránti tisztelettel ellentétes érzelmek keltessenek; b) a ki az egyház által tiltott társulatokba lép vagy más, az intézetnek kath. jellegét súlyosan sértő viselkedést tanusít; c) ki közbotrányt okoz“ stb. (d. e. f. pontok.)

Abból, hogy a miniszter ezen szabályzatnak most idézett pontját jóváhagyta, világos legalább is az, hogy az állam vagy annak törvényei ellen irányuló előadást a miniszter még az állami egyetemeken sem véli megengedhetőnek.

És ez elég annak bebizonyítására, hogy a tanár véleménynyilvánítási szabadságának az egyetemi katedrán is megvannak a maga korlátai.

Katolikus egyetem képtelenségét tehát a „tanszabadság“ akár jól, akár josszul megadott definíciója alapján nem lehet bebizonyítani.

3. Még egy alapon nem vélik sokan lehetségesnek a katolikus egyetem felállítását és ez az, hogy az alapítandó, bármily jellegű egyetemnek, nem szabad „*csonka egyetemnek*“ lennie. Mivel ugyanis azt gondolják, hogy a katolikusoknak egyszerre annyi pénzük még sincsen, hogy négy fakultásos egyetemet egyszeriben felállítsanak, azért azt hiszik, ezen ellenvetés kedvöket fogja szegni kath. egyetemre irányuló törekvésükben.

Ezen ellenvetés egy mellékes, formai és átmeneti szemponttól akarja függővé tenni a tudomány művelését.

A középkori egyetem „*universitas*“ neve, mint fent láttuk, nem jelentette az előadott tudományok egyetemességét, sőt tényleg is a legrégibb „*studium generale*“-k csak az egyik vagy

¹⁴⁶⁾ A pécsi püsp. joglyceum szervezeti szabályzata, Pécs, 1900. 10. 1.
— Ez a most is érvényben levő szabályzat.

másik tudományszakot művelték: így *Salerno* az orvostudományt, *Bologna* a római és később az egyházjogot, *Páris* a theológiát és filozófiát; és csak százados fejlődés eredménye volt az, hogy a régi „studiumgenerale“-k a többi akkor már önnállóan virágzó tudományszakokat is belevonták, és megalkották a mai fakultásokat. De a középkor végén sem volt minden egyetem teljes.

De ezen is már régen túl vagyunk.

Manapság, mikor a szaktudományok már mind atomizálódnak, mikor több még csak pár évtized előtt szerény melléktárgyként előadott tudományág egész tudomány-csoporttá fejlődött, és sok tudománynak mélyében még most megy csak végbe az evolúció-elméletben hangoztatott „evolució-disszolúció“ folyamata, manapság nem lehet arról szó sem, hogy a régi *négy fakultás* vagy akár, ha a mennyiségtan és természettudományokat önálló karként kiemeljük is a bölcséleti karból, öt fakultás teljessé tegye a tudományok képviselését.

Ez egyszerűen lehetetlen.

Véleményem szerint az eddigi négy fakultatás már a jegecedési folyamatból kikerült alakzatnak tekinthető a maga zömében, a melyeknek periferiáiról azonban még mindig leválhatnak újabb tudománycsoportok, de keletkezhetnek egész újak is. Már is szó van arról, hogy a technikai főiskolákat is az egyetemekbe beolvaszák, valamint arról is, hogy a gazdasági iskolákból külön mezőgazdasági karokat állítanak fel. Semmi nehézséget nem látunk abban sem, hogy a mai kereskedelmi felsőiskolák, idővel a felső ipari iskolák stb. külön karokká alakuljanak.

Ez nemcsak az én szerény véleményem. Dr. *Kmety* Károly, a budapesti egyetem jeles tanárának könyvében¹⁴⁷⁾ ugy ezen szóban forgó dologra nézve, mint egyébiránt is igen érdekes sorokat olvastam:

„Az egyetemi intézmény mai állásában nehezen definiálható, különösen *nem mondható* róla az, a mit tradicionalis neve kifejez, hogy az összes tudományokat egybefoglaló intézet — „*universitas scientiarum*“¹⁴⁸⁾ volna; nem mondható az *sem*,

¹⁴⁷⁾ Dr. *Kmety* K. i. m. 450. l.

¹⁴⁸⁾ Ezt az „*universitás*“ név soha sem jelentette, de így magyarázták sokan később.

hogy a legmagasabbrendű tanításra csak az egyetemek volnának hivatva. Sokkal inkább mondhatjuk azt, a mi rendszerünk mellett, hogy az egyetem több különböző tudománykörnek magas tanintézetét sajátos szervezettel egybefoglaló intézmény, mely az illető tudományok fejlesztésére, oktatására és az intézeti adminisztrációra vonatkozólag jelentékeny szabadságot és önállóságot igényel és élvez. De a tanszabadság, jelesen a tanulási és tanítási szabadság sem „egyetemi” kritérium többé, közös kelléke az minden magasrendű tudományos oktatásnak; épígy az önkormányzati igazgatás más főiskoláknál is indokolt, sőt kívánatos. Nem mondható a mi egyetemeinkről az sem, hogy tisztán tudományos célú intézmények, mert tanításuknak a tudományok előrevitelén, tudományos szellem fejlesztésén kívül kiválóan fontos, mondhatni legfőbb rendeltetése, az egyes életpályák kívánalmái szerinti szakképzés. Ehhez képest az egyetem előkelőleg, mint magasrendű szaktanodák egysége is jelentkezik.“

Kitűnő szakiskolák legyenek éppen olyan magas színvonalon álló tanerőkkel és módszerrel, mint a már meglevő egyetemeken — ezen szakiskolák lépjenek egymással bizonyos autonomikus kapcsolatba és megvan az „*universitas magistrorum*”, a melyhez, ha egy harmadik, negyedik egészen új fakultás járul idővel, egyforma lesz a régi egyetemekkel, sőt ha életreképes volt a törzs és alkalmas a talaj, az új egyetemet környező kulturális környék, akkor tulszárnyalhatja azt a régi egyetemet, a melynek autonomiájából talán a 18. század centrálisztikus politikája többet letört, mint a mennyit a mai szabadabban gondolkozó kormányzat új egyetemtől elvenni jónak lát, pláne, ha azt az egyetemet valamely az államtól részben független kulturális tényezőnek, mondjuk egy bevett vallásnak, autonomiája, közjog szerinti immunitása is védelmezi.

V. Fejezet.

Kath. egyetem felállításának pénzügyi oldala. Pécs elsősege.

I. Egyetem felállításához mindenképp *pénz kell*.

Szép dolog az, kimutatni kath. egyetem szükségességét, elmondani azt, miképp kellene azt szervezni, hogy tanárok és tanulók valóban a katolikus egyetemnek és közvetve a katolicizmusnak is díszére váljanak, de egyuttal üdvére a hazának, a társadalomnak és hasznára magának az elvont értelemben vett „tu

dománynak"; mindez igen szép, de mégis haszontalan fejtegetés volna, hogyha nincs meg az új egyetem felállításához szükséges pénz.

Külföldön sincs ez másképp, ott is a főnehézség volt a pénz, de némely gazdagabb országban (Belgium, Franciaország, Észak-Amerikai Egyesült Államok, Svájc) ezen a nehézségen mégis sokkal hamarabb átestek.

Érdekes olvasni *Mihályffy*nak sokszor idézett tanulmányában, mily gyorsan teremteték ezen országokban elő a *lőweni*, *lillei*, *párisi*, *angersi*, *lyoni*, *toulousei*, *washingtoni* és *freiburgi* kath. egyetemekhez a pénzt. Monumentális palotákat az egyes fakultások föelőadásainak termeül, a filozófiai, mennyiségügyi és orvosi szaknak ezenkívül költségesen berendezett különféle intézeteket, laboratóriumokat, gyűjteményeket stb. emeltek rövid idő alatt.

Már *Ausztriában* ez nem megy olyan könnyen. Ott már 1884 óta folyik az agitáció és gyűjtés katolikus egyetemnek felállítására *Salzburgban*; ezen év óta már egy gyűjtőbizottság „*Universitäts-Verein*” is van szervezve az egyetemi alap előteremtése végett.

Salzburgban még 1810-ben állott a négy fakultású katolikus egyetem, „*Alma et Archiepiscopalis Benedictina Universitas*”, a melynek theologiai és filozófiai fakultásait Szent-Benedek-rendi szerzetesek, a jogit és orvosit pedig világiak látták el. Az egyetem első alapítója *Paris von Lodron* salzburgi érsek volt 1619-ben, az egyetemi kiváltságokat és graduálási jogot II. *Ferdinánd* király adta neki 1620-ban kelt és a Pázmány-egyetem kiváltságleveléhez hasonló tartalmu levelében. A salzburgi egyetemet 1810-ben a bajor kormány megszüntette, másfélmilliónyi vagyonát elkobozta, később azonban ismét visszatérítette. Tudvalevőleg Salzburgot 1809-től 1816-ig (2-ik párisi békekötés) a bajor állam szövetségnek engedte át Ausztria, de 1816-ban ismét visszakapta. A régi egyetemnek jogi fakultása teljesen megszűnt, a többi három fakultás: mint theologiai, filozófiai és orvosi másodrangú „lyceum” tovább tengődött. A theologiai és filozófiai tanfolyam tanárai 1824. évtől fogva ismét felvették a „fakultás” nevét, sőt a theologiai fakultás 1831-ben dékánt is választott, mely választást a kormány is jóváhagyta. 1831 óta a salzburgi theologia

fakultáson már szigorlatokat is tartottak, 1835-ben volt az első doktori promóció. Végleges elismerését a fakultási jogoknak csak 1850-ben kapta meg a theologiai fakultás („K. K. Theol. Fakultät in Salzburg”), amikor a filozófiai tanfolyam beléolvasztott a Thun-féle organizáció szerint kiegészített ottani főgimnáziumba, az orvosi tanfolyam pedig mint „Medicinisch-chirurgische Lehranstalt” önálló intézetként fenállott 1872-ig, amikor a lemergi és olmützi ilyen alsóbb rendű orvosi iskolákkal egyidejűleg bezárattott.

Ma tehát a salzburgi egyetem valóban *csonka*, mert csakis theologiai fakultása van meg. Ezen fakultást akarják az *osztrák katolikusok* kiépíteni egy szabad katolikus egyetemmé. A *salzburgi tartománygyűlés* 1884 okt. 18-án tartott gyűlésében azt határozta, hogy a tartománygyűlési választmány szorgalmazza a császári kormánynál vagy a régi salzburgi egyetemnek mint „szabad kath. egyetem”-nek („als einer freien katholischen Hochschule”) visszaállítását vagy pedig egy egészen új kath. egyetemnek felállítását.¹⁴⁹⁾

Az *osztrák katolikusok* nagygyűléseikben („Katholikentag”) is magukévá tették a salzburgi kath. egyetem felállítását. Az osztrák *püspöki kar* 1891. évben közös pásztorlevélben jóváhagyta a salzburgi kath. egyetem tervét és felszólították az egész osztrák császárság területén lakó katolikusokat az egyetemi alapnövelése céljából adakozásra ¹⁵⁰⁾ *XIII. Leo pápa* is 1885 és 1902 évben külön breve-ben helyeselte az egyetem alapítását és maga is 1902-ben 2000 lírát küldött a bizottságnak.

A salzburgi egyetemre 4-féle módon gyűjtenek: *Először* rendes *adományok* gyűjtése által. *Másodszor* a megnyitandó egyetem évi kiadásának fedezésére (életfogytig vagy bizonyos időn át) az u. n. „*subscriptio*” által: a legkisebb évi járulék 20 korona. Ily módon ígért Dr. *Katschthaler* salzburgi érsek 10 éven át évi 4000 koronát. *Harmadik* módja a gyűjtésnek az u. n. hg. *Lichtenstein*-féle pénzszerzési mód, a mely szerint minden egyes katolikus adjon évenként csak 30 fillért; mert ha

¹⁴⁹⁾ Dr. Hermann Zschokke, Die theol. Studien und Anstalten der kath. Kirche in Österreich, Wien, 1894., 347—68.

¹⁵⁰⁾ H. Zschokke i. m. 368. l.

20 milliónyi osztrák katolikusoknak csak a fele ad évenként 30 fillért, akkor 4 év alatt már 15 millió korona gyűl egybe. Negyedik módja az u. n. „*Hilfsaction*“, amely abban áll, hogy 100 koronát kell adni egyszer (fizethető részletenként is 2 éven át) úgy, hogy ha az egyetem 1911-ben nem lesz meg a központi bizottság („*Universitäts-Verein*“) kamat-nélkül visszafizeti a 100 koronát.

Ezen négyféle gyűjtés intézésére a központi bizottságon (Salzburg) kívül vannak egyházmegyei gyűjtő bizottságok (27) de legfőbb gyűjtők az egyes plébánosok saját plébániáikban.

A gyűjtés eddigi eredménye a következő :

1884-ben az egyesület alakulása évében a gyűjtés eredménye 32,325 K 34 f.; 1890-ik évi gyűjtés 50 000 K.; 1895-iki 135,000 K.; 1901-iki 120,000 K.; 1902-iki 225,000 K. volt. A legnagyobb összeget adta 1895-ben *Dörfler* prelátus Bécsben, 80,000 koronát egyszerre. Az összes vagyoni állapot jelenleg: 1,251,146 K. 32 fillér¹⁵¹⁾

Igy tesznek *Ausztriában*. Van egy igazán csonka (mert csak egy fakultása van) egyetemük, mely csakis katolikus theologiai fakultásból áll, és csinálnak hozzá még két fakultást: jogi és bölcséletit. Amint a gyűjtött összeg kamatai és a „*Subscription*“ útján 200,000 kor. évi jövedelem biztosítva van, megnyitják a 3 fakultásos egyetemet (theol., jog és bölcsélet.¹⁵²⁾)

És nálunk Magyarországon?

Magyarországon is már régi egy kath. egyetem felállításának eszméje, régibb, mint általában tudni vélik. Hazánkban szint-ugy mint Salzburgban, nem mint absztrakt szükségesség folyománya, hanem inkább mint a tényleg már fennálló katolikus főiskoláknak egyetemekké való fejlesztése merült fel elsőben a katolikus egyetem eszméje; legalább is így merült fel *Egerben* a 18. század harmadik negyedében és *Pécsett* a 19. század harmadik negyedében. A *gyula-fehérvári* kath. egyetem eszméje *Fogarassy* erdélyi püspöktől ered, ma már ennek az alapja is konkrét, a *Fogarassy*-féle kétmillió koronás hagyomány. Más város a kath. egyetem helyéül eddig még szóba nem került, mert más

¹⁵¹⁾ „*Vaterland*“ napilap 1903. febr. 6. szám.

¹⁵²⁾ H. *Zschokke*, u. o.

püspöki városban nincsen ott helyben sehol még lényegesebb alap vagy főiskola, amely magvát képezhetné egy felállítandó kath. egyetemnek.

Vegyük sorra az említett három várost, mindegyiket külön pontban.

II. Eger városban kath. egyetem felállításának eszméje *Eszterházy* Károly gróf püspöktől ered. Ő 1763. évtől kezdve építtetni kezdte az egri lyceum épületét, a melyben ő elhelyezni akarta a theologiai, jogi és filozófiai „studium“-okat. A lyceum-épület 1774-ben el is készült, ezt *Eszterházy* már 11 év óta csak „domus universitatis“ nevezte, sőt egyetemnek felállítását is kérelmezte ő *Mária Terézia* királynőnél 1763. okt. 14-én kelt felségfolyamodványában. Mikor az egész ország érdeklődni kezdett a felállítandó új egyetem iránt, akkor *Eszterházy* püspök 1769-ben orvosi iskolát is nyitott Egerben, mely azonban még 1772-ben megszűnt¹⁵³.) Az egyetemből nem lett semmi, sőt mint fentebb (IV. fejezet) előadtam, még a lyceum is megszűnt. A lyceum visszaállításával tápot nyert a hamu alatt pislogó párázs is: a kath. egyetem eszméje.

Eger város 1850. nov. 11-én *Bartakovics* Béla egri érsekkel élükön négytagú küldöttség útján kért a bécsi cs. és kir. közokt. minisztertől engedélyt arra, hogy Eger városában 1740. év óta fenállott, de 1850-ben beszüntetett joglyceum az ottani theologiai főiskolával egyesíttessék és egyetem rangjára emeltessék

¹⁵³) Dr. *Udvardy* i. m. 33. l. *Eszterházy* püspök így ír: „civitas Agriensis commodissima foret toti Hungariae superiori, cui nulla huiusmodi generalium studiorum auxilia sunt...“ Ez persze 1763-ban íratott, mikor a Pázmány-féle egyetem még Nagy-Szombatban volt. Azóta persze a felső Magyarország központja jobban kelet felé nyomult, és így egy egyetem felállítására nézve az általános szempontok (nem a szorosan kath. szempontok) *Kassának* kedveznek. Megjegyzendő az is, hogy *Eszterházy* püspök első sorban „egyetemet“ (nem éppen „katholikus“ egyetemet) akart, de ezen egyetem (feltéve, hogy kath. vagyonból alapított volt volna meg), katholikus is maradt volna csak úgy, mint maradt az egri joglyceum és pedig azért, mert az egri püspök, később érsek, székhelyén és az ő autonom állandó vezetése alatt maradt volna, míg a *nagyszombati egyetem* a jezsuita rend javainak elkobzása és a *Mária-Terézia*-féle újabb alapítások, de főleg az egyetemnek az érsek székhelyéről való áthelyezése folytán (Az esztergomi érsek 1543-tól 1820-ig Nagy-Szombatban székeltek) idővel megfosztatott kath. jellegétől.

(„dass wir aus unseren *privat geistlichen Stiftungen* eine sogenannte unvollständige Universität zu errichten befugt sein sollen, und diese unsere Universität den übrigen öffentlichen Schulen gleicher Kategorie ganz gleich gestellt werden möge“)¹⁵⁴⁾ Thun gróf bécsi közokt. miniszter 1850. nov. 11-én kelt válasszában a régi filozófiai tanfolyamnak az akkor szervezett főgymnásium 7. és 8. osztályába való beleolvasztását és a jogtanárok díjazásának felemelését hagyta meg, mint a joglyceum nyilvánossági joggal való megnyitásának föltételét, majd áttérve az egyetem felállítására így ír: ¹⁵⁵⁾

„Jedoch würde diess nicht genügen, um dem juridischen Studium den Rang einer eigentlichen *Fakultät* mit dem Rechte *Doktoren* zu kreiren zu erwerben. Das Befugniss hierzu könnte nur durch ein besonderes *von seiner Maiestät zu verleihendes Privilegium* erlangt werden und würde als nothwendige Bedingung eine Einrichtung voraussetzen, welche nicht nur der Einrichtung der k. k. Rechtsakademien enstpräche, sondern wodurch mehr juridische Wissenschaften durch eine bedeutend grössere Anzahl von Professoren vertreten wären, als diess an den Rechtsakademien der Fall ist, und überdiess neben ihm eine *ausgebildete philosophische Fakultät* bestünde, welche bei dem jetzigen Stande der Wissenschaften kaum weniger als 10 Professoren, zählen dürfte, nicht zu reden von den reichen Lehrmittelsammlungen, ohne welche das höhere Studium der Wissenschaften nicht gedeihen kann. Ob für alles dieses die nöthigen Kräfte gegenwärtig vorhanden sind, oder aufgebracht werden können, ist mir zweifelhaft. Wohl aber dürfte, nachdem die eigentliche Philosophie im Gimnasium künftig nicht gelehrt wird, sie aber für die Theologen ein unabweisliches Bedürfniss ist, und nachdem auch das juridische Studium die Rechtsphilosophie nothwendig in sich schliesst, es zur Ersparung doppelter Auslagen zweckmässig sein, einen Professor der Philosophie zu ernennen, welcher die Verpflichtung hätte den Juristen die Rechtsphilosophie, und auch den Theologen die Metaphysik und praktische Philosophie vorzutragen.“

Az egriek a filozófiai fakultás felállítására nem gondolhattak akkor még, mert még a jogi főiskola tanárait sem fizethették úgy, mint a királyi akadémiákon; ez volt a főoka, hogy a császári kormány az egri joglyceum újból való megnyitását megtagadta és csak 1861-ben hagyta azt jóvá, mikor az egri érsek

¹⁵⁴⁾ Dr. Udvardy i. m. 856. l.

¹⁵⁵⁾ Dr. Udvardy i. m. 857.

és az egri főkáptalan elvállalták a joglyceumban az új tanszékek felállításával járó költségdöbbletnek fedezését¹⁵⁶⁾. A katolikus egyetemnek eszméje azóta Egerben nem került le a napirendről sohasem, különösen 1880 évben a mikor a jelenlegi egri érsek: Dr. Samassa József költségén egy egri jogtanár (Dr. Kiss István) adott ki egy névtelen röpiratot: „A magyarországi jogtanodák kérdéséhez különös tekintettel a fenálló jogakadémiákra s a tervezett egyetemekre. A felsőbb tanügynek egy barátjától Eger. 1880.“, a melyben a szerző az egri érseki joglyceum „katolikus egyetemmé való fejlesztésének okszerűségét“¹⁵⁷⁾ mutatta ki. Ennek keresztülvitelére természetesen nem került sor, mert az egri joglyceum évi kiadásainak fedezésére a régi Foglár és Eszterházy püspöki és egyéb alapok már régóta nem voltak elégségesek és így az egri érsek és főkáptalan, kik az intézet fentartásának folyton fokozódó terhét önként magukra vállalták, a jogin kívül más fakultásnak önerejükből való felállítására nem gondolhattak. De máig megvan az egriekben a vágy, hogy amit Eszterházy Károly gróf egri püspök már 1763. okt. 1-én Mária Terézia királynőhöz intézett felségfolyamodványában kért, beteljesedjék, t. i. hogy Egerben, mint a felső Magyarországnak legalkalmasabb városában, egyetem állíttassék fel.

III. Pécs városban felállítandó egyetemnek eszméje, tekintettel a Nagy Lajos király által állított, római és kánoni jogot művelő „studium generale“-ra, gondolata mindig rokonszenves lehetett azok előtt, a kik a török kitakarodása után a régi kulturális tényezők felélesztésével régi dicsőségünk feltámasztását joggal remélhették.

Klímó György pécsi püspök, Mária Terézia királynőnek kegyeltje, a királynőhöz intézett felterjesztésében olyan főtanoda felállítását kérelmezte felterjesztésében, amelyen a hittudományokat, a kánonjogot, az egyháztörténetet, bölcsészetet és mennyiségtant adnák elő és ezen tárgyakból szigorlatokra bocsátani és graduálni is lehetne. A helytartótanács kérdést is intézett a püspökhöz a szükséges pénzalap iránt; a püspök, úgy látszik, a

¹⁵⁶⁾ Dr. Udvardy i. m. 361. l.

¹⁵⁷⁾ Dr. Udvardy i. m. 641—2. l.

székesegyház és a szeminárium feleslegét is számba vette a tervezett főtanodánál, mert a káptalan ily irányban adott véleményyt a püspök felhívására. *Klimót* azonban 1777-ben kekövetkezett halála megakadályozta abban, hogy keresztülvigye nagyszabásu tervét.^{158.)}

A győri kir. akadémiának (filozófiai és jogi tanfolyam) Pécsre való áthelyezése (1785—1802) Pécsnek a Dunántulra nézve központi, vezető szerepét elismerte és annyira közmeggyőződésé érlelte, hogy az akadémiának Győrre való visszahelyeztetése után épen ezen közmeggyőződés adta meg Pécs város és Baranya vármegyének azt a lankadhatatlan kitartást, melylyel ilyen főiskolának idehelyezése vagy ujnak felállítása céljából minden követ megmozgattak. *Szepesy* Ignác püspök megalapítván 1835-ben a jogi és a filozófiai „fakultást,”¹⁵⁹⁾ ismét visszanyerte Pécs régi vezető szerepét és teljes egyetemnek fejlesztéséhez megvult teremtve az alap.

„Katolikus” egyetemről azonban akkor még nem volt szó. Még 1872-ben is, mikor a kolozsvári m. kir. tud. egyetemet állította fel az állam, csak hasonló, tehát állami, egyetem felállításának eszméjét akarta népszerűsíteni az a „Több pécsi és baranyamegyei polgár nevében, egy pécsvárosi bizottsági tag”, aki 1872. aug. 29-én kiadta a „Nyílt kérelem a Pécssett felállítandó m. kir. egyetem érdekében” című röpiratot.¹⁶⁰⁾ A röpirat szerzője az emelendő pécsi állami egyetembe a pécsi katolikus joglyceum alapját is beléolvasztani javasolta. Ez ellen a kath. közvélemény nevében a „Magyar Állam” és a „Religio” lapok

^{158.)} Dr. *Kopcsányi* i. m. 3. l.

^{159.)} Dr. *Kopcsányi* K. i. m. 135. 137. 140. Ugy a királyi kiváltságlevelben (1835. aug. 27.), mint *Szepessy* püspök második alapító-levelében (1835. aug. 8.) a felállított felső iskola e néven szerepel: „scientiae ad *iuridicam* et *philosophicam* facultatem spectantes (pertinentes)”, sőt Pécs szab. kir. város 1824. május 25. okmányában (a mai bibliotéka helyének átengedéséről szól) az mondatik, hogy *Szepesy* püspök szándékozik emelni épületet (a mai bibliotéka) három fakultás részére: „aedem, nomine Lycei Episcopalis venturam, ac facultatum theologiae, iuridicae et philosophicae, publicas cathedras complexuram.”

^{160.)} *Szauter* Antal, „A szervezendő országos kath. autonomiai congressus egyik főteendője”, Pécs, 1873, (1—44. l.) 1. lapján.

protestáltak és az utóbbi lap felvetette egy „*katolikus egyetem*”-nek Pécsen való alapítását, amelyet „a katolikus világ egész lélekkel fog támogatni.” *Szauter* Antal pécsi főreáliskolai igazgató ennek visszhangjaképen adta ki az alant jegyzetünkben előbb idézett füzetet, amelyben 1. hittudományi, 2. jog és állam tudományi, 3. bölcsészeti, nyelv és történelem tudományi és 4. matematikai és természettudományi —, tehát 4 karból álló egyetemnek a „szervezendő országos autonomiai congresszus” által való felállításának lehetőségét bizonyítja. *Szauter* szerint a szükséges alapot a magyar fő és alpapság, a vallás és tanulmányi alap, a pécs—környékbeli földbirtokosok, egy az összes kath. tanintézetek segélyezésére rendelt „köznevelési s oktatási egylet” (*Szauter* terve volt csak) tagsági díjai, az egyes egyházmegyékben felállítandó „egyházmegyei bankok” tiszta nyereségének egy hányada és végre a nép közadakozása — volnának együttevée képesek előteremteni.

Pécsnek kilátásai azonban a kath. egyetem felállítására 1873-ban távolabb állottak a megvalósítástól mint valaha.

A pécsi joglyceum 1865-ben történt visszaállításának föltétele volt, ¹⁶¹⁾ hogy a joglyceum tanárainak javadalmazása egyenlő legyen a királyi jogakadémiák tanárainak javadalmazásával. Igaz, hogy a helytartótanács a rendkívüli tanároknál eltért a szabálytól és „a fenforgó helyi viszonyokra és az alapnak állására való méltó tekintettel,” ezen (rendkívüli) tanároknak fizetésének leszállítását megengedte. Ezen kivételtől eltekintve ¹⁶²⁾ 1865-ben a pécsi joglyceumi tanárok fizetése megegyezett a királyi jogakadémiák tanárainak fizetésével. Csak akkor lőn szembeszökő a különbség, mikor az 1870. évi január 17-én

¹⁶¹⁾ Dr. *Kopcsányi* K. i. m. 149. l.

¹⁶²⁾ Dr. *Kopcsányi* K. u. o. — Ezen pont körül éles irodalmi polemia támadt 1894. és 1895. évben, amelyben 1894. évben „a pécsi jogakadémia nyilván. rendes tanárai” egy „*Emlékirat*”-ban követelték fizetésük emelését, esetleg egy Pécsen felállítandó kir. jogakadémiába olvasztás útján is —; az „*Emlékirat*”-ra pedig megjelent a névtelen válasz „*Észrevételek a pécsi püspöki joglyceum jogtanárainak emlékiratára*,” amely vindikálta a joglyceumnak kath. jellegét és elidegeníthetlenségét.

991. sz. a. kibocsátott vallás és közoktatásügyi m. kir. ministeri rendelettel a kir. jogakadémiák rendes tanárainak fizetése 1500 forintra (és ezen kívül 100 frtos ötödéves korpótlék), a rendkívüli tanároké 1200 forintra, a helyetteseké pedig 1000 frtra emeltetett, mindnyájánál ezenkívül megfelelő lakhérre. Dr Kovács Zsigmond pécsi püspök a tanárok ismételt kérésére 1874 jan. 1-ével a kir. jogakadémiák tanárainak imént említett fizetési összegeig kiegészítette a pécsi jogtanárok fizetését. Megjegyzendő, hogy Szepesynak eredetileg 100.500 p. é. frtnyi alapítványa 1848-tól 1863-ig, a részben felhasználatlanul maradt kamatokkal felnövekedett 118641 frtra. Ehhez járult az a 9186 frt 17 kr., melyet Ferdinánd király Szepesy általános örökösének a lyceumi alapnak mint a Szepesy hagyaték ellenében fenálló kir. kincstári követelést átengedett; továbbá a joglyceum visszaállításakor a városban megtartott közadakozáshól egybegyült 6277 frt.¹⁶³⁾ Ezen tőketermészetű vagynon kívül 1873. évtől Pécs sz. kir.¹⁶⁴⁾ város évenként 870 frttal járulta jogtanárok fizetésének emeléséhez. A jogi főiskolának 1874. évben (máj. 19.) miniszteri rendelettel 4 évfolyamu (addig 3 évf. volt) jog- és államtudományi karokká való átváltoztatása két új tanszéknek felállítását (addig 6 volt) tette szükségessé¹⁶⁵⁾ a minek következtében a megyés püspököknek évi hozzájárulása is megfelelően fölemelkedett.¹⁶⁶⁾ Ezen évi hozzájárulást már átvette elődjétől Dr. Dulánszky Nándor pécsi püspök is 1877-ben, bár az ötödéves korpótlékokkal a teher folyton súlyosbodott; évenként több ezer forintra rugott. Egerben az érsek csak felerészben vállalta magára 1874. évben a fizetésemeléssel és két új tanszék felállításával járó költségdöbbletet, a másik felét az egri főkáptalan vett magára.¹⁶⁷⁾

1880-ban a *harmadik magyar egyetem* eszméje ismét határozottabb fomában felmerült és ennek, úgy látszik, még a tanügyi kormányzatra is hatása volt. Trefort Ágoston vallás- és

¹⁶³⁾ Ezen 6277 frtból 3050 frt Girk György pécsi püspököknek adománya (1865. és 1868. é.), 500 frt pedig a „Pécsi Nemzeti Casinó“-é. Dr. Kopsányi i. m. 41. l.; „Észrevételek stb.“ (i. m.); 39. l.

¹⁶⁴⁾ 1873. dec. 1-én 470/10.826. sz. a. hozott közgyűlési határozattal.

¹⁶⁵⁾ Dr. Kopsányi K., i. m. 44. l. ¹⁶⁶⁾ Id. „Emlékirat“ 5. lap.

¹⁶⁷⁾ Dr. Udvardy id. m. 447. l.

ismét határozottabb formában felmerült és ennek, ugylátszik, még a tanügyi kormányzatra is hatása volt. *Trefort* Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter legalább épen ezen évben azon konkrét ajánlatot tette az *egri* érseknek és a *pécsi* püspöknek, hogy vagy teljesen szüntessék be joglyceumaikat és fordítsák alapjaikat más egyházmegyei tanintézetre, vagy pedig egyeznének belé abba, hogy azok valamely királyi jogakadémiával egybe olvasztassanak; a miniszter maga is szándékozik 1—2 kir. jogakadémiát beszüntetni. A miniszter átiratában explicite kimondja, hogy sokalja a 13 jogakadémiának számát. (Most már csak 10 van: 1 állami, 2 királyi, 2 püspöki kath., 4 ev. ref., 1 ág. ev. felekezeti; akkor volt még: *Nagy-Szebenben* állami jogakadémia 1887-ig; *Győrött* kir. kath. 1892-ig, *Pápán* ev. ref. 1885-ig. Azt is felhozta okul a miniszter, hogy a jogi pálya tulzsufolva van. *Trefort* tervéből semmi sem lett. Ugy az *egri* érsek mint a *pécsi* püspök hajlandók voltak egy királyi akadémiának Egerbe, illetőleg Pécsre való áthelyezése esetén, azzal saját lyceumukat egyesíteni; az *egri* érsek mégis csak oly formán, hogy az egyesítésből származó intézet nem királyi jogakadémia, hanem továbbra is érseki joglyceum legyen.¹⁶⁸⁾

Ujabb katasztrófa elé juttatta a *pécsi*-, és, amint *Udvardy* művéből a sorok közt kiolvashatjuk, az *egri joglyceumot* is a királyi jogakadémiák tanárainak 1892. évben dec. 1-én 54422 sz. a kelt vall. és közokt. miniszteri rendelettel történt *fizetés-emelése* (1500 frtról 2000 frtra és megfelelő lakbér emelés.) Dr. *Dulánszky* Nándor pécsi püspök, a ki a pécsi püspöki tanítóképző intézet évi kiadásainak fedezéséhez is évenként másfélezer forinttal járult (1895. évben 1561 frt. 46 krral, ugyanannyi volt a pécegyházmegyei pénztárnak: a „dioecesana cassa“-nak hozzájárulása is)¹⁶⁹⁾ ezen ujabb fizetésemelést sajátjából fedezni képtelennek érezte magát, ezt a miniszternek is tudtára adta. Ép azért a pécsi jogtanárok három ízben előadott kérelmét nem teljesíthette, utolsó kérelmükre adott megtagadó válasza Arcoban 1894. nov. 9-én kelt. Megjegyzendő, hogy az *egri* érsek sem telje-

¹⁶⁸⁾ Dr. *Udvardy* i. m. 471. lap, Dr. *Kopesányi* i. m. 681.; *Samassa* *egri* érsek levelét *Udvardy* i. m. 914—22. szószerint közli; remeke ez a jogászai tudásnak és a szindús irálynak.

¹⁶⁹⁾ *Döbrössy* Alajos: A pécsi püspöki tanítóképző intézet történelmének rövid vázlata, Pécs, 1896. 87. l.

sitette az ottani joglyceum tanárainak ugyancsak háromszor megismételt kérelmét a fizetésemelés iránt, csak a tanárok lakbérét emelte fel¹⁷⁰⁾ 1895. január 1-től fogva (r. tan. 200 frtról 300 frtra, rk. tan. 150 frtról 240 frtra vagyis a törzsfizetés — nem összfizetés — ötdödéig); Pécsen a lakbér maradt annyi, mint 1878 óta volt: 200 frt (a kir. jogakadémiánál is annyi volt 1892-ig).

Ezen állapot Pécsen tartott *Dulánszky* püspök halála (1896 jan. 25.) után is az egész „sedis vacantia“ idején keresztül és az új püspök kormányzásának első évében is; a „sedis vacantia“ alatt a miniszter az interkaláris jövedelmekből is csak a régi nagyságban utalványozta ki a lyceumi tanárok fizetését, illetőleg a lyceumi alap kiadásainak fedezetlen részét.

Hetyey Sámuel, a pécsi egyházmegyének 1898. január 27-én intronizált megyéspüspöke, elfoglalva Szepeszy Ignácznak örökét, annak alapítását is: a *pécsi püspöki joglyceumot* erősíteni, örök időkre biztosítani, elhatározta. Ezért a pécsi káptalan hozzájárulásával 1899. évben kiesszközlte a király Ő Felségének (1899. évi szeptember 25-én kelt) jóváhagyását ahhoz, hogy a pécsi székesegyháznak évi jövedelem-feleslegeiből felszaporodott tőkéjéből egyszer s mindenkorra 140.000 korona engedjék át alaptőkeként (a Szepeszy alapon kívül, mely egyéb gyűjtésekkel és járulékokkal akkor már 405.146 kor. 23 fillérre emelkedett) a joglyceumnak; ezenkívül pedig a jövőben a székesegyház évi jövedelemfeleslegéből még évenként 38 % adassék át (1899. évben ez a 38 % rugott 60800 koronára) a joglyceumnak, hogy abból és a Szepeszy-féle (405146 kor. 23 fillér) és a székesegyházi alap (140.000 K) kamataiból fedeztesenek a joglyceumnak évi kiadásai, a még fenmaradó összeg pedig „*Lycealis alap*“ czimén külön kezeljék és csakis „rendkívüli szükségletek fedezésére“ lesz igénybe vehető.¹⁷¹⁾ Ezenkívül a székesegyházi (1899-ig felszaporodott) jövedelemfeleslegből 39235 K 50 fillért fordítottak a joglyceumi épületnek gyökeres átalakítására.

Ezenkívül *Hetyey Sámuel* megyés püspök 1899. évben *sajátjából is 200.000 koronát* örök alapítványul letett fele-

¹⁷⁰⁾ Dr. *Udvardy* i. m. 529. lap.

¹⁷¹⁾ A pécsi püspöki joglyceum szervezeti szabályzata, Pécs, 1900. 3. 1.

részben a pécsi püspöki tanítóképző intézet javára, oly kikötéssel, hogy a joglyceumot illető 100.000 korona „*Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa*” czimén a pécsegyházmegyei alapítványi hivatal által külön kezeltessék, kamatai évenként tőkésítsenek és csakis akkor használtassanak fel, ha a Szepesyi alapítvány (405.146 K 23 fill.), a székesegyházi alapítvány (140.000 K), a „Lycealis alap” (1903. január 1-én volt: 130.562 K 61 fill.) már nem leendenek elégségesek a joglyceum kiadásának fedezésére. Így tehát ezen 100.000 koronás alapítvány előreláthatatlan időkig gyarapítani fogja a joglyceum alaptőkéit, méltán tekinthető az a joglyceum „pót-tartalék-alapjának” mert az első-sorban igénybevehető „tartalékalap,” a „Lycealis alap” is csak évtizedek múlva („rendkívüli szükségletek fedezésére”) lesz majd tényleg igénybe véve.

Világosabb lesz a püspöki joglyceumnak így előállott előnyös vagyoni helyzete, ha az évi főbb bevételeket és kiadásokat is szemügyre vesszük.

Folyó bevételek 1903. évben :

1. Szepesyi alap kamataiból	— — — — —	22,613 Kor.
2. Székesegyházi alap „	— — — — —	7700 „
3. A székesegyháznak 1902. évi jövevedelem feleslegének 38 ⁰ / ₁₀ ¹⁷²)	— — — — —	71,440 „
4. Városi hozzájárulás	— — — — —	1740 „
5. Lyceumi nyomda bérlőjétől	— — — — —	2812 „
6. Tandijakból 5 ⁰ / ₁₀	— — — — —	400 „
7. Lyceumi épület házjövödelme	— — — — —	2472 „

Folyó bevétel összesen : 109177 kor.

Folyó kiadások 1903. évben :

(előirányzat szerint):

1. Személyi kiadások :	— — — — —	50,528 Kor.
2 Dologi „ „ „	— — — — —	9.490 „

Folyó kiadások összege : 60,018 kor.

¹⁷²) A székesegyházi jövedelem feleslegeket mindig csak a székesegyház múlt évi kiadásainak teljes kiegyenlítése után, tehát a jövő év első hó-

Előrelátható vagyonállapot 1904. jan. 1-én :

1. Szepes-alap :
2. Székesegyházi alap : { (állandó nagyságuk)¹⁷³⁾ 405146 K 23 fill.
3. Lyceális alap : 140000 —

- a) 1903. január 1-én volt 130562 kor. 61 fill.
 - b) ezen összegnek 1 évi kam. 7180 „ 95 „
 - c) 1904. január 1-én hozzá-
jön, mint a folyó bevé-
telek valószínű feleslege 45000 Korona.
- } = 183,006 Kor. 87 fill.

4. „Hetey S. p. p. alap:“

- a) 1903. január 1-én 117,244 kor. 54 fillér.
 - b) 1903. évi kamatok 6448 „ 45 fillér.
- } = 123,692 kor. 99 fill.

Összes vagyon 1904 január 1-én lesz: 851846 kor. 09 fill.

A pécsi püspöki joglyceumnak magának tehát összes gyümölcsöző vagyona 1904 jan. 1-én lesz 851846 kor. 09 fillér. Mindezen pénz tulnyomó részben a pécsegyházmegyei alapítványi hivatalnál van gyümölcsözőleg elhelyezve 5 1/2 % kamat mellett ; csupán a Pécs városnak még Szepessy püspök által kikölcsönzött alaptőkerészlet van takarékpénztári könyvben elhelyezve úgy, hogy kamatait a város 6% ig kiegészíti.

Ezt a vagyont azonban évenként szaporítja nemcsak a „Hetey S. p. p. alapítvány és pedig évenkénti nagyobb öszszeggel (mert kamatai folyton tőkésítettnek), hanem szaporítja még inkább a „Lycealis-alap“ és pedig azon arányban, amily arányban emelkedik a székesegyháznak a *köszénbányák* utáni jövedelme.

A bérlő Dunagőzhajózási Társaság ugyanis az évi állandó bérlet-összege kívül az aknázott szén súlyegysége után is fizet megállapított illetéket és épen ezen aknázási illetékek után, az aknázás az évi eredménye szerint, a székesegyháznak bánya-bérlet-jövedelme is változik.

Ezen jövedelem egyesítve a székesegyház földbirtokainak és

napjaiban szolgáltathatja be a székesegyházi javak jószágigazgatója, az örkonok, az alapítványi hivatalba.

¹⁷³⁾ Azért „állandó“ ez a két alap, mert kamataik évenként a folyó bevételekhez számíttatnak és a folyó kiadások fedezésére szolgálnak.

erdőségeinek jövedelmeivel adja ki a székesegyház összes jövedelmeit, amelyekből fedezik a székesegyház és a székesegyházi uradalom évi kiadásait, a fölösleget pedig az 1899. évben a király Ő Felsége által (1899. szept. 25.) jóváhagyott felosztási tervzet szerint évenként felosztják úgy, hogy abból kap évenként:

1. a pécsi püspöki <i>joglyceum</i>	38 %-ot
2. a „ „ <i>tanítóképző-intézet</i>	15 %-ot
3. a kath. <i>tanulmányi</i> alap (Budapest)	25 %-ot
4. a pécsi püspöki <i>árvaház</i>	5 %-ot
5. maga a <i>székesegyház</i>	17 %-ot

A székesegyháznak jövedelemfeleslegei az említett felosztás életbeléptetése óta a következők voltak:

1899. év végén	160,000 kor.	Joglyceum (38%-ot kapott)	60,800 K,
1900 „ „	180,000 „ „	„ „	68,400 „
1901. „ „	200,000 „ „	„ „	76,000 „
1902. „ „	188,000 „ „	„ „	71,440 „

Mivel pedig a joglyceum évi kiadásainak (1903-ban: 60,018 kor.) körülbelül felerészét a Szepeszy és székesegyházi alapok kamatai, valamint a városi hozzájárulás, nyomdabérlet, boltjövedelem fedezik és így a székesegyháztól kapott évenként 60,000-tól 70,000-ig variáló jövedelemnek körülbelül csak felerészére van szükség — világos, hogy a „*Lyceális alap*“ évenként körülbelül 30–40 ezer koronával gyarapodik.

Ezen „*Lyceális alap*“ évi szaporulata csak akkor fog kisebb lenni, ha az évi kiadások emelkedni fognak.

1900. évi decemberben kapta a „*Lycealis alap*“ az első részt a lyceumi 1900. évi fölös bevételekből és azóta még két ízben (1901. és 1902. év végén) szaporodott és ezen háromszori szaporulat már 130,562 K 61 fillérre rugott. Folyó év végén körülbelül 45,000 K-val fog a lycealis alap ismét szaporodni és így meggy ez évenként tovább. 1913-ban meg fogja közelíteni egymaga a „*Lycealis alap*“ az egymillió koronát (855437 K.) 1923-ban pedig már meghaladja a két millió koronát (2.106.000 K) és így tovább. A szaporulat oka tehát minden évben kettős: egyrészt a régebbi összeg kamatai, másrészt az évenkénti tőke-természetű hozzácsatolás.

Folyton, bár nem kettős forrásból, fog szaporodni a „*Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa*“ is. 1899. évtől fogva 1903.

január 1-ig felszaporodott már 117,244 kor. 54 fillérre, 1913-ban már eléri a 200,000 koronát (200,412 K), 1923-ban már nem messze fog járni a 400,000 koronától. És így tovább.

1923-ig tehát a *joglyceumi összes alapok* megközelítik a 3 millió koronát (2 500,000 K.) vagyis olyan összeget, a melynek kamata egy kellően szervezett egyetemi jogi fakultásnak költségeit örök időre meg fogják birni. Pedig bizonyosra vehető, hogy a székesegyház bányáinak aknázása 1923 éven túl sem fog megszűnetelni és így az azontuli tőkeszaporulat más célokra (orvosi fakultás ?) fog fordíthatatni.

Ép azért, ha előbb, talán mostantól számítva pár év múlva emelnék is fel a pécsi joglyceumot egyetemi fakultás rangjára, akkor is, már most is, a fakultás összes kiadásai fedezetet nyernének és mindig maradna a „*Lycelis alap*“ növelésére, ugyan nem mint eddig 30—40000 kor., hanem évenként 15—20000 korona, nem is szólva a „*Hetyey Sámuel pécsi püspök alap*“ ról, a mely még mindig éritetlenül maradhatna és minden évben hatványozódó fokban emelné a lyceum vagyonát.

Ez a sarkpont, a honnét a pécsi katolikus egyetemnek felllítása kiindul.

A pécsi katolikus egyetem nem fantazmagória, az valóság. Mihelyt a végső, döntő szó elhangzik az erre illetékes egyének ajkairól, megvan a katolikus egyetem, nemcsak a jogi, hanem, mint azonnal rátérek, a theologiai és filozófiai fakultás is. Magának a jogi fakultásnak fentartásáról, sőt örök időkre való biztosításról gondoskodnak a pécsi püsp. joglyceum fentartói¹⁷⁴.)

174) A pécsi püspöki *joglyceum szervezeti szabályzatának* 2. §-a így szól: „2. §. A joglyceum fenntartói: 1. Szepesy Ignác püspök alapítványa; 2. a pécsi székesegyház; 3. az ugynevezett „*Lyceális-alap*“, mely az egyes adományok, az évi hozzájárulások és az évi bevételek körül elért megtakarításokból és fölöslegekből képződik és a melynek tőkéje csak rendkívüli szükségletek fedezésére vehető igénybe; 4. Hetyey Sámuel pécsi püspök alapítványa. Az egyes fentartóknak az intézethez jogviszonyát a felsőbb helyen jóváhagyott alapító-levelek s azon megállapodások és rendelkezések szabályozzák, amelyek részint az Ő Felsége által 1899. évi szeptember hó 25-én jóváhagyott vezérokmányban, részint a jelen szervezeti szabályokban foglaltatnak.“

Fentebb ismertettem a *pécsi joglyceum évi kiadásait*, ott elősoroltam azt is hogy a folyó évben a személyi kiadások 50,528 koronára rugnak. Ezen összegben bennefoglaltatnak a *jogtanárok fizetései az 1892. évi miniszteri rendelet értelmében* (vagyis: rendes tanároké 2000 frt. azonkívül 200 frt. ötödéves korpótlék és 400 frt. lakpénz) számítva. Itt megjegyezzük, hogy pécsi jogtanárok 1899-ben megkapták kiegészített fizetésüket visszahatólag is 1896. évig.

Ha az állami tisztviselők *fizetésrendezéséről* szóló új javaslat törvénnyé lesz, akkor a kir. jogakadémiák tanárainak és velők a pécsi jogtanárok fizetései is tetemesen emelkedni fognak és pedig: törzsfizetés 4800 kor. és ezenkívül ötszöri à 600 kor. ötödéves korpótlék és megfelelő lakbér. Ennek megfelelően a személyzeti kiadások is 14—15000 koronával fognak évenként emelkedni, a mi az évi összes kiadásokat évi 72—73000 koronára emelné fel, amit a jelenlegi évi bevételek még mindig 30000 koronával fölülmulnak a nélkül, hogy a Hetey püspök alaphoz nyulni kellene; csak a „Lycealis alap” tőke szaporulta lenne 14—15000 koronával kevesebb.

Ha a jövő tanévben emeltetnék fel a pécsi joglyceum *egyetemi fakultás* rangjára és tanárai az előbb említett, a képviselőház asztalán fekvő törvényjavaslat szerint egyetemi tanár törzsfizetés: 6000 kor. azaz 3-szori 1000 koronás, végre 2-szeri 1500 koronáskorpótlék (6000, 7000, 8000, 9000, 10,500 12,000) és megfelelő lakbér. Így tehát a jelenlegi 8 tanárt renndes tanárnak véve és az egyetemi színvonal kedvéért feállítandó két-három újabb katedrának felállítása és helyettes tanárokkal való ellátása esetében a személyzeti kiadások ismét 16—20000 koronával emelkednének. Ezt is még mindig megbirják a lycoumi évi bevételei sőt maradna még 10—15000 korona a „Lycealis alap” évi gyarapítására, a régi „Lycealis alap” tőkéjének kamatain kívül; a Hetey püspök alaphoz nem kellene ekkor sem nyulni.

Vagyis, ha jövő évben lenne Pécsen egyetemi jogi fakultással, úgy áll a dolog, hogy lyceumi összes alapok nemcsak a „Lycealis alap” és a „Hetey püspök” alap évi kamataival, hanem még ezenkívül 10—15000 koronával gyarapodnának, vagyis még ez esetben is 30—40 év múlva egybegyül az egyetem fentartására szükséges örök alapítvány. Egyetemi jellegű jogi fakultás

évi személyi költségei évi 85—90000 koronába, dologi kiadások a mai 10000 koronába irányozhatók elő, aminek fedezésére két millió koronányi tőke elégséges; ha több lesz, akkor szükség szerint örök időkre új katedrákat is lehetne felállítani magának a lyceumnak jövedelem feleslegeiből.

Ez az első fakultás a jogi fakultás pénzügyi biztosítása.

Jó lesz megjegyeznem, hogy a pécsi joglyceumon már most is több rendszeresített külön tanszék van, mint a pozsonyi kir. jogadémián.

Igy például *Pozsonyban* a folyó 1902—3. évben a jog és államtudományi karon nyilván. rendes jogtanár (igazgatóval együtt) volt 7, a nyilvános jellegű bölcsészeti tanfolyamon pedig nyilvános rendes tanár volt 3; van azonban a pozsonyi akadémiának a 3 orvosi előadón kívül 1 bölcsészeti előadója (adjunktus) is.

(A pozsonyi akadémiai „*bölcsészeti tanfolyamának*“ megértésére tudni kell, hogy ő császári és apostoli királyi Főlségének 1875. évi január hó 6-án és 27-én kelt legfelsőbb elhatározásaival — az 1875/76. tanévtől kezdve — a pozsonyi királyi akadémián külön bölcsészeti tanfolyam állíttatott föl és rendszeresített oly módon, hogy mindazok, kik az említett tanfolyammal összekötött, szorosan vett bölcsészeti tantárgyakat a szabályszerűen megkívántató idő alatt rendes tanulói minőségben s az egyetemi bölcsészeti hallgatókra nézve fennálló szabályzat által megállapított óraszámban hallgatják, az egyetemi pályavégzett bölcsészeti hallgatók számára biztosított jogokat élvezik s az illető szigorlatokhoz bocsáttatnak. (1875. évi január hó 13-án 932. szám, február hó 6-án 2745. szám és július hó 18-án 9207. szám alatt kelt közoktatásügyi miniszteri rendeletek.) Azoknak pedig, kik a középiskolai tanári képesítést is elnyerni óhajtják, az 1883. XXX: törv. c. intézkedései s a nagyméltóságu vallás- és közoktatási magyar királyi miniszteriumnak 1883. évi aug. hó 10-én 19598. szám alatt kelt rendelete értelmében azon szakmáknál, melyekre ezen tanfolyamnál tanszékek rendszeresítve vannak, nevezetesen a magyar, a klasszikai és a német nyelvészetnél, történelemnél, az itt eltöltött évek a középiskolai tanári vizsgálatnál teljesen beszámíttatnak. És amennyiben végre az 1883—4. tanévtől kezdve, a nevelés és oktatástanra és ezek történelmére vonatkozó előadások tartása is elrendeltetett, a tanárjelöltek a középiskolai tanárvizsgálathoz megkívántató pedagógiai tanulmányozást is végezhetik e tanfolyamon. Ezen nyilván. jellegű bölcsészeti tanfolyamnak csak az a hibája van, hogy nincsenek bölcsészeti hallgatói (azelőtt az evangélikus pap-jelöltek vették

igénybe, most azok sem) csak jogászok járnak tehát az előadásokra. Ép azért egyes bölcsészeti katedrák megüresedvén nem is töltettek be. Most csak a magyar nyelvészetet, irodalomtörténetet, világtörténelmet, magyar történelmet és művelődéstörténetet, okirattant és kortant adják elő.)

A *kassai állami jogakadémián* épen annyi tanszék van, mint a pécsin, vagyis 8. A *kolozsvári* egyetem jogi fakultásán van 14 tanszék és még egy előadó, összevéve tehát a tanári személyzet létszáma 15. A *budapesti* egyetemen 1869–70-iki tanévben még csak 8 kinevezett jogtanár volt.

Ezekre hivatkozva Dr. Zorn Vilmos kassai jogtanár „A *Kassai Egyetem*” című emlékkönyvben (megjelent 1901-ben) bebizonyította, hogy egyetemi színvonal elérése céljából nem okvetlenül szükséges több, mint 8 tanár, mert új tanszékek alapítása ugyan könnyebbség számba megy a tanárookra, mert két-három tárgy helyett (Pécsett is így van) egy tárgyat adnak elő és így egy tárggyal több órán át foglalkozhatnak, de azért a tanszékeket annyira emelni, hogy egy és ugyanazon tárgyat két tanár adhassa elő és így a tanulási szabadság elve érvényesülhessen, Kolozsvárott sem tartják szükségesnek, ott sincsenek még párhuzamos katedrák felállítva.¹⁷⁵⁾ A *kassai állami jogakadémia* tanári kara ily értelemben felterjesztést intézett a miniszterhez kifejtve azt, hogy a fenálló jogakadémiának jog- és államtudományi kara a felállítandó kassai egyetembe minden költségemelés nélkül beilleszthető.

A *Pécsett felállítandó kath. egyetemnek másik fakultása a theologiai fakultás* lesz; rangra ez lesz természetesen az első. *Ezt a fakultást is fel lehet állítani minden idegen hozzájárulás nélkül.*

Kassa sz. kir. város tanférfaai által kiadott fentemlített emlékkönyvben 16 érdekes cikk van, mind megannyi szakférfitől, nagyobb részt ottani jogakadémiai tanároktól. Ezen könyvben két cikk is szól a hittudományi karról, az egyik általában, írta Dr. Vajó József kassai tanár, a másik részletesen, írta Hoffmann Arnold theologiai tanár. Ezen utóbbi cikkező a theologiai fakultás felállítását úgy véli megoldhatónak, hogy a kassai tanítóképzőintézetet át kellene engedni az államnak és az így a kassai egyház-

¹⁷⁵⁾ „A Kassai Egyetem”, Kassa, 1901, 240–1. l.

megyei pénztárnál felszabaduló 12 ezer koronát kellene a theologiai fakultás 4 tanárának fizetésére (egyenként 4000 korona) fordítani. A cikkező ugyanis azt tervezi, hogy a nyolc tanszéknek csak felerészét töltenék be kassai egyházmegyei pap tanárokkal, a többi 4 katedrát a átengednék jászói premontrei rendnek és ezen rend látná el a rendhez tartozó tanárokat. A theologiai fakultá hallgatói volnának a kassai egyházmegye növendékpapjai és a ászóvári premontrei rend növendékei.¹⁷⁶⁾ Így a kassaiak.

Nekünk pécsieknek nem kell ilyen tekervényes „konverziós művelethez” fordulnunk (*Hoffmann* is így nevezi el), hogy megvalósíthassuk a pécsi egyetem theologiai fakultását.

A pécsi püspöki szeminárium, hála az évtizedeken át folytatott okszerű gazdálkodásnak és szigoruan betartott takarékosságnak, jelenleg úgy áll, hogy a mostani négy tanszék helyett 8 tanszéknek rendszeresítésével járó költségeket is megbirja, sőt az iránt sem lenne legyőzhetlen nehézség, az eddigi takarékos ságnak szem előtt tartása mellett, hogy a pécsi kath. egyetem felállítása esetében mind a 8 tanárnak javadalmazását tetemesen idővel talán az egyetemi tanárokéhoz hasonlóan is, feljavítsa.

Már most is a pécsi püspöki theologiai főiskola tanárainak javadalmazása, más egyházmegyékhez képest, eléggé rendezve van, mert a rendes tanárok 1900. év óta a teljes ellátáson és lakáson kívül (ez ér legalább 1200 koronát) 2000 korona törzsfizetést és ötszörös á 20) koronás ötödéves korpótléket élveznek. Ezen fizetést részben a szeminárium fődözi, részben pedig az 1900. évben a pécsi székesegyház fölös jövedelmeiből örök alapítványképen (theol tanárok fizetésének felelemelése) kihasított 60977 K 08 fillérnek évi kamata.

Hetyey Sámuel megyéspüspök már ki is jelentette, hogy határozott szándéka a theologiai tanszékeket ketté választani úgy, hogy minden theologiai tanár ezentul nem két, hanem csak egy főtárgyat adjon elő és így a négyévi theologiai tanulmányok nem 2—2 évi ciklusokban végeztessenek, hanem négy, teljesen különálló évfolyamban. *Hetyey Sámuel megyéspüspök* ezen tervet — tekintet nélkül a Pécsen esetleg felállítandó kath. egyetemre — amint annak idejét elérkezettnek

¹⁷⁶⁾ U. o. 236—7. l.

látja, végrehajtani szándékozik. Ez volna a legkézzelfoghatóbb bizonyíték arra, hogy a *pécsi egyházmegye* nemcsak *pénzügyi* tekintetben *képes* egy *theologiai fakultást* szervezni, de megvan a szükséges számu és pedig kellő minősítéssel bíró *tanerők* is a tanszékek betöltésére.

A *Pécsett felállítandó egyetemnek harmadik fakultása lesz a bölcsészeti fakultás.* Ennek pénzügyi biztosítása tulajdonképpen *katholikus természetű vagyonból* a következőképpen történhetné.

A *pécsi székesegyháznak évi jövedelem feleslegeiből* (180—200000 korona) 25%-ot kap az országos *tanulmányi* alap, helyesebben *katholikus tanulmányi* alap. Ismeretes, hogy ezen alap a *Jézus-Társaság, XIV. Kelemen pápa által 1773. évben történt, feloszlata* után, a volt jezsuita kollégiumok¹⁷⁷⁾ *Mária Terézia által 1775. évben konfiskált vagyonából* ered. Ezen kbl. 19 millió korona értéket képviselő *tanulmányi alap évi jövedelmeiből* tarják fen a *kir. kath. középiskolákat* (13) és a *pozsonyi és nagyváradi kir. kath. jogakadémiákat*, de *kószahirek* szerint ezen alap *főlegéből* kapnak más iskolák is, sőt *protestáns jellegűek* is. Ha ez igaz volna, akkor mindenesetre *jogsérelem* történik, mert az 1791. 26. tc. 12. §-a kijelenti, hogy *kath. alapok* csak *katholikusok javára fordíthatók*, sőt a *kath. vallás és kath. tanulmányi alapra* nézve az 1793. aug. 12-án kelt *királyi intimátum megtiltja, hogy azok „közalapok-nak* („*fundi publici*“) *neveztesse*nek¹⁷⁸⁾.

Az 1899. évben *Pécsett a székesegyház jövedelemfeleslegének felosztásáról tárgyaló bizottság* (miniszteri kiküldöttek, a *megyés püspök képviselői és a székeskáptalan képviselői*) azt

177) A jezsuiták vagyonából csupán a *nagyszombati kollégium* javai nem csatoltattak a *tanulmányi alaphoz*, hanem azok képezik most is az 1769. óta *királyi egyetemmé átcserélt* (Dr. *Breznay B.*, Egy pillantás a budap. m. k. egyetem történetére, Bpest, 1896. 17. l.) *budapesti kir. egyetemnek* a *jezsuita rend feloszlata* után is *alapvagyonának főrészét*, amelyet *M. Terézia 1775-ben, 1780-ban és II. Ferencz 1804-ben* még más *fekvőségekkel* gyarapított. Lásd fent a IV. fejezetben.

178) Bővebben lásd a *kath. vallástanulmányi és a tud. egyetemi alapok „katholikus“ jellegének* *bebizonyítását*: Dr. *Szeregy i. m. II. köt. 1595. és 1599. lap.*

javasolták király Ő Felségének, hogy ezen jövedelemfeleslegekből a régi haszonélvezőkön kívül (székesegyház, árvaház) a fentebb már ismert százalékszámok szerint részesedjenek helyi és országos, de kath. tanulmányi célok, nevezetesen: a pécsi püspöki-joglyceum (38%) a pécsi püsp. tanítóképző intézet (15%) és az országos kath tanulmányi alap (25%)

A kath. tanulmányi alapnak így átengedett 25% /0 évenként közel 50.000 korona összegre rug.

Ha Pécsen kath. tudomány egyetemet állítanak, akkor természetesen el fog esni az a szempont, a mely a bizottság tárgyalásainak idejében még fenállott, t. i. hogy a helybeli kath. tanügyi célok nem igénylik a székesegyház jövedelmeinek teljes feleslegét: és így akkor már nem lesz indokolt, hogy a *pécsi székesegyház* fentartson egy egyetemi fakultást (a jogit), de *fizet ezenkívül a pécsivel rivalizáló kir. kath. jogakadémiának évi 50.000 koronát, mikor itthon is még nagy szüksége van az egyetem fejlesztése céljából az oda ajándékozott 25 % -ra Pécs város és vidéke közoktatás céljainak van elsősorban igényük az itt fenálló egyházi természetű vagyon fölöslegeire.*

A kassai tanférfiak által kiadott emlékkönyvben ¹⁷⁹⁾ Dr. Gerevich Emil szakértelemre valló részletességgel kimutatja, hogy egy új vidéki egyetemnek bölcséleti fakultásának felállításához 12 (tizenkettő) tanszéknek szervezése és mellettük 8 magántanár alkalmazása elégséges. A *kolozsvári* egyetem megnyitásakor a szorosán vett bölcséleti karnak csak 14 tanára, a mennyiségtan term tudományi karnak pedig csak 3 tanára volt; 1896. évben gyanott a bölcsészeti karnak 16 tanára és 3 magántanára, a mennyiség-term. tudományi karnak pedig 9 tanára és 3 magántanára volt, vagyis 23 év múlva sem emelkedett fel a tanárok száma kétszerakkorára, mint az alapítás évében.¹⁸⁰⁾ Ha Kolozsvárott még 1893-ban is elég volt 23 tanszék és még 6 magántanár, akkor egy vidéki új egyetemen is elég lesz 20 tanerő.

Ugyancsak Dr. Gerevich meg is csinálja a költségvetést egy ilyen 12 tanszékkal bíró filozófiai fakultásnak és pedig így:

¹⁷⁹⁾ A „Kassai Egyetem“, Kassa 1901., 250—266. l.

¹⁸⁰⁾ Dr. Márki S. A kolozsvári m. k. tud. egy. története, 1896, 33. l.

12 tanár fizetése á	4000 korona = 48.000 korona
12 „ lakbére á	840 „ = 10.080 „
8 magántanár tiszteletdíja á	800 „ = 6400 „
<i>Dologi kiadások</i>	35.520 „

egy évi szükséglet 100.000 korona.

A francia, olasz és angol nyelveket magántanítók adbatnák elő, csupán a szedett tandíj ellenében. Magántanárok *is megkapnák* a tandíjrészüket.

Ha Dr. Gerevichnek ezen számítását, tekintettel a küszöbön álló fizetésemelésre, optimisztikusnak is mondaná valaki, azt hiszem, nem állok mégsem irreális alapon, ha egy kezdetleges méretű filozófiai fakultásnak (böleseleti, nyelvészeti, történelmi és meny-nyiségteni, term.- tud. alcsoportokkal) felállításához évi 150.000 koronát elégségesnek mondok.

Ezen évi 150.000 koronának, lássuk már most, mik képezik fedezetét!

Először is a tanulmányi alapnak a pécsi székesegyház jövedelemfeleslegéből járó évi 25 % : 50.000 kor.

Másodszor Bonnaz és Schuszter püspökök által a felállítandó kath. egyetemre hagyott egyenkint 200,000 koronát kitevő végrendeleti hagyományai, melyek eddig már kamataikkal tete-
mesen felszaporodtak.

A négy év előtt elhunyt *Schuszter* Konstantin váci püspök által 200.000 koronányi hagyomány közéleti feltételeiről és jelenlegi nagyságáról nem tudtam megkapni a pontos felvilágosítást. Ahogy én emlékezem, nem kötött ki a boldogult püspök semmi-féle feltételt, csak „katolikus“ jellegű egyetemre hagyta, vagyis megkaphatja azt az a kath. egyetem, amelyet legelsőnek felállítanak. Ha Pécsett előbb lesz meg az egyetem, mint Gyulafehérvárt vagy Egerben, akkor Pécs kapja meg ezt.

A *Bonnaz* Sándor (†1889.) esanádi püspök által 1889. évben végrendeletileg hagyott ¹⁸¹⁾ 200.000 korona, a kamatok

181) *Bonnaz* Sándor püspök 1888. ápr. 5-én kelt és 1889. aug. 10-én kihirdetett végrendeletének nyomtatott másolatát is *Wittenberger* A. esanádi kanonok, p. irodaigazgató szívességéből megkapván, jónak látom annak a szóban forgó célra tett hagyományt érintő pontját szószerint közölni: „IV. a) Cum ad institutionem iuventutis in spiritu religionis catholicae moderandum et scientificam culturam ad Illum, qui omnis verae scientiae fons et principium

tőkésítése folytán 1903. évi január 1-én már 325.739 kor. 47 fillérre emelkedett fel. Ezen összegből 12,000 kor. földtehermentesítési kötvényekben, 13,000 kor. „I. Temesvári Takarékpénztár-“i záloglevelekben, a többi 300.739 kor. 47 fillér pedig három legbiztosabbaknak tartott temesvári pénzüintézetben van részben 4, részben $4\frac{1}{2}\%$ -ra elhelyezve. Utána jártam a dolognak és illetékes helyről azon felvilágosítást nyertem, hogy: „*az a város fogja megkapni, a mely a kath. egyetemet legelőször felállítja.*“

A Bonnaz-féle 325.739 Kor. 47 fillért tehát Pécs megkapja, ha Pécs lesz az első, amely a kath. egyetemet felállítani fogja. A fentiek előrebocsátása után nem lehet kétség az iránt, hogy *Pécs csinálhatja meg leggyorsabban a kath. egyetemet*, mert két fakultásnak költségei már fedezve vannak, a filozófiai pedig már az eddig felsorolt tőkék által is jórészen. De még nem soroltuk elő mindazon tőkéket és pénzforrásokat, amelyek a pécsi kath. egyetemnek még rendelkezésére állanak. Térjünk vissza az elejtett fonálhoz.

est, Deum reducendam optimis quibusque exoptatissimum videatur, ut scientiarum universitas catholica, directioni et moderationi auctoritatis ecclesiasticae obnoxia erigatur, pro conflando fundo ad erigendam huiusmodi universitatem requisito lego 100.000 — centum mille — fl. in parato, respective in libello Cassae Parsimonialis I. Temesvarensis. Legatum hoc usquedum erigendae universitati catholicae manus admota fuerit, Venerabile Capitulum Cathedralis Ecclesiae Csanadiensis administrabit, fœnori locabit et census, detractis solum administrationis expensis, quotannis capitali addet. Ut vero legatum hoc, etiam in illum casum, si erectio universitatis catholicae propter insuperabilia impedimenta nec longioris temporis decursu in effectum deduci posset, intentioni meae conformiter promovendo bono publico impendatur, dispono: a) Si intra spatium triginta annorum a tempore obitus mei computandos universitas catholica reipsa erigeretur, legatum hoc una cum censibus illuc usque ad crescentibus ex toto huic fini cedat. b) Sivero intra spatium praedefixum universitas catholica erigi haud posset, volo, ut legatum 100,000 fl. in fines sive institutionis et educationis catholicae, sive in alios fines catholicos per Episcopos Hungariae in communi defigendos cedatur quidem, census attamen triginta annorum decursu accrescentes erigendo Instituto surdomutorum impendantur. Institutum surdomutorum pro re nata erigendum in omnis intra ambitum Direccsis Csanadiensis erigatur, erectionis modalitates cum consensu Venerabilis Capituli Csanadiensis, respective cum consensu Magistratus illius civitatis, in cuius gremio illud erigi intenditur, stabiliet Episcopus Csanadiensis pro tempore existens“.

Harmadszor fedezetül szolgál a filozófiai fakultás évi kiadásainak azon összegek, amelyeket egész Magyarországon, de főleg a pécsi egyházmegyében *gyűjtöttek a felállítandó magyar kath. egyetem céljaira*. Hogy magunknál kezdjük:

1. A pécsi egyházmegyében *Hetyey* Sámuel megyés püspöknek 1899. szept. 24 én kelt (XV. sz. körlevelében) a pécsi egyházmegye papságához intézett lelkes felhívása után, melyben a magyar keresztény haza 900 ik évfordulóját a legalkalmasabbnak jelzi kath. egyetemnek felállítására és felhívja papságát e célból gyűjtésre és adakozásra; pár hónapra valóban meg is indult az adományok és évi járulékok felajánlása. Ezen felajánlott összegek összesen 43.767 kor. 50 fillért tettek ki, a miből 1901. végéig 32.782 korona 39 fillér, 1902 végéig pedig 34.517 kor. 50 fillér folyt be. Kamatokkal együtt 1903. jan. 1-én ezen pécsi egyházmegyei gyűjtés kitett 39,860 kor. 17 fillért. Megjegyzendő, hogy a legtöbb felajánlás 1899-től számítva 10 évre szól s így még 6 éven át fog maga a tőke szaporodni, ehhez jön még a kamatos-kamat. A fentemlített 43.767 kor. 50 fillér összegben benne foglaltatik *Troll Ferenc* pécsi káptalani nagyprépost, vál. püspök 20.000 koronás adománya, melylyel ő kezdte meg az adakozást és a melyet ő azonnal be is fizetett

2. *Más egyházmegyékben is* — részben már előbb is, mint a pécsiben, voltak és vannak gyűjtések, adakozások kath. egyetemre. Nem volt módomban, hogy ezen adományok jegyzékét megszerezsem (talán más alkalommal újabb iratban ezzel is szolgálhatok.) Csak annyit tudok, hogy a kalocsai egyházmegyében nagyobb arányú gyűjtés indult meg 1899. évben az apatini és a szabadkai kerület kezdeményezésére; az előbbi kerületben Dr. *Valihora* István priglevica-szent-iváni plébános életfogytáig évi 800 koronát, az utóbbiban pedig *Mamuzsics* Mátyás szabadkai prépostplébános életfogytáig évi 1000 koronát ajánlottak fel.

Negyedszer lényegesen, döntően hozzájárulhat a filozófiai fakultás fentartásához és benépesítéséhez is a *Ciszterci Rend* Zirc-Pilis-Pásztó Szent-Gotthárdi egyesített apátságainak *zircei apátpraelátusa*, ha a pécsi érdekelt körök fölkérésére módját ejti annak, hogy a rendnek most Budapesten saját házukban levő *hittudományi tanfolyama és középiskolai tanár képző in*

tézete Budapestről Pécsre helyeztessék át olyaténképen, hogy a rendnek növendékei itt Pécsen hallgatnák az egyetemen a theologiai előadásokat és egyuttal elvégeznék a bölcészeti karon is az előirt négy évet, mellesleg pedig a pécsi főgimnázium nekik mint gyakorló iskola is szolgáljon csak úgy, mint Budapesten a Trefort utcai gymnasiumban gyakorolják magukat a bölcészeti karnak tanárjelölt hallgatói.

A mennyiben az egyetemi theologiai és bölcészeti dupla tanfolyam keresztülvitele akár az egyetemi órarend, akár az egyetem szervezeti szabályai értelmében, lehetséges nem volna, még mindig megmaradna azon kiviteli mód, hogy a ciszterci rendű növendékek a pécsi egyetemen csakis a bölcészeti karon hallgatnák az előadásokat, a theologiai tanulmányaikat pedig názi studiumként (ugy mint most Budapesten) végeznék. Azonban az is lehetséges volna, hogy a közoktatási minisztertől kiváltságot eszközölnének ki a rend növendékei, hogy úgy a theologiai mint a filozófiai karon az előirt óra számnál kevesebb heti óra hallgatásával is eleget tehessenek kötelességüknek. Így választhatnának azután párhuzamos 10 órát a theologiai és 10 órát a filozófiai tanfolyamon és mindkét karon vizsgákra és szigorlatokra bocsáttathatnak. Ez a kiváltság nehézség nélkül lesz megszerezhető, mert már van rá *praecedens*: 1895. évben Wlassics Gyula dr. miniszter az erdélyi ev. ref. egyházkerület theologiai fakultásának (sic!) megnyitásakor megengedte,¹⁸²⁾ hogy az ev. ref. theologusok heti 10 órával a bölcészettudományi karon az egyetemi rendes hallgatókat megillető összes jogokban részesüljenek.

Ha a nagyérdemű *Ciszterci Rend* nevezett intézetét Pécsre hozná, akkor a bölcészeti kar személyzeti évi kiadásai jóval alább szállanának mert a *bölcészeti karon a Rend képvisített egyetemi magántanár tagjai részére lehetne fenntartani a tanszékek egy részét*. Pénzben értékelni a *cist.*

¹⁸²⁾ Dr. Márki i. m. 89. l. Nem tudtam kibetűzni Márki könyvéből, hogy ezen ev. ref. theologiai „fakultás“ a kolozsvári egyetembe bele van-e olvasztva vagy sem? Az almanach végén levő tanrend-prospektusokban és a tanári kar névsorában sem láttam a theol. „ev. ref. fakultás“ felemlítését. Így tehát értem, miért nevezték el az erdélyi ev. ref. „kerület“ theol. fakultásának.

rendnek ez uton való hozzájárulását előre biztosan nem lehet, mert ez függ a szerződészerűen kölcsönösen megállapított feltételektől és az egyetemi tanszékeket elvállaló szerzetes-tanárok számától, de azt hiszem nem tévedek, ha a rendtől az egyetem bölcsészeti fakultására háramló előnyt, illetőleg megtakarításokat *50 000 koronára becsülöm*. És így ha 50,000 korona a székesegyház által fedeztetnék (tanulmányi alap), ha további 50,000 koronát az eddigi adományok (kath. egyetem céljára), hagyományok és gyűjtések, valamint a jövőben a pécsi kath. egyetem javára megindítandó gyűjtés és „*subscriptio*“ összegeinek évi kamatai fedeznek, akkor a *cist.* Rendnek részéről való hozzájárulás fedezné az évi költségeket. Első években évi 100.000 korona is bőven elég lesz, csak idővel lesz szükség a 150.000 koronára; addig pedig a már felállított kath. egyetemnek bizonyára akadnak ui. *maecenásai*.

Orvosi fakultást egyelőre nem lehetne még felállítani, de az arravaló képesség fejlődni fog idővel, amint a jogi fakultásnak fentartása a kamattökésítések folytán örök időkre, mint fent előadtam, biztosítva lesz. Az országban a már felállított pécsi kath. egyetem iránt felkeltett érdeklődés és áldozatkészség pár évtized alatt megteremthetik az orvosi fakultás pénzügyi lehetőségét.

Egyetemi épületet emelni okvetlenül nem szükséges.

A *hittudományi kar* részére szükséges 4 tanterem a pécsi püspöki szemináriumban bármikor berendezhető, sőt az összes tanárok is kaphatnak ott és a püspöki könyvtár épületében (Szepesy-alapító levele alapján) megfelelő lakást.

A *jog és államtudományi kar* részére továbbra is a saját tulajdonát képező Lyceum-épület fog intézeti épületül, sőt több nőtlen tanár lakásául szolgálhatni. A *bölcsészeti kart* is el lehet a Lyceum-épületben helyezni, ha a püspöki tanítóképző intézet részére más alkalmas helyen szerezne új épületet maga a tanítóképző intézetnek alapja, melynek szintén vannak évi feleslegei.

De ha a Cisterci Rend fentemlített hozzájárulása eléretnék, akkor még *kivánatosabbnak látszik*, hogy a *bölcsészeti fakultás* a *cist. rendi pécsi főgimnázium-épület* *tőszomszédságában* nyerjen elhelyezést. E célból természetesen nagyobb szabásu olyan épülettel kellene a *főgimnázium* és *rendház* mai

komplexumát *kibővíteni*, amely a főgimnáziumban szükséges párhuzamos osztályok felállítását, tornacsarnok és egyéb most szükösen levő mellékhelyiségek elhelyezését és egyuttal a bölcséleti kar 15—20 tantermeinek felállítását, megoldhatná és egyuttal a rendi növendékek és tanárképző intézet és előljáróik részére is a szükséges lakást, a házi (esetleges) hittudományi tanfolyam részére szükséges tantermeket is szolgáltatathatná.

Itt van főképen szükség, Pécs sz. kir város áldozathozatalára.

Ugy a *főgimnázium kibővítése*, mint az új egyetem és így a *bölcsészeti fakultásnak felállítása is a városra nemcsak szellemi, hanem anyagi előnnyel is jár*, amelynek megszerzésére a városnak áldoznia is kell. Az említett épületeelés tehát csak befektetés, amely a város lakóinak közvetlenül hasznot fog hajtani.

Pécsnek követendő szép példát adott Kassa városa.

Mikor a harmadik magyar (állami) egyetemnek eszméje a 80-as évek elején élénkebben felmerült, és Pozsony, Kassa és Szeged versenyre keltek egymással, ekkor történt az, hogy Kassa város 1882. évi július 27-én megtartott közgyűlésben egyhanguan azt határozta,¹⁸³⁾ hogy azon esetre, ha a harmadik egyetem Kassán állíttatnék fel, ezen ajánlatot teszi:

1. Az egyetem épülete számára telket ad.
2. Gondoskodik egyetemi fűvész-kertről.
3. Rendelkezésre bocsátja kő- és mészbányáit.
4. Épületfát ad saját erdejéből 10.000. frt. értékben.
5. Készpénzben 200.000 frtot ad, tíz évi részletekben.

Ezen ajánlatot memorandumba foglalva felterjesztette Kassa város a vallás és közoktatásügyi m. kir. miniszterhez és 1893. okt. 14. üléséből megújította az ajánlatot. A miniszterium eddig még nem reflektált az ajánlatra.

Ilyenmü, sőt talán *nagyobb áldozathozatalra is vállalkoznia kellene Pécs városának is.*

Az említett új épület emeléséhez egyszeriben, valamint a filozófiai és idővel az orvosi fakultás évi kiadásainak fedezéséhez bizonyos összegnek örök időkre — mig egyetem leszen — való elvállalásával kellene a városnak hozzájárulni csakugy, mint

¹⁸³⁾ Dr. Eszterházy Sándor „A Kassai Egyetem“ c. Emlékkönyvben. Kassa, 1901. 299. l.

hozzájárult a mostani joglyceum évi kiadásainak fedezéséhez is. Ez is kath. jellegű intézet és a város mégis hozzájárult. A „katolikus” jellegű egyetem is kulturális és anyagi hasznot jelent magára a városra és annak bármely vallásu polgárára is.

IV. Eger és Pécs városokon kívül a katolikus egyetemért még *Gyula-Fehérvár* versenyezik. Más városról nem tudunk, hogy számot tartana „katolikus” egyetemre. *Kassa* állami egyetemet kér: jogakadémiaja ugyanis már állami, a bölcsészeti fakultást is állami pénzen kívánják felállítani és az új állami egyetembe (harmadik egyetem) kath. hittudományi fakultást akarnak beállítani, melynek tanszékeit fele részben a kassai egyházmegye, felerészben a jászói prémontrei rend tagjai látnák el,¹⁸³⁾ kiket mind az állam nevezne ki.

Gyulafehérvár versengése a katolikus egyetemért *Fogarassy* Mihály néhai erdélyi püspök által 50 éves papságának jubileuma alkalmával, 1873 évben tett 100.000 forintos alapítványnak idejéből származik. Dr. *Márki*¹⁸⁴⁾ szerint Fogarassyt az ev. reformátusoknak abbéli törekvése birta az alapítvány tevése, hogy az akkor megnyílt kolozsvári tud. egyetem ev. ref. theologiai fakultást kapjon. *Fogarassy* a 100.000 forintnak kamatoztatását rendelte el mindaddig, míg az 800,000 forintra fel nem növekedett és ekkor állítsanak fel egy „Lyceum academicum” című „olyan felsőbb tanintézetet, amelyben nemcsak a hittudomány, hanem a bölcsészeti, történelmi, jogi és államtudományok is a római keresztény katolikus anyaszentegyház esalhatatlan irányelvei szerint adatnának elő. „Azon esetre, ha a tervezett főiskola felállítása vagy fentartása elháríthatatlan akadályokba ütköznék, úgy rendelkezett *Fogarassy*, hogy a tőke kamatainak fele fordíttassék: „szegényebb parochiák s azok elemi iskolái segélyezésére és ujaknak alapítására, másik fele pedig a püspöki lyceum és papnövelde, valamint egyéb iskoláink és nevelő intézeteink nagyobbítására és javítására, ugyszintén jobb tehetségű kath ifjak fensőbb tudományos kiképeztetésére kath. országok katolikus egyetemein”.

Fogarassy hagyománya már 1896. évben elérte a 800,000 forintot, de a katolikus egyetem felállítását ezen alap még nem birta el. 1902-ban már 2 millió koronára emelkedett fel a Fo-

¹⁸⁴⁾ Dr. *Márki* i. m. 46. l.

garassy alap. *Majláth* Gusztáv gróf erdélyi püspök ekkor az erdélyi róm. kath. státus igazgatótanácsának véleményét kérte ki az iránt, mire fordítottassék a Fogarassy alap. Az igazgatótanács abban a véleményben volt, hogy a theologiai és bölcseleti fakultások azonnal nyitassanak meg. A külön kiküldött hármass bizottság pedig 1902. május 14-én egész határozottsággal azt javasolta, hogy csakis az elsőrendű cél vétessék tekintetbe, mert a *Fogarassy* által intendált másodrangú célokról már másképp van gondoskodva: az elsőrendű cél kivitele céljából elsőben csak a theologiai fakultás állíttassék fel (illetőleg a jelenlegi theologiai főiskola bővítettessék ki), az alap felszaporodott kamatainak egy részén a papneveldei épület építtessék fel.¹⁸⁵⁾

A gyulafehérváriak is jól tudják, hogy 2 millió korona csak egy fakultást bír ellátni örök alapítványképen, azért folyó év elején az ország valamennyi egyházmegyéjéhez kérdést intézett Bárány *Jósika* Sámuel, mint az erdélyi róm. kath. státusnak igazgatója, az iránt: van-e a kath. egyetem céljaira tett alapítványa, vagy van-e valami olyan alapítványa, amely át volna engedhető más helyre állítandó kath. egyetem céljaira?

Ebben áll a gyulafehérvári kath. egyetem ügye.

Gyula-Fehérvárnak van 2 millió koronája, *Pécsett* magának a joglyceumnak van épen annyi évi jövedelme, mint a mennyi a kamata a 2 millió koronának. De *Pécsett* van egy jól dotált szeminárium, amely önerejéből képes dotálni egy egész theologiai fakultást. És végre *Pécsett* megvan azonnal arra is a lehetőség, hogy a filozófiai fakultás is felállíttassék.

A *Bonnaz*-alapítványt az kapja meg, aki előbb csinálja meg a kath. egyetemet. 1919-ben pedig egyáltalában nem vehető már fel a *Bonnaz*-féle hagyomány, mert az alapító halálától 30 évre, ha nem lesz még feállítva a kath. egyetem, más célokra fog az összeg fordíttatni.

A közel jövőben, talán már a jövő évben kell tehát *Pécsnek*, *Gyula-Fehérvárnak* és *Egernek* akcióba lépni. Aki megkezdí, az nemcsak a *Bonnaz* alapítványt, hanem az egyéb gyűjtéseket, hagyományokat, valamint a jövőben *teendő* adományokat is

¹⁸⁵⁾ Az erdélyi róm. kath. Státus Igazgatótanácsának 1902. évi jelentése stb., Kolozsvár, 1902. 13—21. h.

meg fogja kapni, főleg akkor, ha a „*magyar katolikus*“ egyetem felállítására legilletékesebb tényező, a *nagyméltóságú magyar kath. Püspöki Kar*“ is magáévá teszi a legelsőnek konkrét formában felmerülő „*vidéki*“ új egyetem ügyét és azt „*országos*“ kath. egyetem tervezetűl elfogadja, annak helyét, esetleg Pécs városát, mint célszerűségi és főleg *pénzügyi* szempontból legalkalmasabbat, akceptálja.

VI. Fejezet.

Kath. egyetem és különösen a pécsi kath. egyetemnek életképessége.

Az előző fejezetekben beigazoltam magyar kath. egyetemnek szükségességét (I. és II. fej.), azután megismertettem az egyházjog és a magyar közjog szerinti módját (III. és IV. fej.) az ilyen egyetem felállításának, amivel egyuttal bebizonyítottam az ilyen egyetem jogi lehetőségét Magyarországra, végre kimutattam azt, hogy annak felállítása a katolikus egyházra nem fizikai képtelenség, mert megvan a hozzá szükséges pénz (V. fej.).

Az utolsó (VI. fejezetben) „*kath.*“ egyetemnek általában, és in specie a „*pécsi*“ kath. egyetemnek életképességét akarom beigazolni. Ennek beigazolása nélkül mit sem érne fentebbi összes fejtegetésem, mert egyetemet nem máról holnapra állít az ember, hanem állandó fenmaradásra, közhasznú működésre. Ezen fejezetben vezérfonalul a szokásos ellenvetések szolgálnak.

I. Ellenvetések „*katolikus egyetemek*“ életképessége ellen.

Nemcsak Magyarországon, hanem a külföldön is, kath. egyetem felállítása ellen azt szokás felhozni, hogy az ilyen egyetem éppen a „*katolikus*“ jelleg és szellem miatt, nem tud mint „*egyetem*“ soha zöld ágra vergődni, másodsor (ezt „*intra muros*“ hallani) pedig, hogy ilyen egyetemen a „*katolikus*“ jelleg és szellemnek betartását és így az alapításnak specifikus célját nem lehet biztosítani, más szóval úgy szól ezen ellenvetés: a katolikus egyetemek *általában* nem életképesek.

Lássuk a két ellenvetést külön-külön.

A.) Az első ellenvetés pontosabban formulázva annyit tesz,

hogy egy katolikus egyetem épen „*katolikus*“ jellege és szelleme miatt nem kaphat elegendő számu *hallgatóságot*, sem elegendő számu és főkép minőségű *tanárokat*; és nem fog részesülni a további fejlődés egyik eszközében: a maecénások adományaiban. Ezen ellenvetés, mint első szempillantásra észrevehető, azon „*praemissa*“-ból indul ki, hogy a „*katolikus*“ jelleg és szellem a tudomány szabadságát, a tévesen definiált „*tanszabadság*“-ot, no meg az akadémiai szabadságot korlátolja és így a szabadságot és féktelenséget szerető hallgatóság, továbbá a szabad kutatás jogát követelő szaktudó-ok elkerülik az ilyen egyetemet.

Hát ez elméletileg szépen ki van eszelve, a praxisban azonban még sincs úgy.

A *hallgatóságot* a mi illeti, jól tudja azt mindenki, hogy a kellően szervezett új egyetemet a környékben lakók közül igen kevesen kerülnek el csak azért, mert „*katolikus*“ jellegű, feltéve mégis, hogy az ilyen egyetemen végzett tanulmányai neki ugyanazon előnyöket (minősítés) hozzák, mint az állami egyetemeken. Hogy a főváros a kenyérkereseti mellékfoglalkozás miatt a szegényebbek közül, a fővárosi élet csábjai pedig a vagyonosabbak közül, a fővárosi tanulmányok alapján a későbbi „*carrière*“-re való reménykedés az ambiciózusabbak közül néhányat mindig el fog vonni a vidéki akár állami, akár kath. egyetemtől, az bizonyos. De viszont lesz nem egy buzgó katolikus ur vagy főúr, aki katolikus egyetemre küldi messze földről a fiát.

A *francia egyetemek* gyér népességét nem lehet az ellenvetőknek állításuk bizonyítására felhozniok, mert a francia egyetemeknek nincsen joguk minősítő vizsgákat tartani. Így tehát az ottani állami egyetemek (szakiskolák, facultés) és a kath. egyetemek közt nincs egyenlő alapja az összehasonlításnak.

Mihályffy szerint (i. m. II. r.) a francia kath. egyetemek népességének adatai a következők:

A *Lillei* egyetem (5 kar) összes hallgatóinak száma 1895/6. tanévben 546 volt és ezek közül volt 51 a theologiai karon, 166 a jogi karon, 225 az orvosi karon, 64 a nyelvészeti karon, 40 a természettudományi karon; tanárok száma volt 83 és pedig: theologiai 9 rendes tanár, jogi 13 rendes (1 hely, 4 ideig. gya-

korló), orvosi 11 rendes (3 segéd, 11. helyettes), nyelvészeti 6 rendes (4 hely., 3 gyak.), term. tud. 7 rendes 3 (segéd 6 hely., 2 gyak.) tanár. A hallgatók létszáma emelkedőben van. A *párisi* kath. egyetemen (Institut catholique de Paris) 1896/7. tanévben a tanárok (4 kar) összes száma 55, hallgatók száma 300, nagyobb-részt joghallgatók. Az *angersi* egyetemen (4 kar) a tanárok száma ugyanazon évben 42 volt, hallgató 167; a *lyoni* egyetemen (4 kar) 47 tanár és körülbelül 150 hallgató.

Már *Belgiumban* a *lőweni* (Louvain) kath. egyetemen volt 1475 hallgató, a *bruxelles-i* liberális (szabad) egyetemen volt 1309 hallgató, a *lüttichi* (Liège) állami egyetemen 1260 hallgató, a *genti* (Gand) állami egyetemen 660 hallgató.¹⁸⁶⁾

Svájcban *Freiburg* kanton két és fél millió frank alaptőkével és 80.000 frank évi hozzájárulással vetette meg az alapját a freiburgi állami, de egyuttal katolikus egyetemnek, („katholische internationale Universität Freiburg“) amelynek alaptőkéjét Freiburg város 1892. évben félmillió frankkal gyarapította; most van 4 kara: theologiai, jogi, bölcsészeti és természettudományi. Hallgatója még kevés van: 1890/1. iskolaévben volt 143 (ekkor még nem volt meg a mennyiségtan természettudományi kar), 1896/7-ben volt 263 (közlük csak 119 svájci, 86 németországi, a többi külföldi) rendes hallgatója és 112 rendkívüli hallgatója volt, 1898/9 -iki iskolaévben 400 volt a hallgatók száma. Az emelkedés tehát állandó, bár a régebbi bázeli, zürichi és berni német nyelvű, és a genfi, lausanne i, neufchatel-i francia nyelvű egyetemek mellett a svájci lakosságból alig számíthat több hallgatóra 1895 évben a svájci egyetemek hallgatóinak létszáma ez volt: *Freiburg* 235 (4 fakultás, de orvosi nélkül), *Basel* 434 (teljes egyetem), *Zürich* 670 (teljes egyetem), *Bern* 605 (teljes egyetem), *Genf* 665 (teljes egy.), *Lausanne* 426 (teljes egy.), *Neufchatel* 67 (orvosi fak. nélkül). Ha a freiburgi egyetemnek fentemlített 1898/9 évi létszámát vesszük alapul és a többi svájci egyetemről (adatok hiányában), mint régibb egyetemekről, állandó létszámot tételezünk fel, akkor a freiburgi egyetem jövője elég biztatónak ígérkezik. De mivel Svájcban gyér lakosságához mérve

¹⁸⁶⁾ Dr. *Mihályffy*, Kath. Egyetemek. (Kath. Szemle, 1898. I. füz.), Mayers, Konversationslexikon 1897, 17. köt. 92. l.

a 7 egyetem ugyanis túl sok, világos, hogy Freiburg valóban csak mint nemzetközi kath. egyetem számíthat fejlődésre, főleg, ha diplomáit az egyes külföldi államok törvényhozása szerződésszerűleg érvényeseknek elismeri. Svájcban (az összes kantonokban) államérvényeseknek vannak elismerve; középiskolai tanári képzést is adhatnak az összes egyetemek¹⁸⁷.)

Az 1889-ben alapított *washingtoni* kath. egyetemet nem lehet a többi amerikai egyetemekkel a mi európai fogalmaink szerint összehasonlítani, mert ott még a felsőiskolák nem különböztethetők meg mindenütt a középiskoláktól, ép azért az „*Universities and Colleges*“ név alatt a statisztikában szereplő főiskolák (1878-ban volt ilyen 358, ezek közül 89 állami, a többi felekezeti vagy magán, katolikus volt 52.) alatt nagyjából középiskolákat, felsőbb leányiskolákat vagy szakiskolákat kell érteni. Az egyetemek rendszerint középiskolákkal vannak összekötve.

A *washingtoni* egyetem az egyetlen kath. egyetem É.-Amerikában (kath. szakiskola egy-egy karral van többször). Hallgatóinak száma 1897/8-ban a theologiai karon 61, a bölcséleti karon 45, a társadalomtudományi karon 42, technológiai iskolán 7 — összesen 155; 1901/2-ben theologiai karon 44, bölcséleti 64, társadalomtudományin 38, technológiai iskolán 8, összesen 154.

A hallgatóság csekély számának megfejtését az adja, hogy a *washingtoni* egyetem teljes középiskolai előképzettséget követel hallgatóitól, míg a többi amerikai egyetem anélkül is felveszi az „*immatriculation*“-ra jelentkezőket.

Az „*Egyh. Köz.*“ szerint Mayer azt írja a „*Grenzboten*“ című lapban, hogy a *washingtoni* egyetem is elhatározta magát arra, hogy a hallgatókult jelentkezőkkel szemben kívánalmait leszállítja s nem az eddigi szigorúsággal jár el a fölvétel körül. „S nem is lehet kárhóztatni ezt a szabadabb eljárást — írja az „*Egyházi Közlöny*“ f. é. április 10. számában — hisz minden iskolának vagy főiskolának alkalmazkodnia kell az illető ország viszonyaihoz, szelleméhez, felfogásához. Ha a többi amerikai egyetem tulságos liberálitással cselekszik e tekintetben, a *washingtoninak* sem szabad mereven elzárkózni, mert nagyon

¹⁸⁷) Dr. Mihályffy, Kath. Egyetemek, III. (Kath. Szemle, 1898. III. füz.)

is kívánatos, hogy hallgatóinak száma s ezzel a tanároké is emelkedjék, akik pedig nem egyszer kénytelenek vándorolni fakultásról fakultásra, ami tulterhelésüket idézi elő. A számok emelkedése a többi egyetem előtt is fogja emelni a washingtoninak respektusát.“

A washingtoni egyetem államérvényes bizonyítványok kiállítására fel van hatalmazva úgy mint minden más bejelentett és bejegyzett iskola. A tanulmányi rendszert nem írja elő állami törvény Amerikában; az egyes államok összes tanügyi törvényhozása abban áll, hogy az intézetek külső szervezetét és az iskolai vagyongazdálkodást szabályozzák.¹⁸⁸⁾

A fentiekből világos, hogy a külföldi analógiák után ítélve is már nem lehet attól tartani, hogy „katolikus“ jellegű és irányú egyetemnek Magyarországon nem lesz elegendő *hallgatója*. De a magyar viszonyokat tekintetbe véve, elesik minden ilyes aggodalom.

A *theológiai* karnak és részben a *filozófiai* karnak a magyarországi egyházmegyék és tanítószervezetek növendékei közül mindig szép számmal lesznek hallgatói. Ha alkalmas helyen állítják fel a kath. egyetemet és az tudományos hírnévre tesz szert, akkor más egyházmegyék és az illető helyen nem rezidáló szervezetek is fognak arra törekedni, hogy tehetségesebb növendékeik közül néhányat a „katolikus“ egyetemre küldjenek theológiai vagy filozófiai tanulmányokra. Így a katolikus egyetem idővel természetszerű fejlődés útján létrehozhat egy „generale seminarium“-ot, a budapesti „központi papnevelde“-nek mintájára, csak azzal a különbséggel, hogy a kath. egyetemen a theológia is valóban „alma mater“-nek nevezheti majd az egyetemet és nem kell éreznie magát saját vagyonán szűken élő mostohának. Természetes, hogy a felállítandó magyar kath. egyetem főleg azon tanítószervezetre számíthat, amelynek van az illető helyben középiskolája, mely a tanárképző-intézethez szükséges gyakorló iskolát és tanárjelöltek részére az internátust is szolgáltathatja.

De a világi hallgatóság sem fogja elkerülni a kath. egyetemet *csak* azért, mert katolikus. Így például ismételtén lehetett

¹⁸⁸⁾ Dr. Mihályffy Á. Kath. Egyetemek, IV. 569. l. (Kath. Szemle 1898. IV.)

olvasni vidéki, nem keresztény irányú napilapban azon óhajtást, sőt a püspökhöz és a papsághoz intézett nyílt interpellációt, hogy miért nem veszik ismét fel a kath. egyetemnek pár év előtt felvetett eszméjét?

Jogi, filozófiai és orvosi fakultásokkal bíró vidéki katolikus egyetemnek megnyitása elé nemcsak az illető vidék katolikus vallású polgárai, hanem a másvallásúak is sóvárgó szemmel néznek, mert gyermekeiknek jövő életpályájára nagyobb választási szabadságot nyújt. Jól tudják az ilyen másvallású polgárok azt, hogy valamint a kath. jellegű és szellemű *középiskolákon* és joglyceumokon is bántódás nélkül végezhettek el tanulmányaikat az ő gyermekeik, úgy a „katolikus“ jellegű *egyetemen* is meglesznek azok, még akkor is, ha a „katolikus“ jelleg nemcsak papíron, hanem az intézet, a tanárok és a hallgatók közszellemében érvényesülni, kifejezésre is jutni fog.

A *tanárok* elegendő számát és minőségét a mi illeti, némi aggodalomról inkább lehet szó. Eleinte elegendő számban kapni magas tudományos színvonalon álló, de egyuttal katolikusán gondolkodó és élő férfiakat, tudósokat, nem lesz olyan könnyű dolog: láthattuk eddig is kath. jogakadémiáinknál. De végre is ez „*circulus vitiosus*“, amelyet meg kell oldani úgy, hogy maga az egy tem szervezete, a vezetőség tapintata és lelkesedése teremtsen meg idővel azt, ami egyszerre el nem érhető, Erről különben lesz még alább szó. Attól nem lehet azonban semmi esetre sem tartani, hogy a „*katolikus*“ jelleg és szellem és irány miatt nem akad *pályázó* a kath. egyetem katedráira, vagy hogy a legjava (tudományos érték szerint) nem fog pályázni csak azért, mert az új egyetem „*katolikus*.“ Manapság nem ilyen ideális felfogásuak az emberek; sajnos, a kenyérért kész bővíteni vagy szűkíteni is elvein (?), meggyőződésén (?).

A mi végre a *maecenások* adakozási kedvét illeti, fölösleges aggódnunk a „*katolikus*“ jelleg miatt. Magyarországon úgy áll a dolog, hogy a legtöbb nagy adomány és alapítvány első sorban a főpapoktól, másodsorban a főrendektől és csak harmadsorban egyéb tőkepénzesektől ered. A főpapokra és a főnemesekre nagyobb részére éppen a „*katolikus*“ jellegű egyetem jobban számíthat, mint bármely más jellegű egyetem; de fog akadni idővel nem mágnás, tőkepénzes hazafi is, aki hazáján a

hoz majd áldozatot olyan módon is, hogy a „katolikus“ egyetemnek fejlesztésére adja fölös millióit.

Észak-Amerikában persze mások a viszonyok, ott sok a tőkepénzes ember, köztük van elég katolikus is; azok adtak milliókat katolikus egyetemre is. Miss Gwendolin Cadwell 300 ezer dollárt adott 1884-ben, Mac Mahon nevű kath. pap 1891-ben 2 millió frank értékű ingatlanokat, O'Brien Patrick ezredes 1897-ben 150.000 dollárt adott a washingtoni katolikus egyetemnek. Mindezen vagyon után a washingtoni egyetemnek évi 250.000 forint tiszta jövedelme van.¹⁸⁹⁾

A Löweni egyetemet megalapították a belga püspökök, papok és buzgó hivek, valamint maga Löwen város; de az alapok nem győzik az évi kiadásokat. Ugyancsak közadakozásból fedezik tehát az évi tulkiadásokat is. A nagybőjt két első hetében Belgiumnak minden kath. templomában nyilvános gyűjtést rendeznek a löweni kath. egyetem céljaira. Ezenkívül: „alig hal meg kath. pap vagy vagyonosabb világi — írja dr. Mihályffy Ákos „Kath. Egyetemek“ c. tanulmányában¹⁹⁰⁾ — aki végrendeletében meg ne emlékeznék az egyetemről. A könyvtárt és a különböző szertárakat évről-évre tetemes ajándékokkal bővítik.“

Jó lesz el nem felejteni: *Magánadakozásra, maecénások alapítványaira épen egy állami egyetem sohasem számíthat.* („Dunába nem hordanak vizet“).

Katolikus egyetemnek felállítását tehát megakadályozni nemcsak annyi, mint a kulturális működésből kizárni a katolikusokat, mint ilyeneket, hanem annyi, mint eltönni a magánadakozásnak, ha eleinte még oly vékony, de értékes forrásait és erecskéit a felsőbb oktatásnak, a legnagyobb-szerű kulturális intézménynek extenzív előmozdításánál és intenzív fejlesztésénél.

Ezt jó lesz megjegyezniök a felső oktatás állami monopóliumát hirdető tanférfiaknak (főleg a budapesti jogtanár uraknak!) és az azt nem elég eréllyel vis-zautasító államférfiaknak. Katolikus püspökök minden időben méltányolták az 1548 : 6. és 12.

¹⁸⁹⁾ Dr. Mihályffy i. h.

¹⁹⁰⁾ Kath. Szemle, 1898. I. füz. 31. l.

te. intencióját,¹⁹¹⁾ t. i., hogy az *egyházi javak egyik rendeltetése a hazai közoktatásügynek felsegítése, ápolása*. Ezért hivatkozik Szepesy Ignác püspök is explicite az említett 1548: 6. törvénycikkre első alapítólevelében (1830. szept. 1).¹⁹²⁾

B) Második áltaános ellenvetés „katolikus” egyetemek ellen az szokott lenni, hogy a „katolikus” *jelleget és szellemet nem lehet biztosítani* és így az fog bekövetkezni idővel, hogy az *egyetem csak névleg lesz katolikus*, de sem tanárai sem hallgatói nem lesznek katolikus szelleműek, sőt a katolikus szellemet biztosítani akaró szervezeti vagy fegyelmi szabályok sem lesznek betartva.

Ha ezen ellenvetésben foglalt lehetőség, nem csupán lehetőség és, sajnos, néha tény is, hanem szükségszerűség is volna, akkor valóban kár volna katolikus egyetemet alapítani. De mégsem olyan vigasztalan még a helyzet.

A katolikus jelleg és szellem részére meg kell teremteni a kellő garanciákat, *biztosítékokat*.

Az *egyetemi hallgatóknak* szelleme csak részben, bár sajnos, nagyobb részében, függ az intézet szellemétől, a tanárok előadásainak szellemétől. Ép *azért lehetséges* felekezeten vagy más felekezeti (nem kath. jellegű) egyetemen is a kath. vallásu hallgatóság egy részét kath. jellegű és szellemű egyesületekbe tömöríteni és így bennök, a kath. gondolkozást és életet fejleszteni. Látjuk, mily szép eredmény mutatkozik már eddig is e tekintetben Budapesten és Kolozsvárott az egyetemi ifjúság körében, az ottani állami egyetemek mellett.

De ha a *kath. szellemet* ápolni és fejleszteni lehet „nem” *kath.* egyetemek *kath. hallgatóságában* is, érthetetlen volna, *miért nem lehetne* ezt éppen „katolikus” *jellegű egyetemeken* is?

¹⁹¹⁾ Az 1548: 6. t. c. 4. §. így szól: „Idem etiam praelati pro facultatibus ipsorum, scholas erigant, in quibus bonae literae et vera religio doceatur sic in dies magis prava dogmata tollantur et vetus religio repulsetur: praedicatorumque boni per regnum dispergantur.” Dr. Márkus D., Corpus J. H. 1526—1608. törvények, Budapest, 1899. 224. l. — Az 1548: 12. t. c. az elpusztult templomok és kolostorok vagyonának iskolák felállítására való fordítását rendeli el.

¹⁹²⁾ Dr. Kopcsányi i. m. 9. l.

Nemcsak lehet a „katolikus“ szellemet ápolni és fejleszteni „katolikus“ egyetemen, de épen csak itt lehet teljesen, gyökere- sen, mélyen és általánosan.

Kath. egyetemen azonban meg kell teremteni a kath. szellem ne- gativ biztosítékait a szervezeti és fegyelmi szabályokban úgy, hogy a tanárok előadásából, életéből, de a hallgatóság viselkedéséből is kizárassék mindaz, ami a kath. meggyőződést sérti. Kath. egye- tem katedrájáról nem lehet az egyházat támadni; kath. egyetem hallgatósága nem helyezkedhetik szembe a kath. egyház elveivel, szellemével. A kivétel nem könnyű, de lehetséges. A szikofanté- riát nem szabad ápolni, de a „tanszabadság“-nak kinövéseit sem szabad gyáván elnézni. Példa rá legujabban a nagyváradi Somló-eset. A nagyváradi tanárok, bár az intézet most már csak névleg katolikus („királyi katolikus“!?), nem türték szótlanul Dr. Somló-nak kirohanásait, bár azok nem is a katedráról, ha- nem egy tud. egyesület gyűlésén hangzottak el. Ugyanezen Somló az, aki a „Tudományos Zsebkönyvtár“-ba irt szociológiájában is a vallást, és nevezetten a keresztény vallást is, merőben, termé- szetes álomképekből és kísértet-képekből származtatja.

Dr. Somló Bódog ezen, 1901-ben kiadott „Szociológia“- jában (58. l.) így ír:

„Az a körülmény, hogy a vallásos eszmék és érzelmek hiány- zanak a civilizált társadalmak ama tagjaiban, akik hiányos érzé- keik folytán el vannak vágva a tanítástól és hogy hasonlóképen nincsenek meg különböző régi népeknél, a mellett bizonyít, hogy származékosak. A vallásos eszméknek nincsen tehát természet- feletti eredetük, miként azt rendesen felteszik . . . Kérdés azon- ban már most, hogy ama számos különböző vallás között, ame- lyeknek ez a közös eredetük, nincsen-e egy, amelynek más az eredete; kérdés, nem kell-e különbséget tennünk arra a vallásra nézve, a mely mi közöttünk általános? Ha azonban ezt a kivé- telesnek hitt vallást másokkal hasonlítjuk össze, azt fogjuk találni, hogy távolról sem annyira eltérő amazoktól, hogy eltérő eredetét kellene felvennünk. Sőt ellenkezőleg nagyon jelentékeny megegye- zéseket tüntet fel és ez a kiinduló pont teljesen érthetővé teszi az egyházi intézmények keletkezését.“

Dr. Somló a közetkező fejezetben (60. l.) ezt mondja:

„Nehéz kielégítő megkülönböztetést tenni a javasemberek és a papok között. Mindakettőnek természetfeletti képességeket tulajdonítanak, amelyek eredeti alakjukban szellemek“. És így tovább.

Ilyen és ehhez hasonló tanokat nemcsak könyvekben írnak le manapság, hanem katedrákról is hirdetnek. Ezt kath. főiskola meg nem engedheti. Az ilyen tanszabadság a lélekgyilkolásra való felszabadítás volna. A pécsi joglyceumnak erre vonatkozó szakaszát már közöltük fentebb.

Kath. egyetemen azonban meg kell teremteni a kath. szellemnek *pozitív biztosítékait* is. Nem elég, ha a tanárok és hallgatók nem bántják a kath. vallást, ilyen szerény kívánsággal be nem érheti a kath. egyház, de nem éri be semmiféle magán-egyén vagy felekezet sem.

Pozitív garanciának tekintjük a tanárok és a kath. vallású hallgatók nyilvános részvevését a kath. hitéletben és a kath. társadalmi életben. E tekintetben a belgák és franciák mesterek, *Mihályffy*nál épüléssel olvassuk, milyen vallási buzgóságot tanusítanak a *löweni* kath. egyetem és a *francia* kath. egyetemek tanárai és tanulói nemcsak a templomban, hanem a különféle vallásos, jótékonyági és társadalmi egyesületekben.

A *franciák* példáját nem akarom eltérbe állítani, mert a mostani francia viszonyok nem igen látszanak a mellett bizonyítani, hogy a francia katolikus nevelés a helyes középuton maradt.

De a németekhez közelebb álló, higgadt gondolkodású és teljesen „modern” felfoiasú *belgákat* bátran fel lehet hozni például, habár tudom azt is, hogy Belgiumot a „klerikalizmus” eldorádójának mondják a mi liberálisaink. De engedjék meg ezen jó urak is, hogy a *löweni* egyetem a legnépesebb belga egyetem és teljesen modern színvonalon áll.

Csak idézem Dr. *Mihályffy* Ákos művéből, amit ő a *löweni* egyetemen uralkodó katolikus szellemről ír: ¹⁹³⁾

„Az eddig elmondottak eléggé feltüntetik, hogy a belga katolikusok áldozatkészségéből fennálló egyetem a modern tudományosság minden legkritikusabb követelésének is megfelel; már most nézzük — bennünket ez érdekel első sorban — mennyiben felel meg a katolikus jelzőnek, melylyel ékeskedik, a tudományok elődása mellett tanítja, neveli e katolikus vallásosságban és erkölcsösségben is az ifjúságot?”

¹⁹³⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, Kath. Egyetemek I. (Kath. Szemle 1898. I. füz. 32—37. l.)

„E tekintetben is a belga katolikus egyetem az első helyen áll minden ilyenmő intézet között.“

„Amint az egyetem minden évkönyvében az első helyet foglalja el a Bold. Szűzhöz, mint az egyetem pártfogójához intézett imádság: úgy az egyetem főelve, mely egész berendezésében kidomborodik, a katolikus hitélet és erkölcsiség ápolása a tudományok művelése mellett.“

„Már említettük, hogy az egyetemen csakis kipróbált, hithű katolikus tanárok nyernek alkalmazást; akik előadásaikban sem a kath. vallást, sem az erkölcsiség tanait nem veszélyeztetik, támadás, gúny vagy megvetés tárgyává nem teszik, amí sajnós, oly gyakori az állami egyetemeken minden országban. Sőt az egyetem tanárai, bár kiváló tudósok, magas állami kitüntetésben részesült férfiak, valóban vallásos emberek is, akik példával is tanítják az ifjúságot.“

„Nemcsak hogy teljesítik az egyház törvényeit a vasárnapi mise-hallgatást, husvétii gyónást stb. illetőleg, hanem a valódi katolikus jámborság, vallásosság, cselekvő felebaráti szeretet gyakorlataiban is résztvesznek.“

„Már maga ez a körülmény rendkívül kedvező az ifjúság szellemének kialakulására.“

„Ami magát az ifjúságot illeti, az egyetemre csak katolikus vallású ifjak vétetnek föl. Az egyetemi szabályok intézkednek arról, hogy az összes hallgatók pontosan teljesítsék vallási kötelességeiket. Azon hallgatókról, akik valamely kollégiumban, internátusban laknak, az illető intézet szabályzata gondoskodik e tekintetben. A magán házakban lakó hallgatóknak előírja az egyetemi szabályzat, hogy vásár- és ünnepnapokon, amennyire csak lehetséges, saját plébániájuk templomában vegyenek részt az isteni tiszteleten. Ugyancsak az egyetemi szabályzat melegen ajánlja a hallgatóknak a gyakori járulást a szentségekhez.

„Vannak az egyetemen vallásos konferenciák, melyeken minden hallgató köteles résztvenni. Ide tartozik az is, amit már fent említettük, hogy a theologusok kivételével, minden első éves egyetemi hallgató egy kollégiumot tartozik hallgatni, mely a hitigazságok beható magyarázásával foglalkozik.“

„A magán házakban lakó hallgatók kötelesek 3 nap alatt lakásuk és házigazdájuk pontos címét közölni a vice-rektoral. A szabályzat 15-ik pontja előírja, hogy minden egyetemi hallgató esti 10 órakor lakásán legyen, s a szabályzat fölkeri a lakásadókat, hogy ezen rendelet pontos betartása felett örködjének. A 18-ik pont eltilt minden gyűlést vagy társulást az egyetemi hatóság előzetes engedélye nélkül. A 19-ik pont megtiltja a színházak látogatását, a 20-ik tiltja a gyanús házakba való belépését.“

„Mindezen intézkedések üdvös eredményei is észlelhetők.

A löweni egyetem hallgatói között nemcsak katolikus szellem, hanem pezsgő hitélet, az életet átható s megnemesítő vallásosság is honol, melynek legfényesebb bizonyítékai az ifjuság körében virágzó társulatok, melyek a vallásosság ápolására és a keresztény felebaráti szeretet gyakorlására alakultak. Ezek működését is évenként ismerteti az egyetem hivatalos évkönyve.

„Első helyen kell itt megemlítenem az egyetemi ifjak Oltáriszentség imádó egyletét (Adoration eucharistique des étudiants), mely 1891-ben alakult meg 70 taggal, 1894-ben 460, 1895-ben 502 taggal birt. Tiszteletbeli elnöke maga a rektor; az egyesület igazgatója pedig a löweni Picpus atyák főnöke. Az egyesület tagjai közül mindegyik havonként egyszer végez egy óráig tartó szentségimádást. Az Urnapi körmeneten az egyesület testületileg résztvesz égő gyertyákkal; sőt itt-ott az egyület 20—30 tagja égő gyertyákkal kíséri a papot, midőn beteghez viszi az Oltáriszentséget. Az egyesület tagjai ezenkívül a szegény elhagyatott gyermekeket az első szt. áldozásra szokták előkészíteni. Így 1895-ben 300 szegény munkás gyermeknek ök adták meg az első szt. áldozás előtt a szükséges előkészítő oktatást. Valóban boldognak mondhatjuk azt az országot, melyben 500-nál több egyetemi hallgató tagja az Oltáriszentséget imádó egyesületnek!”

„Nagy virágzásnak örvend a löweni egyetemen a Szent-Vincze-egyesület is, melyben tanárok és tanulók egyesülten buzgólkodnak az irgalmasság cselekedeteinek gyakorlásában, saját és embertársaik lelke megszentelésén.”

„A löweni egyetemen 17 konferenciája és osztálya van a Szent-Vincze együletnek, s az ember lelke örül, ha olvassa, hogy az egyes konferenciák elnökei és alelnökei a jogi, orvosi, természettudományi s bölcséleti karok legjelesebb tanárai közül valók. Az 1895-ik évben több mint 15 ezer frank értékű segélyt (tűzelőanyag, élelmiszer, ruhák stb.) osztottak ki a szegények között, — de ennél becsesebb a keresztény felebaráti szeretet melege, melylyel a szegényeket meglátogatták, vigasztalták s azoknak lelki üdvét is gondozták. A belga katolikus intelligencia megtalálta az egyedül hathatós ellenmérget a szocializmus fertőző betegsége ellenében.”

„Rendkívül nemes irányú a harmadik egyesület is, mely a szegény osztályok, első sorban az iparosok és munkások felszedült gyermekeinek tanításával foglalkozik (étudiants de l'Université catholique). S ez annál figyelemre méltóbb, minthogy éppen napjainkban nálunk is kísérleteket tesznek az angol és amerikai Settlements és Extension University meghonosítására. Nem kell oly messze mennünk, a belga katolikus egyetem hallgatóinak egyesülete megmutatja a fiatalságnak az irányt, melyben a szegény osztállyal szemben jótékonyását gyakorolhatja.”

„Az iskolának négy osztálya van: francia, flamand osztály, szaktanfolyamok (cours spéciaux) és rajziskola. A két első (francia és flamand) három szakaszból áll: az elsőben szám-tant, Belgium földrajzát, francia vagy flamand nyelvtant, bibliát és katekizmust tanítanak. A másodikban ezekhez járul a belga történet és egészségtan. A harmadikban természettant, társadalmi jogot és egyháztörténelmet tanítanak.“

„A szak tanfolyamok tárgyai az idegen (angol, német) nyelvek, kereskedelmi szám és könyvvitel, természettan, vegytan, mértan. Ugyancsak ezen osztályban készítik elő az ifjakat az alsóbbrendű postai és vasuti szolgálathoz szükséges vizsgákra.“

„Előadásokat téli 6 hónapban tartanak, hetenként egy-egy órában. 1895-ben 93 egyetemi hallgató tartott előadásokat s 250 gyermek vagy felserdült ifju vett részt azokban.“

„Ezek után aligha fogunk csodálkozni azon, hogy Belgiumban virágzó és pezsgő a hitélet.“

Löwenben ez a buzgó kath. szellem azonban épen semmi ártalmára sincs a tanárok és hallgatók tudományosságának.

A *Löweni* egyetem mellett van nagy könyvtár, göresövi és sejtlelettani intézet, embriológiai, általános vegytani, elemző vegytani és vegytani gyakorló intézetek, iparvegytani muzeum és intézet, gazdasági vegytani intézet, természettani intézet, erjesztő intézet, természettani kísérletek intézete, ipari villamosság intézete, fűvészkert, növénytani muzeum, ásványtani muzeum, bányászati, régészeti muzeumok. állattani intézet, bonctani intézet, muzeum és boncterem, egészségtani muzeum és intézet, fiziológiai intézet, szövettani, kórbonctani intézetek, végre rajzintézet — összesen 27 különféle intézet, mindmégannyi otthona a fáradhatatlan tudományos kutatásnak. Az orvosi karnak van ezenkívül még öt kórháza: sebészeti klinika, belgyógyászati klinika, testgyógyászati kórház, szülészeti kórház, elmebetegek kórháza.¹⁹⁴⁾

A Németországban és ujabban Magyarországon minden szaktudomány mellett szervezett szakszemináriumok helyét *Löwenben* a tanulókból (tagok) és tanárokból (elnökök) alakult tudományos körök és társulatok pótolják. Van orvosi kör, történelmi kör, nemzetgazdászati kör, gazdászati kör, jogászok köre, nyelvészeti és szépirodalmi diák-egyesület, egyháztörténelmi szemi-

¹⁹⁴⁾ Dr. Mihályffy Á., Kath. Egyetemek I. 25—28. l.

nárium, nyelveszeti kör, ipar-kör, földmivelő-kör, görög és latin irodalmi kör, bölcseleti kör.¹⁹⁵⁾

A tanárok nagy irodalmi munkásságot fejtenek ki, kiadják a „*Revue catholique*“ című havi folyóiratot, általános, szemleszerű tartalommal, és a „*Le Muséon*“ című orientalista és összehasonlítóvallástudományi évnegyedes folyóiratot. Épen ezen szaktudományos és irodalmi működésüknek köszönhetik a *Löweni* egyetemi tanárok, hogy a tanároknak majdnem fele a belga, francia és angol tudós társaságoknak választott tagja és sokan belga állami megbízatásokkal (állami bizottságokban) és érdemjellegel vannak kitéüntetve.¹⁹⁶⁾

A vallásosságot a hallgatóságban nemcsak a hitéletben való részvevéssel erősítik, hanem öntudatosná is törekesznek tenni az által, hogy az egyetem az összeskarok világi hallgatóit (a theologiai, kánonjogin és thomisztikain kívül) kötelezi, hogy az első egyetemi évben, a rendes kötelező tárgyakon kívül, egy külön kollégiumot hallgassanak meg, amelyben nekik a tanár a vallás igazságait tudományos apparátussal megmagyarázza.¹⁹⁷⁾

Itt a példa. Így lehet felkelteni, ápolni és megerősíteni a katolikus érzületet, szellemet.

Ilyen szellemtől vezérelt tanárok hasonló szellemtől lelkesedő hallgatóság előtt elmehetnek a legvégsőbb határig a tudomány szabadságában, ameddig a hit sérelme nélkül lehet, és nem értik őket félre, de tudományos tekintélyük és az egész tanári karnak a katolikus hitben és vallási buzgóságban való szolidaritása megvédi őket az elmaradottság, a retrográd irányzatnak ráfogásától is.

II. Ellenvetések a „pécsi“ kath. egyetem életképessége ellen

Az előző részben beigazolván általában „*katholikus egyetemek*“ életképességét, most rá kell térnem azon állításnak megcáfolására, mintha Pécs sem egyetemnek általában, sem különösen kath. egyetem helyének nem volna alkalmas, és így ha mégis

¹⁹⁵⁾ U. o. 28—30. l.

¹⁹⁶⁾ U. o. 25. l.

¹⁹⁷⁾ U. o. 23.

felállíttatnék a pécsi kath. egyetem, az nem leszen életképes. Ezen ellenvetésnél rendszerint szerepe van a lokálpatriótizmusnak és előítéletnek, nemcsak Pécs ellen, hanem Pécs mellett is. Azért nem is akarom Pécsnek előnyeit kimerítően felsorolni,¹⁹⁸⁾ jól tudva azt, hogy bizony mindenféle előnyöknek megvannak a maguk „szépséghibái“, és ép azért ellenbizonyítást nemcsak ki nem zárnak, sőt provokálnak, és az ellenfél helyzetét könnyűvé teszik.

Inkább csak a főbb dolgokat egységes szempont alá foglalva akarom kiemelni amelyek Pécsét egyáltalában „egyetem“ székhelyévé predesztinálják (A) pont), továbbá azokat, amelyek miatt éppen „katolikus“ jellegű egyetem alapítására alkalmas (B) pont).

A) *Egyetemnek*, bármily jellegű egyetemnek, székhelyűl olyan várost kell választani, amelynek története geográfiai fekvése, lakóinak száma, műveltsége, iskolái közlekedési utai — szóval egész múltja és jelene, a fenálló egyetemek periferiáit is tekintetbe véve, olyan, hogy újabbkulturális fejlődés gócpontjául a környéken legalkalmasabb. Mivel Budapesten és Kolozsvárott már vannak egyetemek, világos, hogy a felállítandó új egyetem helyének semmi esetre sem szabad Budapest, sem Kolozsvár közelében lennie, mert az csak természetes, hogy a már fennálló és még hozzá, állami egyetemek jobban fogják magukhoz vonni az egyetemi hallgatókat, mint az ismeretlen új egyetem, még a katolikusok közül is; viszont pedig, ha az új egyetem távolabb esik a régi egyetemektől, akkor képes önálló periferiát teremteni a helyi érdekeltiségből, a régi egyetemeknek periferiáit pedig viasszaszorítani.

Ezen egységes szempontból keresve a helyet a jövőben felállítandó új egyetemeknek, arra a következtetésre kell jutni, hogy új periferiák alakítására a *Dunántúlnak déli* vagy *nyugati* része, valamint *Magyarország északkeleti* része az egyedül alkalmas. *Gyula-Fehérvár* egyetemét mindig paralizálná, sőt elfojtaná Kolozsvár, *Eger* egyetemét pedig Budapest. A nagyszombati egyetemnek Budapestre hozatala Eger fölött Kassának geográfikus fölényt szerzett.

¹⁹⁸⁾ Pontosán felsorolta Pécsnek előnyeit és ezek alapján vindikálta igényét a kath. egyetemhez Dr. *Szilvek* Lajos: „Hol állítsunk kath. egyetemet?“ (Pécs, 1900.) című 88. oldalra terjedő füzetében, ahol összefoglalva megtaláljuk a Pécs mellett szóló összes (a pénzügyi oldalról is) érveket.

Dunántúlnak a geográfiai helyzet előnyösségén kívül van még műveltségi és népsűrűségi előnye is más országrészek felett.

Műveltség tekintetében már a honalapítás óta felülmulta Dunántúl az ország egyéb részeit. Az 1900. évi népszámlálás adatait összefoglaló „Magyar Statisztikai közlemények“ I. kötetének bevezetésében „A népesség műveltsége“ című fejezetben ezt olvassuk: „Az anyaországnak nyugati része, a *Dunántúl a legelőre haladottabb a népesség műveltsége tekintetében*; a Tisza balparti részeken és a Királyhágón túl áll a nép műveltsége a legalacsonyabb fokon. A Dunántúl több városának aránya még Budapest iskolázott népét is felülmulja az írás-olvasás általános-sága tekintetében.“¹⁹⁹⁾ A műveltséget az írni és olvasni tudók számából szokás megállapítani; e tekintetben Dunántúl az első-ség, mert itt a lakosság (6 éven felül) 76·4% -a tud írni és olvasni, míg Királyhágón túl csak 41·3%.

Népsűrűség tekintetében *Dunántúlnál* előbbre csak a *Duna-Tisza köze* (Pest, Heves, Jász-Nagyk.-Szolnok, Csongrád, Bácsmegyék) áll és ez is csak azért, mert Budapestet is ide szá-mítják be, a többi országrész mind ritkább népességű. Egy □ kilométernyi területre *Dunántúlban* esik 65 lakos, *Duna-Tisza közében* 90 lakos, *Duna balpartján* 62 lakos (Árva, Bars, Esz-tergom, Hont, Liptó, Nógrád, Nyitra, Pozsony, Trencsén, Turóc, Zólyom megyék), *Tisza jobbpartján* 52 lakos (Abauj, Bereg, Borsód, Gömör, Sáros, Szepes, Ung, Zemplén), *Tisza balpartján* 53 lakos (Békés, Bihar, Hajdu, Mármaros, Szabolcs, Szatmár, Szilágy, Ugocsa megyék), *Tisza Maros szögében* 56 lakos (Arad, Csanád, Krassó, Temes, Torontál megyék), *Királyhágón túl* 43 lakos.²⁰⁰⁾

A *népesség abszolút számára* nézve is a Dunántúl a leg-népesebb országrész. Dunántúlnak *területe* (44.585 □ km.) ¹/₇-ed része Magyarország összes területének (Horvátország nélkül szá-mítva 282.327 □ km.), Dunántúlnak 1900. évi *népessége* pedig (2.923.401 lakos) majdnem ¹/₅-öd része Magyarország összes

¹⁹⁹⁾ Magyar Statisztikai Közlemények, I. köt., A m. kor. országainak 1900. évi népszámlálása. I. Rész. A népesség általános leírása községenként Budapest, 1902, 8* l.

²⁰⁰⁾ U. o. 10.* és 11.* l.

lakosságának (Horvátország nélkül számítva: 16,838.255 lakos.) A fent elősorolt többi országrészek lakosságának összes száma (1900 ban) jóval kisebb, csak a *Duna-Tisza közének* (területe 36.124 □ kilométer) van 350 ezerrel több lakosa, de ez ismét *Budapestnek tulajdonítandó*, melynek lakosságát is ezen országrészhez számítják (Budapest maga: 732.322 lakossal bir, Duna-Tisza köze pedig Budapest nélkül 2,551.911 lakossal). A Királyhágón túli országrész (Erdély) területre jóval nagyobb (57.244 □ km.), mint Dunántúl, de népességre nézve sokkal Dunántúl mögött marad (Királyhágón túl lakik: 2,476.998 lakos).²⁰¹⁾

Jól megjegyzendő, hogy valamely új egyetemnek Dunántulon való felállítására nagyon kedvező körülmény az is, hogy egközelebb kiépül a *baja-bátaszéki vasuti hid* és vele a nagy tranzverzális műút Szegedtől Baján és Dombóváron át Fiuméig. Ezen műút által Dunántúl közvetlen vasuti összeköttetést kap a Duna-Tisza közével, melytől eddig jobban el volt különítve, mint Budapesttől vagy Zágrábtól.

Dunántulnak minden előnye javára esik bármely dunántuli városnak, de a budapesti egyetem *decentrálizációja* azt javasolja, hogy az új egyetem *Budapesttől lehetőleg messze*, annak nyugali vagy déli részében legyen, állittassék fel. *Ezért alkalmas elsősorban Pécs.*

De vannak *Pécsnek egyéb előnyei* is.

Pécs a legnépesebb város a Dunántulon. 1900-ban volt 43.982 lakosa, közülök magyar 78 %. Az *irni és olvasni* tudók számára nézve ugyan Dunántul több városa (Sopron, Győr, Fehérvár) felül is mulják Pécsset, de viszont *Pécs* (irni és olvasni tud 81.2 %) *felülmúlja Kassát* (78.8%), *Nagyváradot* (77.5%), *Kolozsvárt* (71.6%), *Szegedet* (72.3%), és kevéssel marad el

²⁰¹⁾ U. o. — Meg kell különböztetni a népsűrűséget és az abszolút népességszámot a népszaporodástól. Ebben, sajnos, Dunántult más országrészek megelőzik. Százalékokban kifejezve a Dunántulnak szaporodása 1890-től 1900-ig 5.50% míg a Duna balpartjái 8.50%, a Duna-Tisza köze 18.20%, a Tisza jobbpartjái 9.50%, a Tisza balpartjái 12.50%, a Tisza-Maros szöge 7.10%, Erdély 9.20%. Vagyis Dunántul a legnépesebb és a legsűrűbben lakott országrész, de lakossága nem nő a természetes arányban.

Budapest (87·6 ‰), Pozsony (87·7 ‰) és Debrecen (81·4 ‰ mögött.²⁰²⁾

Magasabb műveltség tekintetében Pécsé az elsőség Dunántúlon. *Jogi főiskolája Dunántúlon csakis Pécsnek van.*

A régi dicsőség is e téren Pécset illeti. Itt állította fel már Nagy Lajos az első magyar egyetemet. V. Orbán pápa, a pécsi „studium generale“ felállítását magában foglaló bullában („In supremae dignitatis apostolicae specula“, 1367. szept. 1.) Pécs városát elnevezi „civitas insignior et magis ad hoc accommodata et idonea“-nak vagyis az ország városai közt legjelesebbnek és egyetem-alapításra leghozzáférhetőbbnek és legalkalmasabbnak. V. Orbán a „hozzáférhetőség“-et is számba vette, mert ugyanis ezen alapítólevél szerint Nagy Lajos az egyetemet nemcsak Magyarország, hanem a szomszéd országok hasznára is alapította: „non solum ad utilitatem et prosperitatem huiusmodi reipublicae et incolarum regni sui Ungariae, sed etiam aliarum partium vicinarum“.

Pécs központja: a pécsi egyházmegyének (Baranya, Tolna megyék és Verőce és Somogy egy része), Baranya vármegyének, továbbá kir. ítélőtáblai, kir. főügyészési, postaigazgatósági, pénzügyigazgatósági kerületeknek, ügyvédi, kir. közjegyzői, kereskedelmi és iparkamarának, vasuti forgalmi főnökségnek, hadkiegészítő parancsnokságnak.

Pécsi tanintézetek: Theologiai Főiskola, Püspöki Joglyceum, Közigazgatási Tanfolyam, Kath. Főgimnázium, Állami Főreáliskola, Felső Keresk. Iskola, Kath. Tanítóképző-intézet, Kath. Tanítónőképző intézet, Kath. Polgári Leányiskola, Községi Polgári Leányiskola, Magán Polgári Fiuiskola (nyilv. jell.) — és különféle elemi fiu és leányiskolák.

Pécsnek intelligenciájára vall az, hogy képes virágzó állapotban fentartani *három uri kaszinót* (Kath. Kör, Nemzeti Kaszinó és Polgári Kaszinó), melyekhez a külvárosi kath. polgároknak kaszinója is mint negyedik („Pécs-budai külvárosi Kath. Kör“) járul; továbbá azt, hogy hírlapja van 4: *Pécsi Közlöny* napilap (kath.), *Pécsi Napló* napilap, *Pécsi Ujság* krajeáros napilap, *Fünfkirchner Zeitung* hetenként kétszer megjelenő lap.

²⁰²⁾ U. o. 10.* és 11.* l.

Pécs magyarosodás tekintetében a legelső város a Dunántulon, mert 1890-ben Pécs népességének csak 74 2°/o-a volt magyar, 1900-ban 78°/o, tehát 10 év alatt 4°/o emelkedés. Ugyanazon idő alatt Székesfehérvár magyarosodása csak 1°/o (96·7°/o—97·5°/o), Győré 2°/o (92·5°/o—94·8°/o) volt; Soproné ugyan 9°/o, de így csak 38·5°/o-a a lakosságnak magyar, 1890-ben 29·8°/o tudott csak magyarul. Sopron tehát még tulnyomólag (56°/o) német város, Pécsset pedig a németiség csak 17·1°/o-ot, a horvátság 1·5°/o tesz ki. ²⁰³⁾ Pécs iskolái mind magyar tan-nyelvűek.

Pécsnek több rendbeli elsőségét elismerik másféle is az országban.

1872-ben dr. *Pauler* Tivadar közoktatási miniszter és *Toldy* Ferenc az évi budapesti tud. egyetemi rektor hozták szóba Pécs városát egy felállítandó kir. egyetem helyéül.

De Pécsre még most is kedvező a hangulat Budapesten.

Bizonyíték erre Dr. *Margalits* Ede budapesti egyetemi tanárnak „*Magyar Tudományosság*“ (Budapest, 1902) című műve, amelyben szerző szólván a budapesti műegyetemen uralkodó visszaállapotokról, azon véleményét nyilváníti, hogy nincs szükség harmadik állami egyetemre, különösen nem Pozsonyban, az ország határszélén, és nem Szegeden, mely közel van mind a két állami egyetemhez, ép azért egyik helyen sem lenne fejlődésképes az új egyetem.

Dr. Margalits további fejtegetését jónak látom szószerint közölni ²⁰⁴⁾

„A harmadik egyetem kérdésénél sokkal aktuálisabb a *második műegyetem kérdése*, mert ez föl fog virulni. Ennek természetes helye *Kassa*, a mellőzött felső Magyarországnak eddig mellőzött metropolisa. *Kassa*, mint az országban a második műegyetem székhelye, ezzel az intézettel sokkal többet fogna nyerni, mint azzal, ha a harmadik tudományos egyetemet oda helyeznék. Mennyit nyerne a kassai műegyetemmel a felsőmagyarországi részek magyarosodása! Ne remélje azt se *Pozsony* se *Szeged* se *Kassa*, ha akármelyikök is elnyeri a harmadik egyetemet, hogy az új egyetem erőteljes és fejlődésképes intézet lesz. *Budapest* ezentul is ellentállha-

²⁰³⁾ U. o. 22.* és 23. l.

²⁰⁴⁾ Dr. *Margalits* Ede, *Magyar Tudományosság*, III. kiadás, Budapest, 1902, 120—122. l.

tatlanulvonzanifogjaugy a gazdagabb családok sarjait nagyvárosi bűvkörébe, mint eddig, nemkülönben a szegényeket is, mert a világváros emberáradatában a szegénység jobban elbujhat és nem oly piritó, ezenkívül itt sokkal több mód és alkalom van mellékkeresetre, mint akármelyikben az említett városok közül . . . A *kolozsvári* egyetem lassu, de fokozatos emelkedését nem annyira saját érdemeinek vagy Kolozsvár csábító előnyeinek, mint inkább a budapesti egyetem főképen a jogi fakultás árnyoldalainak köszönheti, mert a mai eljárás mellett a jogi vizsgálatok és szigorlatok eredménye hasonló készség mellett Budapesten sokkal kockázottabb, mint Kolozsvárott . . .”

„Az országnak nem kell egy harmadik egyetem felállításának gondjával bibelődni, csak állítsa fel a második műegyetemet. *Két helyen is erős készülődés és erőgyűjtés foly új tudományegyetem felállítására, Pécsen egy katolikus és Debrecenben egy protestáns egyetem felállítása iránt.* Akármelyik létesül is, vagy, ami még jobb, ha minkettő létrejő, az állam egy nagy gondtól és nagy tehertől szabadul meg hosszú időkre, mert négy tudomány egyetem (Budapest, Kolozsvár, Pécs, Debrecen) legalább egy századra elégíti ki hazánk kulturális közszükségleteit a főiskolai képzés tekintetében.”

„A *pécsi egyetem a Dunántúl és a katolikus tudományosság országos gócpontja volna*, Debrecen a Tiszántúl és a protestáns tudományosságé és magyarságé. A *két új egyetem*, mely az ország anyagi megterhelése nélkül fog létre jönni, *épen felekezeti jellegénél fogva*, kétségkívül népes, *erőteljes és fejlődés képes* leend.”

„Ezekre is *szükség van*, de égető szükség a második műegyetemnek felállítására, melynek helyévé országos szempontok predesztinálják *Kassát*.”

Nemcsak Budapesten, hanem az ország más részeiben is Pécs városát új egyetemnek alapítására alkalmas városnak tartják, sőt „katolikus” jellegű egyetemre épen csakis Pécsen látják meg a szükséges előfeltételeket.

Igy például a kassai tanférfiak által kiadott emlékkönyvben Dr. Eszterházy Sándor kassai jogtanár előadván Kassának ígényeit egy háromfakultásos (kath. theologiai, jogi és bölcseleti karok) állami egyetemhez, a jövőnek perspektíváját így rajzolja meg:²⁰⁵⁾

„Mai viszonyaink között a *csonka vagy egész egyetem*, közoktatási politikánknak egyik legfontosabb kérdése. Mert ha a döntő tényezők belenyugszanak abba, hogy *orvosi kar nélkül* is lehessen Magyarországon egyetemet szervezni, akkor rövid

²⁰⁵⁾ A Kassai Egyetem, Emlékkönyv, írták és kiadják Kassa sz. kir. város tanférffiai, Kassa 1901., 310. l.

időn belül *négy új egyetem keletkezhetik*; ha ellenben az *orvosi karhoz* ragaszkodnak, akkor harminc-negyven éven belül *egy új egyetemet sem lehet állítani*. Orvosi kar nélkül ugyan is rövid idő alatt létesítheti az állam a *kassai egyetemet* és *egy másikat Pozsonyban vagy Szegeden*; az *ev. református* és a *katolikus* egyetem is létrejöhet *Debrecenben*, és *Pécsett*. Ellenben *orvosi karral* az állam évtizedekig még egy új egyetem költségeit se bírja meg; a *felekezeteknek* pedig ha az eddigi arányban halad a gyűjtés, legalább *harminc-negyven év kell* hogy a szükséges tőkét összehozzák.

„Eszerint, ha az illetékes tényezők a csonka egyetem mellett döntenek, haladéktalanul kiépíthetjük egész felsőoktatásunkat; a jövőnek csak a fejlesztés, a kiegészítés; maradván fenn. Ha ellenben a csonka egyetemet elvetik, akkor évtizedekig még csonka marad meg a felső oktatás. Valóban, *létesíteni ezt a négy egyetemet*; gondoskodni arról, hogy a felekezeti egyetemek ne holtan jöjjenek a világra, hanem alapításukkor már egészséges szervezetet nyerjenek: *olyan nagyszerű és mégis kivihető vállalkozás, amely fölülmulná Pázmánynak az alkotásait*“

A fentiek után azt hiszem, nem fogja senki sem vakon hívó lokálpatriótizmusnak mondani, ha Pécs városát új egyetem alapítására alkalmas városnak, sőt *Dunántulban a legalkalmasabb városnak* mondjuk.

Nemcsak most, hanem már sok száz éve Pécs a súlypontja Dunántulnak. Nagy-Lajos korát már említettük. II. József császár is Pécs városát elébe helyezte Győrnek, mert az 1777-ben Győrött megnyitott királyi jogakadémiát 1785-ben Pécsre helyezte át és itt is maradt 1802-ig. Ezen évben Győr város kérelmére az akadémiát a király (1802. máj. 28-án kelt 5137. sz. kir. rezolúció) ismét visszahelyezte Győrre, dacára Pécs város (1794. ápril. 26.) és Baranya vármegye (1802. ápr. 3.)²⁰⁶⁾ előzetes tiltakozó felterjesztésének; nem használt semmit a Baranya vármegye által utólagos a magyar országgyűléshez beadott „Speciale gravamen“-je sem, amelyben pedig Pécsnek akkori összes földrajzi, néprajzi, klimatikus, nemzetiségi előnyeit felhozta a vár-

²⁰⁶⁾ Mindkét felterjesztés egész terjedelmében olvasható: Dr. Kopcsányi i. m. függelékben a 119—123 lapon. Tartalmuk jórésztben megégyezik Baranya vármegye „Speciale gravamen“-jének tartalmával, melyről fent a szövegben szólnunk.

megye, valamint azt is, hogy az akadémia áthelyezése Pécsre és vidékére óriási szellemi és anyagi károsodással járna.

1802-ben Győr győzött Pécs felett. De Győrött nem volt életképes a jogakadémia: *1892-ben maga a közigazgatási kormány beszüntette*, mert különben magától is *csendesen ki-mult volna*.

1883/4 ig a *győri* kir jogakadémia még fölényben van a *pécsi* joglyceum felett (1883 ban Győr 47, Pécs 39.) A reakövetkező tanévben a két dunántuli intézet létszáma majdnem egyenlő volt (Győr 43, Pécs 42), egyformán stagnáló. De 1885/6-tól Pécs kezd felülkerekedni.

1871/2	Győr	138	hallg.	Pécs	113	h
1872/3	"	153	"	"	88	
1883/4	"	47	"	"	39	
1884/5	"	43	"	"	42	
1885/6	"	44	"	"	58	
1886/7	"	51	"	"	69	
1887/8	"	58	"	"	78	
1888/9	"	48	"	"	91	
1889/90	"	36	"	"	82	
1890/1	"	21	"	"	70	
1891/2	"	8	"	"	79	
1892/3	G y ő r m e g s z ü n t			Pécs	82	
1893/4	— — — — —			"	94	
1894/5	— — — — —			"	76	
1895/6	— — — — —			"	86	
1896/7	— — — — —			"	107	
1897/8	— — — — —			"	105	
1898/9	— — — — —			"	118	
1899/900	— — — — —			"	130	
1900/01	— — — — —			"	145	
1901/2	— — — — —			"	143	
1902/3	— — — — —			"	137	

Ezek a számok mutatják a *pécsi jogi főiskolának* életképességét, amely a baja bátaszéki hid kiépítése folytán még emelkedni fog. Ezen számok a pécsi egyetem jogi, sőt bölcsészeti karának benépesítésére is kedvező prognosztikont nyújtanak.

A világi karok (jogi, bölcséleti) beépítésénél első sorban Pécs városnak középiskolái: a pécsi ciszt. r. Kath. Főgimnázium és Pécsi Állami Főreáliskola jönnek számba, de ezekhez fognak járulni Dunántul alsó részének és a Duna-Tisza közének középiskolái, melyek a közelség sorrendjében ezek: *Szegvárdi Áll. Főgimnázium, Kaposvári Áll. Főgimnázium, Nagykanizsai kegyes t. r. kath. Főgimnázium, Zala Egerszegi Áll. Főgimnázium, Veszprémi kegyes t. r. kath. Főgimnázium, Bajai ciszt. t. r. kath. Főgimnázium, Szabadkai községi Főgimnázium, Zombori Áll. Főgimnázium, Ujvidéki kir. kath. Főgimnázium.*

Ez a kulturális gyűrű, amelyre Pécs mint egyetemi város számíthat; nem is említve Horvátországot és Fiumét.

Fiuméből a pécsi joglyceumra az utóbbi évtizedben számos ifju jött jogot hallgatni, hogy azután megnyervén a magyarországi jogi minősítést a fiumei közigazgatási hivatalokban vagy az ottani bíróságoknál alkalmazást nyerjenek.

Horvátországból a kiélesedett nemzeti ellentétek miatt alig számíthat Pécs ezidőszert hallgatóságra, annnyival kevésbbé mert egyrészt az 1868: 30. tc. 48. § a értelmében a belügy, vallás- és közoktatásügyi és igazsügy Horvátországnak autonóm ügyei, mind a törvényhozást mind a kormányzatot illetőleg, másrészt pedig Horvát-Szlavonországban a közigazgatás és a törvényhozás nyelve a horvát (1868: 30. tc. 56. §.), sőt még a Magyarországgal közös ügyek kormányzatának nyelve is Horvát-Szlavonországek határai közt a horvát. Így tehát a *zágrábi* egyetemmel²⁰⁷⁾ a felállítandó *pécsi* egyetem *versenyre nem kelhet*, csakis a theologiai karnak lehetne idővel, ha a nemzeti ellentétek elsimulnak, a horvátországi szemináriumokból valamelyes „succrescentia“-juk, ha onnét, emlékezetül a régi időkre, mikor a diakovári egyházmegye növendékpapjai is Pécssett a szemináriumban tanultak, ismét küldenének legalább néhányat a „katolikus“ egyetem theologiai fakultására. Sok remény nincs erre különben.

Fentebb elsoroltam a pécsi joglyceum hallgatóságának létszámát és ezzel beigazoltam a felállítandó *jogi fakultásnak* is életképességét.

De még nem szóltam a *theologiai fakultás* életképessé-

²⁰⁷⁾ Dr. Gyürky Ödön, i. m. 187. l.

géről, illetőleg arról, vajjon a jelenlegi pécsi theologiai főiskola beléhelyezhető-e, mint theologia fakultás, az új egyetembe?

Dr. *Mihályffy Ákos*²⁰⁸⁾ jeles írónk az 1901. kath. nagygyűlés II. szakosztályában („Kath. nevelés”) tartott felolvasásában azon véleményét nyilvánítja, hogy a fellálitandó kath. egyetem theologiai fakultásának az illető városban levő püspöki szeminárium theologiai főiskolájától egészen külön állónak kell lennie, ennél fogva magasabb színvonalúnak kell lennie, amelyen nem az otthelybeli theologiai tanárok tartják meg „egyházmegyei növendék papok praktikus szükségleteihez mért theologiai kézikönyvek kivonatos előadását”, hanem úgy, mint a külföldi kath. egyetemeken, 10–15 tanár, a legkiválóbb tudósok adják elő az egyes theologiai tanszakokat a magasabb theologiai tudományosság után törekvő klerikusoknak s felszentelt papoknak.

Bármily tisztelettel is viseltetem egyébiránt említett jeles írónk véleménye iránt, a mi magyar viszonyaink között az ő véleményét helyesnek nem tartom, magamévá nem teszem.

Magyar katolikus papnak a maga szakmájában épen olyan képzettnnek kell lennie, mint a főiskolát végzett világi embernek a magáéban.

Ha azt az érettségit tett világi ifjat képesnek tartja a törvény az egyetemi tanulmányok megkezdésére és sikeres bevégzésére, akkor bármely egyházmegyének növendékpapjai is képesek a theologiai fakultás látogatására is. Sőt még inkább, mert a főgimnáziumban is már a jobb „emberanyag”-hoz tartoznak a klerikusok (pl. 1902/3. tanév végén Pécsen a főgimnáziumon 7 jelesen, érett tanuló közül 4 klerikus volt) és mikor az egyetem theologiai fakultására kerülnek, minden idejüket tanulásra fordítják, míg a világi „akadémiai polgártársak” a 10 hónap közül 7 hónapon át „pihennek”.

De másrészt ha valaha, akkor napjainkban kell a papnak mély tudománynyal birnia. Jól tudják ezt a nem egyetemi jellegű theologiai főiskolákon már most is, és azért tudományos színvo-

²⁰⁸⁾ A zágrábi országos egyetemet („Ferencz-József-egyetem”) 1874-ben alapították 3 karral (theologia, jog és bölcsélet), és tervezik az orvosi kart is. Tanárok száma 1895-ben 52 volt (közülök csak ny. 24 r. tanár). Hallgatóság száma: 1875-ben 285, 1884-ben 307, 1892-ben 330, 1896-ban 382, 1897-ben 436. Lásd: Dr. *Margalits* Ede által megírt rovatot („Horvát-Slavonország”) a Pallas Nagy Lexikon I. pótkötetében, XVII. köt.

nalon álló kiképzést nyújtanak a hittanhallgatóknak, amelynél különben az egyetemen tanuló theologusok sem kapnak, általában szólva. Az egyetem, helyesebben a főváros bizonyos szélesebb látókört ad az egyetemi hallgatónak, de ez csak formális dolog, amelyet másképp is meglehet szerezni.

Van azonban még egy harmadik ok is arra, hogy *Mihályffy* véleményét el ne fogadjuk, és ez az, hogy az általa kontemplált magasabb theologiai tanulmányokra Magyarországon alig jelentkeznék hallgató, és így az új egyetem helyén levő kath. theologiai fakultása hallgatók nélkül maradna. Mig, ha az új egyetem helyén levő kath. theologiai főiskolát szerveznék kellőképpen, felállítva legalább 8—10 katedrát, akkor a theol. fakultásnak eo ipso megvolna a biztos hallgatósága az ottani szemináriumi növendékekből. Bécsben az összes bécsi egyházmegyei növendékpapok a theológiát az egyetemen tanulják, és semmi baj. Keleti nyelveket csak azok hallgatnak, kik doktoratusra készülnek. A praktikus kiképzésről (liturgia stb.) a szeminárium külön szokott gondoskodni.

Mihályffy a Kath. Szemlében megjelent „Kath. egyetemek” című tanulmányában maga is elismeri, hogy a szemináriumok theologiai főiskoláinak elválasztása (ez a francia és belga rendszer) az ugyanott levő egyetemtől „a gyakorlati életben kevésbé bizonyult célravezetőnek”, és azért helyesli a freiburgi kath. egyetemnél szervezett dupla theologiai tanfolyamot: egy 7 évig tartó magasabbat (cursus maior) a doktori diplomára törekvők részére és egy 4 évig tartó elemi (cursus brevior) a többi hittanhallgatónak, mely utóbbiról így ír: „Ez felöleli mindazt, amit a szemináriumokban szoktak tanítani, de emellett a hallgatónak megvan az az előnye, hogy tehetsége és hajlamai szerint egyes tárgyakból magát alaposabban kiképezhesse; a hírneves tanárokkal s a magasabb tanfolyam hallgatóival való folytonos érintkezés és határozottan buzdító befolyást gyakorol rá”.²⁰⁹⁾

Hasonlóképpen kétféle tanfolyamot javasol a felállítandó kassai állami egyetem kath. theologiai fakultásán is *Vajó József* dr. a „Kassai Emlékkönyv”-ben, és pedig egy bővebbet a „tehetségesebb jelöltek” részére, és egy kisebbet a „kevésbé tehetsé-

²⁰⁹⁾ Dr. *Mihályffy* Ákos, Kath. Szemle, 1898. III. 434. l.

gesek“ részére, és erről azt monja: „de amely egy lelkipásztor-nak tökéletesen elegendő volna“. ²¹⁰⁾

Köszönjük az ilyen letaksálást. Ha az a vidéki jogász elvégezheti a 4 jogot és az alap- és államvizsgákat ép úgy, néha még szigorubban, mint Budapesten vagy Kolozsvárt, már miért nem tudná az ugyanazon előképzettséggel bíró növendékpap elvégezni a theológiát, ha kell, egyetemen is. Doktorátust nem *kell* tenni; azon melléktárgyakat, melyek csak a doktorátust tenni akarókra kötelezők, nem hallgatja a többi theologus. Erre nem kell kétféle tanfolyam, hanem csak a tárgyak kötelező voltának megállapítása.

Pécsre rátérve in specie, bátran kimerem mondani, hogy a pécsi theologiai főiskolának *hallgatói* mind megtudnak felelni az egyetemi követelményeknek, ha egyetem lesz; és akik nem tudnak megfelelni, azokat az egyházmegye bátran nélkülözheti.

Hogy a pécsi theologiai *tanárok* beválnak-e egyetemi katedrákra, annak megállapítására magamat nem érzem jogosítotttnak. Magam is azt hiszem, hogy jó volna, ha a pécsi egyetemre az ország jeles tudósai közül is meghívnak tanároknak néhányat. Ez már az illetékes egyházi tényezők dolga lenne. Ha a Cisterci Rend Pécsre hozná theologáját, akkor komolyan szóba jöhetne az is, hogy ezen rendnek egy-két tagja is alkalmaztatnék theologiai tanszékre.

B) De ha kénytelen is valaki elismerni azt, hogy Pécs egyetem felállítására alkalmas, sőt a Dunántúlon a legalkalmasabb város, azért lehetséges még mindig az az ellenvetés, hogy Pécs nem alkalmas „katolikus“, ezidőszerint még csak „egyetlen“ katolikus egyetem felállítására.

Tekintélyérvül ezen ellenvetés ellenében utalok Dr. Margalits és Dr. Eszterházy tudósainknak fentidézett nyilatkozataira, amelyekben „katolikus“ egyetem helyéül még csak szóba sem hoznak más várost, még Egert sem, de Gyula-Fehérvárt sem.

Tárgyi bizonyítékokat is fogok alább felhozni; bár megvallom, ezen ellenbizonyítás igen kényes reánk pécsiekre nézve,

²¹⁰⁾ A Kassai Egyetemi Emlékkönyv, Kassa, 1901. 229. l.

mert a *nagyzásnak látszatával bir*, mintha t. i. *Pécs város vezető szerepet követelne* magának a magyarországi katolikusok körében.

Ha a dolgot az ellenfél jobban kiélesíti, akkor más város szóba sem jöhetne, mint Esztergom: a székhelye a legfőbb papi méltóságnak Magyarországon, a hercegprimásnak.

De talán ilyen formában való vitatását Pécs város helyzetének és rangsorának — a katolicizmusban — nem kívánják Esztergomban sem. Elvégre is mindenki tudja, hogy nem az lényeges az egyetem helyénél, hogy nincs-e nála bizonyos tekintetben előkelőbb város, hanem az, hogy mindent egybefoglalva, *hol lehet leggyorsabban és mégis életre képes egyetemet felállítani.*

Természetesen akkor, ha a *budapesti egyetem katolikus alapjait*²¹¹⁾ vagy pedig a kath. tanulmányi alapot megkapnák a katolikusok, akkor *Esztergom, Kalocsa, Temesvár, Győr* stb. érseki, püspöki városok, mind szóba jöhetnének.

De mivel ezen alapoknak megnyerésére mostanában még hiába várunk, azért „katolikus” egyetem felállításánál *csakis azon városok jöhetnek szóba*, amelyekben már vannak a katolikus egyetembe beolvasható katolikus jellegű *főiskolák* és állanak rendelkezésre *megfelelő épületek*, vagy van rendelkezésre álló *pénzalap is*. Ezen pénzügyi szempontból, mint azt már az V. fejezetben kimerítően kifejtettem, ez idő szerint csak *Eger, Gyulafehérvár és Pécs* jöhetnek számításba és ezen 3 város közül is *Pécs áll* pénzügyi szempontból a *legelőnyösebben*, az alapítandó egyetem tekintetében.

Ezt elismerik Budapesten és Kassán is, amint a fentebbi idézetek (*Margalits dr., Eszterházy dr.*) mutatják, de elismerik másutt is az országban, főleg ha ezen tanulmányomban foglalt pénzügyi részt elolvassák.

De az ország katolikusai *nemcsak* azért tartják Pécs városát alkalmasnak a *katolikus* egyetem befogadására, mert itt van reá a *legtöbb pénz*, hanem *azért is, mert Pécsnek a katoli-*

²¹¹⁾ Dr. *Szilvek* L. i. m. („Hol állítsunk kath. egyetemet”) 50. l. azon véleményét nyilvánítja, hogy a budap. egyetem kath. jellegű alapjainak kiadása a katolikusok kezéhez „csak idő kérdését képezne”.

cizmus jelenében és multjában elfoglalt helyénél fogva épen a *Pécsett* felállítandó *katolikus* egyetemet tartják *életképes* intézménynek.

Magyarországnak megkülönböztetni szokott országrészei közt *Dunántulban lakik a legtöbb katolikus*, vagyis *Dunántulban van a katolikusoknak legfőbb otthona*.

Az 1900. évi népszámlálás szerint Magyarországnak (Horvátország nélkül) van 8,198 497 latin szert. róm. katolikus és 1,841 272 gör. szert. katolikus, vagyis összesen 10,039.769 katolikus hívő, akik a római pápát ismerik el fejöknék. A katolikusokkal szemben áll 6,798.486 más vallású (Magyarország összes népessége 1900-ban volt: 16,838.255), és pedig ezek között: 2,199.195 gör. keleti vallású, 1,258,860 ág. ev., 2,427.232 ev. ref. vallású, 68.551 unitárius, 831.162 izraelita és 13.486 egyéb vallású és felekezetlen.

Ezen vallások országrészek szerint az egyes vallásfelekezetek között, *abszolút számokban*, így oszlanak meg:

Országrész neve	Latin szert. kato-likus	Gör. szert. kato-likus	Gör. kel.	Ág. ev.	Ev. ref.	Unit.	Izr.	Egyéb val-lású
1. Duna jobb partja (Dunántul)	2.225.156	1033	16117	250805	333471	599	94812	1408
2. Duna bal partja (Dunán innen)	1.599.096	1141	550	300904	57411	96	90213	200
3. Duna-Tisza-köze (Budapest nélkül)	1.746.257	13255	144829	135375	425193	875	81489	4648
Budapest maga	445.023	5806	4422	38811	67319	1058	168985	898
4. Tisza jobb partja (Tiszán innen)	715.147	401209	723	123558	300610	131	132742	121
5. Tisza bal partja (Tiszántul)	340.240	672860	224034	121902	799319	939	174475	2335
6. Tisza-Maros szöge	760.275	53999	1,058,889	64898	78782	358	34209	3302
7. Királyhágón tul (Erdély)	331.199	691896	748928	222346	364704	64494	53065	366
8. Fiume	36.104	73	703	261	423	11	1172	208

Vagyis: *Dunántul lakik az ország latin szert katolikusainak 27.1%*

Relatív számokban, a többi vallásokkal összehasonlítva, a különféle országrészekben az összes népesség vallásra nézve így oszlik meg százalékok szerint:

	Lat. szert. kath.	Gör. szert. kath.	Gör. kel.	Ág. ev.	Ev. ref.	Unit.	Izr.	Egyéb v.
1. Dunántul	76.1	—	0.6	8.6	11.4	—	3.2	0.1
2. Duna bal partja	78.0	0.1	—	14.7	2.8	—	4.4	—
3. Duna-Tisza köze	66.7	0.6	4.5	5.3	15.0	0.1	7.6	0.2
4. Tisza jobb partja	42.7	24.0	—	7.4	18.0	—	7.9	—
5. Tisza bal partja	14.6	28.8	9.6	5.2	34.2	—	7.5	0.1
6. Tisza-Maros szöge	37.0	2.6	51.5	3.2	3.8	—	1.7	0.2
7. Királyhágón tul	13.4	27.9	30.2	9.0	14.7	2.6	2.2	—
8. Fiume	92.7	0.2	1.8	0.7	1.1	—	3.	0.5

Tehát *relativ számokban* tekintve a vallások százalékszerű eloszlását a Dunabalszéli országrész ugyan *előbbre van*, vagyis Pozsony, Bars, Hont, Nógrád, Esztergom, Nyitra, Trencsén, Turóc, Árva, Liptó, Zólyom megyékben 2%-al sűrűbben laknak a katolikusok, mint Dunántulban, *de a többi országrészben* a katolikusok, már mindenütt sokkal *ritkábban laknak*, mint Dunántulban, még ha a latin és görögkatolikusok százalékait összevonjuk is. De az imént előbb említett megyék lakosai túlnyomóan (62·2%,) *tótajkuak és műveltség tekintetében is hátrább vannak* Duna balpartján az irni és olvasni tudók száma 68·2%, Dunántulban 76·4%, Duna-Tisza közében 73·2%. Tisza jobb partján 58·5%, Tisza balpartján (Tiszántul) 50·9%, Tisza Maros szögében 52·5%, Királyhágón tul 41·5%, Fiumében 74·9%. Igar, hogy Dunántulban is vannak nem magyar ajkuak, és pedig 576,040 *németajku* és 170,346 *horvátajku*, akik közül a horvátokat mind, németeknek pedig kétharmadrészét véve katolikusoknak (Dunántulban van 250·805 ág. evang.likus), a Dunántulra még mindig marad 1.700.000 magyarajku katolikus, míg a Dunabalszéli 900 000 tótajku katolikussal szemben csak 600.000 magyarajku katolikus van.

Dunántul tehát tagadhatatlanul vezérszerepre van hivatva a magyar katolikusok összes mozgalmaiban.

Emelkedik még sulyban ezen számbeli és szellemi tekintély az által is, hogy Dunántulban fekszik a mai magyarországi egyházi nagyobb javadalmak és azok ingatlan vagyonának tekinté-

lyes része. *Pécs*ett Szent István király alapított (1009 év) püspökséget és székeskáptalant, mindkettőnek nagy kiterjedésű javai vannak, de a pécsi papnevelőnek és székesegyháznak is nagy fekvőségei vannak (a pécsi székesegyháznak és a pécsi püspöknek vannak gazdag szénbányái is). *Veszprém*ben áll a Sz. István által alapított (1000. év) püspökség és káptalan nagy birtokokkal. *Győr*ött hasonlóképen Szent István alapította (1009. é.) a püspökséget és székeskáptalant, ellátva bő javakkal, *Sopron*ban társas káptalan van mai napig. A *pannonhalmi Szt. Benedek*-rendi apátságot (főapát) Géza vezér alapította és Szent-István király gazdagította; a *bakonybéli* Sz. Benedek-rendi apátság is Szent-István alapítása (1037. év.) Hasonlóképen fenáll mai napig *Tihany*ban (I. András király alapítása, 1055) és *Dömölkön* a Szt.-Benedek-rendi apátság. Fenáll *Zircen* a III. Béla király által alapított ciszterci apátság, melyhez csatolta I. Ferenc király 1814-ben a pilis és pásztói volt cisterci apátságok birtokait (ezek nincsenek Dunántúl); Ferenc József király pedig 1878-ban a volt szent-gothárdi apátság birtokait csatolta. (A *zircei* apátság birtokaival jár a kötelezettség a székesfehérvári és *pécsi* főgimnáziumokat —, a pilis-pásztói apátság birtokaival a kötelezettség az egri főgimnáziumot —, a szt. gothárdival pedig a kötelezettség a bajai főgimnáziumot fentartani). Dunántúl áll még a *Prémontreiek* prépostsága Csornán (II. István alap. 1130-ban), melyet I. Ferenc állított vissza 1802-ben. Dunántúl vannak a Mária-Terézia királynő által 1777-ben alapított *székesfehérvári* püspökség és káptalan, *szombathelyi* püspökség és káptalan. Dunántúl birnak ingatlanokkal a *Jézus Társasága*, a *Kegyes Tanító-Rend*, valamint itt fekszenek a budapesti központi papnevelő-intézet uradalma és a kath. egyetemi alap és kath. tanulmányi alap urodalmainak nagy része.

A felállítandó kath. egyetemre ezen tekintélyes egyházi ingatlan vagyon nagy tényező, mert megadja a katolicizmusnak a Dunántúlban azon súlyt is, amelyet, sajnos, manapság a vagyon és pénz szokott megszerezni.

De a dunántúli birtokkal rendelkező tanítórendekre ezen birtokokból folyik már bizonyos köteles nagyobbfoku érdeklődés a felállítandó kath. egyetem bölcsészeti fakultása iránt.

Dunántúlban katolicitás tekintetében is Pécsé az elsőség.

Pécs lakosságának (43'982) túlnyomó része katolikus : 37.196, ami a többi vallásfelekezetek számához viszonyítva 84'6 0/0 -nak felel meg. A másvallásúak száma Pécsen a következő : 68 gör. kath., 183 gör. kel., 1049 ág. ev. (2'4 0/0), 1460 ev. ref. (3'3 0/0), 12 unit., 3973 izr. (9 0/0), 41 egyéb vallású.

Pécsen van a Szent-István által 1000 ben alapított *pécsi kath. püspökségnek székhelye*, melynek határai pár száz év előtt a Száváig terjedtek. Itt áll díszesen restaurálva, az első alapfalait tekintve Szent-István királyig visszanyúló és Szent Péter apostol tiszteletére szentelt *ősi bazilika*, melynek hazánk templomai közt eddig csak a kassai dómban akadt méltó versenytársa, de korra nézve még ezt is sok századdal fölülmulja ; a kassai dóm építése Nagy Lajos király idejébe esik. Itt koronázta 1064-ben harmadikben királlyá Salamont Géza vezér.

De Pécsnek katolikus multja még régibb Szent-Istvánnál is. Latin neve : „*Quinque-Ecclesiae*“ („*Quinque basilicae*“) már a 9. századbeli okmányokban (Arnulf, II. Otto és Fülöp frank királyok) előfordul, és mutatja, hogy Pécsen már akkor több templomban hirdették a kath. hivek Isten dicsőségét. A latin nevet a német lakosok „*Fünfkirchen*“ re, a szlávok „*Pet cerkve*“-re (öt templom) fordították le, amely utóbbiból a magyarok ajkán rövidítés útján a „*Pécs*“ név maradt meg.²¹²⁾

Pécsnek ezen régi keresztény multja tette Pécsen az Árpád-királyok, majd pedig az Anjou-házból származó királyok alatt is az országnak egyik legjelesebb városává. Abban az időben ugyszólván kizárólag az egyházi intézmények (püspökségek, szerzetek), épületek és egyházi méltóságok voltak azok a tényezők, amelyek valamely várost mások fölé helyeztek. Pécsnek már a 13 században volt püspöke, székeskáptalana, két társas káptalana²¹³⁾, több szerzetháza, sok temploma ; így csodálni nem lehet,

²¹²⁾ Paulus Aigl, Historia brevis Ven. Capituli C. E. Quinque-ecclesiensis, Pécs, 1838, 161. l. Dr. Gerece Péter, A pécsi székesegyház, Budapest, 1883., 24. l.

²¹³⁾ Az egyik a pécsi székesegyház tőszomszédságában, a mai püspöki székház udvarának észak nyugati részében birt templommal ; ez volt „Capitulum Collegium Eulesicze S. Joannis Baptistae de Castro Qu. Ecclesiensi. A másik volt a pozsegei társaskáptalan : „Capitulum coll. Poseganum S. Petri. Lásd : Aigl i. m. 17—19. l.

hogy Nagy Lajos király és V. Orbán pápa 1367-ben az ország legjelesebb városának nevezik Pécs városát és hogy királyaink főleg Mátyás király²¹⁴⁾, szívesen időztek benne.

Legjobban szemeink elé varázsolja Pécsnek katolikus múltját és jelentőségét V. Orbán pápának bullája, amellyel Pécs városában felállítja a „studium generale“-t, az egyetemet. A pápai bulla szószerinti latin szövegben²¹⁵⁾ (a régies ortografiával) és magyar fordításban így szól:

*Urbanus Episcopus Servus Orbán püspök, Isten szolgálái-
Servorum Dei. nak szolgálja.*

Ad perpetuam rei memoriam.
In supreme dignitatis apostolice specula, licet immeriti, disponente Domino constituti ad universas fidelium regiones eorum profectus & comoda tanquam universalis gregis Dominici Pastor commisse nobis speculationis atiem, quanto nobis ex alto permittitur, extendentes fidelibus ipsis ad querenda litterarum studia, per quae *Divini Nominis* *sueque fidei catholice cultus* *protenditur, justitia colitur*, tam publica quam privata res geritur utiliter, omnisque prosperitas humane conditionis augetur, libenter favores gratiosos impedimus & oportune commoditatis auxilia liberaliter impertimur.

Cum itaque, sicut nuper pro parte carissimi in Christo filii nostri Lodovici Regis Hungariae

A dolog örök emlékezetére
Az apostoli legfőbb méltóság magasságára Isten rendeléséből, bár a mi érdemeink nélkül, felemeltetvén, mint az Ur egész nyájának pásztora, éles figyelmünket a hívek minden országaira, az ő előmenetelükre és előnyükre, fordítjuk, amennyire az nekünk ily magaslatról lehetséges, és nekik szíves örömet kedvezünk és megfelelő alkalmatossággal bőven segítséget nyújtunk a tudományos tanulmányok felkeresésére, amelyek által az Isten nevének és az ő katolikus hitének tisztelete terjesztetik, az igaz élet gyakoroltatik, az állam csak úgy, mint a magán ügyek jól vitetnek és az emberi társadalom mindennemű jóléte előmozdittatik.

Mivel tehát, amint multkor a miconsistoriumunkban előttünk, Krisztusban legkedvesebb fiunk

214) Érdekes különösen az a pécsi tartózkodása Mátyás királynak, midőn a pécsi káptalani prépost levezette Mátyást a pécsi bazilika kriptájában Janus Pannonius volt pécsi püspök sírjához. A király sírásra fakadt a koporsó láttára, amelyben volt kegyeltjének holtteste fektetve, ki azonban halála előtt részt vett a Mátyás király elleni Vitéz-féle lázadásban. Lásd: Dr. Kárácson Imre, Janus Pannonius élete és művei. (Kath. Szemle, 1893. II. füz. 202. l.)

215) Jos. Koller, Historia Epp. Qu.-Eccles., III. köt. 96—99. l.

Illustris fuit propositum in Consistorio coram nobis, ipse Rex non solum ad utilitatem & prosperitatem huiusmodi reipublice & incolarum Regni Sui Ungarie, sed etiam aliarum partium vicinarum laudabiliter intendens in civitate Quinque Ecclesien. in Regno predicto consistente, tamquam insigniori & magis ad hoc accommoda & ydonea, plurimum desideret fieri & ordinari per Sedem Apostolicam Studium generale in qualibet licita facultate, ut ibidem fides ipsa dilatetur, erudiantur simplices, equitas servetur, Iudicii crescat ratio & intellectus huiusmodi augeatur

Nos premissa, ac etiam eximiam fidei puritatem, quam tam ipse Rex & progenitores sui Ungarie Reges, quam ejusdem Regni Incole ad sanctam Romanam Ecclesiam gessisse, prout ipsi Rex Incole gerere dignoscuntur, attente considerantes ferventi desiderio ducimur, quod Regnum ipsum scientiarum muneribus amplietur, fiatque litterarum fertilitate fecundum, ut viros producat consilii maturitate conspicuos, virtutum redimitos ornati- bus, ac diversarum facultatum dogmatibus eruditos, sitque illi scientiarum fons originis ²¹⁶⁾ de cuius plenitudine hauriant universi litterarum cupientes imbui documentis; his igitur omnibus & presertim ydoneitate dicte Civitatis, que ad multiplicanda doctrine semina & germina sa-

Lajos, Magyarország hirneves királya részéről előadatott, nevezett király nemcsak az ő állama és királyságának, Magyarországnak, hanem más szomszéd országok lakosai hasznára és illetén boldogulására törekedvén, nagyon kívánja, hogy nevezett királyságban fekvő Pécs városában, mint másoknál jelesebb és inkább hozzáférhető és alkalmas városban az Apostoli szék által állíttassék és rendeltessék egy studium generale minden megengedett tudományra, hogy ottan maga a hit terjesztessék, a tudatlanok taníttassanak, a méltányosság megtartassék, a törvénykezés módja fejlődjék és ennek megértése erős- bödjön.

Mi figyelmesen megfontolva az imént előadottakat, valamint azon hitbeli rendkívüli tisztaságot, amelyről úgy maga a király és elődei, Magyarországnak királyai, mint ugyanazon királyság lakói is ismeretesek voltak, sőt a király és a lakók most is ismeretesek, azon forró óhajástól vezéreltetünk, hogy ezen ország a tudományok ajándékaival gazdagíttassék és legyen termékeny talaja a tudományoknak, hogy így legyenek érett ítélőképessé- gükről nevezetes, erények ékeivel koszoruzott és a különféle tudományok tanaival kiművelt férfiai, és legyen az országban a tudományoknak bugyogó forrása, a melynek bőségéből merítsenek mindazok, kik a tudományok műveibe beavattatni akarnak; mi tehát szorgosan megfontolván

²¹⁶⁾ Olvasd: irriguus.

lutaria producenda magis accommoda & ydonea inter alias Civitates dicti Regni fore dicitur, diligenti examinatione pensatis, non solum ad ipsorum Regni & Civitatis, sed etiam Regionum circumjacentium Incolarum commodum & profectum paternis affectibus anelantes, dicti Regis in hac parte supplicationibus inclinati de fratrum nostrum consilio *statuimus ac etiam ordinamus*, ut in dicta Civitate Quinqueecclesien. de cetero sit studium Generale, ibique²¹⁷⁾ perpetuistemporibus inibi vigeat tam in Juris Canonici & Civilis quam alia qualibet licia²¹⁸⁾ preterquam in Theologica, facultate, & quod Legentes & studentes ibidem omnibus privilegiis libertatibus & immunitatibus concessis Doctoribus, Legentibus, & studentibus commorantibus in studio generali, gaudeant, & utantur, quodque illi, qui processu tempor. bravium fuerint in illa facultate, in qua studuerint, assecuti, sibi docendi licentiam, ut alios erudire valeant, ac doctoratus seu Magisterii honorem petierint elargiri, per Doctores seu Doctorem & magistros seu magistrum illius facultatis, in qua examinatio fuerit facienda, Episcopo Quinquee-

mindezeket és főleg nevezett város alkalmatosságát, amelyről mondják, hogy a tudomány magvainak szétszórására és üdvös gyümölcsök létrehozására, hozzáférhetőbb és alkalmasabb lesz, mint az említett ország egyéb városai, és nemcsak ezen ország és város de a köröskörül fekvő országok lakóinak hasznára és előmenetelére is atyai érzülettel törekedvén, nevezett királynak ez irányu kérését teljesítve, testvéreink tanácsát is kikérve, elhatározzuk és el is rendeljük, hogy nevezett Pécs városában legyen studium generale, es álljon fen örök időkre úgy a kánonjog és civil-jogban. mint minden más megengedett tudományban, kivéve a theológiát, és hogy az ott tanítók és tanulók birják és élvezzék mindama kiváltságokat, szabadságokat és mentességeket, melyek a studium generale-ban időző doctoroknak, tanítóknak és tanulóknak megadattak, és hogy azok, akik idő multával azon tudományban, melyet hallgattak, borostyánt nyertek el, és most mások tanítására tanítási licentiát és a doctoratus vagy magisterség tisztjét kérik, mutattassanak be az illető facultásnak, melyen megfognak vizsgáltatni, doctorai vagy doc-

217) Olvasd: illudque.

218) Dr. Jellasics István, a pécsi joglyceumon a törvényszéki orvostan és közegészségtan tanára, a „Pécsi Közlöny“ 1903. évi június 7. számában: „Az orvostan a pécsi egyetemen“ című cikkben azon véleményt nyilvánítja, hogy, mivel a pécsi egyetemnek a pápa csak a theológiai fakultást tagadta meg, azért az orvosi fakultás mindenesetre megvolt a pécsi egyetemen. Pozitív bizonyíték erre nincs; nyoma csak a jogi karnak van. A theológiának kizárásáról már fent (63. l.) bővebben szóltam.

clesien. qui pro tempore fuerit vel Ecclesia Quinque ecclesien. pastore carente, Vicario seu Officiali dilectorum filiorum Capituli ipsius Ecclesie presententur, idem quoque Episcopus aut Vicarius seu Officialis Doctoribus & Magistris in eadem facultate actu inibi regentibus convocatis, illos in his que circa promovendos ad Doctoratus seu Magisterii honorem requiruntur, per se vel per alium juxta modum & consuetudinem que super talibus in generalibus studiis observantur, examinare studeat diligenter eisque, si ad hoc sufficientes & ydonei reperti fuerint, huiusmodi licentiam tribuat & doctoratus seu Magisterii conferat honorem.

Illi vero, qui in eodem studio dicte Civitatis examinati & approbati fuerint ac docendi licentiam & honorem huiusmodi obtinuerint, ut est dictum, ex tunc absque examinatione & approbatione alia, regendi & docendi tam in Civitate predicta, quam singulis generalibus studiis, in quibus voluerint regere, docere, statutis & consuetudinibus quibuscunque contrariis apostolica vel quacunque firmitate alia valatis nequaquam obstantibus, penam & liberam habeant facultatem.

Volumus autem quod Magistris et Doctoribus, qui in huiusmodi legent studio, per Regem Ungarie pro tempore existentem in competentibus stipendiis provideatur: alioquin presentes littere nullius sint roboris et momenti.

tora és magisterei vagy magistere által az időszerinti pécsi püspöknek, vagy ha a pécsi egyháznak nincs pásztora, kedves fiaink, a székesegyház káptalan helynökének vagy tisztviselőjének, és őket ugyanazon püspök illetőleg helynök vagy tisztviselő egybehíván ugyanazon fakultás tényleg ott működő doctorait és magistereit, szorgosan vizsgálja meg a doctoratus vagy magisterium tisztségéhez szükségesekre nézve vagy maga vagy más által olyan módon és azon szokás szerint, amilyen ezen dologban studium generale-kon megtartatik — és nekik, ha erre képeseknek és alkalmasoknak találtattak, ezen licentiát adja meg és a doctoratus vagy magisterium tisztségét adományozza.

Azok azonban, kik nevezett város említett studium-án megvizsgáttak és képesítették és a tanítási licentiát és az említett tisztséget, mint említettük, elnyerték, attólfogva minden más vizsga és képesítés nélkül, úgy nevezett városban, mint minden egyes más studium generale-ban, ahol akarnak intézkedni és tanítani, teljes szabadságuk legyen intézkedni és tanítani, dacára mindenféle ellenkező határozatnak és szokásnak, még ha apostoli vagy bármiféle más tekintéllyel erősítették is meg.

De akarjuk, hogy az ezen studium generale-ban tanuló magisterek és doctorok megfelelő díjazásáról a mindenkori magyar király gondoskodjék: különben jelen levelünknek szünjön meg ereje és jelentősége.

Nulli ergo omnino hominum
liceat hanc paginam nostre con-
stitutionis ordinationis & volun-
tatis infringere, vel ei ausu te-
merario contraire: Si quis au-
tem hoc attemptare presumpse-
rit indignationem Omnipotentis
Dei & Beatorum Petri & Pauli
Apostolorum eius se noverit in-
cursurum.

Dat. Viterbii Kal. Septembr.
Pontificatus nostri Anno V.

Tehát semmiféle embernek
nem lesz szabad ezen határoza-
tunknak, rendeletünk és akara-
tunknak levelét megsérteni vagy
azzal vakmerő vállalkozással el-
lenkezni. Ha pedig mégis valaki
ezt megkísérelni merészlendi, az
tudja meg, hogy a mindenható
Isten és Szent Péter és Pál apos-
tolo haragját vonja magára.

Kelt Viterbó-ban szept. 1-én
pápaságunk 5-ik évében.

Ezen pápai bulla vetette meg alapját a pécsi egyetemnek,
amelyre messze külföldről, Itália földjéről jöttek tanárok jogot
tanítani, vonzatva az olasz földről hazánkba átplántált Anjou-ház-
beli királyok főleg Nagy Lajosnak bőkezősége által, de buzdítva a
magyar püspökök tudományszeretete és áldozatkészségétől is.
Vilmos pécsi püspök *Galvano Bethininek*, a bolognai egyete-
men az egyházjog tanárának, („decretorum doctor et iuris cano-
nici“) és a tanszéken utódainak 1372-ben évi fizetésül 300 ezüst
márkát vagyis 600 arany forintot és Ürög („Yruch“) falunak 70
arany forintot érő tized-jövedelmeit adományozta és ezenkívül
lakásul egy házat is engedett át. XI. Gergely pápa ezen donatiót
1372. szept. 29-én kelt levelében *Bethini* személyére nézve meg-
erősítette. Bethini fizetése a mai értékben 7200 frtnak felel meg.
Lásd: *Koller* i. m. III. 129—131., *Dr. Ábel* i. m. 13. és 52. l.

Befejezés.

A legközelebbi teendők a pécsi kath. egyetem felállítására céljából.

Uj magyar egyetem, katolikus egyetem, a pécsi katolikus egyetem mellett felhozható fő érveket és adatokat, legjobb tudásom szerint és igaz, őszinte törekvéssel, adtam elő. Nem hiszem, hogy egy is lesz olvasóim közül, aki vagy egyik vagy másik érvem alapján tágit az eszme kivihetősége iránt táplált előítéletéből. Teljes, minden oldalról való meggyőzés nem lehet célom, azt csakis az általam csak előmozdított eszmetisztázás alapján az illetékes tényezők által kezdeményezendő akció és annak végleges sikere fogja elérhetni. Ha meglesz a pécsi kath. egyetem és megmarad és felvirágzik, akkor a kivihetlenséget hangoztató Kassandrák majd elnémulnak és átalakulnak a meglevő uj intézmény árgus szemű bírálóivá és így akaratlanul is a kezdet hibáinak kívánatos ostromozóivá, a teljes kifejlődés szükséges tényezőivé.

De még nem vagyunk ott. Az illetékes tényezők még nem léptek akcióba.

Kik a felállítandó pécsi kath. egyetem felállításának iniciálása tekintetében az „illetékes“ tényezők? és kik az eszme megvalósulásának, végrehajtásának tényezői?

Eddig a katolikus magyar egyetem felállításának kérdését rendszerint a lokális szempontokat kikerülve országos szempontból tárgyalták és azért folyton az országos faktortól: a nagyméltóságú magyar püspöki kartól vagy a szervezendő országos autonomiától várták a kath. egyetem felállítására a kezdeményezést.

Az 1900. évi kath. *nagygyűlés* (1900. aug. 17—19.) elfogadta Dr. *Mihályffy* Ákos, a III. szakosztály („Kath. nevelés“) egyik előadójának ezen határozati javaslatát: ²¹⁹⁾ „Az Országos Kath. Nagygyűlés a magyar kath. intelligencia megmentésére kath. egyetem felállítását szükségesnek és elodázhatatlannak tartja. Ez okból felkéri a Nagymélt. *Püspöki Kart*, hogy még e jubiláris esztendőben egy, kath. egyetemet *építő bizottságot* kinevezni kegyeskedjék, amely a kath. egyetem érdekében országos mozgalmat indítson s egyáltalában e nagy mű mielőbbi megalkotásán fáradozzék.“

Az 1900. évben az autonómiai szervező kongresszus által általánosságban elfogadott országos *autonómiai szervezeti szabályzat* 129 §-a így szól: „Az országos kath. gyűlés a kath. egyetemet az e célra létező alapok felhasználásával létesíti.“

Az 1901. évi országos kath. *nagygyűlés* pedig elfogadta Dr. *Mihályffy* Ákos előadó (II. osztály: „Kath. nevelés“) ezen határozati javaslatát: ²²⁰⁾ „I. A Kath. Nagygyűlés egy kath. egyetem felállítását szívvvel lélekkel kívánja. II. Megbizzza a Kath. Egyesületek *Országos Szövetségét*, hogy a maga kebeléből e nagyfontosságú ügy tanulmányozására és előkészítésére *egyetemi bizottságot* alakítson.“

Az országos szempontból való kezdeményezésnek eddig *nem volt eredménye. Sem a Püspöki Kar* sem a Kath. Egyesületek *Országos Szövetsége* a (kétségkívül a salzburgi mintára tervezett) „kath. egyetem-építő bizottság“-ot meg *nem* alakította; az országos *autonómiától* pedig, mivel annak sorsa nagyon bizonytalan²²¹⁾, várni a kath. egyetem felállítását annyi, mint a dolgot beláthatatlan időnkig elhalasztani.

Fenti fejtegetéseim ilyen halogatásnak és bizonytalanságnak elejét veszik, mert „*Pécs*“-nek előtérbe tolásával pontosan meg-

²¹⁹⁾ Kath. Egyetem. Két beszéd stb. Mondotta: *Mihályffy* Ákos dr., Budapest, 1900, 16. l.

²²⁰⁾ Dr. *Gyürky* Ödön, A magyar katolikusok II. Országos Kath. Nagygyűlése stb., Budapest, 1902., 269. l.

²²¹⁾ Ő Főlsége 1902. márc. 13-án fogadta az aut. szervező kongresszus küldöttei és a szervezeti szabályzatot tőlük átvette azzal, hogy „megfontolás tárgyává fogja azt tenni és véleményadás céljából magyar kormányának fogja kiadni.

határozzák az illetékes tényezőket is, melyeknek eo ipso itt helyben, Pécsen is, érdekelt tényezőknek kell lenniök.

A *pécsi püspököt* látjuk a pécsi kath. egyetem létesítésére hivatott tényezők közt *előkelő helyen*. A pécsi kath. egyetemet theologiai, jogi és bölcsészeti karokkal azonnal fel lehet állítani. *Kettő* ezen karok közül a *pécsi püspök igazgatása és rendelkezése* alatt áll. A bölcsészeti kar épületéről is a püspök rendelkezése alatt álló épületek: joglyceum, püsp. könyvtár jönnek első sorban tekintetbe. A pécsi püspököt is illeti meg tehát a főrészt abban, hogy az eddigi akadémiai jellegű főiskoláknak az egyetemi jelleg és azzal járó előnyök és terhek megszereztesse, illetőleg elvállaltassanak, és az említett épületek az egyetem céljaira felhasználhatók legyenek.

A pécs egyházmegyének jelenlegi főpásztora melegen óhajtja a magyar kath. egyetem felállítását, és csak természetes, hogy, ha Pécsen megvannak rá az előfeltételek, főleg pénzügyi tekintetben, a pécsi püspök óhajtja, hogy *Pécsen állítsák fel* a magyar katolikus egyetemet.

Hetyey Sámuel megyés püspök püspöki kormányzásának kezdetétől (1898.) fogva szíven viselte a magyar kath. egyetemnek felállítását. Ennek legvilágosabb bizonyítéka a körlevél, amelyet a pécsi joglyceum javára 100.000 koronás alapítvány letétele után pár hónapra (1899. szept. 24.) bocsátott ki papságához, a melynek parenetikus részében a kath. egyetemeknek általában, de főleg a kath. egyetemnek korszerűségét (tekintettel a magyar keresztény kath. egyház 900 éves fordulójára) ecseteli, majd fel említvén a Nagy Lajos által alapított *pécsi egyetemet*, kegyelettel emlékezik meg nagy elődéről: báró *Szepesy* Ignác püspökről, mint a pécsi lyceum alapítójáról, végre a felállítandó *magyar katolikus*²²²⁾ egyetemre való gyűjtés elrendelésével fejezi be a körlevelet. A körlevélnek utolsó bekezdései így hangzanak szóról szóra:²²³⁾

„Exeunte hoc saeculo novies centenarium gens Hungaria celebratura est faustissimi sui in gremium Ecclesiae Catholicae

²²²⁾ *Hetyey* S. megyéspüspök — ez jól megjegyzendő — sehol sem említi, hogy a magyar kath. egyetem „*Pécsen*“ állítsák fel.

²²³⁾ A Pécsi püspöki körlevelek közt XV/1899., 175—6. l.

ingressus memoriari. *Feliciori sub omine, limina saeculi decimi gens nostra ad Christum conversa vix posset transgredi, quam condendo seu instaurando palaestram illarum scientiarum sacrarum, quarum principiis et virtuti per novem saecula gentis nostrae internis dissidiis laceratae, externis hostibus cinctae et impugnatae, mille calamitatibus expositae, non tantum illaesa conservatio, verum etiam ad florentem culturae statum evectio in acceptis referri debet.*

„Quibus omnibus perpensis, summo mihi gaudio et solatio fuere omnium *omnino districtum* in conferentiis pastoralibus nuperrime eatenus manifestata unanimia vota, ut initiante Clero dioecesano, spontanee sibi impositis annuis tributis, confletur fundus, qui variis auctus fontibus in fines litterarios inservientibus et contributionibus; tandem aliquando commune et ardentissimum Hungariae catholicorum desiderium: condendi nempe catholicam scientiarum universitatem. faustissimum tempus propius redderetur. Votis his districtum iam manifesta opera accenseri debent, quatenus nonnulli Ven. Fratrum ad finem dictum quotannis fixam summam contributuros sponte semet obligarunt.

„Parvula utique sunt haec grandis operis initia, ast opitulante benedictione Illius, in cuius gloriam tendunt, crescere, multiplicari et fructibus abundare poterunt. Flumina, maria inundantia, e guttis rivulorum tumescunt; montes e micis terrae formantur; Ecclesia, divinante suo fundatore, e grano synapis evoluta, ramos suos, sub quibus requiescunt gentes, ad universum extendit orbem; 12 pauperes piscatores elegit Deus ad universam terrae faciem renovandam.

„Agite fratres Dilectissimi! *progrediamur in campum operum*, factis enim et *non suspiriis aut querelis mala huius mundi sufferenda*, mentes cordaque hominum immutanda sunt *Non multum, sed multi offeratis ex obolis vestris ad aram Ecclesiae et Patriae* communis prosperitatis promovendae, causa, et coaevorum aestimium, posterorum gratam memoriam, maxime vero Dei omnipotentis, elemosynam large remunerantis, abundantem lucraturi estis gratiam.

„Conflatam stipem ad praelaudatum finem cancellariae meae submittendam quotannis in litteris Circularibus notam redditurus sum et fructificationis gratia Cassae foundation ali generali dioecesanae, curae et administrationi Ven. Capituli mei Cathedralis obnoxiae illaturus.

A pécszegyházmegyei gyűjtésnek eredményét már fent (V. fejezet) ismertettem A *pécsvárosi papság* a nazyszabásu „subscriptió“-t kifejezetten azon feltételhez kötötte, hogy a *kath. egyetem Pécssett* állitassék fel, és ha ez annak idején még sem

volna lehetséges, vagy ha egyáltalában létre sem jön soha az egyetem, fentartja magának a rendelkezési jogot a „*subscriptio*“ k összege iránt.

Nagy szerep jut továbbá a pécsi kath. egyetem felállításánál: *Pécs sz. kir. városnak*. A fenti V. fejezetben már jeleztem, mily arányu és mérvü hozzájárulást lehet joggal várni Pécs sz. kir. várostól a *bölcséleti kar* felállításánál, elhelyezésénél (új épület) és állandó biztosításánál.

Pécs sz. kir. város jól tenné, ha *Kassa város példáját* követve, *mennél előbb tenné meg ajánlatát a felállítandó* pécsi kath. egyetem *bölcsészeti* fakultásának költségeihez való hozzájárulás mérvére nézve. *Ezen ajánlat*, főleg ha feltűnő nagy áldozatra szánja magát a város, *döntő lehet az egyetem azonnali felállítására* vagy pedig annak elhalasztására nézve.

Nagyfontosságú tényező végre a pécsi kath. egyetem felállításánál a *Ciszterci Rend* apátja, jelenleg *Vajda Ödön* zirci apát. Hogy mily irányu és mérvü hozzájárulásról, az ő részéről, lehetne szó, azt fent (V. fej.) már előadtam.

A zirci apát és a vezetése alatt álló magyarországi Ciszterci Rend hozzájárulásának sarkpontja a körül forog: áthelyezi-e a Ciszt. Rend a jelenleg Budapesten levő tanárképző-intézetét és theologiai házi studiumát Pécsre? *Nem lehet célunk* távolról sem a *kapacitálás*, csak azt a nem irányadó véleményünket nyilvánítjuk, hogy a Ciszterci Rendet a Dunántulhoz és Pécshez fűzi nemcsak birtokaiknak és két főgimnáziumuknak (Pécs, Székesfehérvár) dunántuli fekvése és a bajai főgimnáziumnak is közelsége (főleg a baja báttaszéki hid felépülése után), hanem az is, hogy a zirci apátság javainak adományozása 1814-ben épen a pécsi és székesfehérvári főgimnázium fentartására tétetett, ²²⁴⁾ továbbá az, hogy a nagyérdemű Rend már birt is két tanszékkal (latin nyelv és görög nyelv, hittan) a pécsi lyceum bölcséleti tanfolyamán 1831. évből 1851-ig, a jogi tanfolyamon pedig szintén két tanszékkal, (statisztika és jogbölcsélet) 1835-től 1848-ig. 1865-ben a Ciszterci Rend zirci apátja: Rezutsek Antal lemondott a négy tanszék betöltésének jogáról, a 4 tanár ellátási költségeinek, összesen: évi 1600 frtnak kikötésével. 1874-ben pedig

²²⁴⁾ „Néhány szó a pécsi lyceum és gymnasium kérdéséhez. Egy pécsi városi polgártól.“ Pécs, 1863. 22. l. (Szerzője e füzetnek hír szerint: Dr. Kajdi Imre pécsi főgimn. igazgató — világi pap — volt.)

ezen évi járadékról is lemondott, de fenntartotta magának és utódainak az alapítványi levélben alapuló jogait minden lehető és nem vélt esetre. Ezen jogfentartást kellene tehát csak a jelenlegi zirci apátnak érvényesíteni és megvan önként a kezdet arra, hogy a Rend a filozófiai fakultás 4, esetleg több katedráját is elvállalja és tanár-jelölt növendékeit is Pécsen a saját rendbeli tanárok által vezetett filozófiai fakultás mellé telepítse le, ide hozván Budapestől azoknak tanárképző-intézetét és theologiai studiumát, hogy így benépesíteni segítsék a pécsi kath. egyetem filozófiai és esetleg a theologiai fakultását is.

A *Ciszterci Rendnek* jeles tagja: Dr. Mihályffy Ákos is, az 1901. évi orsz. kath. nagygyűlésen ezeket mondta²²⁵⁾:

„A kath. egyetemen a bölcseleti kart illetőleg első sorban a tanító szerzetesekre kell számítanunk, úgy a tanári kart, mint a hallgatókat illetőleg. Ha azonban a katolikus egyetemen nem kapcsolja össze az állam a *tanárvizsgáló bizottságot*; ha a katolikus egyetem hallgatói kénytelenek lesznek az állami egyetem tanárai előtt vizsgázni s így a kath. egyetem tanárai tulajdonképpen csak az állami egyetem tanárainak korrepetitorai lesznek: ez esetben először is nem remélhetjük, hogy a *tanító-szerzetesek legkiválóbb erőiket ilyen szerepre odaadják*, de főleg nem várhatjuk, hogy az állami egyetemek mellett nagy költséggel berendezett kollegiumaikat feloszlassák, s a kath. egyetemre küldjék növendékeiket, ami által csak megnehezítenék a tanári oklevél megszerzését. Mondom, ezt a tanító-szerzetesektől nem várhatjuk, nem remélhetjük. Beállana tehát egy óriási anomália: volna katolikus egyetem s a katolikus világ mégis azt látná, hogy a *szerzetesek nem a katolikus, hanem az állami egyetemeket látogatják*. Ily módon valóban a kath. egyetem nagy botránykó lenne a kath. világ előtt.”

„Tehát okvetlenül szükséges előfeltétel a kath. egyetem megalapításához, hogy az törvényben megállapított *ugyanoly jogokkal birjon, minőkkel az állami egyetem van felruházva*. Ez esetben igenis számíthatunk a tanító szerzetesrendekre is, sőt rájuk első sorban. S ez esetben a kath. egyetem már egy rendkívül nagy célnak szolgálna: a tanító-szerzetesek szellemének, lelkiületének lehetne védőbástyája. Igen, m. t. szakosztály, engedjék meg, hogy én, mint egyik tanító szerzetesrendnek tagja, s mint ilyen egyik tanárképző-intézetnek tizenkét éven át tanára, hosszas tapasztalaton és megfigyelésen át leszűrődött meggyőződésemet itt e helyen kimondjam: A *tanító-szerzetes-*

²²⁵⁾ Dr. Gyürky Ödön, A magyar katolikusok II. Orsz. Kath. Nagygyűlése, Budapest. 1902. 185—6. l.

rendek Magyarországon egy olyan testületet alkotnak, amelyhez hasonló nincs az egész kath. világban. Hazánkban 40—45 államilag elismert középiskola van a tanító-szerzetesek kezében; legalább is ötszáz szerzetes bír állami oklevéllel, ezenfelül közülök 70—80 még a bölcsélet doktora is. Egész Franciaország szerzetesei között nincs annyi diplomás ember. Ennek a nagy intelligenciával bíró testületnek azonban sok nehézséggel kell megküzdenie. Bár a szerzetesrendek óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy tagjaikban a szerzetesi szellem, az igazi kath. világnézet, jámborság és hitélet az intelligenciával kapcsolatosan fejlődjék és erősödjék, mégis annak az óriási erőfeszítésnek, melyet e téren kifejtének, nincs meg a kellő eredménye, amit, hogy mást ne említek, a gyakori aposztaziák is bizonyítanak.

„És ennek legmélyebb, legvalódibb oka az, hogy a szerzetes-növendékek kénytelenek az állami egyetemek tanárait hallgatni, az ő előadásait, az ő tudományukat, az ő szellemüket, az ő világnézetüket magukba szívni és ezt kénytelenek tenni az elvek, a meggyőződés kialakulásának, megjegecedésének korában. Tessék csak elképzelni egy fiatal szerzetes növendéket aki négy éven át *protestáns* vagy *racionalista szellemű világtörténetet* hallgat, *pozitivist* bölcséletet és *esztétikát*, akinek folyton ilyen forrásmunkákat kell olvasnia, minő hatással lesz mindez az ifjú szerzetes lelkiületére, hitére, kegyeletére, jámborságára? Én megvallom őszintén, bámulattal adózom azoknak a szerzeteseknek, akik ilyen körülmények között is megőrzik hitük buzgóságát, katolikus öntudatuk szilárdságát.”

„Jól látta a *Szentatya* ezt a veszedelmet, mely a fiatal papok lelkiületét az állami egyetemeken körülveszi, ezért adott ki csak nemrégiben *Itália püspökei* számára utasítást, amely a fiatal papoknak az állami egyetemek látogatását a lehető legszűkebb korlátok közé szorítja és szigorú ellenőrzés alá helyezi.

„Mi más lenne a helyzet, m. t. Szakosztály, ha volna egy valóban *katolikus egyetemünk*, amelyen a tanítószervezetek fiatal tagjai hitük, vallásos meggyőződésük veszélyeztetése nélkül készülhetnének elő magasztos hivatásukra, ahol minden katolikus szellemet lehel, ahol a bölcsélet és a természettudományok katedráin nem igyekeznek azt lerontani, amit a *theologia* tanszékein hirdetnek, ahol az egyes tudományszakok teljes összhangban vannak a hittel a vallással?”

*Dr. Mihályffy*nak ezen szavai világot vetnek a felállítandó kath. egyetem filozófiai fakultásának szervezésére és biztos reményt keltenek az iránt, hogy nemcsak a Ciszterci Rend, hanem más hazai tanítórendek is, mint: a csernai Prémontreiek, a

Kegyes Tanító Rend, a Jézus Társasága is fognak rendi növénydekeket küldeni a felállítandó pécsi kath. egyetemre, esetleg a mellett internátusokat is emelni. Ha a jászói Prémontreiek is késznek a budapesti tanítóképző-intézettel felhagyni és a felállítandó kassai államí egyetem mellett ilyen intézetet felállítani, miért ne lehetne ugyanezt várni más hazai tanító rendtől a pécsi „katolikus“ egyetemnek?

Az imént elősorolt három helybeli tényező, nézetem szerint, az, amelynek állásfoglalásától és akaratától függ első sorban az, hogy a pécsi kath. egyetem felállítható legyen, mert ők teremthetik meg az új egyetem anyagi fenállását.

Hogy ki kezdeményezze az egyetemnek ügyét, arra nézve több mód kínálkozik, de talán a legalkalmasabbik az volna, ha legelőször *Pécs sz. kir. város tenné szóvá* a pécsi kath. egyetem ügyét. Ezt helyeselni fogják a város összes polgárai valláskülönbség nélkül. Jó volna, ha Pécs sz. kir. város *törvényhatósági bizottsága közgyűlésből* kifolyólag *ajánlatot tenne* Kassa városnak fentemlített (V. fej III pont) példájára, az iránt, menyivel kész hozzájárulni a felállítandó kath. egyetemhez, és egyúttal ugyanezen város törvényhatósága ez alkalommal a *pécsi egyházmegye főpásztorát formálisan is felkérhetné* arra, hogy ő nyerné meg a *nagyméltóságú Püspöki Karnak* hozzájárulását ahhoz, hogy annak tagjai a tervezett magyar katolikus egyetemnek Pécsre való felállítását Pécsre elfogadják és helyeseljék és hivatásuknak, az egész ország katolikusainak figyelmébe és pártfogásába ajánlják.

Ugyanakkor kellene Pécs városának a *Ciszt. Rend zirci apát-praelátusát is* felkérnie, hogy tenné megfontolás tárgyává a pécsi egyetem *bölcsészeti* fakultásához való hozzájárulást, főleg azt, hogy a *Rendnek tanárképző-intézete Pécsre áthozható-e*, tekintettel arra, hogy a főgimnázium kibővítése is ugyanekkor a város hozzájárulásával meg lesz valósítva.

Ha a nagyméltóságú magyar Püspöki Karnak állásfoglalása Pécsre kedvező lesz és az ennek folytán az ország katolikusainak figyelme Pécs felé irányult, akkor lesz szükség a pécsi kath. egyetem pontos tervét kidolgozni, a tervezetnek megfelelő költségelőirányzatot elkészíteni, a költségek fedezésének lehetőségét rigoróze kimutatni.

Ekkor lesz az ideje egy országos egyetem-építő bizottság megalakítására, mely egyuttal gyűjtőbizottság lesz úgy, mint Salzburgban, a különbség csak az, hogy Pécssett már most kezdetben előbbre vagyunk, mint ahova Salzburg 20 évi gyűjtés után jutott.

És ha mindez kész, akkor jött el az idő arra, hogy a király Ő Felségétől az egyetem megnyitására és grádus-osztásra a jog és kiváltság kikéressék, és egyuttal a pécsi székesegyház főlségeiből a kath. tanulmányi alapba évente befizetett összegnek (25 %) a pécsi kath. egyetem részére való felhasználása felségfolyamodvány alakjában Ő Felségétől kéressék, továbbá az államkormánytól²²⁶⁾ a minősítő vizsgák tartására vonatkozó jog, az állami egyetemekkel teljesen egyenlően, megnyeressék, és végre a kath. egyház fejétől a „katolikus” egyetem felállításához a pápai elismerés és kiváltság is megnyeressék.

Meglesz-e ez a kezdeményezés, meglesz-e a céltudatos tervezés, az akadályok elhárításában a fáradhatatlan munkásság és bátor kitartás, meglesz-e a terv megvalósítása és a létesített egyetem állandó biztosítása? — ezek mind olyan kérdések, amelyekre választ adni nem tudok, nem merek.

Az bizonyos, hogy nem egy ember, nem egy tényező akaratán fog mulni az ügynek, a pécsi kath. egyetem ügyének, sikerülése vagy zátonyra jutása; de bizonyos az is, hogy nem megvetendő a legcsekélyebb ok és alkalom, ha kedvez a célnak. A szegénynek óhaja és filérje úgy, mint az előkelőnek

²²⁶⁾ Dr. Eszterházy Sándor „A Kassai Egyetem. Emlékkönyv” 301. lapján ezeket írja: „Jól tudjuk, hogy se Debrecenben se Pécssett semmi legkisebb hajlandóság sincs arra, hogy a létesítendő felekezeti egyetem tanárainak kinevezését átengedjék az államnak. Ennek azonban egyik főoka az, hogy *mind a két helyen sok gondot ad az anyagi eszközök előteremtése* és e miatt alig értek rá eddig arra, hogy tisztázzák, megérleljék azokat a nagy kérdéseket, amelyeknek eldőlésétől függ a létesítendő felekezeti egyetemek egész sorsa.” Megjegyzendő, hogy Kassán állami egyetemet terveznek, de „katolikus” theologiai fakultással (a theologiai tanárok javadalmazását nem az állam adná) és ezen kedvezmény elérése végett (t. i. hogy bár állami egyetem és mégis csak „kath.” theol. fakultása volna), a theologiai tanárok kinevezése jogát is az államra akarnák bízni. Az V. fejezetben előadott érvelésem, azt hiszem, eléggé beigazolta azt, hogy nincs szükség ilyen koncesszióra; nagyon kétes kimeneteli lenne az a kath. egyetem „katolicitására” nézve. Így áron alig kellene egyikünknek is „katolikus” egyetem.

és gazdagnak hatalmas pártfogása és nagy adományai, az önálló becsü irodalmi művek (a kath. egyetemről) ép úgy, mint a folyóiratok és hirlapok cikkei, a népes gyülekezetek állásfoglalása csak úgy, mint az egyes emberek érdeklődése, rokonszenve: mindez együttvéve és összesen, sűrű egymásutánban és összhangban fogja létrehozni a nagy művet, a magyar katolikus egyetemet Pécs városában.

Az is bizonyos, hogyha a magyar kath. egyetem eszméje a mai ködfátyolszerű határozatlanságban marad, akkor a magyar katolikus egyetemből soha sem lesz semmi. A hagyományozott óriási összegek jórésze időhöz és feltételhez van kötve; az emberek lelkesedése a hosszú halogatás és látszólagos sikertelenség után csak apadni, nem növekedni fog.

Pedig beszélhet-e valaki sikertelenségről?

Foglalkozott-e már konkrét alakban a magyar kath. egyháznak képviselője a felállítandó kath. egyetem magyar közjogi és pénzügyi lehetőségével? Megkísérelték-e már kieszközölni a szükséges királyi és kormányhatósági engedélyt?

Nem.

Sikertelenségről tehát nem lehet szó, hanem igenis siker iránti bizalmatlanságról. A bizalmatlanságnak oka jó részben az, hogy a kath. egyetem felállításának jogi és pénzügyi lehetőségével és jövőendő életképességével sokan nincsenek tisztában.

Az eszmetisztázás volt céлом ezen tanulmányom megírásánál.

Én elértem célomat, ha majd azt látom, hogy az csak valamivel is hozzájárult ezen eszmetisztázáshoz, a kath. egyetem eszméjének felelevenítéséhez és a közfigyelem felkeltéséhez.

Másoknak, az általam felsorolt tényezőknek dolga lesz az időnek és a módnak megválasztása az akcióba lépését illetőleg.

És akik a nagy mű létrehozásában tevékeny részt veendőnek, azok olyan munkát végeznek, amelyre bámulva fog visszatekinteni az utókor, mert hirdetni fogja a magyarnak tudományos termőképességét, a magyar katolikusoknak a keresztény hithez is való hűségét, áldozatkészségét, az idők jellegének, a jövőendő veszedelmes konjunkturáinak felismerésében éleslátásukat, okos aggodásukat és szerencsés gyors elhatározásukat.

De a felállított pécsi „katolikus“ egyetem leginkább hirdetni fogja a katolikusoknak az eddigi *csüggetegségből való felébredését*.

Valljuk be őszintén, mi magunk között, a katolikusok között, a katolikus papok között is vannak a „katolikus“ egyetemnek nemcsak legelkesebb hívei, de legsötétebben látó *Kassandrái is*.

A külföldi katolikusoknak a kath. egyetemek teljes nyilvánossági jogáért, főleg a teljes állami minősítés jogáért folytatott és részben (*Franciaország* sikertelen küzdelmeire utalnak ezek szünetlen, de nem veszik tekintetbe, hogy *Belgiumban, Svájcban és Amerikában teljesen egyenlő joguak a katolikus egyetemek az államiakkal*, továbbá azt, hogy a *francia egyházellenesség* nem alkalmazható sehol kevésbbé, mint *Magyarországban*, ahol a *katolikus vallásnak és a többi régibb bevett vallásnak közjogunk által védett és az állammal versenyző*, sőt történetileg és tényleges alkalmazásra nézve *azt megelőző*, joga van: az „*oktatási szabadság*“-ra az iskolák összes fokozatain.

A katolikus egyháznak „oktatási szabadságát“ az elemi iskolákra tételesen is elismerte az 1868: 38. tc., a középiskolákra az 1883: 30 tc., de nem veheti el azt a kath. egyháztól a felső iskolákra nézve a felső oktatásnak majdani kodifikációja sem, de kötheti szigorú feltételekhez (karok száma, tanszékek minimális száma, tanárok fizetése, intézeti felszerelés, tanulmányi rendszer stb.) A feltételeket teljesíteni kell majd. És ha új egyetemek felállításához feltételül tűzik ki az *országgyűlés hozzájárulását*, a *külön törvénycikk* által való megerősítést, azt is kieszközölheti a kath. egyház a katolikus egyetemnek csak úgy, mint nem lesz ellenzője katolikus részről a feállítandó protestáns jellegű egyetemnek.

Bárhonnét is kell azonban majd kieszközölni az egyetemi jelleget és a minősítési jogot, mindig az lesz a *döntő*: van-e *Pécsett valóban annyi pénz* és más az egyetemhez szükséges érték, hogy *Pécsett egyetemet nem állítani mulasztás volna?*

Ha igen, akkor háttérbe szorul majd még a hatalmi kérdés is, amelyet a közoktatás terén az ügy kárára szítottak és szítanak az állam és egyház között.

Pécsett a joglyceumnak akkora évi jövedelmei vannak hogy azoknak megfelelő tőke már most is *3 millió korona*, de ezen tőkeérték évenként még emelkedni fog, még akkor is ha a jövő évben is állítják fel Pécsett az egyetemet. A joglyceumnak van ezenkívül nagy kétemeletes jó karban levő főépülete nagy könyvtára, kéttornyú diszes temploma, kapcsolatos és kiépítésre alkalmas nagy telke, a szomszédos telken könyvnyomdája épülettel és felszereléssel, továbbá a joglyceumé a „püspöki könyvtár“²²⁷ monumentális épülete. *Nindefen ingatlanok együfttvéve* (a felszereléssel együftt) ismét egy *millió korona* értéket képviselnek.

Pécsett a theologiai főiskolának fenntartója a jól dotált pécsi szeminárium, amelynek rengeteg nagyságu, kétemeletes és teljesen jó karban álló *pécsi főépőlete* (itt vannak a theologiai tantermek, a theologiai hallgatók internátusa, tanárok és internatusi előljárók lakása), egy maga is már *felszereléssel együftt* egy *millió korona* értéket képvisel.

Ezen — a theologiai (egyetemi) tanárok majdani fizetéseinek, megfelelő tőkét (egy millió korona) is hozzászámítva, — *összesen 6 millió koronára becsülhető érték* most még csak *szűk körben és lyceális szintájön álló oktatásban hozza meg szellemi gyümölcsét, de ha győz a jog és a kulturális érdek*, ha létesül a *pécsi kath. egyetem*, akkor az *országra*

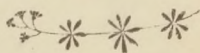
²²⁷ A *püspöki könyvtár* megkülönböztetendő a *lyceumi* könyvtártól, mert a „püspöki“ könyvtárnak csakis épülete a lyceumnak tulajdona, de 30.000 köteten is tulemelkedő számu könyvei (értékes inkunábulumok régidiszművek, okmányok, kéziratok stb.) az egyházmegye tulajdonát képezik. Ezen „püspöki könyvtár“ az egyetem hasznára is fog szolgálhatni, mert már most is *nyilvános* könyvtár külön felügyelővel és könyvtár-szolgával. A „püspöki könyvtár“ épülete a szeminárium közelében fekszik, a „lyceumi“ könyvtár pedig magában a lyceum főépületében, mint a tanárok és hallgatók könyvtára, van elhelyezve (6000 kötet). A püspöki könyvtár alapítója *Klimó püspök* (1774. é.) volt; gyárapították összes püspök-utódjai és a pécsi kanonokok, főleg könyv-hagyatékukkal. *Klimó püspök* a „püspöki“ könyvtárt (15.000 kötet) a püspöki székházban helyezte el, de *Szepesy püspök* (1830. é.) a város által ajándékozott telken (mai helyén) építette fel a „püspöki könyvtár“ épületét és azt (nem a könyvtárt) a lyceumnak adományozta és azután a „püspöki könyvtárt“ ezen új épületbe áthelyezte.

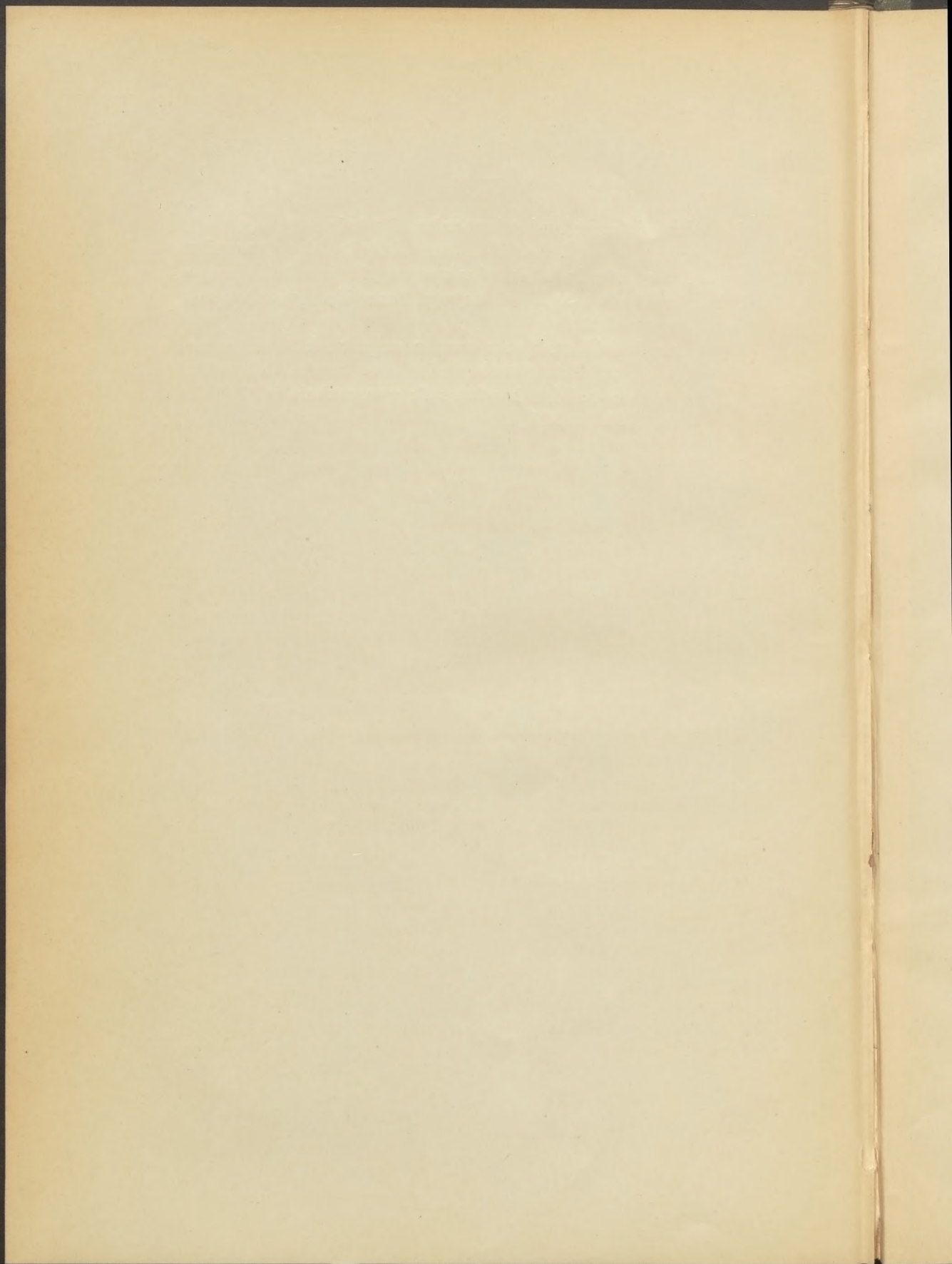
kihatólag és egyetemi színvonalon álló tudományos munkásságban szórja majd áldásait, önerejéből is, de gyarapítva az egész ország katolikusainak már eddig is milliót (Bonnaz, Schusztter alapok stb.) kitevő anyagi hozzájárulásával és szellemi támogatásával.

És a katolikusok nem csupán maguknak áldozzák ezen filléreiket, mert tiszteletet tudó vendégekként rendes hallgatókul befogadják más vallásu honfitársaik gyermekeit is.

Pécs, 1903. jun. 24.

A szerző.

TARTALOM.

Bevezetés.

A régi pécsi egyetemről (3—4 l.) Főiskolák Pécsen a 18. és 19. században. (5—6 l.) A felállítandó pécsi egyetem terve és motívumai főbb vonásokban, az egész tanulmány vázlata (7—9 l.)

I. Fejezet. Egyetemekre szükség van.

I. Az egyetemek az egyház alkotásai (9—12 l.) II. Az „egyetemesség” szempontja (11—14 l.) III. „Tanítási szabadság” (14—19 l.) IV. A tudományos kutatás kollektív végzésének előnyei, főleg a tudomány szeretetének felkeltése. Az amerikai egyetemek hibájáról. (19—23) V. A tényleg már fenálló két magyar egyetemnek, főleg a budapestinek, túlsúlyossága, illusztrálva a külföldi egyetemek számát és népességét feltüntető adatokkal (23—29 l.)

II. Fejezet. Kath. egyetemekre is szükség van.

I. A külföldi katolikus egyetemek keletkezésének története és szervezetöknél rövid leírása (29—35 l.) II. A kutatás korlátlan szabadságáról és az *evolucionista filozófiának* e tekintetben való szerepéről a modern tudományosságban (36—42 l.) A „felekezetenélküli” iránynak uralma a magyar tudományosságban. A „*M. Tud. Akadémia*”-ról és a *budapesti jogtanárok* támadásáról a felekezetek jogi iskolái ellen. (42—55 l.)

III. Fejezet. Kath. egyetem felállításának egyházjogi oldala.

I. A régi egyetemek keletkezésének története és azok felállítása körül szereplő tényezők megjelölése a történeti fejlődés különféle szakjaiban; különösen a *nagyszombati* egyetem felállításáról (55—61 l.) II. Katolikus egyetemek vagy kath. theologiai fakultások felállításához kell-e *pápai megerősítés* vagy a pápa általi felállítás? (61—67 l.)

II.

IV. Fejezet. Kath. egyetem felállításának magyar közjogi oldala.

I. A kath. egyháznak a magyar közjog értelmében „*oktatási szabadsága*“ van Magyarországon az egész oktatásra, a felső oktatásra, az *egyetemekre vonatkozólag is*. Tétéles törvény hiányában történeti érvek hozatnak fel, különösen a *nagyszombat*i és *kassai**) *egyetem*, valamint az *egri* és *pécsi joglyceumok* alapításának tényeiből, valamint az analogia — érv a *protestánsok iskolai autonómiáját* kimondó 1791: 26. tc 5. §-ából. (67—73 l.) II. *Szepesy Ignác* püspök *alapító levele* a pécsi lyceum jogi és bölcsészeti fakultásának felállításáról (73—83 l.) A pécsi lyceum becikkelyezése az orsz. törvények közé (83. l.) III.) Államosítási törekvések a felső oktatás terén *M. Terézia*, II. *József* és utódaik alatt. „*Ratio educationis*“ 1777. és 1886. évekből. Jogfejlődés a népképviselői alkotmány idejében (84—90 l.) IV. *Graduálási jog* adása *királyi felségjog*. *Vizsgák minősítő hatálya* állami *kedvezmény* (90—93 l.) V. *Polémia* a *budapesti jogtanároknak* a „minősítési jogra“ vonatkozó állás pontjával szemben (93—97 l.) VI. *Polémia* mások ellen, kik „*katolikus*“ egyetemnek felállítását a „magyar közjog“ szempontjából megengedhetőnek nem tartják azért, mert az egyetem eo ipso „*állami*“ intézet, abban korlátlan „*tanszabadság*“nak kell lennie és nem szabad „*csonka*“ egyetemnek lennie (97—103 l.)

V. Fejezet. Kath. egyetem felállításának pénzügyi oldala. Pécs elsősege.

I. A külföldi egyetemek keletkezési módja. Részletes ismeretése a *salzburgi* kath. egyetem felállítására az osztrák katolikusok által megindított gyűjtésnek és eddigi eredményének (103—107 l.)

II. *Eger* város törekvése egyetem után. Az *egri joglyceum* vázlatos története (107—109 l.)

III. *Pécsett állítandó egyetemnek* első hangoztatói. (109—111 l.) A pécsi joglyceum vázlatos története a visszaállítástól (1865.) napjainkig (111—114 l.) A *pécsi joglyceum jelenlegi kedvező vagyoni helyzete* és folytonos gyarapodása a jövőben is (114—119 l.) *Pécsett* a joglyceum alapjainak jövedelmeiből azonnal fel lehet állítani az egyetem jogi fakultását a szükséges tanszékekkel és még mindig marad a joglyceumnak 27—28.000 korona feleslege és azután a tőkesített feleslegek utáni kamatokkal évenként több és több (119—121 l.) A pécsi egyetem *theológiai fakultását is azonnal fel lehet állítani*, az iskola

*) A *kassai* jogakadémiáról, mint a régi egyetemnek folytatásáról, szó van a 70. lapon.

fentartó, a pécsi szeminárium, képes fedezni az új tanszékek felállításával és a fizetésemeléssel járó költségtöbbletet. (121—123 l.) A Pécsen felállítandó kath. egyetem *bölcsészeti fakultásának évi költségtervezete*: 50.000 koronát a kath. *tanulmányi alapnak* a pécsi székesegyház fölslegeiből átengedett rész (38 %) fedez, 50.000 koronát a kath. egyetemre befolyt és befolyandó *gyűjtések* kamatai (Bonnaz, Schusztér, pécssegyh. papok gyűjtése stb. alapok) fedeznek, 50.000 koronát a Ciszter. Rend és a város *hozzájárulása* a filozófiai fakultáshoz fedezhetne. Pécs város részvételéről különösen is (123—131 l.)

IV. A gyula-fehérvári kath. egyetem eszméjéről és eddigi vagyona állapotáról (131—133 l.)**)

VI. Fejezet. Kath. egyetem és kül. a pécsi kath. egyetemnek életképessége.

I. A) pont: „Katolikus egyetem“ Magyarországon ez idő szerint mint „egyetem“, életképes lesz; mert lesz elég hallgatója, tanára és maecenása; illusztrálás végett felsorolhatnánk a *külföldi kath. egyetemeknek* ezekre vonatkozó adatai (133—140 l.)

I. B) pont: „Katolikus egyetemek“ életképesek mint „*katolikus*“ intézmények is, mert a „katolikus“ jelleg és szellem megteremthető és fen is tartható; illusztrálásra felhozatik a *Lőweni* egyetemen uralkodó „*katolikus szellem*“ (140—146 l.)

II. A) pont: A „*pécsi kath. egyetem*“ életképes lesz, mint „egyetem“, mert Pécs alkalmas város egy új egyetem felállítására; bebizonyítva a *Dunántúl és Pécs város geográfiai helyzetéből* és a népműveltségre, népsűrűsége, népesség számára (abszolút, relatív), magyarosodásra vonatkozó legújabb *statisztikai adatokkal* (146—151 l.) *Hangok Pécs mellett az ország tudósai köréből* (151—153 l.) Pécsnek kulturális fölénye a *Dunántúl összes városai, nevezetesen Győr felett, főleg a jogi főiskolát illetőleg. A pécsi egyetem egyes karainak: a jogi, a bölcsészeti és a theologiai fakultásoknak életképessége. Említés Fiuméről, Horvátországról és a zágrábi egyetemről. Polémia* azokkal, akik a kath. *theologiai fakultásra* nem akarnák bocsátani az illető város összes növendékpapjait, hanem csak a színe — javát vagy már végzett theologusokat (153—158 l.)

II. B) pont: A „*pécsi kath. egyetem*“ életképes lesz, mint „*katolikus*“ intézmény is; beigazolván *Dunántúlnak és Pécsnek szerepével a katolicizmusban, a múltban és a jelenben,*

**) A kassai állami egyetem felállításáról szó van a 121., 130., 131., 151., 153., 173., és a 176. lapon. (A pozsonyi és szegedi áll. egyetemről 151—153. lapokon.)

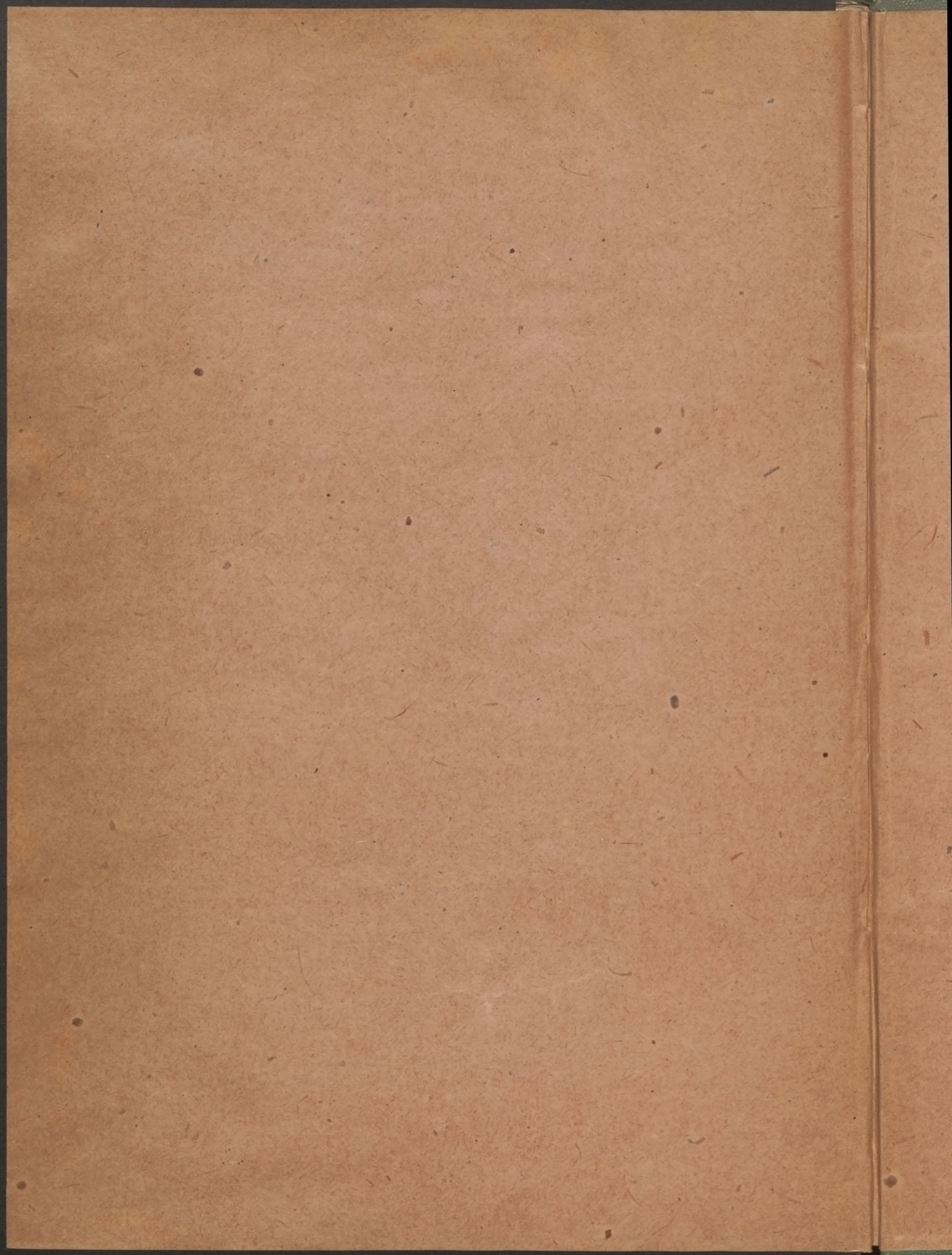
IV.

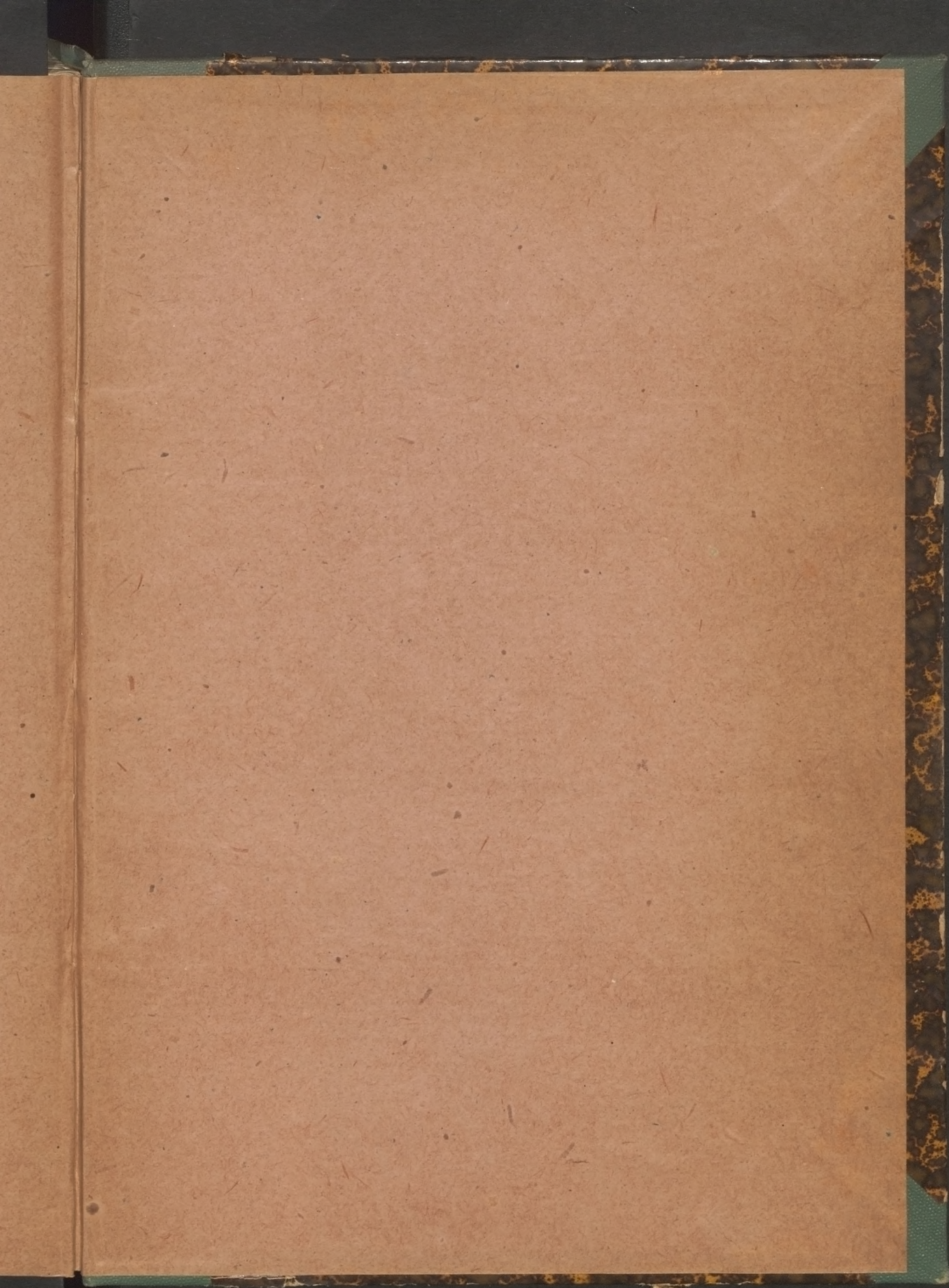
a vallások elterjedésére vonatkozó legújabb *statisztikai adatokkal* (abszolút és relatív számokban), a *magasabb egyházi javadalmak* és birtokaik tekintélyes részének *dunántúli fekvéséből* (158—163 l.). V. *Orbán pápa bullája*, mellyel felállítja Nagy-Lajos kérésére a pécsi egyetemet, szintén bizonyítja Pécsnek világi és egyházi kiválóságát, a bulla szó szerinti, eredeti latin és lefordított magyar szövegben (164—168 l.)

Befejezés. A legközelebbi teendők a pécsi kath. egyetem felállítása céljából.

A magyar kath. egyetem felállítása *eddig halogatásának* oka főleg az, hogy az első kezdeményezést theoretikus alapon és az *országos faktoroktól*: nagymélt. püspöki kartól, autonómiától várták (169—170 l.) A pécsi kath. egyetem felállításának vannak konkrét kiinduló ponton álló, *helybeli tényezői*: a *pécsi püspök* (ismertetése a püspök felhívásának a kath. egyetem céljaira való gyűjtésre), *Pécs város és a Ciszterci Rend.* (171—173 l.) Részletes megokolása annak, *miért kell a tanító szerzetrendekre számítani* bármely kath. egyetemnek. (174—176 l.) A kezdeményezés *első aktusainak* jónak vélt *sorrendje*: 1. *Pécs város ajánlata*, megkeresése a pécsi püspökhöz és a zirci apáthoz. 2. A nagymélt. *Püspöki Kar* hozzájárulásának kieszközlése, az országos egyetem-építő bizottság szervezése, gyűjtése. 3. *Királyi kiváltság* (grádusosztás) és az állami kedvezmény (vizsgák és grádusok minősítő hatálya) kieszközlése, valamint a pápai kiváltság és elismerés megnyerése. (176—177 l.) — Nincs ok a sikertelenséget hangoztatni. *Franciaország* példája nem hozható fel, mert Magyarországon a kath. vallásnak és a többi bevett vallásnak oktatási szabadsága van, az egyetem felállítását illetőleg is. A *felső oktatásnak* tervbe vett *kodifikálásától* sem kell félni, a bevett vallások jogát az sem veheti el, csak szigorú feltételekhez kötheti. *Fődolog az új egyetem pénzügyi biztosítása.* Pécs e tekintetben első helyen áll, mert már most is *6 millió értéke van* e célra, nem is számítva az országos gyűjtést és a jolyceum évi feleslegeiből való gyarapodást (178—181. l.).

HANDY

KAL HOWE